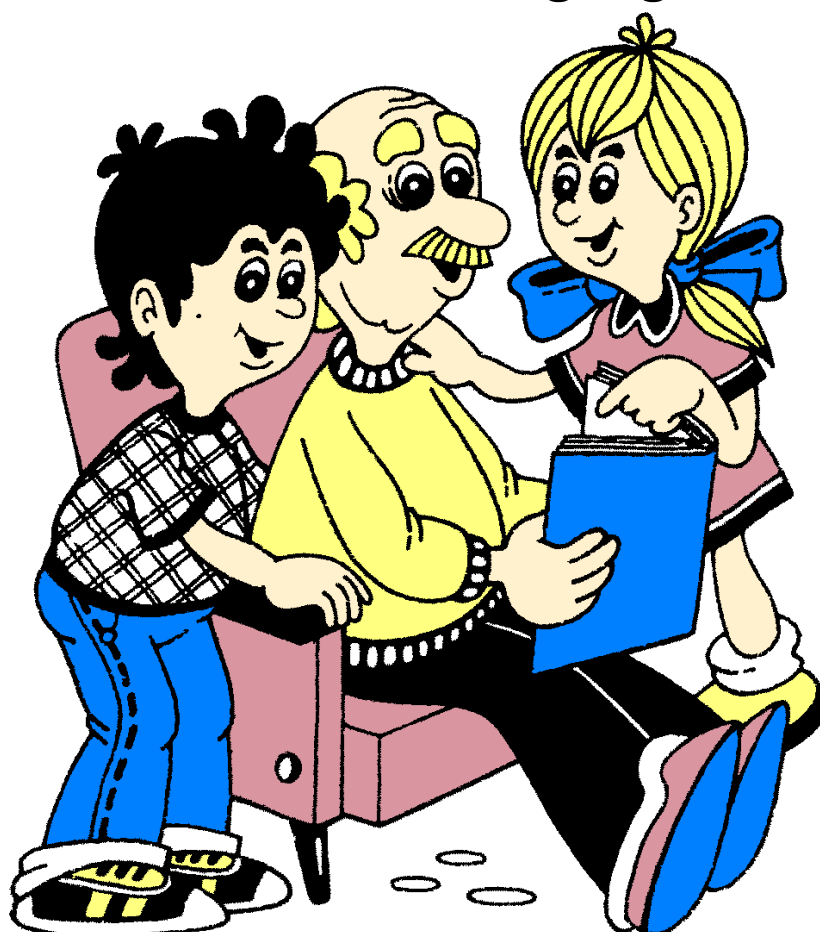

Timothy Riese, Jeremy Bradley,
Emma Yakimova, Galina Krylova

Оңай мари йылме: A Comprehensive Introduction to the Mari Language

Electronic version of the textbook

*Марийский язык для всех I
(З. Г. Зорина, Г. С. Крылова, Э. С. Якимова, 1990)*

Department of Finno-Ugric Studies
University of Vienna
2010-2012

Release: 2.1

Date: 19 March 2012

Версий: 2.1

Дата: 19 март 2012

This book is published under the **Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported license**.

You are free:

to Share – to copy, distribute and transmit the work

to Remix – to adapt the work

Under the following conditions:

Attribution – You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).

Share Alike – If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under the same or similar license to this one.

With the understanding that:

Waiver – Any of the above conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

Public Domain – Where the work or any of its elements is in the public domain under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Other Rights – In no way are any of the following rights affected by the license:

- Your fair dealing or **fair use** rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- The author's **moral** rights;
- Rights other persons may have either in the work itself or in how the work is used, such as **publicity** or privacy rights.

Notice – For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. The best way to do this is with a link to this web page.

Тиде книга **Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 лицензий** дене лектеш.

Те яра кертыда:

пайдаланаш — ты изданийым возен налаш, шараш да вес еглан пуаш

вашталташ (тыгаяк пашам ышташ) — ты пашам шкендан кўлеш сомылланда келыштараш

Тыгай йодмашым шуктымеке:

Атрибуций — Те пашан шке лўмжым да авторжым лицензий семын ончыктышаш улыда (но автор-влакын тендан дене иктаж-могай кылым кучымышт ончыкталтшаш огыл).

Йōным аралымыш (Share Alike) — Те иктаж-мом вашталтеда, вестўрлемдеда але ты произведенийым тўнлан налыда гын, лектышыжым те произведенийсе гай але келшыше лицензий дене гына шаркален кертыда.

Да тидын годым умылен:

Шōрымаш – Права оза кōна гын, кўшнō ончыктымo кеч-могай йōн чаралт кертеш.

Калыкын поянлыкше — Ты произведений але тудын кеч-могай ужашыже тōртык почеш калыкын поянлыкшылан шотлалтеш гын, ты лицензий нигузеат тудын статусшым огеш иземде.

Моло права — Ты лицензий нимогай могыр гычынат тыгай правам ок тўкō:

- Те эрыкан улыда шараш (fair dealing), але шкыланда парымым кычалде, (**fair use**), моло тўрлō вашлиялтше исключений-влакым але автор-влакын праваштым пудыртыде кучылташ;
- Автор-влакын **личный имущественный** огыл праваштым;
- Произведений дене кузе пайдаланымылан кōра моло-влакын правашт логалалт кертыт, мутлан, **калык ончылан** кучылтмо годым але шолып.

Палдарымыш — Вес еглан уэш кучылташ але шарашлан те произведенийын лицензий йодмашыж дене палдарышаш улыда. Эн сай йōн – тиде веб-лышташлан кылверым пуаш.

Table of Contents

Table of Contents	3
Preface	4
Introduction	5
0) The Mari language	5
1) The sounds of the Mari language	6
2) The Mari alphabet	15
3) Palatalization.....	17
4) Stress in Mari	22
5) Consonant alternation	23
6) Vowel harmony in Mari	24
7) Russian loan words	25
8) Language sample	26
9) Exercises.....	27
Икымше теме: Палыме лийына	28
1. Икымше урок: Кӧ тиде?	28
2. Кокымшо урок: Елу ден Серге	37
3. Кумшо урок: Эчан ден кочаже	49
4. Нылымше урок: Сапаевмыт дек уна-влак толыт	61
5. Ушештарымаш	77
Кокымшо теме: Паша да каныме кече	82
6. Кудымшо урок: Эрдене.....	82
7. Шымше урок: Рушарня	94
8. Кандашымше урок: Ануш черле	105
9. Индешымше урок: Идалык жап.....	123
10. Ушештарымаш	138
Кумшо теме: Кочкиш	143
11. Латикымше урок: Эчан кевытыш кая	143
12. Латкокымшо урок: Шочмо кече	156
13. Латкумшо урок: Команмелна.....	167
14. Латнылымше урок: Марий-влак мом кочкыт?	175
15. Ушештарымаш	190
Нылымше теме: Ялыште.....	196
16. Латкудымшо урок: Сай увер.....	196
17. Латшымше урок: Ялысе суртышто	210
18. Латкандашымше урок: Паша тургым	225
19. Латиндешымше урок: Озанлык вуйлатышым мо тургыжландара?	240
20. Ушештарымаш	252
Exercise key	256
Glossary – Mari-English.....	297
Glossary – English-Mari.....	333

Preface

The publication of the two volumes of *Марийский язык для всех* in 1990 and 1991 heralded the beginning of a new era for all those interested in the Mari language and culture who before that time had met with the seemingly insurmountable challenge posed by the lack of adequate materials. For the first time there was finally a manual that dealt with the modern literary language in depth, was clearly structured and well thought out, and in addition was enjoyable to use. Although the book was written in Russian and intended solely for Russian speakers, it soon found its way across the borders and became the standard work for Mari learners in the West as well.

Now, twenty years later, the book has by no means outlived its usefulness, and interest in the Mari language, culture, literature, and religion has in no way diminished, but, on the contrary, has increased. It was felt necessary, however, to adapt the book to meet present-day needs. This meant updating the texts to reflect recent changes in Mari society, modernizing the orthography and the language used, and altering the book for the purposes of the many Mari learners who do not have access to a Mari teacher, in other words making it fully suitable for self-learners. In the interests of universality two important changes were made: 1) The book was rewritten in English rather than in Russian, and 2) it will be made available worldwide on the Internet, rather than being published in a traditional printed format.

The book is still divided into topics, each consisting of several lessons, but the structure of the original lessons has been changed. Each lesson is now made up of 1) a text, 2) the vocabulary needed to understand the text, i.e., an alphabetical list of all the new words appearing in this text, 3) a grammar section, 4) a section on individual words and their usage, and 5) an exercise section. Compared to the original, the grammar section is longer and more detailed. The exercises are all geared to the needs of self-learners and answers to all exercises are given in the key.

The adaptation of this manual was carried out at the Department of Finno-Ugric Studies of the University of Vienna in cooperation with the original authors, Emma Yakimova and Galina Krylova. In lessons I through IV we now present the revised version of the first volume. Work on the second volume is already underway.

We would like to thank all those who have given us aid and support in this project: the University of Vienna, Angelika Parfuss, Ilona Soukup, Tatyana Yefremova, Elina Guseva, Andrey Chemyshev, Natasha Pushkina, Volodya Matveyev, Daniel Karvonen, Barbara Kuhar, Gábor Fónyad, Olesia Yudina, Laura Bradley, and Elaine Bradley.

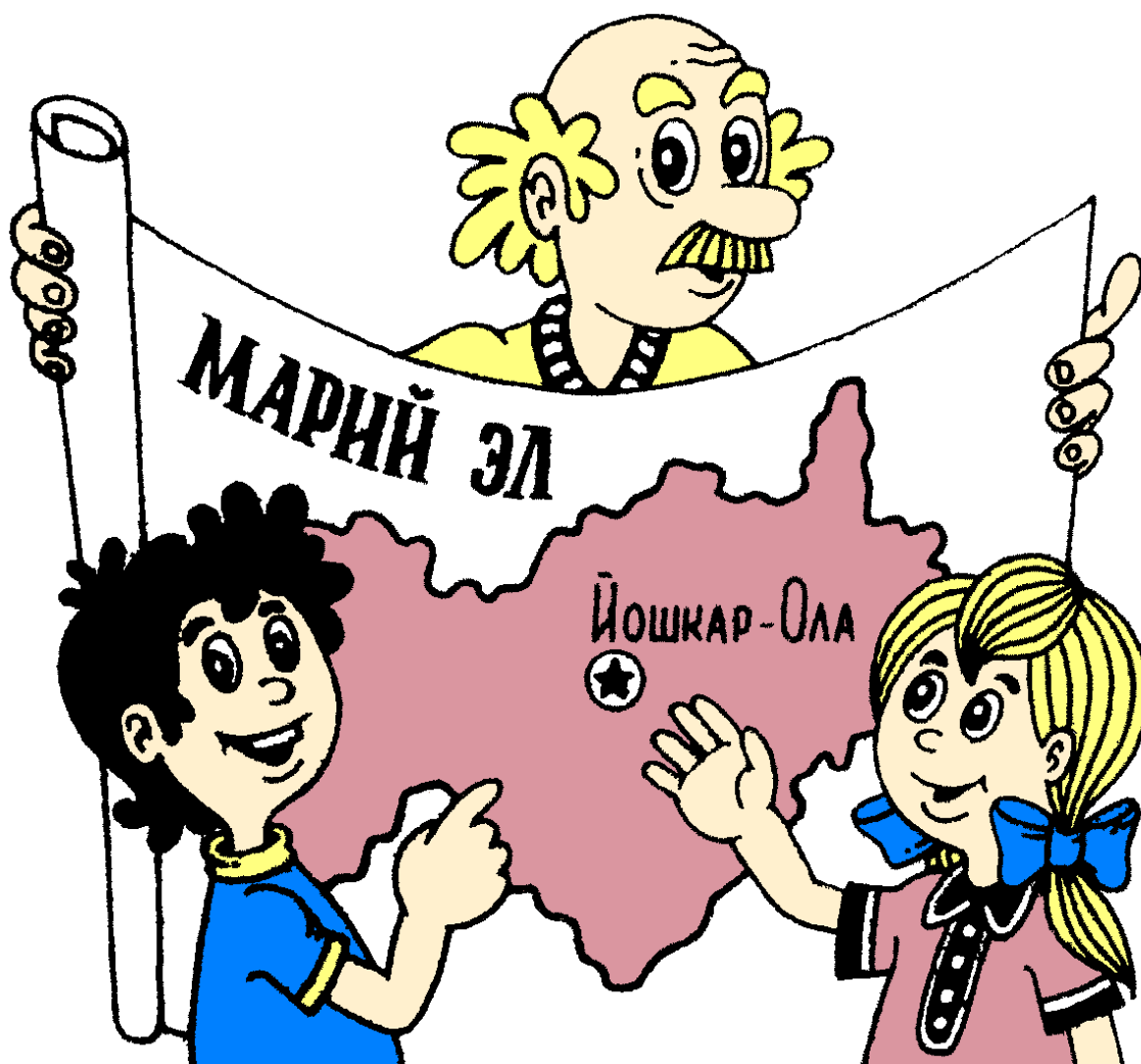
To all Mari learners the world over we wish the same joy we had ourselves when using this book for our first steps in this fascinating language.

Пашада ушныжо!

Timothy Riese
Jeremy Bradley

Vienna,
March 2012

Introduction

0) The Mari language

Mari belongs to the Finno-Ugric branch of the Uralic language family and is thus related to languages such as Finnish, Estonian, Hungarian, and Saami, as well as to a number of other languages spoken in Russia – for example, Mordvin, Komi, and Udmurt. According to the last All-Russian Census of 2002, approximately 600,000 people in the Russian Federation consider themselves to belong to the Mari people, and of these around 80% speak Mari as their mother tongue. The majority of these people are concentrated in the central Volga area in the Republic Mari El as well as in neighboring regions. There is also a sizable Mari minority further to the east, in Bashkiria. Literary Mari exists in two variants, Meadow Mari and Hill Mari. Meadow Mari, which is used by the great majority of Mari speakers, is the language variant that is presented in this book.

This introduction consist of the following sections: 1) the sounds of the Mari language, 2) the Mari alphabet (representation of the sounds in writing), 3) palatalization in Mari, 4) stress in Mari words, 5) vowel harmony in Mari, 6) consonant alternation, 7) Russian loan words, 8) a language sample (transcription of the lyrics of a song included in the audio

materials accompanying this book, and 9) exercises related to Mari pronunciation and orthography.

1) The sounds of the Mari language

a) Consonants: In the modern Mari literary language the following consonant phonemes can be distinguished. The symbols used here are those of the Finno-Ugrian transliteration system.

		Bilabial	Labiodental	Alveolar	Postalveolar	Palatal	Velar
Stop	Voiceless	p		t			k
	Voiced	b		d			g
Fricative	Voiceless		f	s	š		
	Voiced	β	v	z	ž		χ
Affricate				c	č		
Nasal		m		n		n'	ŋ
Lateral				l			
Trill				r			
Approximant						j	

Note that this table omits Russian palatalized consonants found in some loan words, i.e., /t'/, /d'/, /s'/, /š'/, /z'/, and /r'/.

Notes on individual consonants:

 Track 02 / 0_02.mp3

1. p: voiceless bilabial stop, like English p (park).

/pört/	house	/optaš/	to place
/pu/	tree; wood	/šüşpək/	nightingale
/pel/	half	/čaple/	lovely
/šopo/	sour	/üp/	hair
/üpan/	with hair	/šəp/	calm
/kopa/	palm of the hand	/žap/	time

2. b: voiced bilabial stop, like English b (ball)

This consonant appears predominantly in loan words and descriptive words, as well as in the combination /mb/.

Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in word-final position - see 6).

/boks/	boxing
/benzin/	gas (petrol)
/tabu/	taboo
/kombo/	goose
/šümbel/	darling

3. k: voiceless velar stop, like English c (cat)

/keče/	sun; day	/ške/	self
/kö/	who	/pikš/	arrow
/kok/	two	/akret/	ancient
/aka/	elder sister	/ik/	one
/tükaš/	to touch	/jük/	voice; sound
/šuko/	much; many	/adak/	again

4. g: voiced velar stop, like English g (good)

Aside from loan words and descriptive words, this consonant is only rarely found in the first position. Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in word-final position - see 6).

Older sources will denote this phoneme as a voiced velar fricative, akin to Dutch g in gaan. This pronunciation is no longer common.

/gən/	if	/ikgaj/	alike
/goč/	through	/pongo/	mushroom
/gəč/	from	/erge/	son
/šogaš/	to stand		
/tuge/	like this		
/kugu/	big		

5. t: voiceless dental stop, like English t (town)

/tele/	winter	/ikte/	one
/tide/	this	/utla/	excessively
/tušto/	there	/ertaš/	to walk by
/oto/	grove	/kudət/	six
/jatər/	very much	/čot/	a lot
/bate/	wife	/jot/	foreign

6. d: voiced dental stop, like English d (duck)

Aside from loan words and descriptive words, this consonant is only rarely found in the first position. Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in word-final position - see 6).

Older sources will denote this phoneme as a voiced dental fricative, akin to th in **this**. This pronunciation is no longer common.

/dene/	with	/mondaš/	to forget
/deke/	to	/pərdəž/	wall
/deč/	than	/kinde/	bread
/čodəra/	forest		
/uda/	bad		
/odo/	Udmurt		

7. β: voiced bilabial fricative

This sound does not occur in English. It is equivalent to the Spanish intervocalic b (*nube*). It does not occur in word-final position. It should also be noted that younger speakers usually pronounce this sound as a voiced labiodental fricative /v/.

/βate/	wife	/soβla/	spoon
/βer/	place	/sörβalaš/	to implore
/βuj/	head	/türβö/	lips
/aβa/	mother		
/leβe/	warm		
/kaβa/	sky		

8. f: voiceless labiodental fricative, like English f (father)

This sound is exclusively found in loan words.

/fakt/	fact
/šef/	boss
/afrike/	Africa
/cellofan/	cellophane

9. v: voiced labiodental fricative, like English v (vase)

Traditionally, this sound was exclusively used in Russian loan words. In recent years, however, it has replaced /β/ in all contexts among younger speakers.

Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in word-final position - see 6.

/vaze/	vase
/d'ivan/	divan
/avgust/	August

10. s: voiceless alveolar fricative, like English s (sun)

/saj/	good	/porsən/	silk
/ser/	shore	/jüksö/	swan
/satu/	goods	/posna/	separate
/pasu/	field	/tüs/	color
/jösö/	difficult	/kas/	evening
/püsö/	sharp	/pärəs/	cat

11. z: voiced alveolar fricative, like English z (zoo)

This sound occurs in the first position only in Russian loan words.

/zal/	hall	/urzo/	handful
		/üzgar/	object
		/süzlö/	awl
/küzaš/	to climb	/teŋəz/	sea
/aza/	baby	/kagaz/	paper
/izi/	small	/n'egəz/	foundation

12. š: voiceless postalveolar fricative, like English sh (show)

/šəl/	meat	/umša/	mouth
/šij/	silver	/jüštö/	cold
/šodo/	lung	/βaštar/	maple
/ušem/	union	/ješ/	family
/üşan/	faith	/ruš/	Russian
/paša/	work	/ulaš/	to be

13. ž: voiced postalveolar fricative, like English s in leisure, measure

In the first position, this sound primarily occurs in loan words.

/žap/	time	/ožno/	earlier
		/užga/	fur
		/kuržaš/	to run
/kužu/	long	/mardež/	wind
/užaš/	part	/eŋəž/	raspberry
/šəže/	fall	/keŋež/	summer

14. χ: voiceless velar fricative

This sound does not occur in English, but is a common sound in German, where it is spelled ch (*machen*). In Mari, it occurs only in Russian loan words.

/χor/	choir
/kolχoz/	kolkhoz
/ceχ/	work hall

15. j: palatal approximant, like English y (yard)

/jot/	foreign	/sajlaš/	to elect
/jön/	method	/ojgo/	grief
/jer/	lake	/pajrem/	holiday
/pojan/	rich	/βuj/	head
/kajaš/	to go	/saj/	good
/püja/	dam	/toj/	brass, bronze

16. c: voiceless alveolar affricate, like English ts (cats)

This sound occurs primarily in loan words.

/ceχ/	work hall
/racion/	ration
/molod'ec/	good boy!
/akcent/	accent

17. č: voiceless postalveolar affricate, like English ch (church)

/čən/	true	/monča/	sauna
/čon/	mind; spirit	/küdarčö/	thunder
/čəβe/	chicken	/tičmaš/	catkin
/ača/	father	/lač/	exactly
/čüčü/	uncle	/küč/	finger nail
/kočo/	bitter	/küšəč/	from above

18. m: bilabial nasal, like English m (man)

/mo/	what	/imn'e/	horse
/məj/	I	/omsa/	door
/mükš/	bee	/olma/	apple
/omo/	sleep; dream	/idəm/	threshing floor
/jumo/	god	/tam/	flavor
/tumo/	oak	/em/	medicine

19. n: alveolar nasal, like English n (no)

/ner/	nose	/janda/	glass
/nare/	roughly	/tumna/	owl
/nele/	heavy; difficult	/sösna/	pig
/tenij/	this year	/čon/	soul
/tarβanaš/	to move	/tagan/	heel
/dene/	with	/ijan/	icy

20. n': palatal nasal, like English ny (canyon)

/n'imo/	nothing	/imn'e/	horse
/n'eməč/	German	/arn'a/	week
/n'ustək/	sullen	/kürtn'ö/	iron
/tün'a/	world	/pütən'/	all, everything
/βən'er/	canvas	/kutən'/	along
/mən'ar/	how many	/sugən'/	blessing

21. ŋ: velar nasal, like English ng (song)

This sound does not occur in the first position.

		/pongo/	mushroom
		/šonšo/	hedgehog
		/jenga/	daughter-in-law
/onə/	board	/čən/	bell
/šənə/	mosquito	/on/	breast
/enər/	river	/jen/	person

It is important to note the difference between /ŋ/ and the sound combination /ŋg/.

/βenə/	son-in-law	/menge /	column
/čənə/	jackdaw	/konə/	oven, stove
/onə/	board	/šonə/	old

22. l: alveolar lateral approximant, like English l (like)

/leβe/	warm	/kumlo/	thirty
/lač/	exactly	/polšaš/	to help
/lupš/	whip	/süzlō/	awl
/kolo/	twenty	/el/	land
/nele/	difficult	/nəl/	four
/ilaš/	to live	/kol/	fish

23. l': palatal lateral approximant

This sound does not occur in English, but can be found in Italian, where it is denoted by *gl* (*figlio*).

/l'uβæk/	messy (person)	/pərl'a/	together
/l'ərgaš/	to giggle	/βərl'aŋge/	wagtail
/l'apkaš/	to chatter	/pügəl'mö/	cone
/šül'ö/	oat	/mugəl'/	scornfully
/kogəl'o/	pie	/kul'/	bast sack
/šol'o/	(younger) brother	/cel'/	target

24. r: alveolar trill

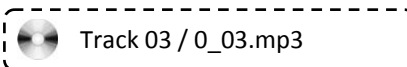
The Mari *r* is equivalent to the *r* found in continental European languages (German, Italian, Russian) and not to the English *r*.

/ruaš/	dough	/erge/	son
/rōdo/	relative	/arn'a/	week
/rüdö/	center	/jorlo/	poor
/aru/	clean	/jer/	lake
/örəš/	moustache	/βür/	blood
/jöra/	good, fine	/eŋer/	river

b) Vowels: The Mari literary language has the following vowel phonemes:

	Front		Central		Back	
	Unrounded	Rounded	Unrounded	Rounded	Unrounded	Rounded
Close	i	ü				u
Mid	e	ö	ə			o
Open					a	

Notes on individual vowels:

1. i: close unrounded front vowel

Like *i* in German or Latin, or English *ea* in **easy**.

/nine/	these	/indeš/	nine
/pij/	dog	/nij/	bast
/pire/	wolf	/imn'e/	horse
/ige/	cub	/igeče/	weather
/izi/	small	/βij/	power
/iləš/	life	/ik/	one

2. u: close rounded back vowel

Like u in German or Latin, or English oo in **moon**.

/tudo/	(s)he	/aru/	clean
/nuno/	they	/kugu/	big
/βuj/	head	/pasu/	field
/ulaš/	to be	/užaš/	part
/tušto/	there	/usta/	skilled
/uke/	no; none	/ušem/	union

3. ü: close rounded front vowel

This sound does not occur in English, but is common in German, where it is denoted by ü (*müde*), and in French, where it is denoted by u (*tu*).

/üp/	hair	/üdər/	daughter; girl
/tür/	edge	/üməl/	shadow
/küzö/	knife	/übö/	willow
/kütü/	herd	/kü/	stone
/üj/	butter	/küštaš/	to bake
/müj/	honey	/küčək/	short

4. a: open unrounded front vowel

Like a in German or Latin, or English a in **father**.

/ak/	price	/joča/	child
/aβa/	mother	/saj/	good
/tau/	thank you	/pasu/	field
/ulam/	I am	/paša/	work
/oŋaj/	interesting	/ijan/	icy
/jeda/	every	/žap/	time

5. o: mid rounded back vowel

Like o in German or Latin, or English o in **more**. Note the reduction of this sound in word-final position when not stressed - see 4).

/mo/	what	/molo/	other
/koka/	aunt	/oto/	grove
/βož/	root	/korno/	path
/jot/	foreign	/tušto/	there
/βošt/	through	/kolo/	twenty
/joŋež/	crossbow	/šošo/	spring

6. e: mid unrounded back vowel

Like e in German or Latin, or English e in **end**. Note the reduction of this sound in word-final position when not stressed - see 4).

/ere/	always	/tele/	winter
/me/	we	/keče/	sun; day
/eŋer/	river	/erge/	son
/ner/	nose	/imn'e/	horse
/tenge/	ruble	/təlze/	moon; month
/kue/	birch	/nele/	heavy; difficult

7. ö: mid rounded front vowel

This sound does not occur in English, but is common in German, where it is denoted by ö (*möglich*), and in French, where it is denoted by eu (*peur*). Note the reduction of this sound in word-final position when not stressed - see 4).

/pört/	house	/jösö/	difficult
/örš/	bullfinch	/körgö/	insides
/kö/	who	/βül'ö/	mare
/jön/	method	/rüdö/	center
/sösna/	pig	/šüdö/	hundred
/jöra/	good, fine	/küzö/	knife

8. ə: mid unrounded central vowel

This reduced vowel is pronounced similarly to the English reduced vowel that is denoted in different ways (*alone, lemon, heaven*).

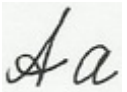
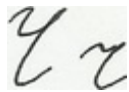
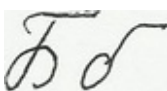
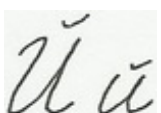
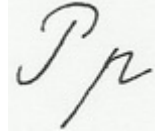
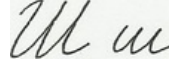
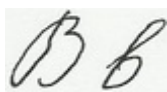
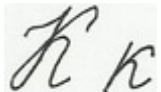
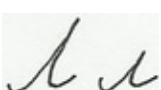
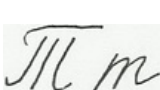
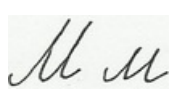
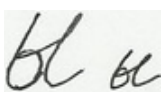
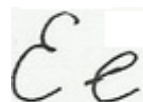
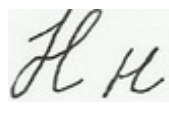
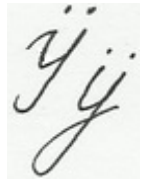
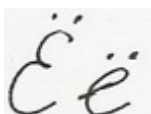
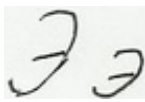
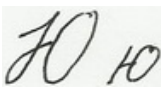
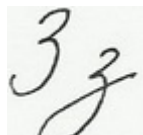
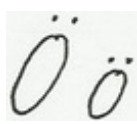
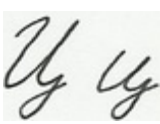
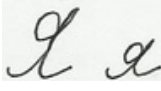
/təlze/	moon; month	/erək/	freedom
/tunəktəšo/	teacher	/əl'e/	was
/ər/	kopeck	/ječəze/	skier
/kəzət/	now	/pələš/	ear
/məjən/	my	/jər/	around
/tə/	this	/omədəmələk/	insomnia

2) The Mari alphabet

The Mari alphabet is based on the Cyrillic alphabet in its Russian variant and consists of 36 letters. Three of these do not occur in the Russian alphabet (ö, ё, һ) and several letters are only used in writing Russian loan words (ё, ф, х, ц, ч). The system of palatalization in Mari differs greatly from that in Russian and will be discussed separately below.

А	а	/a/
Б	б	/b/
В	в	/β/ ~ /v/ (see 1.a.7., 1.a.9.)
Г	г	/g/
Д	д	/d/
Е	е	/e/; /je/
Ё	ё	/jo/
Ж	ж	/ž/
З	з	/z/
И	и	/i/
Й	й	/j/
К	к	/k/
Л	л	/l/
М	м	/m/
Н	н	/n/
	һ	/ŋ/
О	о	/o/
Ö	ö	/ö/
П	п	/p/
Р	р	/r/
С	с	/s/
Т	т	/t/
У	у	/u/
ӱ	ӱ	/ü/
Ф	ф	/f/
Х	х	/χ/
Ц	ц	/c/
Ч	ч	/č/
Ш	ш	/š/
Щ	щ	/š'/
	ъ	hard sign
Ы	ы	/ə/
	ь	soft sign
Э	э	/e/
Ю	ю	/u/; /ju/
Я	я	/a/; /ja/

The hand-written letters of the Mari alphabet are:

А		И		П		Ч	
Б		Й		Р		Ш	
В		К		С		Щ	
Г		Л		Т		Ъ	
Д		М		У		Ы	
Е		Н		ӱ		Ь	
Ё		Ӧ		Ф		Э	
Ж		О		Х		Ю	
З		Ӗ		Ц		Я	

Notes on individual letters:

1. Hard sign (ѣ): This letter has no sound value of its own. In Russian it serves only to indicate that the preceding letter is not palatalized (see below) and it occurs very rarely. It is not needed for such a function in Mari, but is used in compounds where the first word ends in a consonant and the second word starts with the letter *е*, *я*, or *ю*, to mark the boundary of the compounds and, in the case of *е*, to indicate that the letter is pronounced as /je/ and not as /e/. Examples: *пӧръен* /pörjeŋ/ 'man', *йыръюж* /jərjuž/ 'atmosphere'.

2. Soft sign (ь): This letter has no sound value of its own and serves only to indicate that the preceding letter is palatalized (see below). Example: *кольмо* /kol'mo/ 'shovel'.

3. The letters *е*, *ю*, and *я* are pronounced /je/, /ju/, and /ja/ (English: ye, yu, and ya) respectively in the following positions:

- a) Word-initial position: *еш* /ješ/ 'family', *юж* /juž/ 'air', *ял* /jal/ 'village'.
- b) After other vowels: *мием* /mijem/ 'I go', *июнь* /ijun'/ 'June', *ияш* /ijaš/ 'to swim'.
- c) After the hard sign (ѣ): *пӧръен* /pörjeŋ/ 'man'.

In addition, *ю* and *я* are used to indicate the palatalization of a preceding *n* or *l* (see below).

4. The letter *ё* (/jo/, English yo), which in Russian can be used to indicate the palatalization of a preceding consonant followed by the sound *o* or the sound sequence *yo* in word-initial or syllable-initial position, is used in Mari only in Russian loan words, e.g., *лётчик* /l'otčik/ 'pilot', *самолёт* /samoljot/ 'airplane'. The sound sequence /jo/ (English: yo) is written *йо* in Mari: *йошкар* /joškar/ 'red'.

3) Palatalization

Two consonants are capable of palatalization in Mari: *n* and *l*. There is thus a contrast between /n/ and /n'/ (roughly: ny) and between /l/ and /l'/ (roughly: ly). There are two possibilities for indicating the palatalization of *n* and *l*: a) the use of the soft sign *ь*, and b) the use of the letters *ю* and *я*.

a) Soft sign (ь): The soft sign indicates that a preceding *l* or *n* is palatalized. Thus, *нь* = /n'/ and *ль* = /l'/. The soft sign is used in this way between consonants, in word-final position, and before the vowels *о*, *ө*, and *ы*. Examples: *ыльым* /əl'əm/ 'I was', *ыльда* /əl'da/ 'you (plural) were', *кольмо* /kol'mo/ 'shovel', *шӱльӧ* /šül'ö/ 'oats', *тупынь* /tupən'/ 'obstinate, stubborn'.

b) *ю*, *я*: These letters indicate that a preceding *l* or *n* is palatalized. Thus *лю* = /l'u/ and *ля* = /l'a/. Examples: *лювыра* /l'uβəra/ 'silt', *ляпкаш* /l'apkaš/ 'to chatter', *коля* /kol'a/ 'mouse', *арня* /arn'a/ 'week'.

Before the vowels *e* and *i* (*e*, *u*) the palatalization of *n* and *l* is not indicated in writing. This means that the letter sequences *не*, *ни*, *ле*, and *ли* can be read either as /ne/ or /n'e/, /ni/ or /n'i/, /le/ or /l'e/ and /li/ or /l'i/, respectively. Examples: *неле* /nele/ 'heavy; difficult' - *неле* /nel'e/ '(s)he swallowed', *теле* /tele/ 'winter', *имне* /imn'e/ 'horse', *нине* /nine/ 'these', *нигö* /n'igö/ 'nobody'. Since the palatalization of *n* and *l* before *e* and *i* is unpredictable, palatalization of *н* and *л* before *e* and *u* will be marked in this book. For example, the word *имне* 'horse' will be written in this book as *имн'е*.

Note that Russian distinguishes between palatalized and non-palatalized consonants to a higher degree, and that further consonants in addition to *n* and *l* can be palatalized in Russian loan words. As these are used frequently in Mari, and as Mari orthography is based on Russian orthography, this aspect of Russian will be illustrated here in a simplified fashion. All Russian words used in the forthcoming tables are used as loan words in Mari. Note that some finer aspects of Russian pronunciation are not taken into consideration in the transcriptions; more detailed information on the pronunciation of Russian words can easily be found in Russian grammar books or on the Internet.

The Russian language has ten vowel symbols that make up five pairs: *а* ~ *я*, *э* ~ *е*, *ы* ~ *и*, *о* ~ *ё*, *у* ~ *ю*. Which letter of a pair is used is determined more by the nature of the sound preceding a vowel than by the sound of the vowel itself (though some differences exist here too, especially in the case of *ы* ~ *и*). When the vowel signs *я* *е* *и* *ё* *ю* are used after a consonant, this consonant is palatalized. Consonants immediately preceding the vowels *а* *э* *ы* *о* *у* are not. When the letters *я* *е* *ё* *ю* are used in other positions – at the beginning of a word, after the soft sign *ь* and hard sign *ъ*, after a second vowel – they signify that the sound /j/ preceeds the vowel sound. The following table illustrates these oppositions, the relevant parts of the words given as examples are underlined.

		#_	ь_ ; ь_	V_	C_
а /a/		август /avgust/ 'August'	-	туалет /tual'et/ 'toilet'	лагерь /lager'/ 'camp'
	я /ja/; /'a/	японец /japɒn'ɛs/ 'Japanese'	коньяк /kon'jak/ 'cognac'	фаянс /fajans/ 'faience'	шлягер /šl'ager/ 'schlager'
э /e/		электрон /el'ektron/ 'electron'	-	поэт /poet/ 'poet'	сэр /ser/ 'sir'
	е /je/; /'e/	евро /jevro/ 'Euro'	субъект /subjekt/ 'subject'	проект /projeht/ 'project'	текст /t'ekst/ 'text'
ы /i/		-	-	-	тактичный /takt'ičnɨj/ 'tactical'
	и /i/; /'i/	индекс /ind'eks/ 'index'	-	украинец /ukrain'ɛs/ 'Ukrainian'	инстинкт /inst'inkt/ 'instinct'
о /o/		октябрь /okt'abr'/ 'October'	павильон /pav'il'on/ 'pavilion'	виртуоз /virtuoz/ 'virtuoso'	талон /talon/ 'coupon'
	ё /jo/; /'o/	ёршик /joršik/ 'brush'	подъёмник /podjomn'ik/ 'elevator'	приём /pr'ijom/ 'reception'	лётчик /l'otčik/ 'pilot'
у /u/		узбек /uzb'ek/ 'Uzbek'	-	клоун /kloun/ 'clown'	турист /tur'ist/ 'tourist'
	ю /ju/; /'u/	юрист /jur'ist/ 'lawyer'	адъютант /adjutant/ 'aide'	союз /sojuz/ 'union'	шлюз /šl'uz/ 'sluice'

When palatalization cannot be marked by using *я е и ё ю* after a consonant – i.e. when said consonant is at the end of a word, followed by a second consonant, or followed by an *о* in some cases (*ё* only is used to signify /jo/ in certain cases in Russian) – the soft sign *ь* is used. When the soft and hard signs are used preceding the letters *я е ё ю*, the vowel sound is preceded by the sound /j/. In these cases, the soft and hard signs, not the following vowel sign, determine the character of the preceding consonant.

		_#	СС	_j	_o
ь		-	-	адъютант /adjutant/ 'aide'	-
	ь	писатель /p'isat'eɫ'/ 'author'	фильтр /f'il'tr/ 'filter'	коньяк /kon'jak/ 'cognac'	павильон /pav'il'on/ 'pavilion'

To summarize:

	Example	Transcription	Translation
C + V	ка <u>то</u> д	/katod/	cathode
C' + V	ак <u>тё</u> р	/akt'or/	actor
C + /j/ + V	ад <u>ъ</u> ектив	/adjekt'iv/	adjective
C' + /j/ + V	ком <u>п</u> ьютер	/komp'juter/	computer

The manner in which the Russian system was adopted in Mari differs from vowel to vowel. For /a/ (a ~ я) and /u/ (y ~ ю), the system was taken over consistently.

		#_	ь_ ; ъ_	V_	C_
a /a/		а <u>в</u> а /aβa/ 'mother'	-	ру <u>а</u> ш /ruaš/ 'dough'	у <u>н</u> а /una/ 'guest'
	я /ja/; /a/	я <u>л</u> /jal/ 'village'	-	по <u>я</u> н /pojan/ 'rich'	ар <u>н</u> я /arn'a/ 'week'
y /u/		у <u>р</u> /ur/ 'squirrel'	-	та <u>у</u> /tau/ 'thank you'	л <u>у</u> /lu/ 'bone'
	ю /ju/; /u/	ю <u>ж</u> /juž/ 'air'	-	омы <u>ю</u> /oməju/ 'doze'	лю <u>в</u> ык /l'uβək/ 'messy'

In the case of /e/ (э ~ e) and /i/ (и), the vowel signs behave as their Russian counterparts when not following consonant signs. After the consonants л and н, the same vowel sign is used, regardless of the palatalization. The correct pronunciation cannot be derived from the orthography here.

		#_	ь_; ъ_	Ѵ_	С_
э /e/		э́р /ér/ 'morning'	-	шүэм /šueṃ/ 'I throw'	-
	е /je/; /e/; /'e/	е́р /jér/ 'lake'	пöръе́н /pörjeṇ/ 'man'	шүе́м /šueṃ/ 'I stretch'	не́де /neḷe/ 'difficult' не́де /neḷ'e/ '(s)he swallowed'
	и /i/; /'i/	и́р /ír/ 'wild'	-	-	ни́не /niṇe/ 'these' ни́гунам /n'igunam/ 'never'

The other vowel sounds – /o/, /ö/, /ü/, /ə/ - are only represented by one vowel sign each in Mari (о ö ү ы). Palatalization of consonants preceding these is marked with the soft sign, the sound /j/ preceding these is marked with the letter *й*.

	й_	ь_
ы /ə/	йы́лме /jəḷme/ 'tongue; language'	креса́ннык /kresan'ək/ 'peasant'
о /o/	йорло /jorlo/ 'poor'	когы́льо /kogəḷ'o/ 'pie'
ö /ö/	йö́н /jön/ 'manner'	кү́ртньö /kürtn'ö/ 'iron'
ү /ü/	йү́ла /jüla/ 'custom'	-

Note that the different manner in which palatalization, or the sound /j/, is marked in Mari depending on what vowel sound follows causes changes in orthography when one vowel is replaced by another in declination, conjugation or derivation. These forms are, however, consistent with Mari orthography; it is especially evident in transcription that no irregularities actually occur here:

ли́яш /lijaš/ 'to be' (stem /lij-/):

ли́йше /lijše/ 'being'

ли́еш /liješ/ 'it is'

ли́йын /lijən/ 'it was'

вуй /vuj/ 'head' :

вуйын /βujən/ 'of the head'

вуйем /βujem/ 'my head'

вуйат /βujat/ 'and the head'

имне /imn'e/ 'horse':

имньын /imn'ən/ 'of the horse'

имнем /imn'em/ 'my horse'

имнят /imn'at/ 'and the horse'

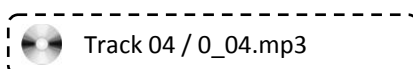
когылъо /kogəl'o/ 'pie':

когылъын /kogəl'ən/ 'of the pie'

когылъем /kogəl'em/ 'my pie'

когылъят /kogəl'at/ 'and the pie'

4) Stress in Mari

Stress in Mari is not bound to a certain syllable, but as a general rule falls on the last full vowel of the word. Full vowels are all vowels apart from a) the vowel *ы* /ə/ and b) the vowels *e*, *o*, and *ö* in word-final position. In word-final position *e*, *o*, and *ö* are slightly reduced in pronunciation and alternate with *ы* when a suffix is added, e.g., *мудо* /tudo/ 'he/she/it' - *мудым* /tudəm/ 'him/her/it (accusative)'. In this book stress is indicated with a bold letter. Examples:

a) The last vowel in the word is a full vowel:

вучаш 'to wait'
пайрем 'holiday'
олма 'apple'

пүртүс 'nature'
мотор 'beautiful'
изи 'small'

b) The last vowel in the word is *ы*:

эрык 'freedom'
калык 'people, nation'

күчык 'short'
пучымыш 'porridge'

c) The last vowel in the word is *e*, *o*, or *ö* in word-final position:

кече 'day; sun'
поро 'good'
шүртö 'thread'

пече 'fence'
юмо 'God'
күртньö 'iron'

If a word contains only reduced vowels (only *ы*, or *ы* with *e*, *o*, or *ö* in word-final position), stress falls on the first syllable.

пылыш 'ear'
кызыт 'now'

шыже 'fall'
лыве 'butterfly'

There are, however, words whose stress patterns do not correspond to the rules cited above. Particular attention must be paid to these:

эре	‘always’
тенге	‘ruble’
тау	‘thank you’

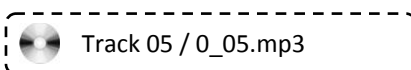
Note in addition that newer Russian loan words are generally stressed in accordance with Russian pronunciation:

фамилий	‘family name’
физике	‘physics’

In compounds, the stress does not shift to the first word, even if the second verb does not contain any full vowels.

н’емыч ‘German’	+ чыве ‘chicken’	= н’емыччыве ‘turkey’
лат ‘-teen’	+ нылымше ‘fourth’	= латнылымше ‘fourteenth’

5) Consonant alternation

a) Terminal devoicing: Final obstruent devoicing affects the voiced consonant *ð* in Mari words, as well as the consonants *б*, *в*, *з*, and *д* in Russian loan words.

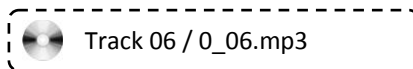
ð in Mari words: The letter *ð* is pronounced /d/ when followed by a vowel. When it is followed by a consonant and also when it is the last letter of the word, it is pronounced /t/, but is still written *ð*. Examples: *вүð* /βüt/ ‘water’ ~ *вүðна* /βütna/ ‘our water’ ~ *вүðеш* /βüdeš/ ‘into the water’ ~ *вүðым* /βüdəm/ ‘water (accusative)’; *лудаш* /ludaš/ ‘to read’ ~ *луд* /lut/ ‘Read!’.

As regards Russian loan words, the voiced consonants *б*, *в*, *з*, and *д* are, in accordance with Russian pronunciation rules, devoiced in word-final position as well as in the syllable-final position (when followed by a consonant): *флаг* /flak/ ‘flag’ ~ *флагна* /flakna/ ‘our flag’ ~ *флагым* /flagəm/ ‘flag (accusative)’ ~ *флагом* /flagem/ ‘my flag’.

b) Alternation with *з*: In several words *з* (z) in syllable-initial position alternates with *ч* (č) or *т* (t) in syllable-final position: *возаш* /βozaš/ ‘to lie down’ ~ *воч* /βoč/ ‘Lie down!’; *визым* /βizət/ ‘five (long form)’ ~ *вич* /βič/ ‘five (short form)’ ~ *вittle* /βittle/ ‘fifty’.

c) Voiceless stops in compounds: If the first element of a compound ends in a vowel or voiced consonant, *п*, *к*, and *т* in the initial position of the compound’s second element have a tendency to become *в*, *г*, and *д* both in pronunciation and in orthography: *вүр* ‘blood’ + *кече* ‘day’ = *вүргече* ‘Wednesday’, *н’и* ‘no-’ + *кунам* ‘when’ = *нигунам* ‘never’, *карме* ‘fly’ + *понго* ‘mushroom’ = *кармывонго* ‘fly agaric’, *омса* ‘door’ + *түр* ‘edge’ = *омсадүр* ‘doorway’, *пун* ‘hair’ + *түрвө* ‘lip’ = *пундүрвө* ‘stone loach’.

6) Vowel harmony in Mari

Vowel harmony in Mari is expressed through the choice of specific suffix variants. Many suffixes in Mari have three variants with the vowels *e*, *o*, and *ö* respectively, e.g., the inessive case suffix (where?) with the variants *-(ы)шме*, *-(ы)шмо*, and *-(ы)шмө*, or the suffix of the passive participle with the variants *-(ы)ме*, *-(ы)мо*, and *-(ы)мө*. The correct choice of the suffix variant is determined by the last full vowel of the word to which it is added - which will also be the stressed suffix, except in the case of some loan words - and can be summarized as follows:

Stressed vowel	Suffix vowel
а е і ә (а е и ы)	е
о у (о ү)	о
ö ü (ö ү)	ö

Examples with the inessive case suffix:

Nominative		Inessive	
ола	city	олаште	in the city
ер	lake	ерыште	in the lake
кид	hand	кидыште	in the hand
пылыш	ear	пылышыште	in the ear
вож	root	вожышто	in the root
мут	word	мутышто	in the word
пöрт	house	пöртыштö	in the house
вүд	water	вүдыштö	in the water

Some examples of foreign names where the vowel harmony is determined by the last final vowel, and not the stressed vowel:

Nominative		Inessive	
Зальцбург	Salzburg	Зальцбургышто	In Salzburg
Тарту	Tartu	Тартушто	In Tartu
Эспоо	Espoo	Эспоошто	In Espoo

As mentioned under point 4, in word-final position *e*, *o*, and *ö* are slightly reduced in pronunciation, i.e., are not pronounced as clearly as when they occur in another position in the word.

7) Russian loan words

A large number of Russian loan words are used in modern Mari. In many cases, they have been adapted to conform more closely with Mari pronunciation and spelling rules.

a) Old loan words: A number of old Russian loan words in Mari have been significantly adapted. In some cases, the meaning has changed as well:

Russian	Mari	Translation
крестьянин	кресаньык	peasant
будто	Пуйто	as if
бочка	Вочко	barrel
деньги	тенге	money → ruble
Рождество	Рошто	Christmas
ещё	Эше	still
русский	Руш	Russian

b) Unstressed final vowels: The letters *а* and *я* are often unstressed in word-final position in Russian. In some older loan words, stress has shifted to the final syllable: *машин**а*** ‘car’ (Russian: *машин**а***), *книг**а*** ‘book’ (Russian: *книг**а***). For newer and less frequently used loan words, the final vowel is often replaced with *е* or (*ь*)*о*, depending on which letter vowel harmony (see 5) demands. Note that this can result in unmarked palatalization if the letter combination *ля* or *ня* is replaced by *л’е* or *н’е*. In other cases, the letter *а* is omitted.

Likewise, the letter *о* is replaced by *е* in word-final position if it is unstressed and if vowel harmony demands *е*.

Russian	Mari	Translation
форма	формо	form
дача	Даче	dacha
кухня	кухньо	kitchen
вафля	вафл’е	waffle
ракета	Ракет	rocket
газета	Газет	newspaper
государство	государстве	state
повидло	повидле	jam

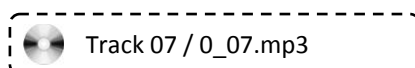
Note that these processes do not always happen; many loan words remain unaffected - *земмо* ‘ghetto’, *какао* ‘cocoa’, *радио* ‘radio’, etc.

c) Gender endings: Since Mari has no grammatical gender, endings denoting gender in Russian words are often disregarded in loaning. Specifically, this affects words ending in *-ия* /-ija/ and *-ие* /-ije/ in Russian that are loaned to Mari without the final /-a/ or /-e/ denoting gender, resulting in truncated stems in Mari words ending in *-уй* /-ij/.

Russian	Mari	Translation
лекция	лекций	lecture
поэзия	поэзий	poetry
здание	зданий	building

When Russian adjectives are used in Mari, either the nominative singular masculine (ending in -ий or -ый) is used or the adjective ending is removed completely: Russian: *итальянский язык* 'Italian language' > Mari: *итальян йылме*.

8) Language sample

Listen to the song “*Икымше Йöратымаш*” (“First Love”), as performed by the Mari artists Natasha Pushkina and Volodya Matveyev, in order to get a feel for the sound of the language.

*Ушыштем - тымык тылзын кас-влакше,
шўмыштем - йогын вўд йолгорно.
Ок мондалт икымше йöратымаш,
ок мондалт Ош Вичын йогынжат.
Ок мондалт икымше йöратымаш,
ок мондалт Ош Вичын йогынжат.*

*Тые мыйын чонем йўлалтенат,
шарналтен ойырлымо жапнам.
Молан, молан чон йöратымашын
ушнымаш лийын огыл вара?
Молан, молан чон йöратымашын
ушнымаш лийын огыл вара?*

*Корнышто энгекыш логалыда гын,
ида волто те шке кумылдам.
Те ушешда налза рвезе жапдам
да эн первый вашийме тандам.
Те ушешда налза рвезе жапдам
да эн первый вашийме тандам,
да эн первый вашийме тандам.*

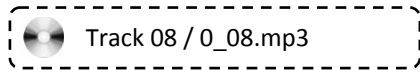
*Ušəstem - tamək təlzən kas-blakše,
šüməstem - jogən büt jolgorno.
Ok mondalt ikəmše jöratəmaš,
ok mondalt Oš Bičən jogənžat.
Ok mondalt ikəmše jöratəmaš,
ok mondalt Oš Bičən jogənžat.*

*Təje məjən čonem jülaltenat,
šarnalten ojarləmo žapnam.
Molan, molan čon jöratəmašan
ušnəmaš lijən ogəl vara?
Molan, molan čon jöratəmašan
ušnəmaš lijən ogəl vara?*

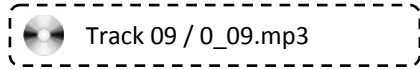
*Kornəšto engekəš logaləda gən,
ida bolto te ške kuməldam.
Te ušəšda nalza rbeze žapdam
da en pervəj bašlijme tanđam.
Te ušəšda nalza rbeze žapdam
da en pervəj bašlijme tanđam,
da en pervəj bašlijme tanđam.*

9) Exercises

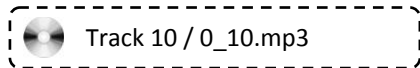
1. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

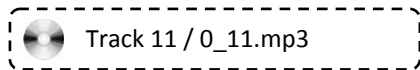
2. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

3. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

4. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

5. Mark the stressed vowels

пеледыш	‘flower’	пöртыштö	‘in the house’
пеледеш	‘it blooms	пöртыштем	‘in my house’
пеледын	‘it bloomed’	кызытсе	‘contemporary’
толеш	(s)he comes	нарынче	‘yellow’
толын	(s)he came	ынде	‘now’
туныктышо	teacher	лүмдымö	‘nameless’
туныктышем	my teacher	пöлем	‘room’
йылме	tongue; language	пылышыже	‘his/her ear’

6. Read the following internationalisms used in Mari. Translations can be found in the exercise key.

атом	текст	центр	телефон
такт	дарвинизм	чемпион	митинг
какао	евро	эффект	этике
атаке	журналист	юрист	почто
контакт	зоопарк	япон	жаргон
театр	идей	Австрий	бизнесмен
банк	кабинет	Чехий	шлюз
банан	лампе	Эстоний	горизонт
торт	радио	Германий	конвейер
кино	номер	Венгрий	фильм
бомбо	объект	Россий	адъютант
маске	сандале	Финляндий	дебют
хоккей	текстур	Англий	проект
сайт	университет	Италий	поэт
факс	файл	Испаний	пенсий
ватт	химий	студент	биологий

Икымше тема: Палыме лийына

1. Икымше урок: Кө тиде?

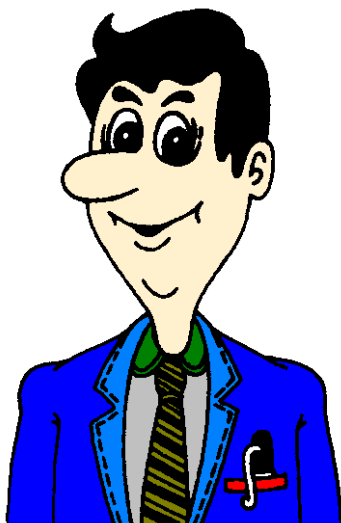
 Track 11 / 1_1.mp3

I. Text

Фамилий:	Сапаева
Лўм:	Елена
Ачалўм:	Петровна
Ийгот:	35 (күмло вич) ий
Илыме вер:	Йошкар-Ола, Эшпай үрем
Паша вер:	университет (туныктышо)

- 1: - Тиде кө?
 2: - Тиде Сапаева Елена Петровна.
 1: - Түдо мыняр ияш?
 2: - Түдо 35 (күмло вич) ияш.
 1: - Түдо кушто ила?
 2: - Түдо Йошкар-Олаште ила.
 1: - Түдо мом ышта?
 2: - Түдо туныктышо.

Фамилий:	Сапаев
Лўм:	Сергей
Ачалўм:	Николаевич
Ийгот:	37 (күмло шым) ий
Илыме вер:	Йошкар-Ола, Эшпай үрем
Паша вер:	редакций (журналист)

- 1: - Тиде кө?
 2: - Тиде Сапаев Сергей Николаевич.
 1: - Түдо мыняр ияш?
 2: - Түдо 37 (күмло шым) ияш.
 1: - Түдо кушто ила?
 2: - Түдо Йошкар-Олаште ила.
 1: - Түдо мом ышта?
 2: - Түдо журналист.

II. Vocabulary

ача	father	мыняр ияш	how old?
ачалўм	patronym, father's name	ола	city
вер	place	палыме	acquainted; acquaintance
журналист	journalist	палыме лийына	'Let's get acquainted.'
ий	year	паша	work
ийгот	age	паша вер	place of work
икымше	first	редакций	editorial office
ила	(s)he lives	тема	theme; topic
илыме вер	place of residence	тиде	this
ияш	/see IV.3/	тудо	he/she/it; that
йошкар	red	тудо мыняр ияш?	How old is (s)he?
кө	who	туныктышо	teacher
кушто	where	университет	university
лўм	name	урем	street, road
мо	what /Accusative: мом/	урок	lesson; homework
мыняр	how much, how many	фамилий	last name
		ышта	(s)he does

III. Grammar

1. Articles:

Mari does not use either a definite or an indefinite article. The word *вер* 'place' can thus be translated as 'place', 'a place', or 'the place' as the context requires.

2. to be:

The Mari equivalent of the English verb 'to be' is not compulsory: a) in sentences with a third person singular subject of the type 'A = B' or b) sentences of the type 'there is something somewhere', if the subject is in the third person singular.

- Тиде кө?	- Who is this?
- Тиде Сергей. Тудо туныктышо.	- This is Sergey. He is a teacher.

- Йошкар-Олаште мыняр театр?	- How many theaters are there in Yoshkar-Ola?
- Йошкар-Олаште вич театр.	- In Yoshkar-Ola there are five theaters.

Note that in the two sentences above the subject in Mari is in the singular (in contrast to the English equivalents) and thus the usage of 'to be' is not compulsory, see III.7.

3. Gender:

In the Mari language there is no grammatical gender. The personal pronoun in the third person singular *тудо* can be translated as 'he', 'she', or 'it', depending on who or what it refers to.

Тудо туныктышо.	(S)he is a teacher.
Тудо мыняр иаш?	How old is (s)he?

4. Word order:

In Mari the usual position of the finite verb is at the end of the sentence.

Тудо Йошкар-Олаште ила.	(S)he lives in Yoshkar-Ola.

5. Inessive case:

The inessive case is used in answer to the question *кушто?* 'where?': *Москошто* 'in Moscow', *Йошкар-Олаште* 'in Yoshkar-Ola'.

Vowel harmonic forms of the inessive: The inessive suffixes are used: a) after a stressed a, e, i, or ə (Cyrillic: *а е и ы*), *-ште* or *-ыште*; b) after a stressed o or u (Cyrillic: *о у*), *-што* or *-ышто*; and c) after a stressed ö or ü (Cyrillic: *ö ü*), *-штö* or *-ыштö*.

Distribution of the suffix variants:

1) The variants *-ште/-што/-штö* occur directly after a stressed vowel.

Nominative		Inessive
ола	city	олаште
пасу	field, meadow	пасушто
тенге	ruble	тенгеште
күтү	herd	күтүштö

2) The variants *-ыште/-ышто/-ыштö* are used after a consonant.

сад	garden	садыште
вер	place	верыште
кид	hand	кидыште
мут	word	мутышто
пöрт	house	пöртыштö
вүд	water	вүдыштö

3) If a word ends in an unstressed *-e/-o/-ö*, this vowel becomes *ы* before the suffix *-ште/-што/-штö* is added.

кече	day; sun	кечыште
тумо	oak	тумышто
кӧргӧ	(the) inside	кӧргыштӧ

Note that if a full vowel occurs in a word after the stressed vowel, it determines the suffix variant. This can only be the case in loan words: *президиум* 'presidium' > *президиумышто*; *Магдебург* 'Magdeburg' > *Магдебургышто*; *номер* 'number' > *номерыште*; *копий* 'copy' > *копийыште*; *метод* 'method' > *методышто*.

For some select loan words and foreign names, a final *-e/-o/-ö* can be unstressed and in word-final position, but it is not reduced when a suffix is attached to it: *радио* 'radio' > *радиошто*.

An unstressed final *-a* in loan words, however, generally becomes *ы* before the addition of the suffix *-ште/-што/-штӧ*: *Одесса* 'Odessa' > *Одессыште*; *Польша* 'Poland' > *Польшышто*.

6. Cardinal numbers 1 - 50:

Most numbers in Mari have a short form and a long form. The short form is used as an attribute, i.e., before a noun, and the long form is used independently when it is not followed by another word. The numbers 10, 20, 30, 40, and 50 have only one form.

	Short form	Long form
1	ик	икте, иктыт
2	кок	кокыт, коктыт
3	кум	кумыт
4	ныл	нылыт
5	вич	визыт
6	куд	кудыт
7	шым	шымыт
8	кандаш	кандаше
9	индеш	индеше

10	лу	
11	латик	латикте
12	латкок	латкокыт
13	латкум	латкумыт
14	латныл	латнылыт
15	латвич	латвизыт
16	латкуд	латкудыт
17	латшым	латшымыт
18	латкандаш	латкандаше
19	латиндеш	латиндеше

20	коло	
21	коло ик	коло икте
22	коло кок	коло кокыт
23	коло кум	коло кумыт

30	кумло	
34	кумло ныл	кумло нылыт
35	кумло вич	кумло визыт
36	кумло куд	кумло кудыт

40	нылле	
47	нылле шым	нылле шымыт
48	нылле кандаш	нылле кандаше
49	нылле индеш	нылле индеше

50	витле	

лучко '15': Note the alternative *лучко* for both *латвич* and *латвиизыт*.

- Йошкар-Олаште мыняр кинотеатр?	- How many cinemas are there in Yoshkar-Ola?
- а) Кокыт.	- а) Two.
- б) Йошкар-Олаште кок кинотеатр.	- б) There are two cinemas in Yoshkar-Ola.
- Моркышто мыняр школ?	How many schools are there in Morko?
- а) Кумыт.	- а) Three.
- б) Моркышто кум школ.	- б) There are three schools in Morko.

7. Singular after numerals:

After a number (short form) the noun always remains in the singular: *ик урем, кок урем, кум урем, ныл урем, вич урем, куд урем, шым урем, кандаш урем, индеш урем, лу урем*, etc. The same applies to *мыняр* 'how much/how many?': *мыняр школ?* 'How many schools?'. If these constructions function as subjects, the finite verb is also in the singular.

8. Attributes:

Attributive adjectives precede the nouns they modify: *икымше урок* 'first lesson'. There is no congruence between nouns and attributive adjectives connected to them; adjectives preceding a noun remain in their base form: *икымше урокышто* 'in the first lesson'. While numerous denominal adjective suffixes exist in Mari, one can use nominals as attributive adjectives without altering them: *паша* 'work', *вер* 'place' > *паша вер* 'work place' > *паша верыште*; *Морко* 'Morko' (town in Mari El), *район* 'district' > *Морко район* 'Morko district' > *Морко районышто*.

Cardinal numbers quantifying nouns remain unaltered as well: *кок район* 'two regions' > *кок районьшто* 'in two regions'.

9. Dictionary forms:

Standard Mari is extremely regular - while stem changes do occur in certain grammatical forms, they are always systematic and predictable. There are only two irregular verbs in the language and only pronouns are declined in an unpredictable fashion. As a result, it is not generally necessary to learn any forms but the nominative singular of nominals and no other forms are featured in dictionaries. For verbs, it suffices to know the infinitive and the conjugation class, which will be discussed in the following lesson.

IV. Words and word usage

1. *кӧ*, *мо*:

The word *кӧ* 'who' is used to refer to human beings and the word *мо* 'what', to everything else.

- <i>Тиде кӧ?</i> - <i>Тиде Сергей Николаевич.</i>	- Who is this? - This is Sergey Nikolayevich.
- <i>Тиде кӧ?</i> - <i>Тиде туныктышо.</i>	- Who is this? - This is a teacher.
- <i>Тиде мо?</i> - <i>Тиде урем.</i>	- What is this? - This is a street.
- <i>Тиде мо?</i> - <i>Тиде пырыс.</i>	- What is this? - This is a cat.

2. Names:

In accordance with the Russian custom, Maris have a first name (*лӱм*), a patronym (*ачалӱм*), and a last name (*фамилий*). The patronym is formed from the father's first name; the masculine forms end in *-ич*, *-ович*, and *-евич*, and the feminine forms in *-ична*, *-овна*, and *-евна*. Examples: *Илья* > *Ильич* - *Ильинична*, *Пётр* > *Петрович* - *Петровна*, *Василий* > *Васильевич* - *Васильевна*.

3. *ияш*:

When asking how old someone is, the expression *мыняр ияш* is used: *мыняр* 'how much, how many?' and *ияш*, an adjective consisting of the word *уй* 'year' and the adjectival suffix *-аш*.

- <i>Тудо мыняр ияш?</i> - <i>Тудо кумло шым ияш.</i>	- How old is (s)he? - (S)he is 37 years old.

V. Exercises

1. Form the inessive case forms of the following place names.

* Моско	Шернур	* Франций
Одесса	Йошкар-Ола	Лондон
Волжск	* Париж	Нью-Йорк
* Санкт-Петербург	Иркутск	* Будапешт
Берлин	Козьмодемьянск	* Польша

* *Моско* 'Moscow', *Санкт-Петербург* 'St. Petersburg', *Париж* 'Paris', *Франций* 'France', *Будапешт* 'Budapest', *Польша* 'Poland'

2. Form the inessive case forms of the following nouns.

вер	ола	* школ
урем	университет	* район

* *школ* 'school', *район* 'district'

3. Answer the following questions using the words in parentheses.

- Йыван кушто?	- Йыван ...	(ола)
- Эчан кушто?	- Эчан ...	(Лондон)
- Ивук кушто?	- Ивук ...	(урем)
- Пöтыр кушто?	- Пöтыр ...	(школ)
- Сергей кушто?	- Сергей ...	(Шернур район)
- Елена кушто?	- Елена ...	(университет)

4. Write the short forms of the following numbers.

1, 3, 5, 7, 9, 13, 17, 23, 27, 35, 39, 41, 45, 49

5. Write the long forms of the following numbers.

2, 4, 6, 8, 12, 14, 16, 18, 24, 28, 32, 36, 38, 42, 48

6. Write the following numbers. Note that they have only one form.

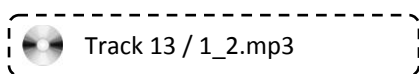
10, 20, 30, 40, 50

7. Write out the following sums using the long form. Example: $3 + 5 = 8$. > *Кумыт *да визыт кандаше.*

- 1.) $2 + 3 = 5$.
- 2.) $3 + 7 = 10$.
- 3.) $5 + 2 = 7$.
- 4.) $9 + 8 = 17$.
- 5.) $23 + 19 = 42$.

* *да* 'and'

8. Write down the numbers you hear in the recording. Also note if it is a number's short or long form.

9. Answer the following questions according to the example.

Йошкар-Олаште мыняр университет?

а) Кокыт.

б) Йошкар-Олаште кок университет.

1.) Йошкар-Олаште мыняр *театр?	(5)
2.) Йошкар-Олаште мыняр *музей?	(8)
3.) Йошкар-Олаште мыняр *кинотеатр?	(2)
4.) Йошкар-Олаште мыняр школ?	(30)

* *театр* 'theater', *музей* 'museum', *кинотеатр* 'cinema'

10. Select the correct form in the following sentences.

- 1.) *Эстонийыште (кок/кокыт) университет.
- 2.) Тиде олаште (вич/визыт) театр.
- 3.) Тиде уремыште мыняр *кевыт? - (Кум/Кумыт)
- 4.) Редакцийыште (шым/шымыт) журналист *пашам ышта.
- 5.) *Таче мыняр урок? - (Куд/Кудыт).
- 6.) Икымше темыште (вич/визыт) урок.

* *Эстоний* 'Estonia', *кевыт* 'store, shop', *пашам ышта* '((s)he) works', *таче* 'today'

11. Read the following details about Андрей Петрович Акрелин as well as the questions and answers about them and then write questions and answers about Виталий Борисович Эшкинин and Анна Ивановна Кузнецова.

Фамилий: Акрелин
 Лүм: Андрей
 Ачалүм: Петрович
 Ийгот: 25 (коло вич) ий
 Илыме вер: Шернур район
 Паша вер: школ (туныктышо)

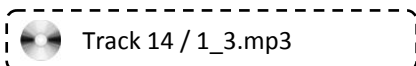
- Тиде кө?
- Тиде Андрей Петрович Акрелин.
- Тудо мыняр ияш?
- Тудо 25 (коло вич) ияш.
- Тудо кушто ила?
- Тудо Шернур районышто ила.
- Тудо мом ышта?
- Тудо туныктышо.

Фамилий: Эшкинин
 Лүм: Виталий
 Ачалүм: Борисович
 Ийгот: 43 (нылле кум) ий
 Илыме вер: Морко
 Паша вер: редакций
 (журналист)

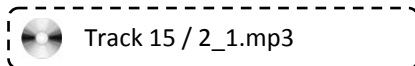
Фамилий: Кузнецова
 Лүм: Анна
 Ачалүм: Ивановна
 Ийгот: 19 (латиндеш) ий
 Илыме вер: Йошкар-Ола,
 Шабдар урем
 Паша вер: школ (*секретарь)

* секретарь 'secretary'

12. Write down the dictation. Pause the recording between the individual sentences.

2. Кокымшо урок: Елу ден Серге

I. Text

Елу ден Серге Йошкар-Олаште илат. Нуно Эшпай уремыште, 12-шо (латкокымшо) номеран пörтыштö илат. Серге 37 (кумло шым) ияш. Тудо редакцияште пашам ышта. Тудо журналист. Елу, тудын ватыже, 35 (кумло вич) ияш. Тудо университетште марий йылмым туныкта. Тудо туныктышо.

Елу ден Серген кок йочашт уло: эрге ден ўдыр. Эргыштын лўмжö Эчан. Тудо 14 ияш. Тудо школышто тунемеш. Ўдырыштын лўмжö Ануш. Тудо 5 ияш. Тудо йочасадыш коштеш.

Калык мут
Книга илаш туныкта.

II. Vocabulary

вате	wife; woman	номеран	(of the) number /see IV.2./
ден	and	нуно	they
илаш (-ем)	to live	пашам	to work
йоча	child	ышташ (-ем)	
йочасад	kindergarten	пöрт	house
йочасадыш	(s)he goes to	сад	garden
коштеш	kindergarten	тунемаш (-ам)	to learn
йылме	language; tongue	туныкташ (-ем)	to teach
калык	people, nation	уло	here: has/have /see III.7./
калык мут	proverb	ўдыр	daughter; girl
книга	book	школ	school
кошташ (-ам)	to go; to attend	ышташ (-ем)	to do
марий	Mari; husband; man	эрге	son; boy
мут	word		
номер	number		

III. Grammar

1. Verbs

a) Infinitive: The infinitive of Mari verbs is formed with the invariable infinitive ending *-аш*: *тунемааш* 'to learn', *туныктааш* 'to teach', *коштааш* 'to go', *илааш* 'to live'. Note that this ending is written *-яш* in the case of verbs whose stems end in *-j*: *каяш* /kajaʃ/ 'to go, to leave'.

b) First and second conjugations: Every Mari verb belongs to one of two conjugations (known as conjugations I and II). To be able to use a Mari verb, it is necessary to know which conjugation it belongs to. Since the infinitive form of the verb does not show the conjugation, in this book the infinitive will be followed by either *(-ам) ~ (-ям)* or *(-ем) ~ (-эм)*, these being the suffixes for the first person singular present tense. Thus *тунемааш (-ам)* 'to learn' and *коштааш (-ам)* 'to go; to attend' are first conjugation verbs and *туныктааш (-ем)* 'to teach' and *илааш (-ем)* 'to live' are second conjugation verbs. The two conjugation groups differ in morphology only - whether a verb belongs to conjugation I or II has no bearing on its meaning.

c) Present tense: In Mari linguistic terminology the present tense is called the present/future tense, since its forms can refer to either the present or the future. In translations into English the context determines which (English) tense is appropriate: *Тудо пӧртым ышта*. '(S)he builds a house.' ~ '(S)he will build a house.' It should also be noted that Mari does not distinguish between simple and progressive forms, as English does. Thus, depending on the context, the above sentence could also be translated as '(S)he is building a house' or '(S)he will be building a house'.

Endings of the present tense are added to the stem of the infinitive, i.e., infinitive minus *-аш*. Regarding infinitives ending in *-яш*, see below.

d) Endings of the third person singular/plural: In the third person singular and plural - present tense, the endings are as follows:

	Conjugation I	Conjugation II
3Sg	-еш (-эш)	-а (-я)
3Pl	-ыт	-ат (-ят)

Example with *тунемааш* 'to learn' (conjugation I) and *илааш* 'to live' (conjugation II).

	Conjugation I	Conjugation II
3Sg	тунемеш	ила
3Pl	тунемыт	илат

Note that the stress falls on all of the above verbal endings with the exception of the third person plural, conjugation I (*-ыт*): *нуно коштым* 'they go ~ they are going', *нуно тунемыт* 'they learn ~ they are learning'.

Orthography: Note the spelling of the forms of conjugation II verbs whose stems end in *-j* and whose infinitives end accordingly in *-яш*. Example: *каяш* /kajaš/ 'to go, to leave' > *кая* /kaja/, *каят* /kajat/. Also note the spelling of conjugation I verbs with stems ending in a vowel: *шүәш* /šuaš/ 'to reach' > *шүәш* /šueš/.

2. Accusative:

The ending of the accusative case is *-м (-ым)*. The interrogative pronouns *кө* 'who' and *мо* 'what' become *көм* 'whom' and *мом* respectively.

a) After an accented vowel the ending is *-м*.

Nominative		Accusative
паша	work	пашам
йоча	child	йочам
Серге	Sergey	Сергем
Елү	Yelu	Елүм

b) Word-final unaccented *-e/-o/-ö* becomes *ы* before *-м*.

Nominative		Accusative
вате	wife	ватым
түдо	he/she/it	түдым
эрге	son	эргым

Note that this rule also applies to Russian loan words ending in an unaccented *-а*: *Польша* 'Poland' > *Польшым*.

c) After consonants the ending is *-ым*.

Nominative		Accusative
пöрт	house	пöртым
үрем	street, road	үремым
мут	word	мутым
урок	lesson	урокым

3. Genitive:

The ending of the genitive case is *-н (-ын)*. The interrogative pronouns *кө* 'who' and *мо* 'what' become *көн* 'whose' and *мон* respectively.

a) After an accented vowel the ending is *-н*.

Nominative		Genitive
паша	work	пашан
йоча	child	йочан
Серге	Sergey	Серген
Елү	Yelu	Елүн

b) Word-final unaccented *-e/-o/-ö* becomes *ы* before *-н*.

Nominative		Genitive
вате	wife	ватын
тудо	he/she/it	тудын
эрге	son	эргын

Note that this rule also applies to Russian loan words ending in an unaccented *-а*: *Польша* > *Польшын*.

c) After consonants the ending is *-ын*.

Nominative		Genitive
пöрт	house	пöртын
урем	street, road	уремын
мут	word	мутын
урок	lesson	урокын

4. Possessive suffixes:

To indicate possession in a noun Mari uses the possessive suffixes: *йочаже* 'his/her child', *йочашт* 'their child ~ their children'.

a) Possessive suffix - third person singular: The possessive suffixes in the third person singular are: *-же/-жо/-жö* or *-ше/-шо/-шö*.

a1) After accented vowels and the voiced consonants *й, л, ль, м, н, нь, н, and р*, the ending is either *-же, -жо, or -жö* in accordance with the rules of vowel harmony.

Пашаже	his/her work
Пасужо	his/her field
Күтүжö	his/her herd

Верже	his/her place
Чонжо	his/her soul
Ўдыржö	his/her daughter

The suffix *-же, -жо, or -жö* is also used after Russian loan words ending in *ль, нь, and рь*: *писатель* 'writer, author' > *писательже*, *июнь* 'June' > *июньжо*, *букварь* 'ABC, primer' > *букварьже*.

a2) Word-final unaccented *-e/-o/-ö* becomes *ы* before *-же, -жо or -жö*.

эрге	son	эргыже	his/her son
родо	relative	родыжо	his/her relative(s)
күзö	knife	күзыжö	his/her knife

Short form: For words ending in vowels, the possessive suffix of the third person singular also has a short form -ж, which is used before further suffixes, postpositions, and conjunctions: *ачаж дене* 'with his/her father' *ачажлан* 'to his/her father'. This short form can only be attached to stems ending in a vowel (a1 and a2).

a3) After the consonant -ш, the ending is -ыже/-ыжо/-ыжӧ: *лышташ* 'leaf' > *лышташыже*, *уш* 'mind, intellect' > *ушыжо*. (In the spoken language the ending here can also be -ше/-шо/-шӧ > *лышташыше*.)

a4) After consonants (with the exception of the above-mentioned й, л, ль, м, н, нь, н, and р) the ending is -ше/-шо/-шӧ.

пӧртшӧ	his/her house
садше	his/her garden
мутшо	his/her word
калыкше	his/her people/nation

b) Possessive suffix - third person plural: The possessive suffix in the third person plural is -ум (-ыум). This suffix indicates a plurality of possessors 'their' and can - depending on the context - imply the plurality of what is possessed as well: *йочаум* 'their child' or 'their children'.

b1) After accented vowels the ending is -ум.

пашашт	their work
олашт	their city
ачашт	their father
олмапушт	their apple tree
кӱтӱшт	their herd

b2) A word-final unaccented -e/-o/-ӧ (as well as an unaccented final -a in Russian loan words) becomes ы before -ум.

эрге	Son	эргышт	their son
йылме	language; tongue	йылмышт	their language

b3) After all consonants the ending is -ыум.

пӧртышт	their house
ӱдырышт	their daughter
школышт	their school
верышт	their place

5. Order of possessive and case suffixes:

When possessive suffixes co-occur in a word with genitive or accusative case suffixes, the order is: 1) possessive suffix + 2) genitive or accusative case suffix. Example: *эрге* 'son' >

эргыжын ~ эргыштын (possessive suffix + genitive), эргыжым ~ эргыштым (possessive suffix + accusative case suffix). Note that this ordering does not apply to all grammatical cases.

6. Possessive construction with two nouns:

When two nouns form a possessive construction (e.g., *the boy's name*, *the capital of the country*) the first element is the possessor word in the genitive followed by the possessed word marked with the possessive suffix of the third person singular or plural: *Елун эргыже* 'Yelu's son', *Серген үдыржө* 'Serge's daughter', *Елу ден Серген йочашт* 'Yelu and Serge's child'. This rule also applies when the possessor word is *тудо* '(s)he' or *нуно* 'they': *тудын ватыже* 'his wife', *нунын йочашт* 'their child'.

If the possessed item itself is a possessor as well, it can have both a possessive suffix denoting its possessor, and a genitive suffix linking it with the item it possesses. Note the following example – 'my father's little brother':

7. Reciprocal possessive relationship:

When two nouns are in a possessive relationship in which both could equally be seen as the possessor, the possessive suffix can be attached to both: *ачаж ден эргыже* 'father and son'.

8. 'to have':

Mari has no verb meaning 'to have'. Instead, the following construction is used: 1) possessor word (noun/pronoun) in the genitive, 2) the possessed word with the appropriate possessive suffix, and 3) the impersonal form of the verb 'to be' > *уло*.

Серген кок йочаже уло .	Serge has two children.
Елун мыняр эргыже уло ?	How many sons does Yelu have?
Елу ден Серген йочашт уло ?	Do Yelu and Serge have any children?

9. Ordinal numbers 1-51:

Ordinal numbers are formed by adding *-мше/-мшо/-мшө* (*-ымше/-ымшо/-ымшө*) to the short form of the cardinal numbers. The variant added depends on vowel harmony and on the way the cardinal number ends.

- 1) If the cardinal number ends in a consonant, the variant *-ымше/-ымшо/-ымшө* is added: *кок* 'two' > *кокымшо* 'second', *кандаш* 'eight' > *кандашымше* 'eighth'.
- 2) If the cardinal number ends in *-м*, the shortened variant *-ше/-шо/-шө* is added: *кум* 'three' > *кумшо* 'third', *шым* 'seven' > *шымше* 'seventh'.
- 3) If the cardinal number ends in an unaccented *-е/-о/-ө*, this final vowel becomes *ы* before the ending *-мше/-мшо/-мшө* is added: *коло* 'twenty' > *колымшо* 'twentieth', *витле* 'fifty' > *витлымше* 'fiftieth'.
- 4) Note in addition the usage of the reduced vowel in *лу* 'ten' > *луымшо* 'tenth' and consonant alternation in *вич* 'five' > *визымше* 'fifth'.

In compound numbers, the ordinal suffix is only attached to the last element. The first element remains unaltered, even when the ordinal as a whole is declined: *коло кокымшын* 'of the twenty-second', *кумло шымшыже* 'his thirty-seventh one'.

1.	икымше	11.	латикымше
2.	кокимшо	12.	латкокимшо
3.	кумшо	13.	латкумшо
4.	нылымше	14.	латнылымше
5.	визымше	15.	латвизымше
6.	кудымшо	16.	латкудымшо
7.	шымше	17.	латшымше
8.	кандашымше	18.	латкандашымше
9.	индешымше	19.	латиндешымше
10.	луымшо	20.	колымшо

21.	коло икымше	40.	ныллымше
22.	коло кокимшо	45.	нылле визымше
30.	кумлымшо	46.	нылле кудымшо
33.	кумло кумшо	50.	витлымше
34.	кумло нылымше	51.	витле икымше

In the written language, abbreviated versions can be used, with the suffix *-ше/-шо/-шö* using the form dictated by vowel harmony: *икымше* ~ 1-*ше*, *кокимшо* ~ 2-*шо*.

IV. Words and word usage

1. Months:

The names of the months are listed in the following table. The inessive case can be used with the names of the months: *март* 'March' > *мартыште* 'in March'. In combination with ordinal numbers, one can also use the inessive to refer to specific dates: *апрель* 'April' > *коло кокимшо апрельыште* 'on the twenty-second of April'.

Nominative		Inessive
январь	January	январыште
февраль	February	февральыште
март	March	мартыште
апрель	April	апрельыште
май	May	майыште
июнь	June	июньышто
июль	July	июльышто
август	August	августышто
сентябрь	September	сентябрьыште
октябрь	October	октябрьыште
ноябрь	November	ноябрьыште
декабрь	December	декабрьыште

2. The derivational suffix *-ан*:

Adjectives are formed from nouns with the productive derivational suffix *-ан*. It is used to denote possession of the noun to which it is attached and can often be translated as 'with': *кокимшо номеран пöрт* 'house number two (house with the number two)', *кудымшо номеран школ* 'school number six (school with the number six)', *вүд* 'water' > *вүдан* 'watery'.

3. *ден*:

Note that when nouns are coupled with the word *ден*, suffixes are only attached to the last item: *Елу ден Сергеен йочашт уло?*

V. Exercises

1. Insert the following verbs into the appropriate sentences. (*коштеш, пашам ышта, тунемеш, ила*)

- 1.) Ивук университетыште
- 2.) Елу Эшпай уремыште
- 3.) Серге редакцийыште
- 4.) Ануш йочасадыш

2. Insert the following verbs into the appropriate sentences. (*тунемым, пашам ыштам, илат, коштым*)

- 1.) Елу ден Серге Йошкар-Олаште
- 2.) Анук ден Ивук школышто
- 3.) Елу ден Олюк йочасадыш
- 4.) Миклай ден Эчан

3. In the following sentences put the verb into the third person singular or plural.

- 1.) (илаш) Елу Йошкар-Олаште Елу ден Серге Йошкар-Олаште
- 2.) (тунемаш) Эчан школышто Эчан ден Ивук школышто
- 3.) (ышташ) Серге редакцийыште пашам Серге ден Пöтыр редакцийыште пашам
- 4.) (кошташ) Ануш йочасадыш Ануш ден Олюк йочасадыш
- 5.) (туныкташ) Елу университетыште Елу ден Миклай университетыште ...

4. Read the following three dialogues and rewrite each of them three times using the words given.

- a) - Елу кушто ила?
 - Тудо Йошкар-Олаште ила.
 - Елу ден Серге кушто илат?
 - Нуно Йошкар-Олаште илат.
- 1.) Ана, Ана ден Олю, *Моско
 2.) Олю, Олю ден эргыже, Морко
 3.) Эчан, Эчан ден ватыже, Волжск

* *Моско* 'Moscow'

- b) - Эчан кушто тунемеш?
 - Тудо школышто тунемеш.
 - Эчан ден Миклай кушто тунемыт?
 - Нуно школышто тунемыт.
- 1.) Ана, Ана ден Олю, *лицей
 2.) Ивук, Ивук ден Пöтыр, *колледж
 3.) Ануш, Ануш ден Йыван, университет

* *лицей* 'specialized secondary school', *колледж* 'technical secondary school'

- c) - Ануш кушто пашам ышта?
 - Тудо *фермыште пашам ышта.
 - Ануш ден Ёдыржö кушто пашам ыштат?
 - Нуно фермыште пашам ыштат.
- 1.) Ивук, Ивук ден эргыже, *завод
 2.) Миклай, Миклай ден ватыже, школ
 3.) Зина, Зина ден Ёдыржö, йочасад

* *ферме* 'farm', *завод* 'factory, plant'

5. Put the following words into the accusative case. Example: *книга* - *книгам*

паша, йоча, урем, Эчан, Елу, номер, редакций, пöрт, Ивук, вате, университет,
 йылме, лүм, ёдыр

6. Put the words in parentheses into the accusative case.

- 1.) Эчук (марий йылме) туныкта.
- 2.) Пöтыр (*химий) түнемеш.
- 3.) Вöдыр (паша) ышта.
- 4.) Елу ден Серге (пöрт) ыштат.

* *химий* 'chemistry'

7. Read the following dialogue and then rewrite it twice using the words given.

- Серге туныктышо. Тудо унниверситетыште пашам ышта.
- Серге мом туныкта?
- Тудо марий йылмым туныкта.
- *А Елу мом ышта?
- Елу журналист. Тудо редакцийште пашам ышта.
- А эргышт?
- Эргышт школышто түнемеш.
- Тудо мом түнемеш?
- Тудо марий йылмым, *математикым, *физикым, химийым, *историйым түнемеш.

- 1.) Роза: туныктышо, университет, *француз йылме; Эчук: *инженер, завод; ўдырышт: школ, математике, физике, химий
- 2.) Ольга: туныктышо, школ, *биологий; Йыван: *агроном, ферме; эргышт: колледж, математике, физике, химий, историй

* *а* 'and; but', *математике* 'mathematics', *физике* 'physics', *историй* 'history', *француз* 'French', *инженер* 'engineer', *биологий* 'biology', *агроном* 'agronomist'

8. Put the following nouns into the genitive case. Example: *урем* - *уремын*

Елу	паша	йылме	Йошкар-Ола
Ана	йоча	вате	калык
ола	эрге	йочасад	Эчан
пöрт	ўдыр	Моско	Йыван

9. Add the possessive suffixes of the third person singular and plural to the following nouns.

Example: *книга* - *книгаже*, *книгашт*

пöрт	йоча	ола	йылме
урем	ўдыр	редакций	
паша	вате	номер	

10. Answer the following questions. Example: *Тиде кӧн книгаже? (Анук) - Анукын книгаже.* 'Whose book is this? It's Anuk's.'

- 1.) Тиде кӧн йочаже? (Серге)
- 2.) Тиде кӧн ўдыржӧ? (Елу)
- 3.) Тиде кӧн эргыже? (Ана)
- 4.) Тиде кӧн ватыже? (Пӧтыр)
- 5.) Кӧн книгаже? (тунуктышо)
- 6.) Кӧн ўдырышт? (нуно)

11. Read the following dialogues and rewrite them using the words given.

- a) - Тиде кӧн эргыже?
 - Тиде Елун эргыже.
 - Елун мыняр эргыже уло?
 - Ик эргыже.
- 1.) Елу, ўдыр, икте
 - 2.) Серге, эрге, икте
 - 3.) Серге, ўдыр, икте
- b) - Елу ден Сергеен йочашт уло?
 - Уло.
 - Нунын мыняр йочашт уло?
 - Кок йочашт уло.
- 1.) Зоя ден Ивук, йоча, кумыт.
 - 2.) Ана ден Пӧтыр, йоча, визыт

12. Write out the following dates and put them into the inessive case. Example: February 2nd > *кокымшо февраль*, on February 2nd > *кокымшо февральыште*

(on) January 15 th	(on) July 14 th
(on) February 12 th	(on) August 8 th
(on) March 8 th	(on) September 17 th
(on) April 22 nd	(on) October 16 th
(on) May 1 st	(on) November 6 th
(on) June 12 th	(on) December 25 nd

13. Write out the ordinal numbers in the following sentences.

- 1.) Тудо (16) номеран пӧртыштӧ ила.
- 2.) Ўдыржӧ (2) *классыште тунемеш.
- 3.) Эргыже (7) классыште тунемеш.
- 4.) Йочашт (1) номеран йочадыш коштеш.
- 5.) Эргышт (6) номеран школыш коштеш.

* *класс* 'class'

14. Read the following dialogue and rewrite it using the words given.

- Елу ден Серге кушто илат?
- Елу ден Серге Йошкар-Олаште, Эшпай уремыште, 12-шо номеран пörтыштö илат.
- Серге мыняр ияш?
- Серге 37 (кумло шым) ияш.
- Тудо кушто пашам ышта?
- Редакцийыште.
- Тудо мом ышта?
- Тудо журналист.
- Тудын ватыже кө?
- Тудо туныктышо.
- Тудо мыняр ияш?
- Тудо 39 (кумло индеш) ияш.
- Нунын йочашт уло?
- Уло.
- Нунын мыняр йочашт уло?
- Кок йочашт: эрге ден ўдыр.
- Эргышт мыняр ияш?
- 14 (латныл) ияш.
- Тудо мом ышта?
- Тудо школышто тунемеш.
- А ўдырышт?
- Ўдырышт вич ияш. Тудо йочасадыш коштеш.
- Нунын лўмышт күзе?
- Эргыштын лўмжö Эчан, ўдырыштын - Ануш.

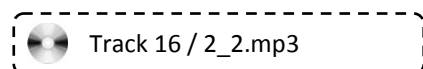
Эчан, Морко *район, Шўргыял, 45 ий, ферме, агроном, *секретарь, 40 ий, 18 ий, студент, 12 ий, школ, Йыван, Анук.

* район 'district', секретарь 'secretary', студент 'student'

15. Translate into Mari.

Miklay and Vera live in Moscow /*Москва*/. They live on Pushkin Street in house number 45. Miklay works at a secondary school /*лицей*/. He teaches history. His wife is studying /*тунемаш*/ at a university. They have one child. His name is Pötyr /*Пöтыр*/. He is five years old. He goes to kindergarten.

16. Write down the dictation.

3. Кумшо урок: Эчан ден кочаже

Track 17 / 3_1.mp3

I. Text

- Коча: - Поро кечет лийже, Эчан!
 Эчан: - Поро кече, кочай. Кузе илет?
 Коча: - Тау. Илем эркын-эркын.
 Ачат ден ават кушто улыт?
 Эчан: - Ачам ден авам пашаште улыт.
 Коча: - А шўжарет кушто?
 Эчан: - Шўжарем йочасадыште.
 Коча: - А тый кунам школыш кает?
 Эчан: - Урокым ыштем да каем.
 Коча: - Ачат ден ават кунам толыт?
 Эчан: - Нуно кастене толыт. Кочай,
 мый вашке каем, тый кодат
 ал'е кает?
 Коча: - Мый каем, кастене толам.
 Эчан: - Тугеже чеверын, кочай!
 Коча: - Чеверын, уныкам!

Калык мут

Ава могай, йочажат тугай.

II. Vocabulary

а	and; but	могай	what (kind of)
ава	mother	мый	I
ал'е	or	поро	good
-ат	and /see IV.5./	тау	thank you; thanks
вашке	soon; quick(ly)	толаш (-ам)	to come
да	and; but; yes	тугай	so, such, that kind
кастене	in the evening	тугеже	then, in this case
каяш (-ем)	to go, to leave	тый	you /see IV.2/
кече	day; sun	улаш (-ам)	to be
кодаш (-ам)	to stay, to remain	уныка	grandchild
коча	grandfather	чеверын	good-bye
кузе	how	шўжар	(younger) sister
Кузе илет?	How are you?	эркын	softly; slowly; gradually /see IV.4/ /Илем эркын-эркын. I'm alright./
кунам	when		
куш(ко)	where (to)?		
лийже	may (something) be /see IV.3/		

III. Grammar

1. Conjugation: present tense, first and second persons singular:

In the first and second persons singular - present tense, the endings are as follows:

	Conjugation I	Conjugation II
1Sg	-ам (-ям)	-ем (-эм)
2Sg	-ат (-ят)	-ет (-эт)

Example with *тунемаш* 'to learn' (conjugation I) and *илаш* 'to live' (conjugation II).

	Conjugation I	Conjugation II
1Sg	тунемам	илем
2Sg	тунемат	илет
3Sg	тунемеш	ила
3Pl	тунемыт	илат

Note the spelling of conjugation I verbs with stems ending in -j, e.g., *лияш* /lijaš/ 'to become' > *лиям* /lijam/ 'I become', *лият* /lijat/ 'you become'. Likewise, note the spelling of conjugation II verbs with stems ending in a vowel: *пуаш* /puaš/ 'to give' > *пуэм* /puem/ 'I give', *пуэт* /puet/ 'you give'.

2. *улаш* 'to be':

This verb is conjugated regularly (conjugation I), but in sentences of the type 'A = B', i.e., 'She is a teacher, I am sick', the form in the third person singular is usually omitted. Note that the form is not omitted in the third person plural and that it is not necessary to put the predicate nominal into the plural.

1Sg	улам	Мый журналист улам.	I am a journalist.
2Sg	улат	Тый журналист улат.	You are a journalist.
3Sg	[улеш]	Тудо журналист.	(S)he is a journalist.
3Pl	улыт	Нуно журналист улыт.	They are journalists.

3. Illative case:

The illative case is used in answer to the question *кушко* (*куш*) 'where (to)?': *олаш(ке)* 'to/into the city', *пöртыш(кö)* 'to/into the house'.

Case endings: The illative case has a long and a short form which are distinguished by the presence or absence of *-ке/-ко/-кö* after the element *-ш*. Long form: *-шке/-шко/-шкö* (*-ышке/-ышко/-ышкö*); short form: *-ш* (*-ыш*). The choice of the vowel in the long form is determined by the rules of vowel harmony. Note that the rules for the choice of the suffix variant are the same as those for the inessive. To a large degree the long and short forms can be used interchangeably, but the short forms are more typical of colloquial speech. In fixed, idiomatic expressions a certain form can be required, e.g., the short form in *мow шoгa?* 'How much does it cost?'

a) The variants *-ш(ке)/-ш(ко)/-ш(кө)* occur directly after a stressed vowel.

Nominative		Illative
ола	city	олаш(ке)
пасу	field, meadow	пасуш(ко)
тенге	ruble	тенгеш(ке)
күтү	herd	күтүш(кө)

b) The variants *-ыш(ке)/-ыш(ко)/-ыш(кө)* are used after a consonant.

сад	garden	садыш(ке)
вер	place	верыш(ке)
школ	school	школыш(ко)
вүд	water	вүдыш(кө)

c) If a word ends in an unstressed *-e/-o/-ö*, this vowel becomes *ы* before the suffix *-ш(ке)/-ш(ко)/-ш(кө)* is added.

пече	fence	печыш(ке)
тумо	oak	тумыш(ко)
кӧргӧ	(the) inside	кӧргыш(кө)

Note that this rule also applies to Russian loan words ending in an unaccented *-a*: *Польша* > *Польшыш(ке)*.

4. Possessive suffixes - first and second persons singular:

The endings of the possessive suffixes in the first person singular are *-м/-ем/-эм* and in the second person singular, *-м/-ем/эм*. The variants *-ем/эм* and *-ем/-эм* are always stressed.

a) The variants *-м* and *-м* appear directly after the stressed end vowels *-а, -я, -е, -э*.

1Sg	ола парня тенге куэ	олам парням тенгем куэм	my city my finger my ruble my birch tree
2Sg	ола парня тенге куэ	олат парнят тенгет куэт	your city your finger your ruble your birch tree

b) The variants *-эм* and *-эм* are used after all other stressed end vowels.

1Sg	пасу күтү чичи пальто	пасуэм күтүэм чичиэм пальтоэм	my field my herd my little chicken my coat
2Sg	пасу күтү чичи пальто	пасуэт күтүэт чичиэт пальтоэт	your field your herd your little chicken your coat

c) When a word ends in an unstressed vowel, the unstressed vowel disappears and the endings *-ем* and *-ет* are used.

1Sg	вате түмо күзө тема	ватем түмем күзем темем	my wife my oak tree my knife my topic
2Sg	вате түмо күзө тема	ватет түмет күзет темет	your wife your oak tree your knife your topic

d) After all consonants the variants *-ем* and *-ет* are used.

1Sg	пөртем лүмем мүтем	my house my name my word
2Sg	пөртет лүмет мүтет	your house your name your word

Possessive endings: Here is a summary of the possessive endings in the first/second/third persons singular and the third person plural.

1Sg	-м, -ем, -эм	пөртем	ватем	олам	пасуэм
2Sg	-т, -ет, -эт	пөртет	ватет	олат	пасуэт
3Sg	-ж(е)/-ж(о)/ж(ө) (-ше/-шо/-шө)	пөртшө	ватыж(е)	олаж(е)	пасуж(о)
3Pl	-шт (-ышт)	пөртышт	ватышт	олашт	пасушт

Orthography: Note the spelling of words ending in *-й* and *-ь* when the possessive suffixes *-ем* and *-ет* are added: *фамилий* 'last name' > *фамилием*, *фамилиет* 'my ~ your last name' *гармонь* /garmon'/ 'accordion' > *гармонем* /garmon'em/, *гармонет* /garmon'et/, 'my ~ your accordion'.

Kinship terms: With certain, but not all kinship terms ending in an unstressed *-e/-o/-ö*, usage varies from that cited above. With these words the unstressed final vowel changes regularly to *ы* and then the ending *-м* (1Sg) or *-ч* (2Sg) is added.

вене	son-in-law	веным	веныч	my/your son-in-law
шешке	daughter-in-law	шешкым	шешкыч	my/your daughter-in-law
шольо	(younger) brother	шольым	шольыч	my/your (younger) brother
эрге	son	эргым	эргыч	my/your son

Note in addition: 1) In the case of *чӱчӱ* ‘uncle (mother’s younger brother)’ the final vowel is stressed, but the 2Sg ending can be *-ч*: *чӱчӱм*, *чӱчӱч* ‘my ~ your uncle’. 2) In addition to these differing forms the regular ones are also possible: *эргем*, *эргет* ‘my ~ your son’.

5. Pronouns:

Mari is a pro-drop language. Personal pronouns as subjects are optional and can be omitted.

Тый кушто илет? Кушто илет?	Where do you live?
Мый кастене толам. Кастене толам.	I will come in the evening.
Тудо Йошкар-Олаште ила. Йошкар-Олаште ила.	(S)he lives in Yoshkar-Ola.
Нүно мари йылмым тунемыт. Марий йылмым тунемыт.	They are learning Mari.

IV. Words and word usage

1. Kinship terminology:

Note that kinship terminology in Mari is more precise than in English, with more distinctions being made between younger/elder relations and the maternal/paternal lines. The following is a list of the most commonly used kinship terms. It also contains vocative forms, i.e., forms used when addressing the person in question. (Apart from kinship terms, special vocative forms are not used in Mari.) There are two major ways of forming the vocative: a) with */-j/*, or b) with the possessive suffix (1st person singular). Note in addition that some vocative forms can also be used in place of the normal nominative.

Ачай, кочкаш шич!	Father, sit down to eat!
Ачай/Ача мурым мур.	Father is singing a song.

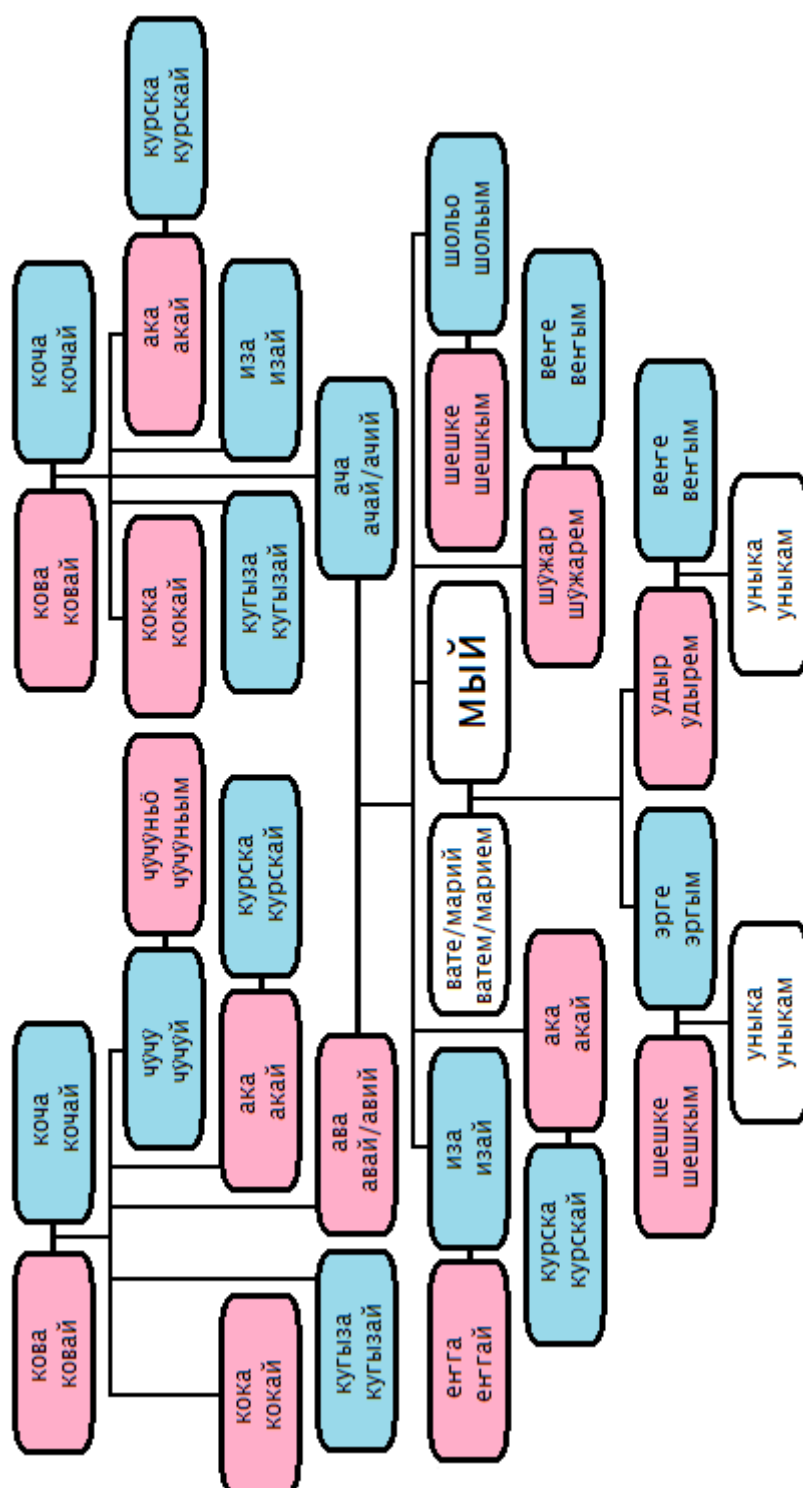
a) Vocative in -й:

Nominative		Vocative
ава	mother	авай, авий
ака	(elder) sister aunt (parent's younger sister)	акай
ача	father	ачай, ачий
енга	sister-in-law (elder brother's wife)	енгай
иза	(elder) brother uncle (father's younger brother)	изай
кова	grandmother	ковай
кока	aunt (mother's or father's elder sister)	кокай
коча	grandfather	кочай
кугыз	uncle (mother's or father's elder brother)	кугызай
курска	brother-in-law (elder sister's husband) uncle (parent's younger sister's husband)	курскай
чүчү	uncle (mother's younger brother)	чүчүй

b) Vocative with possessive suffix (first person singular). The ending is either the usual accented -ем or the unaccented -(ы)м (see III.4.).

Nominative		Vocative
вате	wife	ватем
вене	son-in-law brother-in-law (younger sister's husband)	венгым
марий	husband	марием
шешке	daughter-in-law sister-in-law (younger brother's wife)	шешкым
шольо	(younger) brother	шольым
шўжар	(younger) sister	шўжарем
уныка	grandchild	уныкам
ўдыр	daughter	ўдырем
эрге	Son	эргым
чүчүньө	aunt (mother's younger brother's wife)	чүчүньым

The following family tree gives an overview of kinship terminology in both the nominative and the vocative. Blue entries represent male family members and pink ones female family members. Horizontal connections represent marriages and vertical connections, parentage. Older siblings are always to the left in this chart.

2. тый 'you':

The form *тый* is the second person singular informal pronoun, used in addressing children, friends, and relatives. For more particulars see 4.IV.1. (page 69).

3. лийже:

The word *лийже* is formally the third person singular form of the verb *лияш* 'to be' in the imperative mood. (The complete paradigm of 'to be' in Mari is made up of forms of the verbs *улаш* and *лияш*. These forms will be presented in succession.) The meaning of *лийже* is thus 'may (it, something) be' and the word is typically used in various greetings. The greeting *Поро кечет лийже* 'Hello' is literally 'May you have a good day'.

4. Reduplication:

Reduplication is one method used in Mari to form new words or give a word a new intensified nuance. It can be used with adverbs (*эркын-эркын* 'slowly, gradually, softly, peacefully'), adjectives (*поро-поро* 'very good'), verbs (*каем-каем* 'I go and go') and interjections (*шорт-шорт* '(with a) crack/crash').

5. -ам 'and':

The particle *-ам* 'and' is written together with the word it follows. Unstressed vowels preceding it are typically eliminated: *йочаже* 'his/her child' + *-ам* > *йочажам* 'and his/her child'. As regards the manner in which this suffix is connected with various stems, it is equivalent to the derivational suffix *-ан* – see 2.IV.2. (page 44).

6. кө 'who':

In contrast to English, when asking people what their occupation is, the interrogative pronoun *кө* 'who' is used.

- Эчан кө?	- What (lit. who) is Echan?
- Эчан туныктышо.	- Echan is a teacher.

7. каяш (-ем), кошташ (-ам) 'to go':

Both words can be translated as 'to go'. But, *кошташ* can be used to emphasize habitual or repeated actions, and movements somewhere and back. It can also be used in the sense of 'to attend' (e.g., a school). It also denotes the ability to walk, as in a young child.

Тудо кандаш шагатлан школыш кая.	(S)he's going to school at eight o'clock.
Мый кажне кечын кандаш шагатлан школыш коштам.	I go to school at eight o'clock every day.
Мыйын йочам ынде школыш коштеш.	My child already goes to school.
Тендан йочада коштеш?	Is your child (already) walking?

V. Exercises

1. Answer the following questions, inserting the verb used in the question in the proper form.

- 1.) Күгызай, тый кушто пашам ыштет? Мый школышто
- 2.) Акай, тый кушто тунемат? Мый университетыште
- 3.) Ачай, тый мом туныктет? Мый *математикым
- 4.) Эргым, тый мом тунемат? Мый *историйым
- 5.) Изай, тый кодат? Мый

* *математике* 'mathematics', *историй* 'history'

2. Conjugate the following verbs (present tense, first/second/third persons singular and third person plural).

Conjugation I: кодаш, толаш, кошташ

Conjugation II: туныкташ, ышташ, каяш

3. Read the following dialogue and then write three similar ones using the words given.

- Курскай, тый кө улат?
- Мый *инженер улам.
- Тый мыняр ияш улат?
- Мый 39 (кумло индеш) ияш улам.
- А кушто тый пашам ыштет?
- Йошкар-Олаште, *заводышто.

- 1.) Иза: *агроном, 25 ий, *ферме.
- 2.) Кока: туныктышо, 53 ий, школ.
- 3.) Ака: *студент, 19 ий, университет

* *инженер* 'engineer', *завод* 'factory, plant' *агроном* 'agronomist', *ферме* 'farm', *студент* '(university) student'

4. Put the noun in parentheses into the illative case.

- 1.) Мый (*кино) каем.
- 2.) Тый (ола) кает.
- 3.) Тудо (паша) кая.
- 4.) Эчан (школ) кая.
- 5.) Елу ден Серге (*театр) каят.

* *кино* 'cinema; movie', *театр* 'theater'

5. Put the nouns in parentheses into either the illative, the inessive, or the accusative case.

- 1.) Миклай (паша) кая.
- 2.) Тудын ўдыржө (университет) түнемеш.
- 3.) Эчанын эргыже (йочасад) коштеш.
- 4.) Елу (*ял) ила.
- 5.) Нуно (школ) түнемыт.
- 6.) Мый (марий йылме) түнемам.
- 7.) Изамын ватыже (университет) пашам ышта.
- 8.) Ачаж ден эргыже (паша) каят.

* *ял* 'village'

6. Answer the following questions.

- 1.) Тый кушто түнемат? (at school)
- 2.) Тый мом түнемат? (the Mari language)
- 3.) *Таче куш кает? (to the university)
- 4.) Театрыш кунам кает? (in the evening)
- 5.) Эргыже кушто ила? (in Yoshkar-Ola)
- 6.) Веран ўдыржө кушто пашам ышта? (at the kindergarten)
- 7.) Нуно куш каят? (to Moscow /*Моско*/)

* *таче* 'today'

7. Read the following sentences and form questions by replacing the words printed in italics with *мом*, *көн*, *кунам*, *кушто*, or *куш(ко)*.

- 1.) Мый *Йошкар-Олаште* илем.
- 2.) Эчан *Москошко* кая.
- 3.) Елун *ўдыржө йочасадыш* коштеш.
- 4.) Миклай *уроным* ышта.
- 5.) *Тиде Йыванын* книгаже.
- 6.) Серген ачаже *кастене* толеш.
- 7.) Елун аваже **ялыште* ила.

* *ялыште* 'in the village, in the countryside'

8. Add the possessive suffixes (first/second/third persons singular and third person plural) to the following nouns:

паша	йоча	ача	кид*
кече	пөрт	йылме	ял
урем	ўдыр	ий	коча

* *кид* 'arm, hand'

9. Form possessive forms as indicated. Example: ял (мый) - ялем

Ўдыр (нуно)	шўжар (тудо)	шешке (мый)
вер (тудо)	вате (мый)	пөрт (нуно)
ака (тый)	марий (мый)	шольо (тый)
эрге (нуно)	эрге (мый)	номер (тудо)
енга (тудо)	вене (тудо)	ола (нуно)
шольо (нуно)	курска (тый)	ийгот (тый)

10. Translate. Example: *my work* - *пашам*

his/her work	my son	his/her (younger) brother
my house	his wife	my (elder) sister
their village	her husband	his/her grandchild
your age	his/her editorial office	your son-in-law
my teacher	my father	my grandfather
your number	your mother	
their child	their grandmother	

11. Insert the following words into the appropriate sentences: *курска, уныка, кова, коча, вене, кугыза*.

- 1.) Авамын ачаже ...
- 2.) Акамын марийже ...
- 3.) Кочамын ватыже ...
- 4.) Ачамын изаже ...
- 5.) Ўдыремын марийже ...
- 6.) Эргын йочаже ...

12. Transform the sentences according to the example: *Ануш Эчанын ўдыржө. > Эчан Анушын ачаже.*

- 1.) Сергей Стапанын уныкаже.
- 2.) Анук Вёдырын ватыже.
- 3.) Йыван Миклайын эргыже.
- 4.) Лизук Борисын шўжарже.
- 5.) Салика Елун акаже.

13. Read the following short dialogues.

- а) - Поро кечет лийже, Анук.
 - Поро кече, Эчан. Кузе илет?
 - Илем эркын-эркын. А тый кузе?
 - *Мыят тугак.

* *мыят тугак* 'me too, same here'

- b)
- Поро кече, Васлий.
 - Поро кече, Миклай.
 - Куш кает?
 - Киношко. А тый куш кает?
 - Мый - *спортзалыш.
 - Тугеже, чеверын.
 - Чеверын.

* спортзал 'sports hall'

14. Create sentences according to the following pattern: Ануш, ўдыр > Ўдыремын лўмжө Ануш. Мый ўдыремым йөрәтем*.

- 1.) Стапан, коча.
- 2.) Людмила, уныка.
- 3.) Йыван, марий.
- 4.) Вера, вате.

* йөрәтәш (-ем) 'to love'

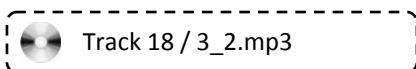
15. Translate into Mari.

My name is Serge. I live in Yoshkar-Ola. I am twenty years old. I study Mari at the university.

Her name is Ludmila. She lives in Morko. She is 45 years old. She works in a factory.

His name is Echan. He lives in Kozmodemyansk /Козьмодемьянск/. He is four years old. He goes to kindergarten.

16. Write down the dictation.

4. Нылымше урок: Сапаевмыт дек уна-влак толыт

I. Text

Track 19 / 4_1.mp3

- Серге: - Елу, таче мемнан деке венгр уна-влак толыт.
 Елу: - Пеш сай. Кунам толыт?
 Серге: - Кастене. Кызыт мый пашаш каем. Кас марте чеверын.
 Елу: - Чеверын.

(Уна-влак толыт.)

- Янош: - Поро кас лийже!
 Елу: - Поро кас! Толза, толза. Ме тендам вучена. Те марла кутыреда?
 Янош: - Изиш кутырена.
 Серге: - Палыме лийза: тиде мыйын ватем. Тудын лўмжō Елу. А тиде мемнан йочана-влак: Ануш ден Эчан.
 Янош: - Палыме лийына. Ме Венгрий гыч улына. Мыйын лўмем Янош.
 Каталин: - Мыйын лўмем Каталин.
 Елу: - Те могай ола гыч улыда?
 Янош: - Ме Будапештыште илена.
 Елу: - Мемнан Йошкар-Олана тыланда келша мо?
 Каталин: - Мотор, ужар ола. Тендан олаштыда мыняр ен ила?
 Серге: - 280 000 (кокшўдō кандашле тўжем).
 Елу: - Шергакан уна-влак, ме тендам ўстел деке ўжына.
 Янош: - Тау.

Калык мут
 Шўко лудат - шўко палет.

II. Vocabulary

Будапешт	Budapest	палаш (-ем)	to know
венгр	Hungarian	Палыме лийза.	lit. 'Be acquainted.' > 'Allow me to introduce.'
Венгрий	Hungary		
вучаш (-ем)	to wait	пеш	very
гыч	from, out	сай	good, nice
дек(е)	to	таче	today
енг	person	те	you (plural) /see IV.1./
изиш	a little, a bit, somewhat	тендам	you (plural) (accusative of <i>me</i> 'you'; see III.5)
кас	evening	тендан	your (plural) (genitive of <i>me</i> 'you'; see III.5.)
келшаш (-ем)	to please; to like; to agree /see IV.5./	толза	come (in) (2Pl imperative < <i>толаш</i> 'to come')
кутыраш (-ем)	to speak		
кызыт	now	тудын	his/her (genitive of <i>тудо</i> 'he/she/it'; see III.5)
лийза	(2Pl imperative < <i>лияш</i>)	тыланда	you (plural) (dative of <i>me</i> 'you'; see III.5.)
лияш (-ям)	to be; to become		
лудаш (-ам)	to read	ужар	green
марла	(in) Mari /see III.9./	уке	no; is not
марте	till, until	уна	guest
ме	we	ўжаш (-ам)	to invite
мемнан	our (genitive form of <i>ме</i> 'we', see III.5.)	ўстел	table
мо	(interrogative particle, see IV.4.)	шергакан	dear
мотор	beautiful	шүко	much, many
мыйын	my (genitive form of <i>мый</i> 'I'; see III.5.)	ял	village

III. Grammar

1. Conjugation - present tense, first and second persons plural:

In the first and second persons plural - present tense the endings are as follows:

	Conjugation I	Conjugation II
1Pl	-ына	-ена (-эна)
2Pl	-ыда	-еда (-эда)

Example with *тунемаш* 'to learn' (conjugation I) and *илаш* 'to live' (conjugation II).

	Conjugation I	Conjugation II
1Pl	тунемына	илена
2Pl	тунемыда	иледа

Note the spelling of conjugation II verbs with stems ending in a vowel: *пуаш* /puaš/ 'to give' > *пуэна* /puena/ 'we give', *пуэда* /pueda/ 'you give'.

Examples of full verbal conjugation in the present tense:

	Conjugation I		Conjugation II	
	толаш 'to come'	лудаш 'to read'	илаш 'to live'	вучаш 'to wait'
1Sg	толам	лудам	илем	вучем
2Sg	толат	лудат	илет	вучет
3Sg	толеш	лудеш	ила	вуча
1Pl	толына	лудына	илена	вучена
2Pl	толыда	лудыда	иледа	вучеда
3Pl	толыт	лудыт	илат	вучат

2. *улаш* 'to be':

The full paradigm of *улаш* in the present tense is as follows. Note that in sentences of the type 'A = B' the form in the third person singular is usually omitted, see 3.III.2. (page 50).

1Sg	улам	Мый журналист улам.	I am a journalist.
2Sg	улат	Тый журналист улат.	You are a journalist.
3Sg	[улеш]	Тудо журналист.	(S)he is a journalist.
1Pl	улына	Ме журналист улына.	We are journalists.
2Pl	улыда	Те журналист улыда.	Your are journalists.
3Pl	улыт	Нуно журналист улыт.	They are journalists.

3. Possessive suffixes - first and second persons plural:

The possessive suffix in the first person plural is *-на* and in the second person plural *-да*. These endings are always stressed: *олана* 'our city', *олада* 'your city'. For the difference in meaning between the endings of the second person singular and plural, see IV.1.

a) The suffixes *-на* and *-да* appear directly after stressed vowels and consonants.

1Pl	уна ава чүчү	унана авана чүчүна	our guest our mother our uncle
2Pl	уна ава чүчү	унада авада чүчүда	your guest your mother your uncle

1PI	ўстел урем ийгот	ўстелна уремна ийготна	our table our street our age
2PI	ўстел урем ийгот	ўстелда уремда ийготда	your table your street your age

b) If a word ends in an unstressed vowel, the vowel changes to the reduced *-ы* before the endings *-на* and *-да* are added.

1PI	кече тумо кўзё тема	кечына тумына кўзына темына	our day our oak tree our knife our topic
2PI	кече тумо кўзё тема	кечыда тумыда кўзыда темыда	your day your oak tree your knife your topic

4. Dative case:

The dative case is used in answer to the question *кўлан* 'to/for whom' and *молан* 'to/for what'. It is the marker for secondary and indirect objects.

Елулан книга <u>м</u> пуэм.	I will give the book (object 1) to Yelu (object 2).
Тидым Сергелан ойлем.	I will tell this (object 1) to Serge (object 2).

The dative case ending is the invariable *-лан*. This ending can be either stressed or unstressed: *Елу* > *Елулан* ~ *Елулан*.

a) The suffix *-лан* appears directly after stressed vowels and consonants.

Nominative		Dative
йоча	child	йочалан
ола	city	олалан
чўчў	uncle	чўчўлан

пўрт	house	пўртлан
журналист	journalist	журналистлан
ўдыр	daughter	ўдырлан

b) If a word ends in an unstressed vowel, the vowel changes to the reduced *ы* before the suffix *-лан* is added.

кече	day; sun	кечылан
тумо	oak tree	тумылан
кўзё	knife	кўзылан

5. Personal pronouns in the genitive, accusative, and dative:

The six personal pronouns can also be used in the genitive, accusative, and dative cases.

	Nominative	Genitive	Dative	Accusative
1Sg	мый	мыйын	мыланем ~ мылам	мыйым
2Sg	тый	тыйын	тыланет ~ тылат	тыйым
3Sg	тудо	тудын	тудлан	тудым
1Pl	ме	мемнан	мыланна	мемнам
2Pl	те	тендан	тыланда	тендам
3Pl	нуно	нунын	нунылан	нуным

Dative: Note that there are two forms for personal pronouns in the first and second persons singular: *мыланем* ~ *мылам* and *тыланет* ~ *тылат*, the shorter forms being more typical in colloquial speech. (Also note the dative of the demonstrative pronoun *туде* 'this': *тудлан*.)

Genitive: The forms of the personal pronouns in the genitive can be used to show possession of nominals. In general, the nouns have possessive suffixes as well. One can thus say *пöртем* or *мыйын пöртем* 'my house'. The two constructions are synonymous.

1Sg	пöртем	мыйын пöртем
2Sg	пöртет	тыйын пöртет
3Sg	пöртшö	тудын пöртшö
1Pl	пöртна	мемнан пöртна
2Pl	пöртда	тендан пöртда
3Pl	пöртышт	нунын пöртышт

Note that personal pronouns in the genitive remain unchanged when the case of the nouns with which they are used changes: *мыйын пöртем* 'my house /nominative/', *мыйын пöртыштем* 'in my house /inessive/', *мыйын пöртышкем* 'into my house /illative/'.

6. Animacy - inanimacy:

A category relevant for Mari nouns and personal pronouns is that of animacy and inanimacy. Animate nouns refer to people or animals and inanimate nouns refer to everything else. Inanimate nouns are used in all noun cases. Animate nouns, on the other hand, as a rule do not occur in local cases such as the inessive (*-шме/-шмо/-шмö*) or illative (*-шке/-шко/-шкö*). (To express the spatial concepts of these cases (in ~ into) in conjunction with animate nouns, various postpositions are used in place of the case suffixes.) The personal pronouns are used only in the nominative, accusative, dative, and genitive, but note that the third person pronouns *тудо* 'he/she/it' and *нуно* 'they' can refer both to animate and inanimate nouns.

7. Order of possessive and case suffixes:

When used together in one word the order of the possessive and the case suffixes depends on the particular case suffix. If it is the genitive or accusative suffix, the order is: possessive suffix + case suffix – see 2.III.5 (page 41). With the inessive and illative case suffixes the

order is the opposite: case suffix + possessive suffix. In the dative, both arrangements are possible.

	Nominative	Genitive	Accusative
1Sg	пөртем	пөртемын	пөртемым
2Sg	пөртет	пөртетын	пөртетым
3Sg	пөртшө	пөртшын	пөртшым
1Pl	пөртна	пөртнан	пөртнам
2Pl	пөртда	пөртдан	пөртдам
3Pl	пөртышт	пөртыштын	пөртыштым

	Inessive	Illative
1Sg	пөртыштем	пөртышкем
2Sg	пөртыштет	пөртышкет
3Sg	пөртыштыжө	пөртышкыжө
1Pl	пөртыштына	пөртышкына
2Pl	пөртыштыда	пөртышкыда
3Pl	пөртыштышт	пөртышкышт

	Dative
1Sg	пөртемлан ~ пөртланем
2Sg	пөртетлан ~ пөртланет
3Sg	пөртшылан ~ пөртланже
1Pl	пөртналан ~ пөртланна
2Pl	пөртдалан ~ пөртланда
3Pl	пөртыштлан ~ пөртланышт

Illative: Note that possessive suffixes can only be connected to the long form of the illative.

Dative: Compare the form *пөртшылан* with e.g., *ачажлан*, *эргыжлан*. Note here that the short form of the possessive suffix 3Sg -же/-жо/-жө is used after stems ending a vowel.

8. Plural suffixes:

The plural suffix normally used with nouns is *-влак*. In writing it is always connected to the noun with a hyphen: *пөрт-влак* 'houses', *уна-влак* 'guests', *йылме-влак* 'languages'. The noun is not modified in any way when the plural suffix is added. An alternative plural suffix is *-шамыч*, which is also added in writing using a hyphen.

Note that the plural suffixes are omitted when the plurality of the noun in question can be assumed from the context.

Ме унам вучена.	We are expecting guests.
Ош пеледышым йөратем.	I like white flowers.

Predicative adjectives and nouns are not put into the plural.

Пеледыш-влак мотор улыт .	The flowers are beautiful.
Нуно туныктышо улыт .	They are teachers.

Remember that after a numeral, the noun remains in the singular and the finite verb is conjugated in the singular as well: *йоча вуча*, *кок йоча вуча*, but *йоча-влак вучат*.

Order of plural suffix + case suffix: When co-occurring in one word, the case suffix follows the plural suffix. Note the shift in stress to the plural suffix and the resultant effect on vowel harmony.

Nominative	пӱрт-влак
Genitive	пӱрт-влакын
Dative	пӱрт-влаклан
Accusative	пӱрт-влакым
Inessive	пӱрт-влакыште
Illative	пӱрт-влакыш(ке)

Order of plural suffix + possessive suffix: When co-occurring in one word, the plural suffix can either follow or precede the possessive suffix.

1Sg	пӱрт-влакем	пӱртем-влак
2Sg	пӱрт-влакет	пӱртет-влак
3Sg	пӱрт-влакше	пӱртшӱ-влак
1Pl	пӱрт-влакна	пӱртна-влак
2Pl	пӱрт-влакда	пӱртда-влак
3Pl	пӱрт-влакышт	пӱртышт-влак

Order of plural suffix + possessive suffix + case suffix: When all these suffixes occur in one word, there are two suffix order possibilities: 1) The stem can be followed by the plural suffix to which the possessive suffix and the case suffix (genitive, accusative, dative) or the case suffix (inessive, illative) and the possessive suffix are attached. 2) The possessive suffix can be added to the stem, followed by the plural suffix and the case suffix. In the following example only the possessive suffix - first person singular is shown.

Nominative	пӱрт-влакем	пӱртем-влак
Genitive	пӱрт-влакемын	пӱртем-влакын
Dative	пӱрт-влакемлан	пӱртем-влаклан
Accusative	пӱрт-влакемым	пӱртем-влакым
Inessive	пӱрт-влакыштем	пӱртем-влакыште
Illative	пӱрт-влакышкем	пӱртем-влакыш(ке)

Plural suffix -*мым*: This sociative plural suffix is highly restricted in its use. It is attached to names and nouns denoting humans and is a heterogenous plural, meaning 'the noun and

his/her family/group/friends, etc.'. The exact translation of a noun + *-мым* will depend on the context. Thus, *Сапаевмым* could mean 'the Sapayevs ~ Sapayev and his family', *Петямым* 'Petya and his family, Petya and those with him, Petya and his friends', *авамым* 'my mother and her group, my mother and those with her'.

Note that it is also possible to use the normal plural suffix(es) in such situations, i.e., *Сапаев-влак*, *Сапаев-шамыч*. The usage of the suffix *-мым* implies a higher degree of familiarity with the people in question.

9. Adverbial suffix -ла:

The stressed adverbial suffix *-ла* is added to words denoting nationalities to form adverbs pertaining to languages. These adverbs are typically used with certain verbs, such as *кутыраш (-ем)* 'to speak', *возаш (-ем)* 'to write', *каласаш (-ем)* 'to say, to speak', *йодаш (-ам)* 'to ask', *мураш (-ем)* 'to sing': *марла кутыраш* 'to speak (in) Mari', *рушла возаш* 'to write (in) Russian'. Note the form *марла* 'in Mari' < *марий*.

IV. Words and word usage

1. тый 'you' ~ ме 'you':

Mari distinguishes between several types of 'you'. The singular second person pronoun *тый* is informal and is used when addressing children, family members, and close friends, as well as animals or inanimate objects. The pronoun *ме*, on the other hand, is used in the following cases:

- a) As the plural when addressing more than one child, family member, close friend, etc.
- b) As the formal or polite form when addressing all other people, whether one or more.

The pronoun *ме* is always used with the plural form of the verb, even when used to address only one person.

The possessive suffixes *-ем* (second person singular) and *-да* (second person plural) are used accordingly.

2. Postpositions:

The Mari language uses a large number of postpositions to complement the case system. Their usage is similar to that of prepositions in English, but they follow the noun rather than precede it. The noun is usually in the nominative case. (Exceptions to this rule will be noted.)

гыч	from	Венгрий гыч	from Hungary
дек(е)	to	Сапаевмыт дек	to the Sapayevs
ден(е)	with; and	Елу ден Серге	Yelu and Sergey
марте	till, until	кас марте	till evening

Postpositions can also be used in conjunction with personal pronouns. When this occurs, there are different possibilities regarding the case of the pronoun (nominative or genitive) and the suffixing of the postposition ($\pm$ possessive suffix). In the text of this lesson *мемнан деке* 'to us' occurred with *ме* 'we' in the genitive case and the postposition without a possessive suffix. 'To me ~ to you' would however be *мый декем* and *тый декем* with *мый* 'I' and *тый* 'you' in the nominative and the postposition with possessive suffixes. The usage of postpositions with personal pronouns as well as the short and long forms of some postpositions will be discussed in a later lesson.

3. Cardinal and ordinal numbers from 50:

Note that the cardinal numbers 60, 70, 80, 90, 100, and 1000 possess only one form.

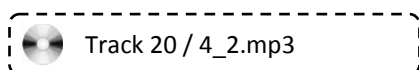
	Cardinal number		Ordinal number
	Short form	Long form	
50	витле		витлымше
51	витле ик	витле икте	витле икымше
60	кудло		кудлымшо
62	кудло кок	кудло кокыт	кудло кокымшо
70	шымле		шымлымше
73	шымле кум	шымле кумыт	шымле кумшо
80	кандашле		кандашлымше
84	кандашле ныл	кандашле нылыт	кандашле нылымше
90	индешле		индешлымше
95	индешле вич	индешле визыт	индешле визымше
100	шүдө		шүдымшө
106	шүдө куд	шүдө кудыт	шүдө кудымшо
200	кокшүдө		кокшүдымшө
207	кокшүдө шым	кокшүдө шымыт	кокшүдө шымше
368	кумшүдө кудло кандаш	кумшүдө кудло кандаше	кумшүдө кудло кандашымше
1000	түжем		түжемше
5287	вич түжем кокшүдө кандашле шым	вич түжем кокшүдө кандашле шымыт	вич түжем кокшүдө кандашле шымше

4. Interrogative particles:

In addition to the interrogative pronoun *мо* 'what' there is an interrogative particle *мо*, which is used at the end of sentences to mark them as being yes or no questions.

Мемнан олана тыланда келша мо?	Do you like our city?
Кинош кает мо?	Are you going to the cinema?

The use of the particle *мо* in yes or no questions is not compulsory. When it is not used, the fact that the sentence is a question is indicated by means of intonation.

Тудо туныктышо мо?	Is (s)he a teacher?
Тудо туныктышо?	Is (s)he a teacher?
Тудо туныктышо.	(S)he is a teacher.
Тыйын пöртет уло мо?	Do you have a house?
Тыйын пöртет уло?	Do you have a house?
Мыйын пöртем уло.	I have a house.
Ола тылат келша мо?	Do you like the city?
Ола тылат келша?	Do you like the city?
Ола мылам келша.	I like the city.

5. келшаш (-ем) 'to like':

This verb has several meanings: 'to like; to please; to agree'. In the sense of 'to like' it is primarily used in the third person (singular and plural). Its grammatical usage with a noun or pronoun in the dative case corresponds not to the English verb 'to like', but to the phrase 'to please/be pleasing to someone'. Thus: 'Do you like our city?' > ('Is our city pleasing to you?')

> Мемнан олана тыланда келша мо?

When used in the meaning of 'to agree', this verb governs the postposition *дене* 'with'.

Тиде ола мыланем келша.	I like this city.
Мый тидын дене келшем.	I agree with this.

6. Asking someone's age:

In addition to the structure with *ияш* explained in 1.IV.3. (page 33) one can also use a structure with the dative and the word *уй* 'year'.

Тый мыняр ияш улат?	How old are you? I am 25 years old.
Мый 25 ияш улам.	
Тыланет (тылат) мыняр ий?	
Мыланем (мылам) 25 ий.	

7. Greetings:

Here are some of the most common greetings used in Mari. Note that they can be used with or without *лийже* 'may /something/ be/ - see 3.IV.3. (page 56).

Салам!	Hello!
Салам лийже!	
Поро эр!	Good morning! (эр 'morning')
Поро эр лийже!	
Поро кече!	Hello! /Good day!/
Поро кече лийже!	
Поро кас!	Good evening!
Поро кас лийже!	

8. сай, поро 'good':

Both of these words translate as 'good'. The more general of the two is *сай*. The word *поро* can also imply good-heartedness and kindness.

9. үке 'no':

Stress on this word can fluctuate, being either on the first or second syllable: *үке* ~ *үке*.

V. Exercises

1. Rewrite the following sentences replacing *мый* with *ме* and *тый* with *те*.

- 1.) Мый унам вучем.
- 2.) Тый *поездым вучет.
- 3.) Мый марла кутырем.
- 4.) Тый венгрла кутырет.
- 5.) Мый Анушым *кинош ўжам.
- 6.) Тый Ивукым *театрыш ўжат.

* *поезд* 'train', *кино* 'cinema; movie', *театр* 'theater'

2. Complete the following sentences using the appropriate verb in the proper form. (*ўжаш*, *вучаш*, *тунемаш*, *каяш*, *ышташ*, *толаш*)

- 1.) Ивук пашам
- 2.) Ме унам ...
- 3.) Нуно Венгрий гыч
- 4.) Серге ватыжым театрыш
- 5.) Елу ден Эчан *концертыш
- 6.) Ануш школышто

* *концерт* 'concert'

3. Answer the following questions, replacing *ме* with *те* and putting the word in parentheses into the proper case.

- 1.) Те кушто пашам ыштеда? (университет)
- 2.) Те мом тунемыда? (марий йылме)
- 3.) Те кушто иледа? (Морко)
- 4.) Те театрыш көм ўжыда? (авана)
- 5.) Те көм вучеда? (мемнан туныктышына)
- 6.) Те кунам толыда? (кастене)
- 7.) Те куш каеда? (школ)
- 8.) Те мом лудыда? (книга)

4. Answer the questions using the words in parentheses.

- 1.) Ме *Финляндий гыч улына. А те? (*Эстоний)
- 2.) Ме туныктышо улына. А те? (*студент)
- 3.) Мый 26 (коло куд) ияш улам. А тый? (24)
- 4.) Ме ял гыч улына. А те? (ола)
- 5.) Мый Йошкар-Ола гыч улам. А тый? (Исменца)
- 6.) Мый врач улам. А тый? (*инженер)

* Финляндий 'Finland', Эстоний 'Estonia', студент '(university) student', врач 'doctor', инженер 'engineer'

5. Answer the following questions using the numbers in parentheses.

- 1.) Тыйын ялыштет мыняр пөрт уло? (200)
- 2.) Тудын ялыштыже мыняр пөрт уло? (150)
- 3.) Тендан ялыштыда мыняр пөрт уло? (100)
- 4.) Нунын ялыштышт мыняр пөрт уло? (130)

6. Answer the following questions using the words in parentheses in the proper case. Regard *тендан* as being polite usage and begin the answers with *мыйын*.

- 1.) Тендан олаштыда мыняр ен ила? (459,000)
- 2.) Тендан *акада көм вуча? (коча)
- 3.) Тендан ватыда мом ышта? (врач)
- 4.) Тендан *изада кунам толеш? (таче)
- 5.) Тендан *шольыда кинош көм ўжеш? (Серген ўдыржө)
- 6.) Тендан эргыда кушто пашам ышта? (йочасада)

* ака '(elder) sister', иза '(elder) brother', шольо '(younger) brother'

7. Put the following nouns into the dative case. Example: *уна* > *уналан*, *уна-влак* > *уна-влаклан*.

пөрт	йоча-влак	ўдыр-влак	*енгада
пөрт-влак	изана	урем	йочашт
ават	уныкашт	урем-влак	ўдыржө
эргыже	ўдыр	шўжарем	
акам	марийда	*шешкыда	

* шешке 'daughter-in-law', енга 'sister-in-law (elder brother's wife)'

8. Read the following dialogues and then rewrite them using the words in parentheses.

- a) - Эчан, тылат мыняр ий?
 - Латнылыт (Латныл ий).
 - Ануш, тый мыняр ияш улат?
 - Вич ияш.

(коча, 79 ий - *кова, 75 ий)

- b) - Иван Петрович, тыланда мыняр ий?
 - Нылле визыт (Нылле вич ий).
 - Пётр Петрович, те мыняр ияш улыда?
 - Витле кок ияш.

(Елена Петровна, 35 ий - Сергей Николаевич, 37 ий)

* *кова* 'grandmother'

9. Read the following dialogues and then rewrite them each three times using the words in parentheses.

- a) - Те куш каеда?
 - *Санкт-Петербургышко.
 - Тиде ола тыланда келша?
 - Пеш келша.

(*Моско, Будапешт, Саранск)

- b) - Тый кушто пашам ыштет?
 - Редакцийыште. Мый журналист улам.
 - Тиде паша тыланет (тылат) келша?
 - Келша.

(школ - туныктышо; *завод - инженер; *больнице - врач)

* *Моско* 'Moscow', *Санкт-Петербург* 'St. Petersburg', *завод* 'factory, plant', *больнице* 'hospital'

10. 1.) Add all six possessive suffixes to *пöрт* and *пöрт-влак*. 2.) Put *пöрте* and *пöрте-влак* into the genitive, dative, accusative, inessive, and illative cases. 3.) Add all six possessive suffixes to *уна* and *уна-влак*. 4.) Put *унаже* and *унаже-влак* into the genitive, dative, and accusative cases.

11. Add the necessary possessive and/or case suffixes to the words in parentheses.

- 1.) Мемнан (ял) 400 пöрт уло.
- 2.) Тиде (книга) 375 *странице уло.
- 3.) Мемнан (*библиотеке) 10 000 книга уло.
- 4.) (Верук) (ача) 68 ий.

* *странице* 'page', *библиотеке* 'library'

12. Use the appropriate adverbial form in *-ла* in the second sentence. Example: *Мый марий улам. Мый марла кутырем.*

- 1.) Мый венгр улам. Мый ... кутырем.
- 2.) Мый *руш улам. Мый ... кутырем.
- 3.) Мый *эстон улам. Мый ... кутырем.
- 4.) Мый *н'емыч улам. Мый ... кутырем.
- 5.) Мый *француз улам. Мый ... кутырем.
- 6.) Мый *татар улам. Мый ... кутырем.
- 7.) Мый *чуваш улам. Мый ... кутырем.
- 8.) Мый *удмурт улам. Мый ... кутырем.
- 9.) Мый *финн улам. Мый ... кутырем.

* *руш* 'Russian', *эстон* 'Estonian', *н'емыч* 'German', *француз* 'French', *татар* 'Tatar', *чуваш* 'Chuvash', *удмурт* 'Udmurt', *финн* 'Finn'

13. Read the following dialogue and then rewrite it four times, using the words given.

- Те марий улыда?
- Уке, мый венгр улам.
- А марла кутыреда?
- Изиш кутырем.

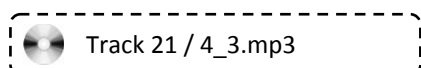
- 1.) руш - марий
- 2.) марий - француз
- 3.) н'емыч - эстон
- 4.) татар - чуваш

14. Insert the necessary postposition (*дек*, *марте*, or *гыч*) into the following sentences.

- 1.) Поезд кастене Санкт-Петербург ... толеш.
- 2.) Моско ... Санкт-Петербург ... 632 (шўдö кумло кок) *километр.
- 3.) Ме унам ўстел ... ўжына.
- 4.) Кас ... чеверын.
- 5.) Кызыт тудо Сапаевмыт ... кая.

**километр* 'kilometer'

15. Write down the numbers you hear in the recording. Also note if it is a number's short or long form.

16. Read the following dialogues.

- a) - Салам лийже!
 - Салам!
 - Ме таче кастене тендам вучена. Толыда мо?
 - Толына, толына.
 - Тугеже, кас марте чеверын!
 - Чеверын.
- b) - Ануш, Эчан, ме таче кастене тендам театрыш ўжына. Каеда мо?
 - Тау, каена.
 - Тугеже ме тендам вучена.
 - Чеверын.
 - Чеверын.
- c) - Салам лийже!
 - Салам. Палыме лийына. Мыйын лўмем Васлий.
 - Мыйын лўмем Иштван.
 - Те могай ола гыч улыда?
 - Будапешт ола гыч. А те Москошто иледа?
 - Уке, мый Йошкар-Ола гыч улам.

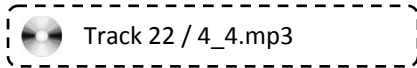
17. Translate the English portions of the following dialogues into Mari.

- a) - Салам лийже!
 - *Hello.*
 - Те марла кутыреда?
 - *I speak a little bit.*
 - Те куш каеда?
 - *I'm going to Yoshkar-Ola.*
 - А Йошкар-Олаште мом ыштеда?
 - *I'm learning Mari.*
- b) - Поро кечыда лийже!
 - *Hello.*
 - Палыме лийына: мыйын лўмем Янош.
 - *My name is Echan.*
 - Те венгрла кутыреда?
 - *No, I am from Yoshkar-Ola, I speak Mari.*
- c) - Верук, Эчан! Салам лийже!
 - *Hello!*
 - Те кызыт кушто иледа?
 - *In St. Petersburg.*
 - Санкт-Петербургышто мом ыштеда?
 - *We're studying at the university. We're learning Finnish and Estonian.*

18. Translate into Mari.

Today my friend /йолташ/ from Estonia is coming to (see) us /мемнан дек/. He lives in Tartu. His name is Urmas. He is 20 years old. He studies /тунемаш/ at the university. His father is an engineer. His mother is a teacher. Urmas is learning Mari. He speaks and reads a little bit of Mari. We will speak /present tense/ Mari and Estonian with him /тудын дене/.

19. Write down the dictation.

5. *Ушештарымаш

* *ушештарымаш* 'review'

1. Conjugation: present tense

	Conjugation I		Conjugation II	
	тунемаш	толаш	ышташ	вучаш
мый	тунемам	толам	ыштем	вучем
тый	тунемат	толат	ыштет	вучет
тудо	тунемеш	толеш	ышта	вуча
ме	тунемына	толына	ыштена	вучена
те	тунемыда	толыда	ыштеда	вучеда
нуно	тунемыт	толыт	ыштат	вучат

	Conjugation I		Conjugation II	
	лияш	*шуаш	каяш	*пуаш
мый	лиям	шуам	каем	пуэм
тый	лият	шуат	кает	пуэт
тудо	лиеш	шуэш	кая	пуа
ме	лийына	шуына	каена	пуэна
те	лийыда	шуыда	каеда	пуэда
нуно	лийыт	шуыт	каят	пуат

* *шуаш* (-ам) 'to reach, to arrive', *пуаш* (-эм) 'to give'

2. Possessive suffixes

	ава		пөрт	
1Sg	авам	мыйын авам	пөртем	мыйын пөртем
2Sg	ават	тыйын ават	пөртет	тыйын пөртет
3Sg	аваже	тудын аваже	пөртшө	тудын пөртшө
1Pl	авана	мемнан авана	пөртна	мемнан пөртна
2Pl	авада	тендан авада	пөртда	тендан пөртда
3Pl	авашт	нунын авашт	пөртышт	нунын пөртышт

	*тумо		марий	
1Sg	тумем	мыйын тумем	марием	мыйын марием
2Sg	тумет	тыйын тумет	мариет	тыйын мариет
3Sg	тумыжо	тудын тумыжо	марийже	тудын марийже
1Pl	тумына	мемнан тумына	марийна	мемнан марийна
2Pl	тумыда	тендан тумыда	марийда	тендан марийда
3Pl	тумышт	нунын тумышт	марийышт	нунын марийышт

* *тумо* 'oak'

3. Case suffixes, plural

a) Animate nouns

Nominative	кө?	йоча	йочам	йоча-влак	йоча-влакем йочам-влак
Genitive	көн?	йочан	йочамын	йоча-влакын	йоча-влакемын йочам-влакын
Dative	көлан?	йочалан	йочамлан йочаланем	йоча-влаклан	йоча-влакемлан йочам-влаклан
Accusative	көм?	йочам	йочамым	йоча-влакым	йоча-влакемым йочам-влакым

b) Inanimate nouns

Nominative	мо?	пөрт	пөртем	пөрт-влак	пөрт-влакем пөртем-влак
Genitive	мон?	пörтын	пөртемын	пөрт-влакын	пөрт-влакемын пөртем-влакын
Dative	молан?	пөртлан	пөртемлан	пөрт-влаклан	пөрт-влакемлан пөртем-влаклан
Accusative	мом?	пörтым	пөртемым	пөрт-влакым	пөрт-влакемым пөртем-влакым
Inessive	кушто?	пörтыштö	пörтыштем	пөрт-влакыште	пөрт-влакыштем пөртем-влакыште
Illative	куш(ко)?	пörтыш(кө)	пörтышкем	пөрт-влакыш(ке)	пөрт-влакышкем пөртем-влакыш(ке)

4. Personal pronouns

Nominative	мый	тый	тудо
Genitive	мыйын	тыйын	тудын
Dative	мыланем (мылам)	тыланет (тылат)	тудлан
Accusative	мыйым	тыйым	тудым

Nominative	ме	те	нуно
Genitive	мемнан	тендан	нунын
Dative	мыланна	тыланда	нунылан
Accusative	мемнам	тендам	нуным

5. Postpositions

гыч	Мый таче университет гыч кастене толам.
дек(е)	Ме кочай дек(е) каена.
марте	Нуно кас марте пашам ыштат.

Exercises

1. Complete the following sentences using one of the verbs given in the proper form. (*вучаш, кутыраш, каяш, кошташ, ўжаш, улаш, тунемаш, ышташ, толаш, келшаш*)

- 1.) Микале марий книгам лудаш *библиотекаш
- 2.) Таче *турист-влак Йошкар-Ола гыч *Францийыш
- 3.) Те кӱм ... ?
- 4.) *Изам мыйым Саранскыш
- 5.) Серге марла, *рушла, *н'емычла, *финнла
- 6.) Мый университетыште
- 7.) Таче кастене мемнан деке уна-влак
- 8.) Нунын эргышт *заводышто пашам
- 9.) Мыланем Йошкар-Ола пеш
- 10.) Ме *инженер

* *библиотеке* 'tourist', *турист* 'tourist', *Франций* 'France', *иза* '(elder) brother', *руш* 'Russian', *н'емыч* 'German', *финн* 'Finn', *завод* 'factory, plant', *инженер* 'engineer'

2. Put the words in parentheses into the proper case.

- 1.) Ме марий (*литератур) (университет) тунемына.
- 2.) Таче кастене нуно (уна-влак) вучат.
- 3.) Кызыт тудо (*кино) кая.
- 4.) Таче мый (те) *шкенам дек ўжам.
- 5.) Мемнан олана (Янош) пеш келша.
- 6.) Елу ден Серге (Йошкар-Ола) Эшпай (урем) илат.
- 7.) Ме шуко (книга) лудына.

* *литератур* 'literature', *кино* 'cinema; movie', *шкенам дек* 'to us, to our place'

3. Form questions by replacing the words written in italics with interrogative pronouns and adverbs.

- 1.) *Микалын* ачаже *математикым туныкта.
- 2.) Микалын ачаже *математикым туныкта.
- 3.) Марий *республикыште 14 (латныл) *район уло.
- 4.) «*Риа-Риа*» *ансамбль *концерт *дене *Испанийыш кая.
- 5.) Ивукын эргыже *школышто* тунемеш.
- 6.) Серге «*Марий* *Эл» *газетын журналистше.

* *математике* 'mathematics', *республик* 'republic', *район* 'district, area, zone', *ансамбль* 'ensemble', *концерт* 'concert', *дене* 'with', *Испаний* 'Spain' *эл* 'country, land' *газет* 'newspaper'

4. Add the proper possessive suffixes to the following nouns.

1.) мыйын (лүм)	4.) мемнан (коча)	7.) нунын (уна-влак)
2.) нунын (йоча)	5.) тыйын (ўстел)	8.) тендан (ола)
3.) тудын (вате)	6.) тендан (иза)	9.) тыйын (ял)

5. Form sentences using the words given. Add suffixes as required.

- 1.) шуко, мыйын, лудаш, иза, книга
- 2.) кастене, деке, tudo, таче, каяш, эрге
- 3.) финн йылме, ме, *филологий факультет, тунемаш, университет
- 4.) венгр, вучаш, таче, Сапаевмыт, кастене, уна-влак
- 5.) деке, шергакан, ўжаш, Серге, уна-влак, ўстел, вате

* *филологий факультет* 'philology, faculty ~ Faculty of Philology'

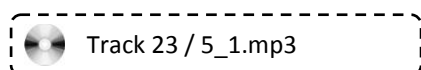
6. Read the following dialogue.

- Эчан, тендан *ешда *кугу?
- Кугуат *огыл, изиат огыл. /It's neither large nor small./
- Те ешыштыда **мынярын улыда? /How many are there in your family?/
- **Нылытын улына. /There are four of us./
- Те кушто иледа?
- Ме Йошкар-Олаште Эшпай уремыште, 12-шо (латкокимшо) номеран пӧртыштӧ илена.
- Ачат ден ават кушто пашам ыштат?
- Ачам «Марий Эл» газетын редакцияште пашам ышта. Авам университетыште туныкта.
- Тыйын *акат-шӱжарет, изат-*шольыч улыт?
- Мыйын ик шӱжарем *гына уло.
- Тудо мыняр ияш?
- Вич ияш.
- А тый мыняр ияш улат?
- Латныл ияш.

* *еш* 'family', *кугу* 'large', *огыл* 'not', *ака* '(elder) sister', *шольо* '(younger) brother', *гына* 'only'

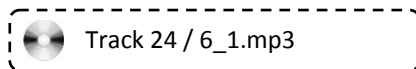
** The long form of the cardinal numbers can be combined with the genitive case ending to form collective numerals used to express that there is a certain number of people or things. In contrast to the cardinal numbers they stress the individual units belonging to the set mentioned – see 17.III.1. (page 212).

7. Write down the dictation.

Кокымшо тема: Паша да каныме кече

6. Кудымшо урок: Эрдене

I. Text

- Елу: - Эчан, Ануш, вашкерак кын'елза! Шым шагат шуын. Вашкыза!
- Эчан: - Кын'елына, кын'елына, авай.
- Елу: - Шүргыдам мушса да кочкаш шичса.
- Эчан: - Йөра, йөра.
- Елу: - Эчан, үстембаке погаш полшо: киндым шул, совлам, күзым ямдыле.
- Серге: - Йоча-влак, айста ынде кочкаш шинчына.
- Елу: - Серге, тый мыняр шагатлан паша гыч толат?
- Серге: - Мый таче визытат пелылан пашам пытарем.
- Елу: - Тугеже тый кастене Анушым йочасад гыч нал. Мыланем библиотекеш каяш күлеш.
- Серге: - Йөра, налам. Ну, йоча-влак, ямде улыда?
- Эчан: - Ямде, ямде.
- Елу: - Тугеже, айста каена.

II. Vocabulary

айста	(imperative particle, 1Pl /see III.1e./)	полшаш (-ем)	to help
библиотеке	library	пытараш (-ем)	to finish, end (something)
вашкаш (-ем)	to hurry, to rush	совла	spoon
визытат пелылан	at 5:30 /see IV.4./	үстембаке	onto the table /see IV.5./
йөра	good, fine	үстембаке погаш (-ем)	to set the table
каныме кече	day off; day of rest	шагат	hour; time; clock, watch
кинде	bread	шинчаш (-ам)	to sit down
кочкаш (-ам)	to eat	шуаш (-ам)	to arrive, to come to; to reach, to achieve
күзö	knife	шулаш (-ам)	to cut, to slice
күлаш (-ам)	to need; to be necessary; to have to /see IV.3./	шуын	(second past tense, 3Sg <i>шуаш (шyam)</i>): 7 шагат шуын. 'It's already seven o'clock.'
кын'елаш (-ам)	to get up	шүргö	face
мушкаш (-ам)	to wash	ынде	now /see IV.6./
мыняр шагатлан?	when? at what time?	эр	morning; early
налаш (-ам)	to take; to buy	эрдене	in the morning
ну	well, so	ямде	ready
паша кече	workday, working day	ямдылаш (-ем)	to prepare
пеле	half		
погаш (-ем)	to collect, to gather; to put together		

III. Grammar

1. Verbal stem:

In order to be able to grasp the various forms of Mari verbs that will be introduced in the course of the following lessons, it is necessary to have an understanding of the verbal stem, since this verbal stem forms the basis of these forms. The two conjugations will be discussed separately here.

Conjugation I: The verbal stem of first conjugation verbs is obtained by removing the infinitive ending **-аш**.

Verb		Verbal stem
толаш (толам)	to come	тол-
тунемаш (тунемам)	to learn	тунем-
лудаш (лудам)	to read	луд-
налаш (налам)	to take	нал-

If the infinitive ends in **-яш**, the verbal stem ends in **-й**: *лияш* /lijaš/ 'to be; to become' > *лий-* /lij-/.

Automatic simplification of consonant clusters:

If the verbal stem of a first conjugation verb ends in one of the following four clusters, it is automatically simplified if the verbal stem occurs in word-final or syllable-final position – i.e., when it is followed by a suffix starting in a consonant.

1. -КТ- > -к
2. -ШК- > -ш
3. -ЧК- > -ч
4. -НЧ- > -ч

Verb		Verbal stem	Simplified stem
лекташ (лектам)	to go	лект-	лек-
мушкаш (мушкам)	to wash	мушк-	муш-
кочкаш (кочкам)	to eat	кочк-	коч-
шинчааш (шинчам)	to sit down	шинч-	шич-

Conjugation II: The verbal stem of second conjugation verbs is obtained by removing the infinitive ending **-аш** and adding *o*, *e*, or *ö* in accordance with the rules of vowel harmony. The stem is therefore at least bisyllabic.

Verb		Verbal stem
илаш (илем)	to live	иле-
пытараш (пытарем)	to finish	пытаре-
туныкташ (туныктем)	to teach	туныкто-
кутыраш (кутырем)	to speak	кутыро-
ўдаш (ўдем)	to sow	ўдө-

Consonant clusters are not simplified since due to the presence of the word-final vowels in the stem (-e/-o/-ö) they are not in word-final position.

2. Imperative:

Verbs in Mari have special imperative forms, both positive and negative, in the second and third persons singular and plural. (For notes on the first person plural, see below.) In this lesson the formation of the positive /non-negated/ imperative in the second person, singular and plural, will be discussed.

a) Imperative - second person singular

Conjugation I

In most cases, the imperative second person singular is identical to the verbal stem.

Verb	Verbal stem	Imperative 2Sg
толаш (толам)	тол-	тол
тунемаш (тунемам)	тунем-	тунем
лудаш (лудам)	луд-	луд
налаш (налам)	нал-	нал

As this puts the stem in the word-final position, the automatic simplification rules discussed above apply.

Verb	Verbal stem	Imperative 2Sg
лекташ (лектам)	лект-	лек
мушкаш (мушкам)	мушк-	муш
кочкаш (кочкам)	кочк-	коч
шинчаш (шинчам)	шинч-	шич

The first conjugation verb *возаш* 'to lie down; to fall' has the verbal stem *воз-*, but is *воч* in the imperative second person singular. This is due to the shift of *з > ч* in the syllable-final position, see Introduction 6b.

Conjugation II

In most cases this form is identical to the verbal stem in this conjugation as well.

Verb	Verbal stem	Imperative 2Sg
илаш (илем)	иле-	иле
пытараш (пытарем)	пытаре-	пытаре
туныкташ (туныктем)	туныкто-	туныкто
кутыраш (кутырем)	кутыро-	кутыро
ўдаш (ўдем)	ўдө-	ўдө

In two cases the imperative is not always identical to the verbal stem: 1) If the verbal stem ends in *-yo*, the final *-o* is deleted in the imperative second person singular, e.g., *пуаш* 'to give' > verbal stem *пуо-* > imperative *пу*. 2) Verbal stems ending in */-je/*, */-jo/*, and */-jө/*, particularly those of words used frequently, have alternative forms in the imperative with or without the final vowel: *каяш* /kajaš/ 'to go' > verbal stem *кае* /kaje/ > imperative *кае* ~ *кай*, *лўяш* 'to shoot' > verbal stem *лўйө* > imperative *лўйө* ~ *лўй*.

b) Imperative - second person plural: In both conjugations the imperative forms of the second person plural are formed by adding a suffix to the verbal stem. In the first conjugation this suffix is *-за* or *-са*; in the second conjugation, only *-за*. The vowel *a* in these endings is never stressed.

Conjugation I: To form the second person plural form, the suffix form *-за* is added to stems ending in vowels or the consonants *й, л, м, н, ң, and p*. After all other consonants the suffix form *-са* is used.

Verb	Verbal stem	Imp. 2Pl
толаш (-ам)	тол-	толза
тунемаш (-ам)	тунем-	тунемза
налаш (-ам)	нал-	налза
кудашаш (-ам)	кудаш-	кудашса
кошташ (-ам)	кошт-	коштса
почаш (-ам)	поч-	почса
ўжааш (-ам)	ўж-	ўжса
лудаш (-ам)	луд-	лудса

As the verbal stem is in syllable-final position (i.e., is followed by a consonant), consonant clusters are automatically simplified and the suffix variant is always *-са* in these cases.

Verb	Simplified stem	Imp. 2Pl
лекташ (-ам)	лек-	лекса
мушкаш (-ам)	муш-	мушса
кочкаш (-ам)	коч-	кочса
шинчаш (-ам)	шич-	шичса

Also note *возаш* (-ам) 'to lie down; to fall' > verbal stem *воч* > imperative second person plural *вочса*.

Conjugation II: To form the second person plural form *-за* is added to the verbal stem, the final vowel (*-e/-o/-ö*) becoming *ы* before the suffix.

Verb	Verbal stem	Imp. 2Pl
илаш (-ем)	иле-	и ~~л~~ ыза
пытараш (-ем)	пытаре-	пытар ~~е~~ ыза
туныкташ (-ем)	туныкто-	тунык ~~т~~ ыза
кутыраш (-ем)	кутыро-	кутыр ~~о~~ ыза
ўдаш (-ем)	ўдö-	ўд ~~ö~~ ыза
пуаш (-эм)	пуо-	пу ~~о~~ ыза

In the case of second conjugation verbs with verbal stems ending in *-й*, which have two variants in the imperative second person singular, the stem is not shortened in the second person plural: *каяш* (*каем*) > imperative second person singular *кай* ~ *кае* /kaje/, imperative second person plural *кайыза*.

Stress in imperative forms: Attention must be paid to the proper stressing of imperative forms. The only rule in addition to the usual stress patterns is the non-stressing of the final *a* in the imperative forms of the second person plural (*-са, -за*): *тунемаш* 'to learn' > *тунемам, тунем – тунемза*; *пытараш* 'to finish' > *пытарем, пыtare – пытарыза*; *возаш* 'to write' > *возем, возо – возыза*; *ямдылаш* 'to prepare' > *ямдылем, ямдыле – ямдылыза*; *туныкташ* 'to teach' > *туныктем, туныкто – туныктыза*.

c) Imperative - first person plural (positive): In the first person plural the imperative form is formally identical with the indicative form:

(Me) каена.	We are going.	Каена!	Let's go!
(Me) кочкина.	We are eating.	Кочкина!	Let's eat!

d) Imperative particles: Verbs in the imperative mood are often preceded by the imperative particles *айда* and *айста* that give a milder, more inviting tone to the statement. The particle *айста* is only used with the first person plural.

2Sg	Кай! Айда кай!
1Pl	Каена! Айда каена! Айста каена!
2Pl	Кайыза! Айда кайыза!

3. Comparative form of adjectives and adverbs:

The comparative form of adjectives and adverbs is formed with the stressed suffix *-рак*. If it is added to a stem ending in an unstressed *-e/-o/-ö*, the final vowel becomes *ы*.

Positive		Comparative	
сай	good	сайрак	better
мотор	beautiful	моторрак	more beautiful
үжарге	green	үжаргырак	greener
шүко	much, many	шүкырак	more
вашке	quickly, quick	вашкерак	more quickly, quicker

IV. Words and word usage

1. үстембаке 'onto the table':

This form is actually a fusion of *үстел* 'table' and the postposition *үмбаке* 'onto'. Postpositions of this type will be discussed in lesson 16 (page 196).

2. полшаш 'to help':

The verb *полшаш* (-ем) 'to help' governs the dative case.

Серге, мылам пашам ышташ полшо!	Serge, help me work!
Эмма, мыланна марий йылмым тунемаш полшо!	Emma, help us learn Mari!

3. Constructions with кўлаш:

Two constructions with the first conjugation verb *кўлаш* are commonly used.

a) *кўлаш* = 'to need': Whatever is needed is in the nominative case, whereas the person or thing needing something is in the dative, and the verb *кўлаш* agrees in person and number with what is needed. This construction is, in other words, more similar to the uncommon 'Something is needful to me' than to the usual 'I need something'.

Ивуклан книга кўлеш.	Ivuk needs a book.
Ивук, Анук, тыланда мо кўлеш?	Ivuk, Anuk, what do you need?

Note that if whatever is needed is in the plural, *кўлаш* must also be in the plural:

Туныктышо-влак кўлыт.	Teachers are needed.

b) *кўлаш* = 'to have to': In this impersonal construction the verb *кўлаш* appears only in the third person singular along with an infinitive. The person or object that has to do something is in the dative case.

Ивук француз йылмым тунемеш. Тудлан французла шүко лудаш да кутыраш кўлеш.	Ivuk is learning French. He has to read and speak French a lot.
Йоча-влаклан урокым ышташ кўлеш.	The children have to do homework.

4. Telling time:

In answer to *Мыняр жап?* or *Мыняр шагат?* 'What time is it?' the following constructions can be used. Note the usage of *-ам* 'and' (connected to the long form of numerals), *пеле* 'half', as well as the suffix *-де* 'without', which is always stressed. While the a.m./p.m system is not used, in accordance with European customs one can specify if one means a certain time in the morning (*эр*) or in the evening (*кас*). In case of possible confusion the 24-hour system can be employed.

Кандаш шагат.	(It's) eight o'clock.
Кандаш шагат эр.	(It's) eight a.m.
Кандаш шагат кас.	(It's) eight p.m.
Куд шагатат (кудытат) лүчко (латвич) минут.	(It's) a quarter after six.
Кудытат (куд шагатат) пеле.	(It's) half past six.
Лүчко (латвич) минутде лу.	(It's) a quarter to ten.
Латкок шагат. Кечывал.	(It's) twelve o'clock. (It's) noon.
Латкок шагат (коло ныл шагат). Пелйүд.	(It's) twelve o'clock midnight (It's) midnight.

5. Dative in temporal expressions:

The dative case is often used in temporal constructions.

a) The dative case can be equivalent to the English 'at': *мыняр шагатлан?* 'at what time?', *шым шагатам пелылан* 'at seven thirty'.

Шым шагатлан тол!	Come at seven o'clock!
Шым шагатам пелылан кын'елза.	Get up at seven thirty.
Лу минутде ныл шагатлан толам.	I will come at ten to four.

b) The dative case can express limits of time.

Кум кечылан олаш каем.	I am going to the city for three days.
ик кечылан паша	work for one day
Каслан ямдыле!	Prepare it (have it ready) by evening.

6. *да, а, ден* 'and':

All three words can be used to express 'and', but cannot always be used interchangeably. The word *ден* is used to connect two nouns or pronouns and emphasizes that they somehow belong together: *Елу ден Серге* 'Yelu and Serge (Serge together with Yelu)', *марий ден ватыже* 'a man and his wife (his wife together with a man)'.

The word *да*, when used in a similar construction, signifies a looser connection: *автобус да трамвай* 'bus and tram', *издер да ече* 'sled and skis'. This conjunction also connects verbs or clauses with one another: *Мый толам да урокым ыштем* 'I will come and do homework'.

The conjunction *a* has a contrasting nature; it can also be translated as 'but': *Мый каем, а тый толат* 'I am going, and/but you are coming'.

7. кызыт, ынде 'now':

The word *кызыт* emphasizes that something is happening at this very moment: *Мый кызыт кнугам лудам*. 'I'm reading a book (right) now.' The word *ынде* is used when one wishes to compare the current situation with a past one: *Ынде мый тидым умылем*. 'I understand this now.'

V. Exercises

1. Form the imperative forms (second person singular and plural) from the following verbs:

- a) First conjugation verbs: *тунемаш, кошташ, толаш, лудаш, ўжаш, кын'елаш, кочкаш, мушкаш, шинчаш, шулаш, налаш*
- b) Second conjugation verbs: *илаш, ышташ, туныкташ, кутыраш, каяш, келшаш, вучаш, погаш, полшаш, пытараш*

2. Form the appropriate imperative forms in the second person plural.

- 1.) 7 (шым) шагат шуын. Эчан, кын'ел. Саша ден Ануш, ... !
- 2.) Янош венгр уна. Мый тудым ўстел деке ўжам: Янош, кочкаш шич!
Янош ден Каталин венгр уна-влак улыт.
Мый нуным ўстел деке ўжам: Янош, Каталин, ўстел деке ...!
- 3.) Серге, мылам пашам ышташ полшо!
Серге да Эчан, мылам пашам ышташ ... !
- 4.) Эчан, урокетым ямдыле! Йоча-влак, урокдам ... !
- 5.) Елу, мыланем *газетым *киоскышто нал!
Йоча-влак, мыланем газетым ... !

* *газет* 'newspaper', *киоск* 'kiosk'

3. Put the verbs in parentheses into the imperative, second person singular, or if required by context, the second person plural.

- 1.) Вашкерак (толаш).
- 2.) Эрдене 7 (шым) шагатлан (кын'елаш).
- 3.) Вашкерак шўргетым (мушкаш).
- 4.) Киндым (шулаш), совлам, кўзым (ямдылаш).
- 5.) Кочкаш (шинчаш).
- 6.) Эркын (каяш).
- 7.) Кандаш шагат марте (кодаш).
- 8.) Урокетым *сайын (ышташ).
- 9.) Кастене мемнам (вучаш).
- 10.) Мыланем марий йылмым тунемаш (полшаш).
- 11.) Ануш, Эчан, урокдам (ышташ).

- 12.) *Кинотеатрыште сай *кино кая. Киношко (каяш).
- 13.) Унам үстел деке (үжаш).
- 14.) *Текстым (лудаш).
- 15.) Мылам книгаг (*пуаш).

* *сайын* 'well' (adverb formed from *сай*), *кинотеатр* 'cinema', *кино* 'cinema; movie', *текст* 'text', *пуаш (-эм)* 'to give'

4. Answer the following questions using the times in parentheses.

- 1.) Кызыт мыняр шагат? (four o'clock)
- 2.) Тый мыняр шагатлан пашаш кает? (8:30)
- 3.) Тый мыняр шагатлан паша гыч толат? (6:30)
- 4.) Тый мыняр шагатлан тудым вучет? (midnight)
- 5.) Те мыняр шагатлан кын'елыда? (6 o'clock)
- 6.) Те мыняр шагатлан кинош каеда? (at 7 o'clock)
- 7.) Те мыняр шагатлан эрдене кочкыда? (at ten to seven)
- 8.) Тудо мыняр шагатлан пашам пытара? (at 5 o'clock)
- 9.) Нуно мыняр шагатлан *театрыш каят? (at 8 o'clock)

* *театр* 'theater'

5. Read the following dialogue and then rewrite it three times using the words given.

- *Алло, тиде Ануш мо?
- Мый улам. *Салам лийже!
- Салам лийже, Ануш. Тиде Йыван. Таче кинош кает?
- Мыняр шагатлан?
- Кудытат пелылан.
- Йöра. Кудытат лучко *минутлан мемнан деке тол. *Иквереш каена.
- Толам, вучо. Чеверын.
- Чеверын.

- 1.) театр – 7:00 – 6:30.
- 2.) библиотеке – 9:15 – 9:00.
- 3.) *конференций 10:00 – 9:30

* *алло* 'hello (telephone)', *салам* 'hello', *минут* 'minute', *иквереш* 'together', *конференций* 'conference'

6. Use the words in italics in the comparative in the following sentences.

- 1.) Мый *вашке* толам. ... тол!
- 2.) Олаште илаш *сай*. А *ялыште* -
- 3.) Нинан книгаже *шуко* *үло*. А Олюкын -
- 4.) Петян ватыже пеш *мотор*. А *үдыржö* -

7. Read the following dialogues and then rewrite each of them twice using the words given.

- a) - Ивук, тыланет мо кўлеш?
 - Мыланем книга кўлеш.
 - Книгат *шөрлыкыштө, нал.
- b) - Ивук, Анук, тыланда мо кўлеш?
 - Мыланна книга кўлеш.
 - Книгада шөрлыкыштө, налза.

- 1.) газет > *сумка
 2.) *ручка, *карандаш > *пенал

* шөрлык 'shelf', сумка 'bag', ручка 'pen', карандаш 'pencil', пенал 'pencil case'

8. Answer the following questions.

- 1.) Эрдене тылат мом ышташ кўлеш? (get up at six o'clock)
 2.) Пашашке тыланда мыняр шагатлан каяш кўлеш? (at 7:30)
 3.) Урокым ышташ кёлан полшаш кўлеш? (our daughter)
 4.) *Эрла тыланет мыняр шагатлан кын'елаш кўлеш? (at five o'clock)

* эрла 'tomorrow'

9. Insert the appropriate infinitives into the sentences. (погаш, кочкаш, каяш, кын'елаш, полшаш, ышташ)

- 1.) Эрла ме ялыш каена. Мыланна эрдене 6 (күд) шагатлан ... кўлеш.
 2.) Тиде пашам вашкерак ... кўлеш.
 3.) *Моско гыч *поезд 8 (кандаш) шагатат 20 (коло) минутлан толеш. *Вокзалыш ... кўлеш.
 4.) Таче Сапаевмыт дек уна-влак толыт. Нунылан үстембаке ... кўлеш.
 5.) Икымше *классыште йоча-влаклан урокым ышташ ... кўлеш.

* Моско 'Moscow', поезд 'train', вокзал 'train station', класс 'class'

10. Answer the following questions about the text Эрдене.

- 1.) Эчан ден Ануш эрдене мыняр шагатлан кын'елыт?
 2.) Эрдене йоча-влак мом ыштат?
 3.) Серге мыняр шагатлан паша гыч толеш?
 4.) Анушым йочасад гыч кө налеш?
 5.) Елулан кастене куш каяш кўлеш?

11. Complete the following text using the verbs given in the appropriate form. (*шулаш, мушкаш, шинчаш, каяш, каяш, погаш, кын'елаш, лудаш, ышташ, ямдылаш, толаш*)

Эрдене Вёдыр 6:30 (куд шагатат пелылан) ... , *зарядкым ... , *вара *ванныйыш ... да шўргыжым 7:00 (шым шагатлан) ўстембаке ... , киндым ... , совлам, кўзым ... , вара кочкаш 8:00 (кандаш шагатлан) тўдо пашашке Паша гыч Вёдыр 19:00 (латиндеш шагатлан) Кастене тўдо газетым да книгам

* *зарядке* 'physical exercises, gymnastics', *вара* 'then', *ванный* 'bathroom'

12. Complete the following dialogue.

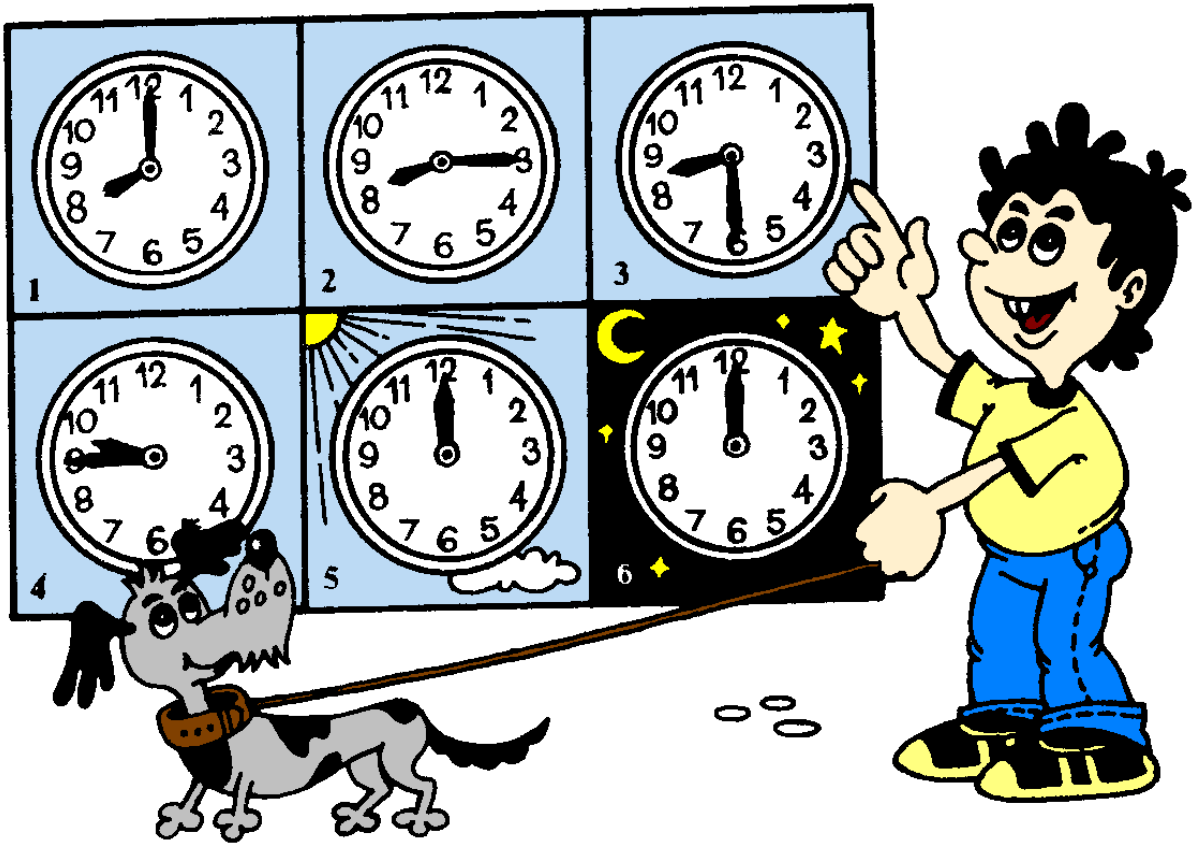
- Эргым, ... ! 7:30 (шым шагатат пеле) шуын.
- ... , авай. Поро эр лийже!
- Поро эр, эргым, ... муш да ўстембаке погаш
- Мом ышташ, авай?
- Киндым ... , ... ямдыле.
- Йёра, авай.
- Ынде, айда ... шинчына.

13. Put the nouns and pronouns in parentheses into the proper case.

Эрдене мый 7 (шагат) кын'елам. (Шўргё) мушкам да кочкаш шинчам. *Вара (газет) налам да изиш лудам. (Мый) палыме журналистем пеш сай (*статья) *воза. (Газет) шуко *онай *материал уло. *Лудшо-влакат (газет) *тўрлө материалым возат. *Мутлан, (мый) Ивановын *серышыже пеш келша. Тўдо туныктышын пашаж *нерген воза. 8.30 мый (паша) каем. (Паша) мый *эре *йолын коштам.

* *вара* 'then', *статья* 'article, essay', *возаш (-ем)* 'to write', *онай* 'interesting', *материал* 'material', *лудшо* 'reader', *тўрлө* 'different, varying', *мутлан* 'for example', *серыш* 'letter', *нерген* 'about, on', *эре* 'always', *йолын* 'on foot'

14. What is the time of day indicated in the following six pictures?

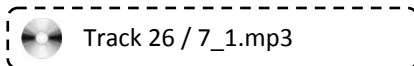
15. Write down the dictation.

Track 25 / 6_2.mp3

7. Шымше урок: Рушарня

I. Text

Таче рушарня. Рушарнян Сапаевмыт пашаш огыт кошт. Нуно кандаш шагатлан кын'елыт, кочкыт да ече дене ешге мунчалташ каят. Сапаевмыт ече дене кошташ йöратат. Игече йўштö огыл, изи лум лумеш. Икманаш, мотор теле кече. Елу, Серге, Ануш да Эчан кечывал марте мунчалтат. 13 шагатлан мöнгышкышт пöртылыт. Кечывал деч вара чыланат изиш каналтат.

Таче кастене театрыште марий драматург Сергей Николаевын «Салика» лўман пьесыже кая. Елу ден Серге театрыш каяш ямдылалтыт. Эчан театрыш огеш кай. Тудо Ануш шўжарже дене мöнгыштö кодеш. Нуно коктын М. Казаковын «Арня» почеламутым тунемыт:

Шочмо,
Кушкыжмо,
Вўргече,
Изарня да кугарня
Теве кодо шуматкече,
Толын шуо рушарня -
Эртен кайыш ик арня.

II. Vocabulary

арня	week	кечывал	noon
вара	then; late	кодо	(first past tense, 3Sg < кодаш 'to remain')
вўргече	Wednesday	коктын	two of ... (нуно коктын 'the two of them')
дене	with	кугарня	Friday
деч вара	after (postposition, lit. later than)	кушкыжмо	Tuesday
драматург	dramatist, playwright	лум	snow
ече	ski	лумаш (-ам)	to snow
ече дене	to ski	лум лумеш	it's snowing
мунчалташ (-ем)		лўман	named /see IV.3/
еш	family	мöнгыш(кö)	home /see IV.4./
игече	weather	мöнгыштö	at home /see IV.4./
изарня	Thursday	мунчалташ (-ем)	to slide, slip, ski
изи	little, small	огеш	negative particle, 3Sg /see III.1./
икманаш	in a word	огыл	negative particle /see III.1./
йöраташ (-ем)	to love, to like	огыт	negative particle, 3PI /see III.1./
йўштö	cold		
каналташ (-ем)	to rest, to relax		

почеламут	поем	толын шуо	(first past tense, 3Sg < <i>толын шуаш</i> 'to arrive, come')
пӧртылаш (-ам)	to return, to come back, to go back	чылан	everybody, all
пӧесе	(theater) play	шочмо	Monday
рушарня	Sunday	шуматкече	Saturday
рушарнян	on Sunday /see III.5./	эртен кайыш	(first past tense, 3Sg < <i>эртен каяш</i> 'to go by, to pass')
Салика	(woman's name)		
театр	theater	ямдылалташ (-ам)	to prepare oneself, to get ready
теве	so, now, thus		
теле	winter		

III. Grammar

1. Negation of the present tense:

In Mari the present tense is negated with a special negation verb followed by the verbal stem. The negation verb is conjugated for tense, mood, person, and number.

Negation verb: In the present tense the forms of the negation verb are as follows:

1Sg	ом
2Sg	от
3Sg	огеш (ок)
1Pl	огына (она)
2Pl	огыда (ода)
3Pl	огыт

In the third person singular and first and second persons plural there are double forms (*огеш* - *ок*, *огына* - *она*, *огыда* - *ода*). These are completely synonymous, the shorter forms being more typical of spoken Mari.

Verbal stem: The negation verb always requires the verbal stem. Because it is in word-final position, the usual rules for the simplification of consonant clusters in the first conjugation apply – see 6.III.1. (page 83). In the case of second conjugation verbs, the *o* in verbal stems ending in *-yo* is eliminated and there are alternative forms of certain verbs ending in *-яш* – see 6.III.2. (page 84). This means that this form is identical to the imperative second person singular discussed in that section.

	Conjugation I		Conjugation II	
	лудаш 'to read'		вучаш 'to wait'	
	Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	Мый лудам.	Мый ом луд.	Мый вучем.	Мый ом вучо.
2Sg	Тый лудат.	Тый от луд.	Тый вучет.	Тый от вучо.
3Sg	Тудо лудеш.	Тудо огеш луд. Тудо ок луд.	Тудо вуча.	Тудо огеш вучо. Тудо ок вучо.
1Pl	Ме лудына.	Ме огына луд. Ме она луд.	Ме вучена.	Ме огына вучо. Ме она вучо.
2Pl	Те лудыда.	Те огыда луд. Те ода луд.	Те вучеда.	Те огыда вучо. Те ода вучо.
3Pl	Нуно лудыт.	Нуно огыт луд.	Нуно вучат.	Нуно огыт вучо.

	Conjugation I		Conjugation II	
	кочкаш 'to eat'		пуаш 'to give'	
	Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	Мый кочкам.	Мый ом коч.	Мый пуэм.	Мый ом пу.
2Sg	Тый кочкат.	Тый от коч.	Тый пуэт.	Тый от пу.
3Sg	Тудо кочкеш.	Тудо огеш коч. Тудо ок коч.	Тудо пуа.	Тудо огеш пу. Тудо ок пу.
1Pl	Ме кочкина.	Ме огына коч. Ме она коч.	Ме пуэна.	Ме огына пу. Ме она пу.
2Pl	Те кочкида.	Те огыда коч. Те ода коч.	Те пуэда.	Те огыда пу. Те ода пу.
3Pl	Нуно кочкыт.	Нуно огыт коч.	Нуно пуат.	Нуно огыт пу.

Note that the negation verb is always directly connected: *Мый ече дене ом мунчалте* 'I am not skiing'.

2. Negation of the verb *улаш* 'to be' in the present tense:

For the negation of *улаш* in the present tense, there are special forms for each person.

1Sg	омыл
2Sg	отыл
3Sg	огыл
1Pl	огынал (онал)
2Pl	огыдал (одал)
3Pl	огытыл

There are double forms in the first and second persons plural (*огынал* - *онал*, *огыдал* - *одал*). These forms are synonymous, the shorter ones being typical of the spoken language. (Historically, *омыл*, *отыл* < *ом ул*, *от ул*, etc.)

	Positive	Negative
1Sg	Мый журналист улам. (I am a journalist.)	Мый журналист омыл. (I am not a journalist.)
2Sg	Тый туныктышо улат. (You are a teacher.)	Тый туныктышо отыл. (You are not a teacher.)
3Sg	Тудо йоча. ((S)he is a child.)	Тудо йоча огыл. ((S)he is not a child.)
1Pl	Ме студент улына. (We are students.)	Ме студент огынал (онал). (We are not students.)
2Pl	Те драматург улыда. (You are a playwright. ~ You are playwrights.)	Те драматург огыдал (одал). (You are not a playwright. ~ You are not playwrights.)
3Pl	Нүно марий улыт. (They are Maris.)	Нүно марий огытыл. (They are not Maris.)

3. огыл as a negation particle:

The form **огыл** can be used to negate other parts of speech, functioning then as a negation particle.

мый огыл	not me	рушарнян огыл	not on Sunday
йўштö огыл	not cold	Елу огыл	not Yelu
шүко огыл	not much	таче огыл	not today
Лудаш огыл , возаш күлеш.		You have to write, not read. (lit. Not reading, but writing, is necessary.)	

4. Comitative:

The suffix of the comitative case, expressing 'with, together with', is **-æ**. It is connected to the stem in the same manner the dative suffix is, see 4.III.4. (page 64). The vowel of the suffix is always stressed.

Nominative		Comitative	
еш	family	Еш æ	together with the family
йоча	child	Йоча æ	with the child
книга	book	Книга æ	with the book

In contrast to the postposition **дене** used in similar situations, the comitative expresses an even closer relationship. It is also often used to denote that something is included in its entirety: *Книга**æ**, ручка**æ** сумкаш чыла пыштем* 'I put the books, the pens – everything – into my bag'.

5. Case suffix usage in temporal expressions:

Several cases can be used in Mari to form expressions related to time.

a) Accusative: The accusative case ending is used for the seasons of the year and some times of day.

шошо	spring	шошым	in spring
кенгеж	summer	кенгежым	in summer
шыже	fall	шыжым	in fall
теле	winter	Телым	in winter

кечывал	noon	кечывалым	at noon; during the day
йүд	night	Йүдым	at night

Note, however, *эр* 'morning' - *эрдене* 'in the morning', *кас* 'evening' - *кастене* 'in the evening'.

b) Genitive: The genitive case ending is used for the days of the week.

шочмо	Monday	шочмын	on Monday
кушкыжмо	Tuesday	кушкыжмын	on Tuesday
вўргече	Wednesday	вўргечын	on Wednesday
изарня	Thursday	изарнян	on Thursday
кугарня	Friday	кугарнян	on Friday
шуматкече	Saturday	шуматкечын	on Saturday
рушарня	Sunday	рушарнян	on Sunday

c) Inessive: The inessive case ending is used with the months of the year – see 2.IV.1. (page 43) – for example, *январь* 'January' - *январыште* 'in January'.

d) Genitive or inessive: With some expressions either the genitive or the inessive can be used.

кече	day	тиде кечын тиде кечыште	on this day
ий	year	тиде ийын тиде ийыште	(in) this year
арня	week	тиде арнян тиде арняште	(in) this week

e) Dative: see 6.IV.4. (page 88).

IV. Words and word usage

1. Noun modifying noun:

It is characteristic of Mari that a noun can modify a following noun: *теле* 'winter' + *кече* 'day' > *теле кече* 'winter day'. When these compound expressions are used, suffixes are added only to the second component: *теле кечын* 'on a winter day'.

2. -am:

The particle *-am* 'and, also, too' – see 3.IV.5. (page 56) – can be used with different parts of speech. Note that reduplicated *-am ... -am* can mean 'both ... and' or in negated sentences 'neither ... nor'.

Эргыжат толеш.	His/her son is coming, too.
Ўдыр-влакат толыт.	The girls are also coming.
Вучашат кўлеш, каяшат кўлеш.	Both waiting and going are necessary.
изият огыл, кугуат огыл	neither small, nor large

3. лўман:

This word, composed of *лўм* 'name' + the adjective ending *-ан* – see 2.IV.2. (page 44) – is often used when the name of something is given. The English equivalent 'called, entitled' is often superfluous in translation. Note the word order in these constructions: «Салика» лўман пьесе 'the play (called) Salika', «Арня» лўман почеламут 'the poem (called) Arnya', Нева лўман журнал 'the magazine (called) Neva'.

4. мўнгыштö - мўнгыш(кö):

These forms are derived from *мўнгö* 'house, home'. With the inessive case the meaning is 'at home, home'; with the illative case 'home' in the sense of 'going home'. They can be used with possessive suffixes.

Сапаевмыт 13 шагатлан мўнгышкö пöртылыт.	The Sapayevs return home at 1 p.m.
Тудö мўнгыштö кодеш.	(S)he stays at home.

5. каяш:

The verb *каяш* 'to go' is also used with movies and plays in the sense of 'to play, to be played'.

Таче кастене театрыште «Салика» лўман пьесе кая.	Tonight «Salika» is playing at the theater.

6. дене:

The postposition *дене* is used to mark the instrument with which an action is carried out: *ручка дене возаш* 'to write with a pen', *ече дене мунчалташ* 'to ski (lit. to slide with skis)', *поезд дене каяш* 'to go by train'.

V. Exercises

1. Negate the following sentences. Example: *Мый школыш каем.* - *А мый ом кай.*

- 1.) Мый пашаш вашкем.
- 2.) Мый *серышым *возем.
- 3.) Мый тыйым вучем.
- 4.) Мый тый денет келшем.
- 5.) Мый кодам.
- 6.) Мый шуматкечын пашам ыштем.
- 7.) Мый ече дене мунчалташ йöратем.
- 8.) Мый изиш каналтем.

* *серыш* 'letter', *возаш* (-ем) 'to write'

2. Put the sentences in Exercise 1 into the first person plural. Example: *Ме школыш каена.*
А ме огына (она) кай.

3. Give negative answers to the following questions. (Remember that *улаш* is not negated like all other verbs.) Example: *Тый вашкет мо?* - *Уке, ом вашке.*

- a)
 - 1.) Тый мыйым вучет?
 - 2.) Ече дене мунчалташ кает?
 - 3.) *Йолташет дене келшет?
 - 4.) Тый мöнгыштö кодат?
 - 5.) Киндым кочкат?
 - 6.) Венгрла кутырет?
 - 7.) Тый *инженер улат?
- b)
 - 1.) Ирина марла кутыра?
 - 2.) Ивук йочасадыш коштеш?
 - 3.) Павылын ватыже кызыт редакцийыште пашам ышта?
 - 4.) Марина тый декет шочмын толеш?
 - 5.) Рушарнян Серге театрыш кая?
 - 6.) Таче лум лумеш?
 - 7.) Тудо *врач мо?
- c)
 - 1.) Йоча-влак эрдене вашкат?
 - 2.) Сапаевмыт таче *музейыш каят?
 - 3.) Рушарнян йоча-влак школыш коштыт?
 - 4.) Нуно *сайын илат?
 - 5.) Ивук ден Эчан урок деч вара кодыт?
 - 6.) Елу ден Ольга туныктышо улыт мо?

* *инженер* 'engineer', *йолташ* 'friend', *врач* 'doctor', *музей* 'museum', *сайын* 'well' (adverb formed from *сай*)

4. Negate the following sentences with **оґыл** and then translate them.

- 1.) Таче игече сай
- 2.) Таче йӱштӧ
- 3.) Тудо мӧнгыштӧ
- 4.) Эчан шуматкечын ... , рушарнян толеш.
- 5.) Ме изарнян ... , кугарнян ече дене мунчалтена.

5. Read the following dialogues.

- a) - Йыван, тый таче ече дене мунчалташ кает?
 - Уке, ом кай.
 - А рушарнян?
 - Рушарнянат ом кай. Пашам пеш шуко.
- b) - Йоча-влак, те таче ече дене мунчалташ каеда?
 - Уке, она кай.
 - А шуматкечын?
 - Шуматкечынат она кай. Пашана пеш шуко.

6. Translate.

- 1.) Ме ешге *стадионыш коштына.
- 2.) Нуно йочаге *зарядкым ыштат.
- 3.) Чылан журналистге *митингыш каят.
- 4.) Петровмыт эргыге-ӱдырге ече дене мунчалташ каят.
- 5.) Таче изиге, *кугуге театрыш каят.
- 6.) Шыжым олаге, ялге садыште пашам ыштат.

* *стадион* 'stadium', *зарядке* 'physical exercises', *митинг* 'meeting', *кугу* 'big, large',

7. Put the words in parentheses into the appropriate case.

- 1.) Ме эрдене 7 (шагат) кын'елына.
- 2.) Тиде (ий) Вӱдырын ӱдыржӧ Ониса (*Моско) тунемаш кая.
- 3.) (Вӱргече) Эшкининмыт дек уна-влак толыт.
- 4.) (Теле) чыланат ече дене мунчалтат.
- 5.) 14-ше (июнь) «Марий *Эл» редакцийыште венгр журналист-влакым вучена.
- 6.) (Кенжеж) нуно *Кавказыш каналташ каят.
- 7.) (Шуматкече) мыланна пашам ышташ кӱлеш.

* *Моско* 'Moscow', *Кавказ* 'Caucasus', *эл* 'land, country'

8. Answer the following questions. Regard *те/тендан* as being polite usage and begin your answers with *мый/мыйын*.

- 1.) Те эрдене мыняр шагатлан кын'елыда? (at five o'clock)
- 2.) Тендан эргыда *армий гыч могай *тылзыште толеш?
(in November)
- 3.) Унадам кунам вучеда? (at seven o'clock)
- 4.) Эчукын ачаже Москошко кунам кая? (on Saturday)
- 5.) Тендан марийда паша гыч кунам толеш? (at five thirty)

* *армий* 'army', *тылзе* 'moon; month'

9. Complete the following dialogues with the necessary words or phrases.

- a) - Эчан, Ануш, кын'елза!
 - ..., авай?
 - 7:30 (шым шагатат пеле) шуын. Шүргыдам ... да кочкаш
 - Ончал, Ануш, лум Могай сай ... !
 - Авай, таче ече дене ... каена?
 - ..., йоча-влак. Таче йүштö

* *ончалаш (-ам)* 'to look'

- b) - Серге, театрыш мыняр ... каена?
 - 6:30 (кудытат пелылан). Тый ямде ... ?
 - Уке, ... *Эше 10 (лу) минут мыланем кўлеш.
 - Вашкерак 6:25 (кудытат коло вич минут) шуын.

* *эше* 'still'

- c) - Эчан, мыйын книгам кушто?
 - *Шөрлыкыштет, ... !
 - Тый мыланем книгам ... ?
 - Лудам. Айда *диванеш ... да
 - Тыланет тиде почеламут ... ?
 -
 - Тугеже, айда

* *шөрлык* 'shelf', *диван* 'couch', *диванеш* 'onto the couch'

10. In the following dialogue translate into Mari the questions for the following answers.

- *At what time do you (Sg) get up on Sunday?*
- Мый рушарнян 8 (кандаш) шагатлан кын'елам.
- *What do you do then?*
- Зарядкым ыштем.
- *How many minutes?*
- 15 (латвич) минут.
- *What do you do in winter?*
- Телым ече дене мунчалтем.
- *How long? /мыняр жап - how much time/*
- Кечывал марте.
- *And what do you do in the afternoon?*
- Кечывал деч вара *кинош, театрыш коштам ал'е книгам лудам.

* кино 'cinema; movie'

11. Translate the following the sentences.

- 1.) Мый йолташем дене ече дене мунчалташ йöратем.
- 2.) Таче Сапаевмыт дек Саранск гыч уна-влак толыт.
- 3.) Ме Москошко *самолёт дене огыл, *поезд дене каена.
- 4.) Эчан йолташыжым кас марте вуча.
- 5.) Тудо кызыт тендан дене ила?
- 6.) Ме марий *писатель Юрий Галютин дене палыме улына.
- 7.) Ивук ден Пöтыр кө дене кутырат?

* самолёт 'airplane', поезд 'train', писатель 'writer, author'

12. Translate the following phrases.

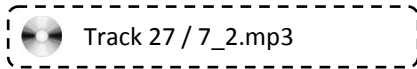
- 1.) «Марий Эл» лўман *газет
- 2.) йоча-влакын «Кече» лўман *журналышт
- 3.) Серген Ануш лўман ўдыржö
- 4.) «Марий эл» лўман поезд
- 5.) А. С. Пушкинын «Кавказ» лўман почеламутшо

* газет 'newspaper', журнал 'magazine'

13. Translate the following sentences into Mari. Translate you as *мый*, if the context doesn't dictate otherwise.

- 1.) Are you going to the movies today? - No, I'm not going; there's a lot of work (to do).
- 2.) Come over to our place /*мемнан дене*/ in the afternoon at three o'clock.
- 3.) Are you ready? - No, I'm not ready; wait a bit.
- 4.) Children, are you going to go skiing? The weather is very nice.
- 5.) Wash your face and sit down to eat.
- 6.) Set the table; the guests will be coming soon.
- 7.) I like S. Nikolayev's play «Salika».
- 8.) On Wednesday the Ivanovs are expecting Hungarian journalists.
- 9.) Today it's not cold; it's not snowing.

14. Write down the dictation.

8. Кандашымше урок: Ануш черле

Track 28 / 8_1.mp3

I. Text

- Елу: - Ануш, ўдырем, кын'ел, вашке кочкаш шинчына.
 Ануш: - Кочмем ок шу, авай. Мыйын вuем да логарем коршта.
 Елу: - Туге гын, ит кын'ел, йочасадыш огына кай. Врачым ўжына. Серге, поликлиникиш йынгырте, врачым ўж: Анушна черле. Мыйын пашашкат йынгырте: «ок тол», ман.
 Серге: - Йўра, Елу, кызытак йынгырте.
 (Врач толеш.)
 Врач: - Поро кече лийже!
 Елу: - Поро кече!
 Врач: - Кў тендан черле?
 Елу: - Ўдырем черле. Ончыко эртыза.
 Врач: - Лўмет кузе, ўдырем?
 Ануш: - Ануш.
 Врач: - Моэт коршта, Ануш?
 Ануш: - Вuем да логарем коршта.
 Врач: - Умшатым поч да а-а-а ман.
 Ануш: - А-а-а.
 Врач: - Логарже йошкарге. Температуржат уло. Йочадам кудахса, мый тудым колыштам. Тудын - ангине. Йочалан садикыш кошташ ок лий. Мый тыланда рецептym возем. Тиде эмым кечеш кум гана пўyman. Эше витаминан чайым да шокшо шўрым йўктыман.
 Елу: - Витаминан чайжым кузе ыштыман?
 Врач: - Шокшо вўдеш иктаж 15 (латвич) минут наре тўрлў шудым шолтыза да тиде чайым йочаланда йўктыза.
 Елу: - Поро канашланда тау. Мыланна поликлиникиш кунам мийыман?
 Врач: - Черле йоча дене ида кошт. Мый кум кече гыч шке толам. Таза лийза!
 Елу: - Пеш кугу тау. Чеверын!

II. Vocabulary

ангине	tonsillitis	логар	throat
витамин	vitamin	манаш (-ам)	to say
витаминан чай	vitamin tea /see 2.IV.2. (page 44)/	минут	minute
возаш (-ем)	to write	мияш (-ем)	to come, to go, to arrive
врач	doctor (physician)	наре	approximately, about
вуй	head	ончыко	forward, onward, ahead
вўд	water	поликлиник	(outpatient) clinic
гана	time, times	почаш (-ам)	to open
гын	if	пуаш (-эм)	to give
ида	(imperative form of the negation verb, second person plural) /see III.1/	рецепт	prescription
		садик	= йочасад
		таза	healthy
иктаж	about, approximately	Таза лийза!	Good-bye! All the best!
ит	(imperative form of the negation verb, second person singular) /see III.1/	температур	temperature
		туге	so, like this/that
йўкташ (-ем)	to give to drink, to have somebody drink	туге гын	in this case
		тўрлө	different, various
йынгырташ (-ем)	to call (telephone)	умша	mouth
кангаш	advice	чай	tea
кечеш кум гана	three times a day	черле	sick, ill; sore
колышташ (-ам)	to listen (to)	шке	(one)self (here: myself)
коршташ (-ем)	to hurt	шокшо	warm, hot
кочмем ок шу	I don't feel like eating /see IV.4./	шолташ (-ем)	to boil, to cook
		шөр	milk
кө тендан	which one of you?	шудо	grass, hay; herb
кугу	big, large	эм	medicine
кудашаш (-ам)	to undress; to take off	эрташ (-ем)	to go, to walk, to pass (through, over, by)
кызытак	кызыт 'now' + -ак /see IV.1./	эше	still, yet, more

III. Grammar

1. Negation of the imperative (second person):

The forms of the negation verb in the infinitive second person are *um* (singular) and *уда* (plural). These forms are followed by the verbal stem, subject to the same modifications that apply to the positive imperative second person singular – see 6.III.2. (page 84).

Conjugation I

Infinitive	2nd person singular		2nd person plural	
	Positive	Negative	Positive	Negative
толаш	тол	ит тол	толза	ида тол
тунемаш	тунем	ит тунем	тунемза	ида тунем
лудаш	луд	ит луд	лудса	ида луд
ўжаш	ўж	ит ўж	ўжса	ида ўж
кодаш	код	ит код	кодса	ида код
налаш	нал	ит нал	налза	ида нал

Conjugation II

Infinitive	2nd person singular		2nd person plural	
	Positive	Negative	Positive	Negative
илаш	иле	ит иле	илыза	ида иле
туныкташ	туныкто	ит туныкто	туныктыза	ида туныкто
кутыраш	кутыро	ит кутыро	кутырыза	ида кутыро
вучаш	вучо	ит вучо	вучыза	ида вучо
полшаш	полшо	ит полшо	полшыза	ида полшо
пуаш	пу	ит пу	пуыза	ида пу

2. Negation of the imperative (first person plural):

As was the case with the positive forms, the negated form of the imperative first person plural is identical to the indicative of the first person plural: *Каена!* 'Let's go!', *Огына кай!* 'Let's not go!'.

3. Lative:

The lative case answers the question *кушан?*, which depending on the verb used can correspond to either *where?* or *where to?*. The marker of this case is either *-ш*, *-еш*, or *-эш*.

Formation: a) The ending *-ш* is used after word-final, stressed *-а*, *-я*, *-е*, or *-э*. b) The ending *-еш* is used if the word ends in a consonant and also when the word ends in an unstressed *-е/-о/-ö*. In the latter case the word-final *-е/-о/-ö* is dropped before the addition of *-еш*. c) The ending *-эш* is used after word-final, stressed *-у*, *-о*, *-ö*, *-у*, and *-ү*.

	Nominative		Lative
a)	ола	city	олаш
	шопке	aspen tree	шопкеш
	куэ	birch tree	куэш
b)	ял	village	ялеш
	урем	street, road	уремеш
	кудо	hut, house	кудеш
	кече	day; sun	кечеш
	кӧргӧ	(the) inside	кӧргеш
c)	пасу	field	пасуэш

Usage: The lative is used far less often than the illative and occurs particularly often in connection with certain verbs. Here are several examples:

шинчаш (-ам)	to sit down	диванеш шинчаш	to sit down on the couch
кодаш (-ам)	to remain	ялеш кодаш	to remain in the village
шочаш (-ам)	to be born	кресаньык ешеш шочаш	to be born into a farmer's family
сакаш (-ем)	to hang up/on	пырдыжеш сакаш	to hang (something) on the wall
пышташ (-ем)	to put	мешакеш пышташ	to put into a sack

Note that the verb indicates whether motion takes place or not. The usage of the lative case is idiomatically more restricted than that of the illative or the inessive case. Many verbs can also be used with either the lative or the illative case. For example, one could also say *диваныш шинчаш*, *мешакыш пышташ*, *пырдыжыш сакаш* instead of the forms given above. There are, however, a large number of idiomatic expressions that use the lative, e.g., *вуетш налаш* 'to be offended' (< *вуй* 'head'), *тачетш сита* 'that's enough for today' (*таче* 'today'), and *кечетш кум гана* 'three times a day' (*кече* 'day').

Possessive and plural suffixes are attached to words in the lative case in the same order as they are to words in the inessive and illative cases: *ялешыже* 'in(to) his/her village', *урем-влакешна* 'in(to) our streets', *пöрт-влакешем*, *пöртем-влакеш* 'in(to) my houses'.

4. Necessitive infinitive:

In addition to the normal infinitive in *-аш* there is a second infinitive, known as the necessitive infinitive.

Formation: The marker of the necessitive infinitive is *-ман*, which is added directly to the verbal stem. First conjugation verbal stems that end in certain consonant clusters are automatically simplified – see 6.III.1. (page 83). In the second conjugation the word-final *-e/-o/-ö* becomes *ы* before the ending is added.

Conjugation I		
Infinitive	Verbal stem	Necessitive infinitive
толаш	тол-	толман
кодаш	код-	кодман
налаш	нал-	налман
кочкаш	коч-	кочман
*возаш	воч-	вочман

* *возаш (-ам)* 'to fall'

Conjugation II		
Infinitive	Verbal stem	Necessitive infinitive
вучаш	вучо-	вучыман
кутыраш	кутыро-	кутырыман
илаш	иле-	илыман
пуаш	пуо-	пуыман
каяш	кае-	кайыман

Function: The construction with the necessitive infinitive is synonymous with the construction 'infinitive + кўлеш' – see 6.IV.3. (page 87): *лудман ~ лудаш кўлеш* '(one) must read', *кайыман ~ каяш кўлеш* '(one) must go'. In both of these constructions the person who must do something is in the dative case.

Таче мыланна школыш кандаш шагатлан толман. Таче мыланна школыш кандаш шагатлан толаш кўлеш.	Today we have to go to school at eight o'clock.

Negation: The necessitive infinitive is negated with the particle *огыл*. Compare the following: *вашкаш* 'to hurry' > а) *вашкыман ~ вашкыман огыл*, б) *вашкаш кўлеш* > *вашкаш ок кўл*.

5. Factual conditional sentences:

Factual conditional sentences, referring to true, factual, or at least possible conditions or situations, are formed with the word *зын* 'if', which is positioned at the end of the conditional clause and generally are in the present tense. The conditional clause generally precedes the main clause.

Туге гын, ит кын'ел.	If that is so, don't get up.
Тый кает гын, мый ом кай.	If you go, I won't go.
Билетым налат гын, кинош каена.	If you buy tickets, we'll go to the cinema.

6. 'to be':

The full paradigm of the verb of being in Mari consists of the two verbs *улаш* (-ам) and *лияш* (-ям). The verb *лияш* also bears the meaning of 'to become' and can be used to express the future.

а) Copula: The usage of *улаш* in predicative constructions (A=B) in the present tense has already been discussed – 1.III.2. (page 29), 3.III.2. (page 50), 4.III.2. (page 63), 7.III.2. (page 96). The verb *улаш* expresses the present tense in such constructions and *лияш* expresses the future.

Мый журналист улам.	I am a journalist.
Мый журналист омыл.	I am not a journalist.
Мый журналист лиям.	I will be/become a journalist.
Мый журналист ом лий.	I will not be/become a journalist.
Тудо черле.	(S)he is sick.
Тудо черле огыл.	(S)he is not sick.
Тудо черле лиеш.	(S)he will be/become sick.
Тудо черле ок лий.	(S)he will not be/become sick.

b) Sentences of existence: These primarily occur in the third person singular and plural. The verbal forms used in the present tense are *уло* (singular) and *улым* (plural), and the negated forms are *уке* and *уке улым*, respectively. The future forms are *лиеш* and *лийым* in the positive and *ок/огеш лий* and *огым лий* in the negative.

Юмо уло.	There is a god.
Юмо уке.	There is no god.
Сар лиеш.	There will be a war.
Сар ок лий.	There will not be a war.
Йолташ-влак улыт.	There are friends.
Йолташ-влак уке улыт.	There are no friends.
Йолташ-влак лийыт.	There will be friends.
Йолташ-влак огыт лий.	There will be no friends.

Existential constructions in other persons are rare, but possible. In these cases, the various forms of *улаш* are negated with *уке*:

Шонем, тугеже улам.	I think, therefore I am.
Ом шоно, тугеже уке улам.	I don't think, therefore I am not.

Locational existential sentences, denoting the existence or absence of something in a specific location, are formed in an analogous fashion.

Чодыраште понго уло.	There are mushrooms in the forest.
Чодыраште понго уке.	There are no mushrooms in the forest.

c) Locational sentences: Such constructions can occur in all persons. Once again, *улаш* denotes the present tense and *лияш*, the future. In the third person singular present, the form of 'to be' can be omitted or can be *уло* – see 1.III.2. (page 29). The negation follows the normal pattern for 'to be' as shown in 7.III.2. (page 96) - *омыл*, etc.

Мый Йошкар-Олаште улам.	I am in Yoshkar-Ola.
Мый Йошкар-Олаште омыл.	I am not in Yoshkar-Ola.
Мый Йошкар-Олаште лиям.	I will be in Yoshkar-Ola.
Мый Йошкар-Олаште ом лий.	I will not be in Yoshkar-Ola.
Ўстел вес пӧлемыште (уло).	The table is in the other room.
Ўстел вес пӧлемыште огыл.	The table is not in the other room.
Сумка-влак кӱхньышто улыт.	The bags are in the kitchen.
Сумка-влак кӱхньышто огытыл.	The bags are not in the kitchen.
Туныктышо-влак школышто лийыт.	The teachers will be at school.
Туныктышо-влак школышто огыт лий.	The teachers will not be at school.

d) Possessive constructions: Possessive constructions consist of three elements: the possessor, the possessed, and a form of 'to be'. The verb forms here are identical to those in pure existential constructions. The possessor can be a personal pronoun or a noun.

d1) Possessor = noun: The possessor must be in the genitive. The possessed is usually marked with a possessive suffix in the third person singular or plural. In the written language, usage of possessive suffixes is preferred.

Серген машина(же) уло.	Serge has a car.
Серген машина(же) уке.	Serge does not have a car.
Серген машина(же) лиеш.	Serge will have a car.
Серген машина(же) ок лий.	Serge will not have a car.
Йоча-влакын пий(ышт) уло.	The children have a dog.
Йоча-влакын пий(ышт) уке.	The children do not have a dog.
Йоча-влакын пий(ышт) лиеш.	The children will have a dog.
Йоча-влакын пий(ышт) ок лий.	The children will not have a dog.

d2) Possessor = pronoun: Here there are three possibilities: 1) the possessed is marked with a possessive suffix (*пӧртем*), 2) the possessed is marked with a possessive suffix and the personal pronoun is in the genitive (*мыйын пӧртем*), or 3) the possessor is in the genitive and no suffix is attached to the possessed (*мыйын пӧрт*). The first two options are preferred in the written language.

Ўдырышт уло.	They have a daughter.
Ўдырышт уке.	They do not have a daughter.
Мыйын пырыс(ем) лиеш.	I will have a cat.
Мыйын пырыс(ем) ок лий.	I will not have a cat.
Тыйын окса(т) уло?	Do you have money?
Тыйын окса(т) уке?	Don't you have money?

Plurality of the possessed: In general, Mari avoids sentences of the type 'I have apples', 'You have houses' and prefers more specific statements such as 'I have two houses', 'He has many apples'. In certain cases, however, plurality can explicitly be expressed with *-влак* in such constructions:

Нунын мўкш омарта-влакышт улыт?	Do they have beehives?
Нунын мўкш омарта-влакышт уке улыт?	Don't they have beehives?

IV. Words and word usage

1. -ак:

The intensifying particle *-ак* (roughly: 'just, exactly, namely') is often used in Mari. When added to words ending in *-e/-o/-ö* this final vowel is dropped: *кызыт* 'now' > *кызытак*, *шокшо* 'warm' > *шокшак*, *каяш кўлеш* '(one) must go' > *каяшак кўлеш* ~ *каяш кўлешак*. It can also be used to stress identity or equation: *тудо* 'he, she' > *тудак*, *туде рвезе* 'this boy' > *туде рвезак*.

2. Suffixation of interrogative pronouns:

The interrogative pronouns *мо* 'what' and *кө* 'who' can be used in conjunction with the possessive suffixes. Examples:

Моэт (моч) коршта?	What hurts (you)?
Можо коршта?	What hurts (him/her)?
Мошт уло?	What do they have?
Мода уке?	What do you not have?
Көдам вучеда?	Who are you waiting for?

As regards *моэт* ~ *моч*, see kinship terms discussed in 3.IV.1. (page 53): *эргет* ~ *эргыч* 'your son'.

3. Possessive suffix third person singular as a determining or emphatic particle:

The possessive suffix in the third person singular is often used not in its main function, namely to express possession, but rather to express determination - usually to indicate that something or someone has already been spoken of, that someone or something has already been introduced in the conversation. It can thus be translated with the English definite article in certain, but not all cases. For example, depending on the context the expression *витаминан чайже* could be translated either as 'his/her vitamin tea' or as 'the vitamin tea' (that has already been mentioned)'.

This suffix also exists as an emphatic particle. In this function it can also be added to other parts of speech: *А тидыже кө?* 'But who is this?', *Кузе тудым палашыже?* 'How can one know him/her?' It can also be added to words that already include a possessive suffix: *кидыштемже* 'in my hand'. In such cases, the suffix is positioned at the end of the word: *эргымже* 'the son (accusative + emphatic particle)'.

4. *кочмем ок шу*:

In this construction the word *кочмем* consists of the verb *кочкаш* 'to eat', followed by the ending of the passive participle (*-мо/-ме/-мө*), which will be discussed in lesson 14 (page 175), and the possessive suffix of the first person singular: *кочкаш* > *кочмо* > *кочмем*. Together with the verb *шущаш* (*-ам*), used here only in the third person singular, the construction acquires the meaning of 'wanting to do something, feeling like doing

something' - in this case not wanting to eat, not feeling like eating. This specific construction will also be covered in lesson 14 (page 175).

5. Тудын - ангине:

In connection with illnesses, 'to have' is expressed not with the word **уло** and possessive suffixes – see 2.III.8. (page 42) – but simply with the genitive and the name of the illness: **Тудын - ангине** '(S)he has tonsillitis', **Тыйын - грип** 'You have the flu.'

6. Infinitive usage:

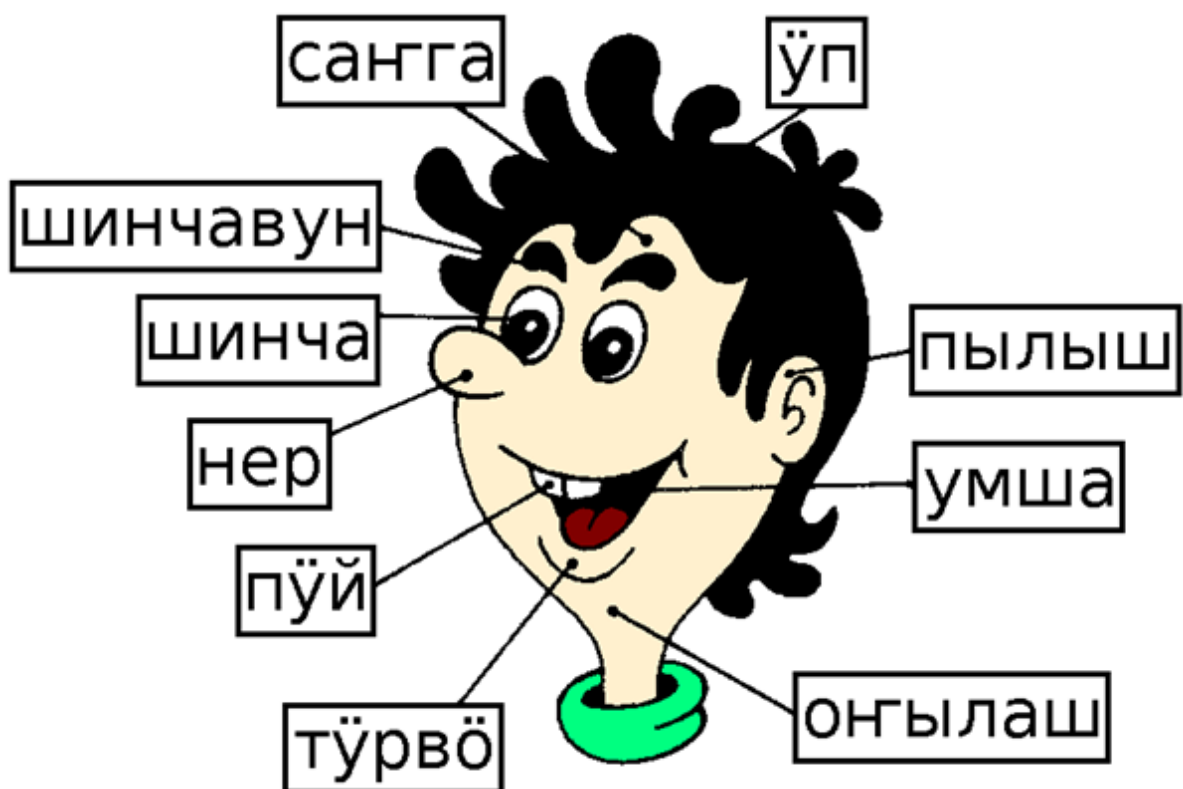
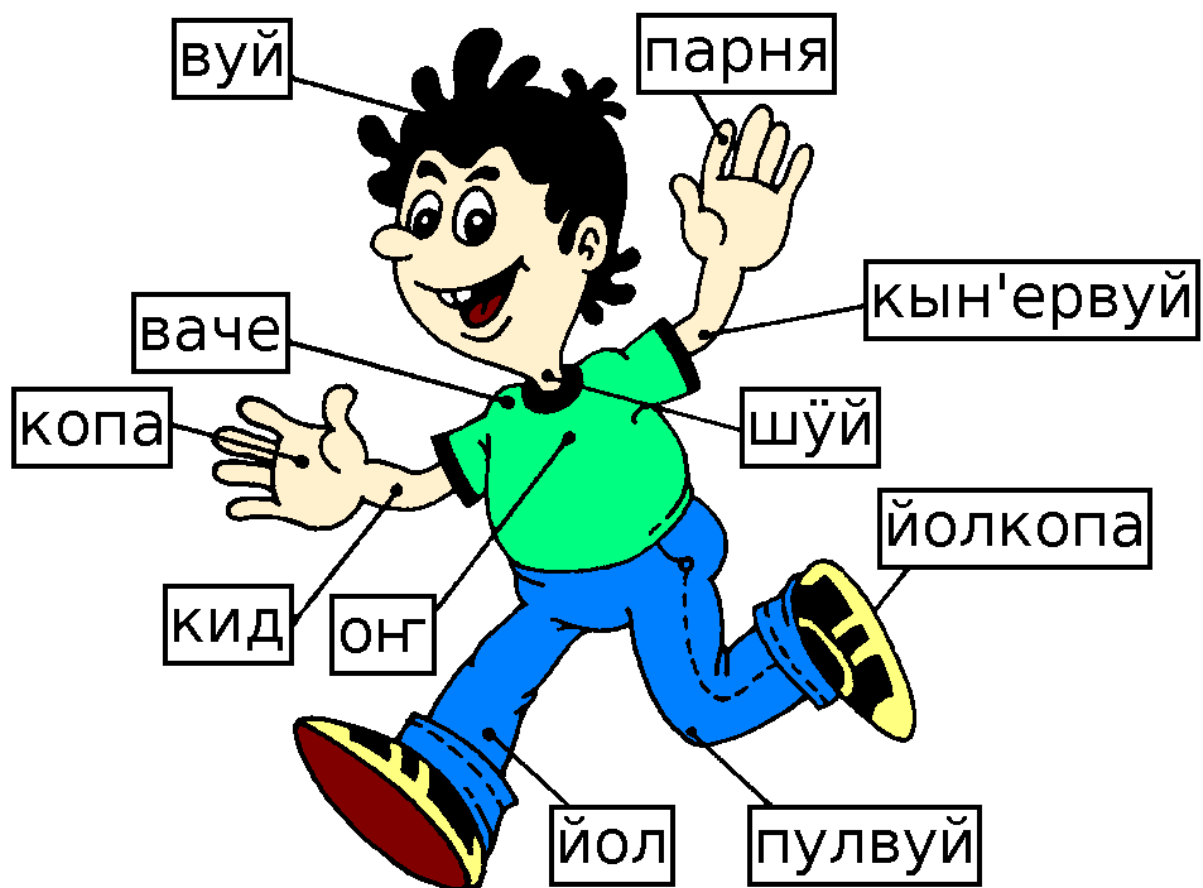
Note that the use of the infinitive in impersonal constructions is not possible in English.

Тиде книгам кушан пышта ш ?	Where should this book be put? (Where should I put this book?)
Тиде портр етым кушан сака ш ?	Where should this picture be hung? (Where should I hang this picture?)
Рисым мога й вүдеш шолта ш ?	What kind of water should rice be cooked in?

7. Anatomical terms:

Note the following common anatomical terms.

Parts of the body		Parts of the face	
вуй	head	санга	forehead
парня	finger	ўп	hair
ваче	shoulder	шинчавун	eyebrow
кын'ервуй	elbow	шинча	eye
шўй	neck	пылыш	ear
копа (йолкопа)	hand/palm; sole	нер	nose
кид	hand; arm	умша	mouth
он	chest	пўй	tooth
йол	leg; foot	тўрвө	lip
пулвуй	knee	онылаш	chin

Words referring to body parts that come in pairs - eyes, ears, arms, hands, legs, feet - can refer to either one of the pair or to both. Thus, *шинчам* means both 'my eye' and 'my eyes'. If it is necessary to refer explicitly to one item of the pair, one must specify which one, using the words *пурла* 'right' or *шола* 'left',

Мыйын пылышем коршта.	My ear(s) hurt.
Кудо пылышет?	Which ear?
Мыйын пурла/шола пылышем коршта.	My right/left ear hurts.

8. *кодаш* (-ам) ~ *кодаш* (-ем):

Note the difference in meaning between the intransitive verb *кодаш* (-ам) 'to stay, to remain' and the transitive verb *кодаш* (-ем) 'to leave (something)'.

Кочай, ковай, кодса!	Grandfather, grandmother, stay!
Рецептдам кодыза.	Leave your prescription.

9. *гыч*:

This postposition, meaning 'from', can also be used in a temporal sense, signifying an action that will be carried out after a certain time period. In combination with *марте*, it can also be used to signify a time period.

Кум кече гыч толам.	I will come in three days
Кок арня гыч Козьмодемьянскыш каем.	In two weeks I will be going to Kozmodemyansk.
шочмо гыч вүргече марте	from Monday to Wednesday
ик шагат гыч кокыт марте	from one o'clock to two o'clock

10. *йынгырташ* (-ем) 'to call, to phone':

This verb governs the dative (when denoting a person called) or the illative case (when denoting a location to call).

Йынгырте мылам!	Call me!
Пашаш йынгыртыза!	Call work!

11. *лияш* (-ям) 'to be, to become':

The third person singular forms of this verb (*лиеш*, *ок лий*) are often used in the sense of 'it is possible to' or 'one cannot, one should not'. If the person connected with the activity is cited, the dative case is used.

Тидым кок кечыште ышташ лиеш.	This can be done in two days.
Йочалан садикыш кошташ ок лий.	The child should not go to kindergarten.

12. Yes and no questions:

a) Positive answer: The words *myze* and *da* can be used, with or without a fuller answer. It is also possible not to use a particle and to simply repeat the word in question.

- Толат мо? - Туге. - Да. - Туге, толам. - Да, толам. - Толам.	-Are you coming? -Yes.
- Түдо туныктышо? - Туге. - Да. - Туге, туныктышо. - Да, туныктышо. - Туныктышо.	-Is (s)he a teacher? -Yes.

b) Negative answer: The word *yke* is used, with or without a negation of the question's content. Note that in the first person singular the additional form *ogym* exists as an alternative to *om* + main verb (apart from the verb 'to be'): *Кочкат мо? Ом коч/огым*. It is not used in combination with *yke*.

- Толат мо? - Уке. - Уке, ом тол. - Ом тол. - Огым.	-Are you coming? -No.
- Түдо туныктышо? - Уке. - Уке, туныктышо огыл. - Туныктышо огыл.	-Is (s)he a teacher? -No.

13. черле:

This word has the meaning 'sick, ill', or when referring to parts of the body, 'sore, diseased, bad'.

Таче Ануш черле.	Anush is sick today.
Мыйын шўмем черле.	I have a bad heart.

14. иктаж ~ наре:

Both words can mean 'about, approximately'. Note that *наре* is a postposition and thus comes after the noun it refers to; *иктаж* precedes the word it refers to. These words can be used together, placed before and after the words in question, or on their own.

Шокшо вўдеш иктаж 15 (латвич) минут наре тўрлō шудым шолтыза.	Cook various herbs in hot water for about fifteen minutes.
Иктаж кумшўдō витле тенгем пуэн кертат?	Can you give me approximately three hundred and fifty rubles?
Шочмо эл деч тораште кок ий наре иленам.	I lived away from my native country for about two years.

15. коршташ:

Note that this verb is only used in the third person singular.

Вуем коршта.	My head hurts.
Кидем коршта.	My hand hurts./My hands hurt.
Вуем да логарем коршта.	My head and throat hurt.

V. Exercises

1. Negate the following imperative forms.

- 1.) Йынгырте! Йынгыртыза!
- 2.) Шолто! Шолтыза!
- 3.) *Саке! Саказыа!
- 4.) Вozo! Вoзыза!
- 5.) Кын'ел! Кын'елза!
- 6.) Тол! Толза!

*сакaш (-ем) 'to hang'

2. Form the negated imperative forms in the second person singular and plural of the following verbs.

налаш, кочкаш, колышташ, лияш, вучаш

3. Negate the following sentences.

- 1.) Тиде книгам лудса.
- 2.) Таче кастене толза.
- 3.) Шочмын урок деч вара кодса.
- 4.) Мыланем полшыза.
- 5.) Эрдене 7 шагатлан кын'ел.
- 6.) Тиде рушарнян унадам ўжса.
- 7.) Айста тиде вереш шинчына.
- 8.) Тудым таче вучо.
- 9.) Тиде *упражненийым ыштыза.

* упражнений 'exercise'

4. Insert the negated imperative form of the appropriate verb into the following sentences. Use the second person plural if indicated by the context, otherwise the second person singular. (*погаш*, **малаш*, *кын'елаш*, *йүкташ*, *йынгырташ*, *кудашаш*, *вашкаш*)

- 1.) Эрдене шуко ... , кын'елза да **зарядкым ыштыза*.
- 2.) Тудлан ... , *тудо мөнгыштыжө огыл*.
- 3.) Ёдырда черле, *йүштө шөрым ...* .
- 4.) Таче эрдене куд шагатлан
- 5.) Ёстембаке ... , уна-влак *огыт тол*.
- 6.) **Пальтодам ... , *тыште йүштө*.
- 7.) ... , **жапда шуко уло*.

** малаш (-ем) 'to sleep', зарядке 'physical exercises, gymnastics', пальто 'overcoat', тыште 'here', жап 'time'*

5. Put the following nouns into the lative case.

урем	парня	копа	кас
лум	ял	ваче	логар
йочасад	кинде	пөрт	шинча
кид	шөр	совла	йылме
йол	еш	вуй	умша

6. Translate into English.

- 1.) Книгам верышкыже **пыштыза*.
- 2.) Айста **диванеш шинчына* да изиш каналтена.
- 3.) Тиде шудым шокшо вудеш шолто да ёдыретлан кечеш кум гана йүктө.
- 4.) Тиде **фотографий мыланем* пеш келша, мый тудым **пырдыжеш* сакем.

** пышташ (-ем) 'to put, to place', диван 'couch', фотографий 'photo', пырдыж 'wall'*

7. Answer the questions using the words in parentheses.

- 1.) Тый кушан шинчат? (диван)
- 2.) Тиде книгам кушан пышташ кўлеш? (верже)
- 3.) Тиде **портретым* кушан сакаш? (пырдыж)
- 4.) **Рвезе-влак* кушан кодыт? (ял)
- 5.) **Рисым* могай вудеш шолташ? (шокшо)

** портрет 'portrait, picture', рвезе 'boy', рис 'rice'*

8. Transform the following constructions with *кўлеш* into ones with the necessitive infinitive -ман. Example: *кайаш кўлеш > кайыман*.

1.) кочкаш кўлеш,	3.) ямдылалташ кўлеш,
2.) полшаш кўлеш,	4.) вучаш кўлеш

9. In the following sentences replace the construction with an infinitive and *күлеш* by using the necessitive infinitive in *-ман*.

- 1.) Таче мыланна университетыш индеш шагатлан толаш күлеш.
- 2.) Изиди йоча-влаклан урокым ышташ полшаш күлеш.
- 3.) Тиде эмым кечеш кум гана йүкташ күлеш.
- 4.) *Ача-авам колышташ күлеш.
- 5.) Кечеш ныл гана кочкаш күлеш.

* *ача-ава* 'parents'

10. Choose the appropriate infinitive.

- 1.) Таче *сочиненийым ... күлеш. Таче сочиненийым
(возаш, возыман)
- 2.) Эмым кум гана Эмым кум гана ... күлеш. (*йүаш, йүман)
- 3.) Анушлан шокшо чайым Анушлан шокшо чайым ... күлеш.
(йүкташ, йүктыман)
- 4.) Ача-авам ... күлеш. Ача-авам (колышташ, колыштман)

* *сочинений* 'essay', *йүаш (-ам)* 'to drink'

11. Translate into English.

- 1.) Авай, жапна уло, вашкыман огыл.
- 2.) Ачий, сочиненийым күзе возыман?
- 3.) Тыйым мыняр шагат марте вучыман?
- 4.) Йочана черле: врачым ўжман.
- 5.) Кечывал деч вара изиш каналташ күлеш.
- 6.) Эрдене *жапыште кын'елман.
- 7.) Таче ече дене мунчалташ күлеш.

* *жапыште* 'in time, at the proper time'

12. Read the following sentences, paying particular attention to the usage of the particles.

- 1.) Тудо кызыт кушто ила? - Йошкар-Олаштак. Тиде книга Йошкар-Олаштат уке.
- 2.) Мый кызытак тудым ўжам. Тудо кызытат школышто.
- 3.) Эчан эрденат, кастенат зарядкым ышта. Тудо эрденак пашаш кая.
- 4.) Тиде туныктышак *н'емыч йылмым туныкта. Тиде туныктышат марий университетыште туныкта.

* *н'емыч* 'German'

13. Answer the following questions about the dialogue *Ануш черле*.

- 1.) *Молан таче Ануш ок кын'ел?
- 2.) Тудын можо коршта?
- 3.) Кө поликлиникиш йынгырта да врачым үжеш?
- 4.) Врач мом ышта?
- 5.) Витаминан чайым күзе ыштыман?

* *молан* 'why'

14. Insert the appropriate words. (*йўман, шу, кай, коршто, йошкарге, каем (3х), налам, коршта, воза, колыштеш*)

- 1.) Мыйын вүем
- 2.) Кочмем ок
- 3.) Мый поликлиникиш
- 4.) Врач мыйым ... , вара рецептым
- 5.) Мый *аптекыш ... да эмым
- 6.) Эмым күм гана
- 7.) Күм кече гыч мый *адак врач дек
- 8.) Вүем ынде ок ... , логарем ... огыл.
- 9.) Эше кок кече пашаш ом

* *аптеке* 'pharmacy', *адак* 'again'

15. Complete the following sentences according to the example. *Мый черле улам. Мыйын вүем коршта.*

- 1.) Мый черле улам. Мыйын (пылыш) коршта.
- 2.) Тый черле улат. Тыйын (пүй) коршта.
- 3.) Тудо черле. Тудын (он) коршта.
- 4.) Ме черле улына. Мемнан (йол) коршта.
- 5.) Те черле улыда. Тендан (кид) коршта.
- 6.) Нуно черле улыт. Нунын (логар) коршта.

16. Read the following dialogues.

- *Алло, тиде поликлиник мо?
- Туге, поликлиник.
- Врач Смирнова таче кунам пашам ышта?
- Индеш шагат гыч кокыт марте. Фамилийда кузе?
- Иванов Пётр Петрович.
- Мыняр ияш улыда?
- 45 (нылле вич) ияш.
- Кушто иледа?
- Петров уремыште, 10-шо пörтыштö, 27-ше *пачерыште.
- 11 шагатлан толза!
- Пеш кугу тау, чеверын!

* алло 'hello (telephone), пачер 'apartment'

Аптекыште:

- Поро кече лийже!
- Поро кече!
- Тиде эм тендан уло?
- Кызыт уке, рецептдам *кодыза, ямдылена. Кастене толза.
- Тау, чеверын.
- Чеверын.

* кодаш (-ем) 'to leave'

- Тендан *антигриппин уло мо?
- Кöлан: йочалан ал'е *кугыенлан?
- Йочалан.
- Рецептда уло?
- Уло. Теве.
- Тиде *порошокым кечеш ныл гана йочаланда йўктыза.
- Мынярым *тўлыман?
- 15 (латвич) *тенгем.

* антигриппин 'flu medicine', кугыен 'adult', порошок 'powder', тўлаш (-ем) 'to pay', тенге 'ruble'

17. Complete the following dialogue with the words given. (*ангине, йошкарге, коршта, уло, почса, толза, *ончем, Тендан мода коршта? рецепттым*)

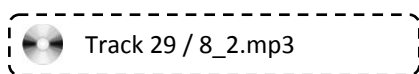
- *Салам лийже, *доктор!
- Салам.
- Вуем да логарем
- Температурдат уло?
-
- Умшадам ... , логардам Логарда Тендан Мый тыланда ... возем. Кум кече гыч
- Кугу тау, доктор. Чеверын.

* *ончаш (-ем)* 'to look at, to see'; *салам* 'hello', *доктор* 'doctor, physician'

18. Translate into Mari.

I am sick. I'm not going to work. I call the doctor and ask him to come. The doctor comes at 11 o'clock. He listens to me and writes a prescription. Then I go to the pharmacy and buy the medicine. This medicine must be taken four times a day. In three days I will go /present tense/ to the clinic again.

19. Write down the dictation.

9. Индешымше урок: Идалык жап

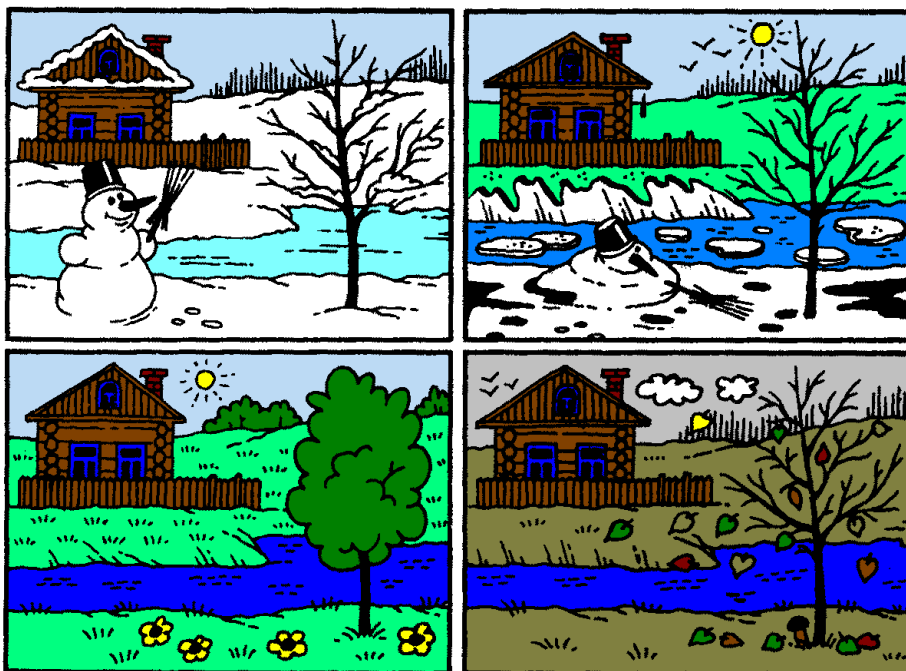

Track 30 / 9_1.mp3

I. Text

Таче Ануш йочасадыш кая. Воспитатель Ануш дене идалык жап нерген кутыра.

- Воспитатель: - Ануш, идалыкыште мыняр идалык жап?
- Ануш: - Нылыт: теле, шошо, кенеж, шыже.
- Воспитатель: - Тый могай идалык жапым эн чот йöратет?
- Ануш: - Телым.
- Воспитатель: - Тыланет теле молан келша?
- Ануш: - Телым лум лумеш. Мланде ош мамык төшакла коеш. Эше телым издер да ече дене мунчалташ лиеш, телым мый У ий пайремым йöратем. Йўштö Кугыза толеш, пöлекым конда.
- Воспитатель: - А теле почеш мо толеш?
- Ануш: - Кенеж.
- Воспитатель: - Йонгылыш лият. Вет теле деч вара шошо толеш.
- Ануш: - Чынак, чынак, ончыч шошо толеш, а вара кенеж.
- Воспитатель: - А шошыжо кенеж деч мо дене ойыртемалтеш?
- Ануш: - Шошым лум шула. Шошо кече тулшолла йошкарген лектеш. Шокшо эл гыч кайык-влак чонештен толыт. Пушенге-влак ужаргат. А кенежым игече шокшырак. Кенежым чодыраште тўрлö саска шочеш.
- Воспитатель: - Ануш, а шыже нерген мом каласен кертат?
- Ануш: - Шыжым кече шагал ырыкта. Чўчкыдын йўр йўреш, мардеж пуа, кайык-влак шокшо велыш чонештен каят.

II. Vocabulary

вел	side, direction, region	ончыч	before, earlier; ago
вет	for, so, indeed, probably (particle)	ош(о)	white
воспитатель	(here) kindergarten teacher	пайрем	festival, holiday
деч	from, of (postposition)	почеш	after, behind
жап	time	пӧлек	present
идалык	year	пуаш (-эм)	to blow
идалык жап	season	пушенге	tree
издер	sled	саска	fruit
издер дене	to sled, to go	телым	in winter
мунчалташ (-ем)	sledding	тӧшак	mattress, featherbed
йонылыш	mistake; mistaken, false	тулшол	coal
йонылыш	to be mistaken	у	new
лияш (-ям)		У ий	New Year's Day
йошкаргаш (-ем)	to become red	ужаргаш (-ем)	to become green
йӧр	rain	чодыра	forest
йӧраш (-ам)	to rain	чонешташ (-ем)	to fly
йӧр йӧреш	it's raining	чонештен	to fly away
Йӧштӧ Кугыза	Grandfather Frost	каяш (-ем)	
кайык	bird	чонештен	to come flying, to arrive by air
каласаш (-ем)	to say, to speak, to tell	толаш (-ам)	
кенгеж	summer	чот	very, a lot, strongly
кенгежым	in summer	чӧчкыдын	often
керташ (-ам)	to be able to	чын	truth, true
кондаш (-ем)	to bring	чынак	actually, really, truly, in fact
кояш (-ям)	to resemble, to look like; to be visible	шагал	little, a little, few
кугыза	(paternal) uncle	шошо	spring
лекташ (-ам)	to go, to leave; to come up (sun)	шошым	in spring
мамык	down, down feather	шочаш (-ам)	to be born, to arise; to come up, to grow
мардеж	wind	шулаш (-ем)	to melt
мланде	earth, land, soil	шыже	fall, autumn
молан	why	шыжым	in fall, in autumn
нерген	about, on (postposition)	ырыкташ (-ем)	to warm, to heat
ойыртемалташ (-ам)	to differ, to be different from	эл	country, land
		эн	the most (superlative) /see III.5/

III. Grammar

1. Gerund in -н (affirmative instructive gerund)

a) Formation: To form the gerund in -н drop the infinitive ending -аш (-яш) and add the ending -ын to first conjugation verbs and -ен (-эн) to second conjugation verbs. In accordance with the general rules, the ending -ен (-эн) of the second conjugation is stressed, whereas the ending of the first conjugation with the reduced vowel (-ын) is not.

Conjugation I		Conjugation II	
Infinitive	Gerund in -н	Infinitive	Gerund in -н
лудаш	лудын	йошкаргаш	йошкарген
кочкаш	кочкын	шулаш	шулен
колышташ	колыштын	эрташ	эрген
толаш	толын	илаш	илен

Note that the ending of the gerund in first conjugation verbs (-ын) can optionally be left out, particularly when it would be the third syllable of a verb formed with certain derivative suffixes, e.g., -ал. Thus, the gerund of нумалаш 'to bring, to carry' can be нумалын or нумал and the gerund of тунемаш (-ам) is often тунем. The ending for second conjugation verbs (-ен) is never dropped.

Note the spelling of the gerund of certain verbs: *лияш* > *лийын*, *каяш* > *каен*, *пуаш* > *пуэн*.

b) Usage of the gerund: The gerund in -н is a very common form in Mari and can be used in different ways.

b1) Adverbial: The gerund in -н can be used as a free adverbial in a sentence, much as the English gerund in -ing.

Ивук, книга ^м налын, школыш кая.	Taking the book, Ivuk leaves for school.
Ануш куржын толеш.	Anush comes running.

Often, instead of using two finite verbs one will appear as a gerund. The two actions can occur simultaneously or one after another.

Мом те ыштеда? Кочкын шинчена.	What are you doing? Sitting and eating.
Тый тыште мом ыштет? Тыйым вучен шинчем.	What are you doing here? Sitting waiting for you.
Библиотекеште книга ^м налын, мый мӱнгыш каем.	After I take out a book at the library, I'll go home.

b2) Gerunds in the converb construction: The so-called converb construction is very typical of the Mari language. It is comprised of two elements: gerund + second and finite verb. It is the second verb which then is inflected for person, number, tense, and mood, while the

gerund remains unchanged. Converb constructions can be regarded as separate vocabulary items in their own right and should be learned as such. There are a number of verbs that are typically used as the second element of converb constructions, e.g., *налаш* 'to take', *шындаш* 'to put, to place', *лекташ* 'to go, to leave', *пытараш* 'to finish, to end'.

With verbs denoting motion the meaning of a converb construction can usually be deduced from the meaning of the two verbs.

чонешташ 'to fly'	каяш 'to go'	чонештен каяш 'to fly off, to fly away'
чонешташ 'to fly'	толаш 'to come'	чонештен толаш 'to come flying, to arrive by air'
лекташ 'to go, to leave'	каяш 'to go'	лектын каяш 'to go out, to go away'

More often, however, the converb construction has a meaning that cannot easily be deduced solely on the basis of its elements. The second verb typically provides an additional, usually aspectual nature to the gerundial verb and loses its basic meaning.

йөраташ 'to love'	шындаш	йөрәтен шындаш 'to become fond of, to fall in love'
лудаш 'to read'	лекташ	лудын лекташ 'to read through, to finish reading'
тунемаш 'to learn'	пытараш	тунем пытараш 'to finish a school ~ a course'
мушкаш 'to wash'	налаш	мушкын налаш 'to wash out'
ышташ 'to do'	шындаш	ыштен шындаш 'to do, to finish, to complete'
кутыраш 'to speak'	налаш	кутырен налаш 'to have a talk, to talk'
Йошкаргаш 'to become red'	каяш	йошкарген каяш 'to turn red'
палаш 'to know'	налаш	пален налаш 'to learn, to get to know'

Converb constructions will be revisited in greater detail in 17.III.5. (page 214).

b3) Gerund with auxiliary verbs: The gerund is used in connection with certain auxiliary verbs, such as *кертамш (-ам)* 'to be able to', instead of the infinitive as in English.

Positive	Negative	
Мый толын кертам.	Мый толын ом керт.	I can/cannot come.
Тый вучен кертат.	Тый вучен от керт.	You can/cannot wait.
Тудо полшен кертеш.	Тудо полшен огеш (ок) керт.	(S)he can/cannot help.
Ме лудын кертына.	Ме лудын огына (она) керт.	We can/cannot read.
Те налын кертыда.	Те налын огыда (ода) керт.	You can/cannot take/buy.
Нуно каласен кертыт.	Нуно каласен огыт керт.	They can/cannot speak.

Мый венгрла лудын кертам.	I can read Hungarian.
Кечывалым мый мален ом керт.	I cannot sleep during the day.

2. Comparative case:

The marker of the comparative case is *-ла*. Note that it is unstressed, unlike the adverbial marker *-ла* (марла ‘in Mari’), see 4.III.9. (page 68). The basic meaning of the case ending is ‘like (something), as (something)’. It is connected to the stem in the same manner the dative suffix is, see 4.III.4. (page 64).

<i>тӧшак</i>	<i>тӧшакла</i>	‘featherbed - like a featherbed’
<i>тулшол</i>	<i>тулшолла</i>	‘(piece of) coal - like (a piece of) coal’
<i>кайык</i>	<i>кайыкла</i>	‘bird - like a bird’

The comparative suffix generally follows possessive suffixes: *пӧртемла*, *ачатла*. The other suffix order is less common.

The comparative case is often used with the verb *кояш (-ям)* ‘to resemble, to look like, to seem to be’.

Positive	Negative	
Мый авамла коям.	Мый авамла ом кой.	I (don’t) resemble my mother.
Тый ачатла коят.	Тый ачатла от кой.	You (don’t) resemble your father.
Тудо изажла коеш.	Тудо изажла огеш (ок) кой.	(S)he resembles (doesn’t resemble) his/her older brother.
Ме ача-аванала койына.	Ме ача-аванала огына (она) кой.	We (don’t) resemble our parents.
Те издадала койыда.	Те издадала огыда (ода) кой.	You (don’t) resemble your older brother.
Нуно акашшла койыт.	Нуно акашшла огыт кой.	They (don’t) resemble their older sister.

3. Adjectives with short and long forms:

There is a small group of adjectives in Mari that possess a short and a long form. Most of these adjectives denote colors.

Short form	Long form	
йошкар	йошкарге	red
ош	ошо	white
санда	сандаге	rosy, pink
ужар	ужарге	green
шем	шеме	black

кошар	кошарге	pointed, sharp
ныжыл	ныжылге	tender, gentle

The two forms are synonymous, but are used differently in sentences. When the adjective is used as an attribute (standing before a noun), the short form is used. In other cases, e.g., as a predicative adjective, the long form is used. Note that this usage parallels the long and short forms of the cardinal numbers, see 1.III.6. (page 31).

Short form	Long form
ош пеледыш 'white flower'	Пеледыш ошо. 'The flower is white.'
ужар кож 'green fir tree'	Кож телымат ужалге. 'Fir trees are green in winter as well.'

4. Object of comparison:

The equivalent for English *than* when used with adjectives in the comparative degree (-*рак*) is the postposition *деч* 'of, from', which follows the object of comparison.

Йошкар-Ола Волжск деч кугырак.	Yoshkar-Ola is bigger than Volzhsk.
Ануш Эчан деч изирак.	Anush is smaller than Echan.
Кенжежым кече йӱд деч кужурак.	In summer the days are longer than the nights.

Note that in such constructions it is also possible for the adjective to be used without the marker of the comparative -*рак*, i.e., in the positive degree.

Лум кагаз деч ошо.	Snow is whiter than paper.
Юл энгер Какшан энгер деч келге.	The Volga is deeper than the Kakshan river.

5. Superlative degree of the adjective:

The superlative degree of adjectives is formed by placing the particle *эн* before the positive degree. Note that the suffix of the comparative degree -*рак* is not used in the superlative.

Positive	Comparative	Superlative	
поро	порырак	эн поро	good
изи	изирак	эн изи	small
шокшо	шокшырак	эн шокшо	warm, hot
кужу	кужурак	эн кужу	long

Note the irregular comparative of the word *кугу*: *кугырак*.

IV. Words and word usage

1. идалык, ий 'year':

Both words mean 'year', but they are not used in the same way. *идалык* places greater emphasis on the abstract notion of a period of twelve months, whereas *ий* usually has a modifier and is used to denote a particular year.

Идалыкыште ныл идалык жап.	There are four seasons in a year.
тиде ийыште	(in) this year
2010-шо ий (кок түжем лұымшо ий)	the year 2010

2. кече, тылзе:

The word *кече* can mean either 'sun' or 'day'; the word *тылзе* can mean either 'moon' or 'month'.

Эрдене кече лектеш.	The sun comes up in the morning.
Кенжежым кече йўд деч кужурак.	In summer the days are longer than the nights.
Тылзыш чонгештен моштена.	We can fly to the moon.
Идалыкыште латкок тылзе.	There are twelve months in the year.

3. шинчаш (-ам) 'to sit down' ~ шинчаш (-ем) 'to sit':

Note the difference in meaning between these two verbs.

Йоча-влак, айста ынде кочкаш шинчына.	Children, let's sit down now and eat.
Тыйым вучен шинчем.	I'm sitting and waiting for you.

4. шулаш (-ам) 'to cut, to slice' ~ шулаш (-ем) 'to melt':

Note the difference in meaning between these two verbs.

Эчан киндым шулеш.	Echan is slicing bread.
Шошым лум шула.	In spring the snow melts.

5. пуаш (-эм) 'to give' ~ пуаш (-эм) 'to blow':

Note the difference in meaning between these two second conjugation verbs:

Аватлан мом пуэт?	What are you giving your mother?
Мардеж пуа.	The/a wind is blowing.

6. *молан* 'to what; why':

The dative form of the demonstrative pronoun *мо* 'what' is commonly used in the sense of 'why, for what reason'.

Молан от тол?	Why aren't you coming?

The word *мо* can also be used, although less commonly, in the sense of 'why'.

Мо пеш шуко мален киеда?	Why do you lie around and sleep so much?

7. *урем* 'street':

When put in the local cases, this word can also be translated as simply meaning 'outside': *уремыште* 'in the street; outside', *уремыш(ке)* 'into the street; outside'. The proper translation would be determined by the context.

уремыште лияш (-ям)	to be outside; to be on the street
уремыш(ке) лекташ (-ам)	to go outside; to go out onto the street

V. Exercises

1. Form the gerund in *-н* of the following verbs.

лудаш	тунемаш	кын'елаш	шинчаш (-ем)
кодаш (-ам)	каяш	кочкаш	*малаш
*кодаш (-ем)	йөраташ	вучаш	ойыртемалташ
кутыраш	каналташ	пуаш	илаш
кошташ	ямдылаш	ўжаш	йынгырташ
кояш	ышташ	мушкаш	ужаргаш
толаш	возаш (-ем)	шинчаш (-ам)	

* *кодаш* (-ем) 'to leave', *малаш* (-ем) 'to sleep'

2. Translate the following combinations of gerund in *-н* + *керташ*. Example: *каласен керташ* 'to be able to speak'

полшен керташ	вучен керташ
ямдылен керташ	налын керташ
пытарен керташ	каналтен керташ
толын керташ	*чыла вере мален керташ

* *чыла вере* 'everywhere'

3. Form the gerunds of the following verbs and insert them into the proper sentences.
(полшаш, кочкаш, *ончаш, вучаш, ышташ, лудаш)

- 1.) Мыйын *шинчам черле, мый ... ом керт.
- 2.) Изи Вёдыр *чыла *буквам пала, тудо ... кертеш.
- 3.) Мый тиде пашам ... ом керт, *кидем коршта.
- 4.) Нуно тендам ... огыт керт, жапышт уке.
- 5.) Мемнан пашана пеш шуко, те мыланна ... кертыда?
- 6.) Тудын *пүйжө коршта, ... ок керт.

* шинча 'eye', чыла 'all, everything', ончаш (-ем) 'to look at; to see', буква 'letter (of the alphabet)', кид 'arm, hand', пүй 'tooth'

4. Complete the following dialogue, using negated forms of the verb керташ.

- a) - Тый мылам полшен кертат? - Уке, кызыт полшен ом керт, жапем уке.
 - А Йыван полшен кертеш? - Уке, тудат
 - Тый мыйым вучен кертат? - Уке, мый
 - А Серге? - Уке, Сергеат
- b) - Тый таче пашам ыштен кертат? - Уке, ом керт, *йолем коршта.
 - А Пётыр ден Йыван? - Уке, нунат
- c) - Тый тиде *погынымашыш каен кертат? - Уке, ом керт, мый черле улам.
 - А Ирук ден Верук? - Уке, ...
- d) - Тый таче *шольыч дене кодын кертат? - Уке, ом керт, мыланем университетыш кайыман.
 - А тый, Нина? - Уке, мыламат

* йол 'leg, foot', погынымаш 'meeting', шольо '(younger) brother'

5. Give negated answers to the following questions.

- 1.) Те (Pl.) *кечывалым мален кертыда?
- 2.) Тый мыйым кас марте вучен кертат?
- 3.) Тый мыланем мари йылмым туныктен кертат?
- 4.) Тиде черле кайык чонештен кертеш?
- 5.) Таче кастене мыланем йынгыртен кертат?
- 6.) Эчан рушарнян театрыш каен кертеш?
- 7.) Тиде *предложенийым *руш йылмыш *кусарен кертат?

* кечывалым 'at noon, during the day', предложений 'sentence', руш 'Russian', кусараш (-ем) 'to translate'

6. Translate into Mari.

- 1.) I can help you (Sg).
- 2.) He cannot come this evening.
- 3.) We cannot teach you (Pl); we don't know Finnish /финн йылме/.
- 4.) They can finish this work on Sunday.
- 5.) I cannot love him/her. (S)he is not a good person (= is not good).
- 6.) You (Pl) can rest a bit.

7. Form constructions with a gerund and a main verb and say what they mean. Example: шолташ + кочкаш > шолтен кочкаш 'to cook and eat'.

кочкаш + шинчаш

малаш + *кияш

ырыкташ + кочкаш

вучаш + шинчаш

малаш + шинчаш

шинчаш + каналташ

*кияш (-ем) 'to lie'

8. Translate into English.

- 1.) Тиде ийыште тудо университетым тунем ок пытаре.
- 2.) Мом те ыштеда? - Кочкын шинчена.
- 3.) Тый тыште мом ыштет? - Тыйым вучен шинчем.
- 4.) Мо пеш шуко мален киеда? Кын'елза!
- 5.) Ме Миклай Казаковын почеламутшым йöратен лудына.
- 6.) Изи ўдыр аважын кидыштыже мален шинча.
- 7.) Мый тудым *ўжын ом тол.

*ўжын толаш (-ам) 'to invite'

9. Transform the verbs connected with да into a construction with a gerund and a main verb.

- 1.) Шўжаретлан шōрым шолто да йўктō!
- 2.) Ачат толеш да *пура.
- 3.) Мый изиш шинчем да каналтем.
- 4.) Мыйын кочмем шуэш, *шўрым ырыктем да кочкам.

* пураш (-ем) 'to enter, to come in', шўр 'soup'

10. Translate into English.

- 1.) *Йолташетым ўжын тол, тудо мыланна полшен кертеш.
- 2.) «Мыланем ачам ола гыч шуко книгам *налын толеш», манеш изи Роза.
- 3.) Тиде *упражненийым лудын лекса.
- 4.) Мыланем Эчан дене кутырен налаш кўлеш.
- 5.) Книгам лудын, шуко пален налаш лиеш.
- 6.) Пōтырын шольыжо, *сумкам налын, уремыш лектын кая.

* йолташ 'friend', налын толаш (-ам) 'to bring', упражнений 'exercise', сумка 'bag'

11. Answer the following questions.

- 1.) Пашатым кунам *ыштен пытарет? (5 o'clock)
- 2.) Те (Pl.) мыняр шагатлан мален кын'елыда? (6 o'clock)
- 3.) Көм ўжын, Анүш йошкарген кая? (Йыван)
- 4.) Серге эргыжлан мом налын толеш? (пөлек)

* *ыштен пытараш* (-ем) 'to finish (something)'

12. Translate into Mari. Use the following converbs as needed: *лудын лекташ*, *пален налаш*, *налын толаш*, *чонештен каяш*, *йöратен ончааш*, *мален кын'елааш*, *кутырен налаш*, *тунем пытараш*.

- 1.) Birds fly to a warm country in the fall.
- 2.) Sergey, talk to the editor /*редактор*/.
- 3.) I have to find out when the train /*поезд*/ from Moscow /*Москва*/ arrives.
- 4.) Read this poem and learn it.
- 5.) At what time do you get up in the morning?
- 6.) This year Ivan's son will finish school.
- 7.) The mother looks lovingly at her daughter.

13. Form the comparative case of the following nouns and adjectives.

кече
*рвезе

изи ўдыр
мардеж

изи
черле

* *рвезе* 'boy'

14. Read and complete the following dialogues.

- Анүш, тый черлыла коят. Моч коршта?
- Вуем пеш коршта.

- Анүш, Пöтыр, те Мода ... ?
- ...

- Эчан, тый көла коят?
- Ачамла.
- А шўжарет? Шўжарем

15. Read and translate the following sentences. Pay attention to the difference in meaning of the unstressed marker of the comparative case *-ла* and the stressed adverbial ending *-ла* used in connection with languages, see 4.III.9. (page 68).

- 1.) Ме рушла, *н'емычла, марла шуко лудына.
- 2.) Мый венгрла изиш кутырем.
- 3.) Тиде изи ўдыр *кугыенла пашам ышта.
- 4.) Эргым, мо изи йочала *шортат?

* н'емыч, 'German', кугыен 'adult', шорташ (-ам) 'to cry'

16. Form sentences with the words given, and translate them. Use appropriate inflectional suffixes as needed.

- 1.) кайык, *кагаз, *самолёт, каяш, чонешташ
- 2.) шольо, мардеж, мыйын, эрташ, каяш
- 3.) төшак, кояш, мамык, теле, мланде
- 4.) йошкаргаш, кече, шошо, лекташ, тулшол

* кагаз 'paper', самолёт 'airplane'

17. Add the appropriate case suffixes. In sentences 3 and 6 add a possessive suffix as well.

- 1.) Ме Йошкар-Ола... илена.
- 2.) Вёдыр школ... кая.
- 3.) Елу ден Серге йоча... йөрәтәт.
- 4.) Ивановмыт еш... ече дене мунчалташ каят.
- 5.) Айста *диван... шинчына.
- 6.) Мый *ака... коям.
- 7.) Саша... ўдыржө университет... тунемеш.

* диван 'couch', ака '(elder) sister'

18. Read and translate.

- 1.) Телым пушенге-влак ошо улыт, кенжежым - ужалге.
- 2.) Ош *пеледышым мый ом йөрәтә.
- 3.) Чодыраште ужал шудо шочеш.
- 4.) изи Ануш
- 5.) Ануш изи.
- 6.) ужал пушенге
- 7.) Пушенге ужалге.
- 8.) шокшо шошо
- 9.) Шошо шокшо.

* пеледыш 'flower'

19. Choose the correct form of the adjective.

- 1.) (шем, шеме) ... *пальто мыланем ок келше. Ирукын пальтожо
- 2.) (ош, ошо) Телым мланде лум мландым *петыра.
- 3.) (йошкар, йошкарге) Уремыште ... *флаг коеш. Розан *чурийже
- 4.) (ужар, ужарге) Кенезым пушенге-влак ... *шогат. ... шудым поген ямдылыза.

* пальто '(over)coat', петыраш (-ем) 'to close; to cover', флаг 'flag', чурий 'face', шогаш (-ем) 'to stand'

20. Form the comparative and superlative degrees.

шокшо
чот

йӱштӧ
сай

шuko
изи

21. Form sentences as in the following example: Ануш - Эчан (изи) > Ануш Эчан деч изирак.

- 1.) Эчан - Ануш (кугу)
- 2.) Йошкар-Ола - Волжск (кугу)
- 3.) *кагаз - лум (ошо)
- 4.) кенезым кече - *йӱд (*кужу)
- 5.) Кичиер - Яльчик (изи)

* йӱд 'night', кужу 'long'

22. Reformulate the following sentences as in the following example: Эчан Ануш деч кугырак > Ануш Эчан деч изирак.

- 1.) Теле кенез деч йӱштырак.
- 2.) Шошо лум теле лум деч шемырак.
- 3.) *Пырыс *пий деч изирак.
- 4.) *Йолварня *кидпарня деч *кӱчыкрак.

* пырыс 'cat', пий 'dog', йолварня 'toe', кидпарня 'finger', кӱчык 'short'

23. Use the adjectives or adverbs given in the comparative and superlative degrees.

- 1.) Мыйын авам поро. - Мыйын - А мыйын
- 2.) Шошым йӱд кужу. - Шыжым - А телым
- 3.) Шыжым игече шокшо. - Шошым - А кенезым
- 4.) Ивук вара толеш. - Пӱтыр - А Лиза
- 5.) Нинан *ӱпшӧ шеме. Вӱдырын - А Ирукын

* ӱп 'hair'

24. Answer the following questions about the text *Идалык жап*.

- 1.) Воспитатель Ануш дене мо нерген кутыра?
- 2.) Идалыкыште мыняр идалык жап?
- 3.) Шошо почеш могай идалык жап толеш?
- 4.) Теле деч вара мо толеш?
- 5.) Могай идалык жапым Ануш эн чот йөрата?
- 6.) Молан Анушлан теле келша?
- 7.) А тыланда могай идалык жап келша? Молан?

25. Insert the following adjectives into the appropriate sentences: *йўштö, шокшо (2x), ошо, ужарге, изи*.

- 1.) ... теле почеш ... шошо толеш.
- 2.) ... лум мландыште кия.
- 3.) Кайык-влак ... эл гыч шошым чонештен толыт.
- 4.) Кенжежым пушенге-влак ... шогат.
- 5.) Таче ... йўр йўреш.

26. Fill in the blanks with the appropriate verbs: *чонештен толаш, чонештен каяш, лекташ, йўраш, шочаш, шулаш (-ем), лумаш*.

- 1.) Телым лум
- 2.) Шошым лум
- 3.) Эрдене кече
- 4.) Шыжым йўр
- 5.) Шошым кайык-влак
- 6.) Шыжым кайык-влак
- 7.) Кенжежым тўрлö саска

27. Answer the following questions.

- 1.) Шошым игече могай?
- 2.) Кенжежым чодыраште мо шочеш?
- 3.) Телым тый мо дене мунчалтет?
- 4.) Йўр кунам чўчкыдын йўреш?
- 5.) Кече кунам шагал ырыкта?
- 6.) Тый йонылыш чўчкыдын лият?
- 7.) Теле кече шошо кече деч мо дене ойыртегалтеш?
- 8.) У ий пайрем тыланда келша?
- 9.) Йоча-влак У ий пайремым молан йөрата?
- 10.) Йўштö мардеж кунам пуа?

28. Put the words in parentheses into the appropriate case.

Йоча-влак (У ий пайрем) пеш чот йӧратат. Нуно (Йӱштӧ Кугыза) вучат. (Йӱштӧ Кугыза) теле нерген, У ий нерген (почеламут) *каласкалат. Йӱштӧ Кугыза (йоча-влак) тӱрлӧ (пӧлек) конда.

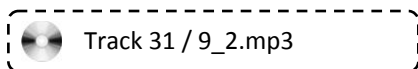
* *каласкалаш* (-ем) 'to tell, to talk'

29. Fill in the blanks with the appropriate conjunction or postposition.

- 1.) Ивук ... Эчан игече ... кутырат.
- 2.) Мый школ ... толам.
- 3.) Йошкар-Ола ... *Озан ... 150 *менге.
- 4.) Таче Сапаевмыт ... уна-влак толыт.
- 5.) Шошо ... кенжеж толеш.
- 6.) Кум кече ... мыланем поликлиникиш кайыман.
- 7.) Елу теңдам кас ... вучен ок керт.
- 8.) Элнет Ышӱт ... кужурак.

* *Озан* 'Kazan', *менге* 'kilometer'

30. Write down the dictation.

10. Ушештарымаш

1. Negation in the present tense

	Conjugation I		Conjugation II	
	кын'елаш (-ам)		вашкаш (-ем)	
	Positive	Negative	Positive	Negative
мый	кын'елам	ом кын'ел	вашкем	ом вашке
тый	кын'елат	от кын'ел	вашкет	от вашке
тудо	кын'елеш	огеш (ок) кын'ел	вашка	огеш (ок) вашке
ме	кын'елына	огына (она) кын'ел	вашкена	огына (она) вашке
те	кын'елыда	огыда (ода) кын'ел	вашкеда	огыда (ода) вашке
нуно	кын'елыт	огыт кын'ел	вашкат	огыт вашке

2. Imperative

	Conjugation I		Conjugation II	
	кын'елаш (-ам)		вашкаш (-ем)	
	Positive	Negative	Positive	Negative
2Sg	кын'ел!	ит кын'ел!	вашке!	ит вашке!
2Pl	кын'елза!	ида кын'ел!	вашкыза!	ида вашке!

3. Gerund in -н

Conjugation I: кын'елаш > кын'елын

Conjugation II: вашкаш > вашкен

4. Converbs

чонешташ + толаш > чонештен толаш
 тунемаш + пытараш > тунем пытараш
 йөраташ + *шындаш > йөрәтен шындаш
 палаш + налаш > пален налаш
 йошкаргаш + каяш > йошкарген каяш
 малаш + кын'елаш > мален кын'елаш

* *шындаш* (-ем) 'to put, to place'

5. кўлаш 'to need'

1Sg	Мыланем *газет кўлеш.	Мыланем газет огеш (ок) кўл.
2Sg	Тыланет книга кўлеш.	Тыланет книга огеш (ок) кўл.
3Sg	Тудлан шуко жап кўлеш.	Тудлан шуко жап огеш (ок) кўл.
1Pl	Мыланна кинде кўлеш.	Мыланна кинде огеш (ок) кўл.
2Pl	Тыланда ече кўлеш.	Тыланда ече огеш (ок) кўл.
3Pl	Нунылан канаш кўлеш.	Нунылан канаш огеш (ок) кўл.

* *газет* 'newspaper'

6. күләш 'to need to, to have to' = necessitive infinitive (-ман)

Мыланем каяш күләш. > Мыланем кайыман.
 Мыланем каяш огеш (ок) күл. > Мыланем кайыман огыл.

7. Order of suffixes

a) Case suffixes and plural markers

a1) Inanimate nouns:

Case		Singular	Plural
Nominative	мо?	пөрт	пөрт-влак
Genitive	мон?	пөртын	пөрт-влакын
Dative	молан?	пөртлан	пөрт-влаклан
Accusative	мом?	пөртым	пөрт-влакым
Comparative	мола?	пөртла	пөрт-влакла
Comitative	моге?	пөртге	пөрт-влакге
Inessive	кушто?	пөртыштө	пөрт-влакыште
Illative	кушко?	пөртышкө	пөрт-влакышке
Lative	кушан?	пөртеш	пөрт-влакеш

a2) Animate nouns:

Case		Singular	Plural
Nominative	кө?	йоча	йоча-влак
Genitive	көн?	йочан	йоча-влакын
Dative	көлан?	йочалан	йоча-влаклан
Accusative	көм?	йочам	йоча-влакым
Comparative	көла?	йочала	йоча-влакла
Comitative	көге?	йочаге	йоча-влакге
Inessive	-	-	-
Illative	-	-	-
Lative	-	-	-

b) Case suffixes and possessive suffixes

b1) Genitive, accusative, comitative: possessive suffix + case suffix

	Genitive: пөртын	Accusative: пөртым	Comitative: ешге
1Sg	пөртемын	пөртемым	ешемге
2Sg	пөртетын	пөртетым	ешетге
3Sg	пөртшын	пөртшым	ешыжге
1Pl	пөртнан	пөртнам	ешнаге
2Pl	пөртдан	пөртдам	ешдаге
3Pl	пөртыштын	пөртыштым	ешыштге

b2) Inessive, illative, lative: case suffix + possessive suffix

	Inessive: пӧртыштӧ	Illative: пӧртышкӧ	Lative: пӧртеш
1Sg	пӧртыштем	пӧртышкем	пӧртешем
2Sg	пӧртыштет	пӧртышкет	пӧртешет
3Sg	пӧртыштыжӧ	пӧртышкыжӧ	пӧртешыже
1Pl	пӧртыштына	пӧртышкына	пӧртешна
2Pl	пӧртыштыда	пӧртышкыда	пӧртешда
3Pl	пӧртыштышт	пӧртышкышт	пӧртешышт

b3) Dative, comparative: both orders are possible

	Dative: пӧртлан	Comparative: пӧртла
1Sg	пӧртемлан ~ пӧртланем	пӧртемла (пӧртлам)
2Sg	пӧртетлан ~ пӧртланет	пӧртетла (пӧртлат)
3Sg	пӧртшылан ~ пӧртланже	пӧртшыла (пӧртлаже)
1Pl	пӧртналан ~ пӧртланна	пӧртнала (пӧртлана)
2Pl	пӧртдалан ~ пӧртланда	пӧртдала (пӧртлада)
3Pl	пӧртыштлан ~ пӧртланышт	пӧртыштла (пӧртлашт)

c) Case suffix + plural marker + possessive suffix

The order of these elements is not completely fixed. For example, 'my apples' can be *олмам-влак* or *олма-влакем*. The following suffix order is common:

c1) Nominative, genitive, dative, accusative, comparative and comitative > possessive suffix + plural marker + case suffix

c2) Inessive, illative, lative > plural marker + case suffix + possessive suffix

Case	Singular	Plural
Nominative	книгам	книгам-влак
Genitive	книгамын	книгам-влакын
Dative	книгамлан	книгам-влаклан
Accusative	книгамым	книгам-влакым
Comparative	книгамла	книгам-влакла
Comitative	книгамге	книгам-влакге
Inessive	книгаштем	книга-влакыштем
Illative	книгашкем	книга-влакышкем
Lative	книгашем	книга-влакешем

8. Comparison of adjective and adverbs

Positive	Comparative	Superlative
ямде	ямдырак	эн ямде
сай	сайрак	эн сай
шокшо	шокшырак	эн шокшо
ошо	ошырак	эн ошо
шүко	шукырак	эн шүко
ончыч	ончычрак	эн ончыч

9. Postpositions

деч: Мый Сапаевмыт деч толам.
 деч вара: Таче паша деч вара ме театрыш каена.
 нерген: Нуно игече нерген кутырат.
 почеш: Теле почеш шошо толеш.

Exercises

1. Put the verbs in parentheses into the imperative.

Эчан *кия, ок кын'ел, аваже тудлан *ойла: «Вашкерак (кын'елаш)!
 *Вакшышетым (погаш)! Шүргетым (мушкаш)! Кочкаш (шинчаш)! Школыш каяш
 (ямдылалташ)!

* кияш (-ем) 'to lie', ойлaш (-ем) 'to say', вакшыш 'bed', вакшышым погаш (-ем) 'to make the bed'

2. Put the imperative forms into the polite form (2PI).

- 1.) *Поезд *Москош кунам кая, пален нал!
- 2.) Вёдырым мёнгышкё *ўжын тол!
- 3.) Тиде *йомакым *лудын лек!
- 4.) Түныктышо дене кутырен нал!
- 5.) *Шўрым ырыктен коч!
- 6.) Ола гыч книга налын тол!

* поезд 'train', Моско 'Moscow', ўжын толaш (-ам) 'to invite', лудын лекташ (-ам) 'to finish reading, to read through', йомак 'story, tale', шўр 'soup'

3. Refuse to do what you are told. Examples: *Вашкерак кын'ел!* > *Ом кын'ел. Вашкерак кын'елза!* > *Она кын'ел.* Respond to all orders expressed in the second person plural with the first person plural.

- 1.) Эмым йӱ!
- 2.) Почеламутым түнемза!
- 3.) Ёстембаке пого!
- 4.) Мыйым колышт!
- 5.) Ече дене мунчалташ кайыза!
- 6.) Шӱргыдам мушса!
- 7.) Мыланем полшо!

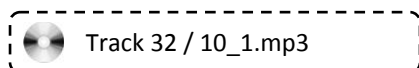
* *йӱаш (-ам)* 'to drink'

4. Fill in the blanks with the appropriate postposition.

- 1.) Шыже ... теле толеш.
- 2.) Эчан туныктышыж ... *консультацийыш кая.
- 3.) Ял ... кок *менге.
- 4.) Мый *йолташем ... паша ... кас ... кутырем.
- 5.) Кечывал ... эше шуко жап.
- 6.) Кечывал ... ме изиш каналтена.

* *йолташ* 'friend', *консультаций* 'consultation', *менге* 'kilometer'

5. Write down the dictation.

Кумшо теме: Кочкыш

11. Латикымше урок: Эчан кевытыш кая

Track 33 / 11_1.mp3

I. Text

Елу: - Эчан, кевытышке кай, эрлалан шуко кочкыш кўлеш. Эрла уна-влак толыт. Мый когылым ыштынем да команмелнам кўэштнем.

Эчан: - Мом налаш, авай?

Елу: - Киндым нал.

Эчан: - Шемым ал'е ошым?

Елу: - Ик сукыр шемым да пел сукыр ошым.

Эчан: - Эше мом?

Елу: - Холодильникиш ончал, муно уло мо? Уке гын, 20 (коло) муным нал.

Эчан: - А эше мом налман?

Елу: - Эше кок кило шыдан ложашым, 300 (кумшўдө) грамм ўйым, кок кило шылым, кок литр шөрым, ужар шоганым, олмам.

Эчан: - Олмажым мыняр килом налаш?

Елу: - Кумытым.

Эчан: - Тиде чыла?

Елу: - Очын'и, чыла. Кугырак сумкам нал, Эчан.

Эчан: - Йөра, авай.

Эчан сумкам налеш да кевытыш кая. Кевыт кандаш шагатлан почылтеш. Эчан ондакрак толеш да тудлан икмыняр минутым вучашыже верештеш. Эчан вуча, мом налаш шонен шога. Вашке кевытым почыт. Эчан чыла йөрварым налеш, олма гына кевытыште уке. Эчан пазарыш кая. Тушто түрлө олмам ужалат. Шере олмаже шерге: акше ик килолан 30 (кумло) тенге, шопыжо - шулдырак: 20 (коло) тенгем шога. Эчан кок кило шерым да ик кило шопо олмам висаш йодеш. Чылажлан 80 (кандашле) тенге оксам тўла да мөнгышкыжө кая.

- Мом налнет, Эчан?

- Кок литр шөрым.

II. Vocabulary

ак	price	пазар	market, bazaar
верешташ (-ам)	to have to; to get, catch /see IV.2/	пел(е)	half /see IV.4./
висаш (-ем)	to weigh, to measure	почылташ (-ам)	to open (intransitive), to be opened
грамм	gram	сукыр	loaf
гына	only /see IV.3./	сумка	bag
икмыняр	some, a few	тенге	ruble
йодаш (-ам)	to ask; to request	тушто	there
йөрвар	groceries, food	түлаш (-ем)	to pay
кевыт	store, shop	ужалаш (-ем)	to sell
кило	kilogram	ўй	butter
когыльо	pie	чыла	everything, all
ком	layer	чылаже	in all, all together
команмелна	(Mari layered pancake)	шем(е)	black
кочкыш	food	шере	sweet
кугырак	bigger	шерге	expensive
күэшташ (-ам)	to bake	шоган	onion
литр	liter	шогаш (-ем) ¹	to stand /see IV.6./
ложаш	flour	шогаш (-ем) ²	to cost /see IV.6./
мелна	pancake, crepe	шонаш (-ем)	to think
муно	egg	шопо	sour
олма	apple	шулдо	cheap
ондак	early, before	шыдан	wheat
окса	money	шыл	meat
ончалаш (-ам)	to look	холодильник	refrigerator
очын'и	probably, most likely	эрла	tomorrow

III. Grammar

1. Desiderative mood

Usage of the desiderative mood

With the desiderative mood a wish or intention can be expressed. The usual equivalent in English is 'to want/intend to (do something)': *Мый луднем*. 'I want to/intend to read.' ~ *Мый возынем*. 'I want to/intend to write.' *Мый ынем луд*. 'I don't want/intend to read.' ~ *Мый ынем возо*. 'I don't want/intend to write.'

Formation of the positive desiderative: A verb in the desiderative mood is comprised of the following three elements, the verbal stem – see 6.III.1. (page 83) – the desiderative suffix, and the personal suffixes:

Verbal stem: Since the desiderative suffix starts with a consonant, in first conjugation verbs the automatic simplification of certain consonant clusters occurs. In second conjugation verbs the final vowel *-e/-o/-ö* becomes *ы* before the desiderative suffix.

Desiderative suffix: The suffix of the desiderative mood is *-не-*, which is added to the (modified) verbal stem.

Personal suffixes: The personal suffixes are shown in the following table. They are the same for both conjugations.

Conjugation I		
	лудаш (луд-)	кочкаш (кочк- > коч-)
1Sg	луд нем	коч нем
2Sg	луд нет	коч нет
3Sg	луд неже	коч неже
1Pl	луд нена	коч нена
2Pl	луд неда	коч неда
3Pl	луд нешт	коч нешт

Conjugation II		
	илаш (иле- > иле-)	возаш (возо- > возо-)
1Sg	ил ынем	воз ынем
2Sg	ил ынет	воз ынет
3Sg	ил ынеже	воз ынеже
1Pl	ил ынена	воз ынена
2Pl	ил ынеда	воз ынеда
3Pl	ил ынешт	воз ынешт

Formation of the negative desiderative

A verb in the negative desiderative consists of a negation verb marked for mood and person, followed by the verbal stem.

Negation verb: The stem of this verbal form is *ы-*, followed by the mood marker *-не-* and the personal suffixes.

1Sg	ы нем
2Sg	ы нет
3Sg	ы неж
1Pl	ы нена
2Pl	ы неда
3Pl	ы нешт

Verbal stem: The verbal stem occurs here in the word-final position. This means that in first conjugation verbs the automatic simplification of certain consonant clusters occurs.

Conjugation I		
	лудаш (луд-)	кочкаш (кочк- > коч-)
1Sg	ынем луд	ынем коч
2Sg	ынет луд	ынет коч
3Sg	ынеж луд	ынеж коч
1Pl	ынена луд	ынена коч
2Pl	ынеда луд	ынеда коч
3Pl	ынешт луд	ынешт коч

Conjugation II		
	илаш (иле-)	возаш (возо-)
1Sg	ынем иле	ынем возо
2Sg	ынет иле	ынет возо
3Sg	ынеж иле	ынеж возо
1Pl	ынена иле	ынена возо
2Pl	ынеда иле	ынеда возо
3Pl	ынешт иле	ынешт возо

Note, however, that if the verbal stem of a second conjugation verb ends in *-yo*, the final *-o* will be deleted. Second conjugation verbal stems ending in */-je/*, */-jo/* and */-jö/* can also occur without the final vowel - see 6.III.2. (page 84), 7.III.1. (page 95). Compare the positive and negative forms of the following two second conjugation verbs.

	пуаш		каяш	
	Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	пуынем	ынем пу	кайынем	ынем кай ~ кае
2Sg	пуынет	ынет пу	кайынет	ынет кай ~ кае
3Sg	пуынеже	ынеж пу	кайынеже	ынеж кай ~ кае
1Pl	пуынена	ынена пу	кайынена	ынена кай ~ кае
2Pl	пуынеда	ынеда пу	кайынеда	ынеда кай ~ кае
3Pl	пуынешт	ынешт пу	кайынешт	ынешт кай ~ кае

2. Adjectives + nominal suffixes

While adjectives remain in their base forms in most situations, they can assume usual nominal suffixes (plural suffixes, case suffixes, possessive suffixes) in certain situations.

a) Adjectives used as nouns

Adjectives can be used as nouns in Mari, e.g., *самырык* 'young; the young (person)' and *ужарге* 'green; the green (one)'. In such cases, they are declined as nouns: *самырык-влак* 'the young', *самырыкна-влакын пашашт* 'the work of our young people', *ужаргым йöратем* 'I love the green one'.

The same applies in shortened answers when the noun in question is not repeated.

- Киндым нал.	- Buy bread.
- Шемым ал'е ошым?	- Dark or white?

b) Adjectives following nouns

In their normal position before nouns, as modifiers, adjectives do not assume the nominal suffixes added to the noun and remain unchanged: *узи пöрт* 'a small house', *узи пöртыштö* 'in a small house', *узи пöрт-влак* 'small houses'. If, however, an adjective comes after a noun - as an afterthought, as it were - it must have the same suffixes that the noun itself has:

Мый пöртым, изим, ыштем.	I'm building a house, a small one.

IV. Words and word usage

1. верешташ (-ам):

This verb has several meanings.

a) 'to have to': In this sense the verb is impersonal, occurring only in the third person singular (present tense: *верештеш*), and coupled with an infinitive. The person who has to do something is in the dative case.

Мыланем машинам ужалаш верештеш.	I have to sell the car.
Тудлан вучаш верештеш.	(S)he has to wait.

Instead of marking the person who has to do something with the dative case, a possessive suffix can be attached to the infinitive.

Машинам ужалашем верештеш.	I have to sell the car.
Вучашыже верештеш.	(S)he has to wait.

b) 'to get, receive, catch': In this meaning the verb is also impersonal, occurring only in the third person (singular or plural). The person 'getting, receiving, catching' is in the dative case.

Эчанлан кугу кол верештеш.	Echan catches a large fish.

2. гына 'only':

The word **гына** comes after the word it refers to.

Эчан чыла йөрварым налеш, олма гына кевытыште уке .	Echan buys all the groceries, there are only no apples in the store.

3. пел, пеле 'half':

The short form **пел** is used attributively ('half a ...') and the long form **пеле**, as a full noun.

Пел сукыр киндым нал!	Buy half a loaf of bread.
кандаш шагатат пеле	8:30

The same applies - in less absolute terms - to **мыняр/мыняре** 'how much, how many'. The short form is mostly used attributively and the longer form is used when it stands alone, without a noun following it.

Мыняр олма кўлеш?	How many apples are needed?
Мыняре кўлеш?	How much is needed? (How many are needed?)

4. уке 'no':

The word **уке** can mean 'no' as the opposite of 'yes' – see 8.IV.12. (page 116) – or can be the opposite of **уло** and have the meaning 'not to have, not to be'.

Те венгрла кутыреда? - Уке .	- Do you speak Hungarian? - No.
Кевытыште олма уке .	The store has no apples. ~ There are no apples in the store.
Пörтем уке .	I don't have a house.

5. шогаш (-ем) 'to stand' ~ шогаш (-ем) 'to cost':

Note the difference in meaning between these two second conjugation verbs.

Эныр омса воктене шога .	The fishing rod is standing next to the door.
Олма коло тенгем шога .	The apples cost twenty rubles.

- Олма мош шога? - Коло тенгем.

Also note the government of the verb *шозаш* 'to cost'. In the question 'What does (something) cost?' the word *мо* 'what' is in the illative (*мош*). In all other situations, the amount something costs is in the accusative case or, alternatively, when the verb is not used in the answer, in the nominative.

- Олмада мош шога? - Коло тенгем шога. ~ Коло тенгем. ~ Коло тенге.	- What (how much) do your apples cost? - They cost twenty rubles. ~ Twenty rubles.
- Ик кило шыл мош шога? - Кокшүдө тенгем шога. ~ Кокшүдө тенгем. ~ Кокшүдө тенге.	- How much does a kilo of meat cost? - It costs two hundred rubles. ~ Two hundred rubles.
- Ик кило олма мош шога? - Кумло ныл тенгеат витле ырым шога. ~ Кумло ныл тенгеат витлым. ~ Кумло ныл тенгеат витле.	- How much does a kilo of apples cost? - It costs thirty-four rubles and 50 kopecks. ~ Thirty-four rubles and 50 kopecks.

6. чыла, чылан, чылаже:

These words are similar in meaning, but not synonymous: 1. *чыла* 'all, everything' can be used independently or attributively before a noun, 2. *чылан* 'all, everyone, each one' is used independently, 3. *чылаже* 'in all, (everything) altogether'.

Мый тыланет чыла каласем.	I'll tell you everything.
Мый тендам чылам йöратем.	I love you all.
Ме эрла чылан толына.	We will all come tomorrow.
Чылан журналистге митингыш каят.	Everyone, along with the journalists, is going to the meeting.
Кок олма да кум олма - чылаже мыняр лиеш?	Two apples and three apples - how many does that make altogether?
Тудын чылаже кум пöрт уло.	(S)he has three houses altogether.

7. йодаш (-ам) 'to ask':

The government of this verb depends on the nature of its constituents. When coupled with a verb, the person being asked to do something is in the accusative case.

Мый йолташ ~~ем~~ ым мыланем полшаш йодам.	I will ask my friend to help.
Мый туныктышым умылтараш йодам.	I will ask the teacher to explain.

When coupled with a nominal, the person being asked for something is followed by the postposition *деч*.

Мый йолташем деч ~~полыш~~ ым йодам.	I will ask my friend for help.
Мый туныктышо деч канашым йодам.	I will ask the teacher for advice.

If the action or object being requested is not stated, both options are possible.

Мый йолташем деч йодам. Мый йолташ ~~ем~~ ым йодам.	I will ask my friend.

V. Exercises

1. Conjugate in all persons.

1.) Мый **ялыште** илынем. Мый **ялыште** ынем **иле**.

2.) Мый **тиде** *оперым колыштнем. Мый **тиде** оперым ынем колышт.

* *опер* 'opera'

2. Put the verbs in the following sentences into the desiderative. Example: *А. Петров у пьесым воза.* > *А. Петров у пьесым возынеже.*

- 1.) Тудо редакцийыште пашам ышта.
- 2.) Йоча-влак рушарнян театрыш огыт кай.
- 3.) Тый ялыште илет мо?
- 4.) Нуно кечывал деч вара ик шагат каналтат.
- 5.) Тый молан кастене школышто кодат?
- 6.) Тудо могай оперым колыштеш?
- 7.) Ануш, мом кочкат?
- 8.) Мый шым шагатлан ом кын'ел.
- 9.) Мый А. Платоновын «Чевенгур» лўман *романжым лудам.
- 10.) Йоча-влак кас марте мунчалтат.

* *роман* 'novel'

3. Answer the following questions, using the words in parentheses.

- 1.) Тый библиотекеште могай книга налнет? (dictionary /*мутер*/)
- 2.) Те (Pl.) кўлан полшынеда? (teacher)
- 3.) Эчан, урокемым таче молан ынет ыште? (my head hurts)
- 4.) Могай когылым ыштынет? (meat)
- 5.) Тый Петямытым молан ынет ўж? (Petya's wife is sick)
- 6.) Ивук, пазарыш молан кайынет? (I need flour)
- 7.) Шыдан ложаш дене мом кўэштнет? (a layered pancake)
- 8.) *Окнам молан ынеда поч? (it's cold)
- 9.) Нуно пўртыштым молан ўжалынешт? (they want to buy a new one)
- 10.) Тудо мом висынеже? (apples)
- 11.) Молан тудо кызыт ынеж тўлў? (she doesn't have money)
- 12.) *Шольыжо *изаж деч мом йоднеже? (a dictionary)
- 13.) Тендан ешыште кў кевытыш коштеш? (my little sister)
- 14.) Те (Pl.) пазарышке кунам каеда? (at 11 o'clock)
- 15.) Пазарыште мом налнет? (meat, bread, eggs)
- 16.) Кушто *паренге шулдырак? (at the market)
- 17.) Кунам олма шергырак? (in winter)
- 18.) Таче шоган мош шога? (one kilo costs 18 rubles)

* *окна* 'window', *шольо* '(younger) brother', *иза* '(elder) brother', *паренге* 'potato'

4. Complete the dialogue, using the given word as an object, and putting the verb in the appropriate form. *а) команмелна б) муно с) реферат (возаш)*

- а)
- Ануш, тый мом кочнет?
 - Мый
 - А тый, Эчан, мом ... ?
 - Мыят
 - Ануш ден Эчан, те ... ?
 - Ме

- b) - Эчан, тый кевытыште мом налнет?
 - Мый
 - А Елу мом ... ? - Елу
 - Эчан ден Елу ... ? - Нуно
 - А те пазарыште мом ... ?
 - Ме
- c) - Эрик, тый рушарнян мом ыштынет?
 - Мый
 - Эрик рушарнян мом ... ? - Тудо
 - А тый, Борис, ... ? - Мый
 - Эрик ден Борис, те рушарнян мом ... ?
 - Ме

* *реферат* 'report, talk'

5. Translate into Mari.

- 1.) Today is my birthday /шочмо кече/.
- 2.) I want to invite my friends /йолташ/.
- 3.) I want to bake meat pies (Sg).
- 4.) My daughter wants to help me.
- 5.) She says /ойлаш (-ем)/, «Mother, I want to help you. I want to bake (make) a little cake /морм/.»

* *йолташ* 'friend'

6. Translate the words in parentheses into Mari, putting them in the proper case.

- 1.) Мый *пеледышым, ... (white) , йöратем. - А мый ... (white) ом йöрате.
- 2.) Телым ... (cold) Кугыза толеш, йоча-влаклан ... (many) пöлекым конда.
- 3.) Кенежым пушенге-влак ... (green) улыт.
- 4.) ... (big) *меран чодыраште ила.
- 5.) Мыйын шўжарем ... (little) .
- 6.) ... (red) *флаг-влак уремыште койыт.
- 7.) Мый ... (green) *тувырым налам, а тый ... (black) .
- 8.) ... (big) йоча-влак издер дене мунчалтат.

* *пеледыш* 'flower', *меран* 'hare', *флаг* 'flag', *тувыр* 'shirt'

7. Transform the following sentences into factual conditional sentences with *гын*. Example: *Эчан, ложкашым нал, команмелнам кўэштам.* > *Эчан, ложкашым налат гын, команмелнам кўэштам.*

- 1.) Серге, *билетым нал, *кинош каена.
- 2.) Шуко лудса, шуко паледа.
- 3.) Эрдене *зарядкым ыштыза, таза лийыда.
- 4.) Йоча-влак, школышто *сайын тунемза, вара *университетыштат
**тунемашда *куштылго лиеш.
- 5.) Ануш, тиде эмым *йў, вашке *паремат.

* *билет* 'ticket', *кино* 'cinema; movie', *зарядке* 'physical exercises, gymnastics', *сайын* 'well' (adverb formed from *сай*), *куштылго* 'easy', *йўаш (-ам)* 'to drink', *паремаш (-ам)* 'to get better'

** Example of the construction 'infinitive + possessive suffix': 'Studying at the university will be easy for you.' This is an alternative to the construction with the dative: *Тыланда университетыштат тунемаш(да) куштылго лиеш.*

8. Translate the following sentences into Mari.

- 1.) If you (PI) get up early /эрак/, set the table.
- 2.) If you (PI) don't help her, she will not bake (make) you a layered pancake.
- 3.) if you don't come in time /жапыштыже/, I will not wait for you.
- 4.) If you finish your work, go home.
- 5.) If Ivuk does not invite my friend, I will not come either.
- 6.) If birds fly to a warmer country, winter is coming.
- 7.) If it doesn't get cold tomorrow, let's go skiing.

9. Answer the following questions about the text *Эчан кевытыш кая*.

- 1.) Эчан куш кая?
- 2.) Кевытыш каяш тудым кө йодеш?
- 3.) Елу мом кўэштнеже?
- 4.) Кевыт мыняр шагатлан почылтеш?
- 5.) Эчан кевытыште мом налнеже?
- 6.) Пазарыште могай олмам ужалат?
- 7.) Шере олмаже мош шога?
- 8.) А шопыжо?
- 9.) Эчан мыняр кило олмам налеш?
- 10.) Тудо мыняр тенгем тўла?

10. Using the sentence below as a basis, form five additional sentences incorporating the other personal pronouns and the following infinitives with objects: *шуко книга* - *лудаш*, *зарядке* - *ышташ*, *когыльо* - *кўэшташ*, **арбуз* - *налаш*, *шўдö тенге* - *тўлаш*.

Мыланем *машинам ужалаш верештеш.

* *арбуз* 'watermelon', *машина* 'car'

11. Answer the following questions.

- 1.) Ик кило шыл мош шога? /250 rubles/
- 2.) Ик сукыр шем кинде мош шора? /15 rubles/
- 3.) Ик литр шөр мош шога? /25 rubles/
- 4.) Лу муно мош шога? /38 rubles/
- 5.) Ик кило ужар шоган мош шога? /36 rubles/
- 6.) Ик кило помидор мош шога? /74 in winter, 27 in summer/
- 7.) Ик кугу арбуз мош шога? /69 rubles/.

* *помидор* 'tomato'

12. Read the following dialogue and then rewrite it, using *олма*: *шере* (25), *шопо* (20).

- *Помидордам ужаледа?
- Ужалем. Могайжым налнеда: йошкаргым ал'е ужаргым?
- Йошкаргыже пеш шерге, очын'и?
- Йошкаргыже 36 (кумло куд) тенге, ужаргыже 24 (коло ныл) тенге.
- Тугеже ик кило ужаргым да пел кило йошкаргым висыза.
- Теве ик килоат пеле.
- Чылажлан мынярым тўлыман?
- 42 (нылле кок) тенгем.

13. Read the following dialogue and then translate the two different alternatives for the last sentence.

- Эрик, тыйын оксат уло?
- Уло.
- Мыланем эрла марте пуэн кертат?
- Мыняре кўлеш?
- Иктаж кумшўдō витле тенгем пуэн кертат?
- Кертам. Мом налнет?
- Эрла ватемын шочмо кечыже, тудлан *духим да икмыняр пеледышым налнем.

- 1.) Tomorrow is my daughter's birthday. I want to buy her a bicycle /велосипед/.
- 2.) Tomorrow is our teacher's birthday. We want to buy her a nice /сылне/ present.

* *духи* 'perfume'

14. Translate the following dialogue into Mari and then rewrite it, using the words given below.

- Give me a loaf of bread, please
/пожа~~а~~луйста (pronunciation: /pož~~a~~ləste/)/.
- Dark or white?
- Dark. How much does dark bread cost?
- 13 rubles.
- Where do I pay?
- Pay at the cash register /кас~~е~~/.

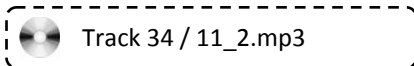
олма, кок кило, йошкарге, ужарге, 50

15. Complete the following dialogue.

- Мом ... , ўдырем?
- ... шочмо кечыжлан пеледышым.
- Могай ... ?
- *Роза мош ...?
- Шўдө
- Тугеже мый ик пеледышым

* *роза* 'rose'

16. Write down the dictation.

12. Латкокимшо урок: Шочмо кече

Track 35 / 12_1.mp3

I. Text

- Зоя: - Поро кече, Елу! Шочмо кечет дене саламлем да пиал ден тазалыкым тыланем!
- Елу: - Тау, Зоя!
- Зоя: - Вара пайремет тенгече кузе эртыш?
- Елу: - Пеш сайын.
- Зоя: - Шуко уна ыл'е?
- Елу: - Пеш шукужак огыл, икмыняр йолташем, пошкудам да родо-влакым.
- Зоя: - Уна-влактым мо дене сийлышыч?
- Елу: - Тўрлő когыльым ыштышым, команмелнам кўэштым. Зоя, айда ўстелтўрыш шинчына. Самоварат шолаш пурыш. Чайым йўына, когыльым кочкына.
- Зоя: - Тау. Понго когыл'етат, паренге когыл'етат пеш тамле. Тый вет кўэштын пеш моштет.
- Елу: - Эгерчыжымат тамлен нал.
- Зоя: - Йўра, тау, кочкын ончем. Елу, тыйын эгерчет мыланем пеш келшыш. Мыйын тугаяк тамле ок лий. Тый могай рецепт почеш ыштет?
- Елу: - Тиде «Марий кочкыш» книгасе рецепт. Тенгечысе «Марий Элыштат» эгерчым кузе ышташ канаш ўло, ыштен ончо.
- Зоя: - Эрлак ыштен ончем.

II. Vocabulary

айда	(imperative particle /see 6.III.2. (page 84)/)	саламлаш (-ем)	to greet; to congratulate /see IV.5./
йолташ	friend	самовар	samovar
ййаш (-ам)	to drink	сийлаш (-ем)	to entertain, to serve
кочкын	to taste, to try	тазалык	health
ончаш (-ем)		тамлаш (-ем)	to taste
мошташ (-ем)	to be able to, to be capable of /see IV.1./	тамле	tasty, delicious
ончаш (-ем)	to look at, to see	тамлен	to taste, to try
паренге	potato	налаш (-ам)	
пиал	happiness	тенгече	yesterday
подкогыльо	curd dumpling	тенгечысе	yesterday('s)
понго	mushroom	тыланаш (-ем)	to wish
почеш	(here) according to /see IV.2./	ўстелтўрыш	to sit down at the table
пошкудо	neighbor	шинчаш (-ам)	
пураш (-ем)	to enter, to come in	шолаш (-ам)	to boil
рецепт	recipe /see IV.3./	шолаш пураш (-ем)	to start to boil
родо	relative(s)	шочмо кече	birthday
сайын	well	ыштен ончаш (-ем)	to try to do
		эгерче	(type of Mari unleavened pastry)

III. Grammar

1. Adjective derivational suffixes *-ce* and *-ан*

a) *-ce/-co/-cö* (*-ысе/-ысо/-ысö*): Adjectives formed with this productive suffix express local and temporal characteristics derived from the base word. Word-final vowels *-e/-o/-ö* become *-ы* before the suffix.

ял	village	ялысе	village, of the village
ола	City	оласе	city, of the city, urban
тенгече	yesterday	тенгечысе	yesterday('s)
эрла	tomorrow	эрласе	tomorrow('s)
пасу	Field	пасусо	(of the) field
пöрт	House	пöртысö	(of the) house

Note that some more commonly used adjectives using this suffix are formed in an irregular manner, e.g. without the insertion of *ы* or using a form other than the nominative singular as a base form.

кенеж	summer	кенежымсе	(of) summer
кызыт	now	кызытсе	modern, contemporary

Some usage examples:

ялысе илыш	village life, life in the country
оласе калык	city people
тенгечеысе газет	yesterday's paper, the paper from yesterday
эрласе игече	tomorrow's weather, the weather tomorrow
кызытсе марий йылме	modern Mari language

b) *-ан*: Adjectives formed with this productive suffix express the presence of what the base word denotes. Word-final vowels *-e/-o/-ö* become *-ы* before the suffix.

вўд	water	вўдан	Watery
пеледыш	flower	пеледышан	flowery
ўй	butter	ўян /ўjan/	buttery, greasy
пиал	happiness	пиалан	Happy
уш	mind, intellect	ушан	Clever

2. Denominal adverbs:

With the suffix *-н (-ын)* adverbs can be formed from nominals, especially adjectives. Word-final vowels *-e/-o/-ö* become *-ы* before the suffix.

сай	good	сайын	well
шокшо	warm	шокшын	warmly
шулдо	cheap	шулдын	cheaply

3. Comparison of adverbs in *-(ы)н*:

These adverbs are compared in the same way as adjectives and other adverbs, i.e., with the addition of *-рак* in the comparative degree and with *эн* in the superlative degree.

Мый писын куржам.	I run quickly.
Тый писынрак куржат.	You run more quickly.
Тудо эн писын куржеш.	(S)he runs the most quickly.
Джереми марла сайын кутыра, эстонла сайынрак, а н'емычла эн сайын.	Jeremy speaks Mari well, Estonian better, and German the best.

The suffix *-рак* can either precede or follow the suffix *-н/-ын*: *сайынрак* ~ *сайракын*.

4. Simple past tense I:

There are a total of six tenses in Mari that refer to the past. In this lesson the first of these, the simple past tense I, will be presented. The negation of this tense will be discussed in the next lesson.

Formation of the simple past tense I: Since the formation of this tense differs for the two conjugations, they will be discussed separately.

Conjugation I: The personal endings listed in the following table are added to the verbal stem.

		лудаш (луд-)	тунемаш (тунем-)	ўжаш (ўж-)
1Sg	-ым	лудым	тунемым	ўжым
2Sg	-ыч	лудыч	тунемыч	ўжыч
3Sg	-е/-о/-ө	лудо	тунеме	ўжө
1Pl	-на	лудна	тунемна	ўжна
2Pl	-да	лудда	тунемда	ўжда
3Pl	-ыч	лудыч	тунемыч	ўжыч

Note that the ending of the third person singular is *-e/-o/-ö* in accordance with the rules of vowel harmony. Note in addition the regular shift in stress to the final *-a* in the first and second persons plural. The forms of the second person singular and the third person plural are identical.

Palatalization: If the verbal stem ends in an *-л* or an *-н*, in first conjugation verbs in the simple past tense these two consonants are palatalized in all persons of the singular and in the third person plural, i.e., *-л > -ль* and *-н > -нь*. There is no palatalization in the first and second persons plural. This palatalization is marked in Mari orthography with the soft sign (ь). Note, however, that when the ending of the third person singular is *-e*, *-л* or *-н* is not followed by the soft sign - an unmarked palatalization occurs.

	кын'елаш (кын'ел-)		толаш (тол-)	
	Present	Simple past I	Present	Simple past I
1Sg	кын'елам	кын'ельым	Толам	тольым
2Sg	кын'елат	кын'ельыч	Толат	тольыч
3Sg	кын'елеш	кын'ел'е	Толеш	тольо
1Pl	кын'елына	кын'елна	Толына	толна
2Pl	кын'елыда	кын'елда	Толыда	толда
3Pl	кын'елыт	кын'ельыч	Толыт	тольыч

	манаш	
	Present	Simple past I
1Sg	манам	маньым
2Sg	манат	маньыч
3Sg	манеш	ман'е
1Pl	манына	манна
2Pl	маныда	манда
3Pl	маныт	маньыч

Remember that the apostrophes used in this book to denote palatalization are not used in proper Mari orthography: *кын'ел'е* (in this book), *кынеле* (in proper orthography).

Consonant cluster simplification: Since the personal endings in the first and second persons plural begin with a consonant, certain consonant clusters at the end of the verbal stem are automatically simplified in these persons, see 6.III.1. (page 83).

	кочкаш (кочк- > коч-)	лекташ (лект- > лек-)	мушкаш (мушк- > муш-)	шинчаш (шинч- > шич-)
1Sg	кочкым	лектым	мушкым	шинчым
2Sg	кочкыч	лектыч	мушкыч	шинчыч
3Sg	кочко	лекте	мушко	шинче
1Pl	кочна	лекна	мушна	шинча
2Pl	кочда	лекда	мушда	шинда
3Pl	кочкыч	лектыч	мушкыч	шинчыч

возаш (-ам): Note the consonant alternation $з \sim ч$ in the verb *возаш* 'to lie down; to fall' when the stem *воз-* is in syllable-final position in the first and second persons plural, see Introduction 6b.

	возаш
1Sg	возым
2Sg	возыч
3Sg	возо
1Pl	вочна
2Pl	вочда
3Pl	возыч

улаш (-ам): The first conjugation verb *улаш* (-ам) 'to be' is irregular in that: 1) it uses a different stem in the simple past tense I and 2) the final *-л* of the stem is palatalized in all persons, i.e., also in the first and second persons plural.

	улаш
1Sg	ыльым
2Sg	ыльыч
3Sg	ыл'е
1Pl	ыльна
2Pl	ыльда
3Pl	ыльыч

Conjugation II: The marker of the simple past tense I in the second conjugation is *-ш*, which is added to the verbal stem. The stem-final vowels *-е/-о/-ө* all become *-ы* before the tense marker. The tense marker is followed by the personal endings, which in the third person are not identical with the personal endings of the first conjugation. Note that in the third person singular there is no personal ending; the form ends in the tense marker *-ш*.

		возаш (возо-)	малаш (мале-)	кааш (кае-)
1Sg	-ым	возышым	малышым	кайышым
2Sg	-ыч	возышыч	малышыч	кайышыч
3Sg	-ø	возыш	малыш	кайыш
1Pl	-на	возышна	малышна	кайышна
2Pl	-да	возышда	малышда	кайышда
3Pl	-т	возышт	малышт	кайышт

The personal endings in the first and second person are the same for both conjugations. The differing personal endings of the third person are:

Personal endings - Simple past tense I		
	Conjugation I	Conjugation II
3Sg	-e/-o/-ö	∅
3Pl	-ыч	-т

Usage of the simple past tense I: This tense is especially used to report actions and happenings that the speaker has seen or experienced or that are well known to the speaker, when these are still considered to be connected with the moment of speech or when they have just occurred.

Мый Москошто кок ий илышым.	I lived in Moscow for two years.
Вачи кызыт гына кайыш.	Vachi has just left.

IV. Words and word usage

1. мошташ:

The verb *мошташ* 'to be able to, to be capable of' is similar to the verb *керташ* in that it is used with the gerund in *-н* and not with the infinitive, cf 9.III.1. (page 125). The word *мошташ* differs from the verb *керташ* in that it emphasizes that the ability has been learned or acquired. In these cases, however, *керташ* is also possible.

Мый марла лудын моштем (кертам).	I can read Mari.
Мый марла лудын ом мошто (керт).	I cannot read Mari.

In the following sentence, only *керташ* is possible as the inability to read is due to external circumstances and not due to one's acquired abilities.

Таче мыйын шинчам коршта, лудын ом керт.	My eyes hurt today, I cannot read.

2. почеш:

In addition to meaning 'after; behind' the postposition *почеш* can also mean 'according to'.

Теле почеш мо толеш?	What comes after winter?
Тый команмелнам могай рецепт почеш ыштет?	According to what recipe do you make layered pancakes? /What recipe do you use to make layered pancakes?/

3. вара:

The word *вара* meaning 'then, later, after' can also be used as an intensifying particle in interrogative sentences.

Вара пайремет тенгече кузе эртыш?

So, how did your party go yesterday, then?

4. саламлаш (-ем):

The meanings of this verb are 'to greet' and 'to congratulate'. Note that in the latter case the verb governs the postposition *дене* and can be translated in various ways: 'to congratulate somebody on (the occasion of); to wish somebody a happy (birthday, New Year's, holiday, etc.)'.

Уна-влакым шокшын саламлышна.	We greeted the guests warmly. (We gave the guests a warm greeting.)
Шочмо кечет дене саламлем.	I wish you a happy birthday.

5. кояш (-ям):

This verb has several meanings: 1) to resemble, to look like something, 2) to be visible, and 3) to be a certain color (usually from a distance).

Тый ачатла коят.	You resemble your father.
Йошкар флаг-влак уремыште койыт.	Red flags are to be seen on the street.
Чодыра ужаргын коеш.	The forest appears green.

6. рецепт:

The word *рецепт* can mean either 'recipe' or 'prescription'.

Тиде «Марий кочкыш» книгаце рецепт.	This is a recipe from the book "Mari Cooking".
Мый тыланда рецептым возем.	I will write you a prescription.

V. Exercises

1. Add the ending *-се/-ко/-cö* (*-ысе/-ыко/-ыcö*) to the words in parentheses and translate.

(ола) калык

(*пасу) паша

(*йӱдым) йӱр

(ял) *илыш

(чодыра) кайык

(кызыт) илыш

(урем) *понар

(таче) *газет

(тенгече) шӧр

* *илыш* 'life', *понар* 'light, lamp', *пасу* 'field', *газет* 'newspaper', *йӱдым* 'at night'

2. Add the ending *-ан* to the words in parentheses and translate.

(еш) лияш

(вате) марий

шуко (йоча) еш

«Марий Эл» (лӱм) газет

(пиал) илыш

Таче (мардеж).

(лум) кече

(йӱр) кече

Таче пеш (кече).

3. Translate.

- 1.) Ялысе илыш тыланда келша мо?
- 2.) Те ешан улыда?
- 3.) Тендан тенгечысе газет уло?
- 4.) Тендан *изада ватан мо?
- 5.) Таче могай игече? Кечан.
- 6.) А Лондонышто? *Пылан, йўран, мардежан.

* *иза* 'elder brother', *пыл* 'cloud'

4. Form adverbs from the following adjectives. Example: *изи* – *изин*.

мотор	сай	поро	шулдо
ужарге	шокшо	таза	кугу
йўштö	йошкарге	шере	тамле
черле	тўрлö	шерге	ошо

5. Form an adverb from the adjective in parentheses.

- 1.) Ме (сай) илена.
- 2.) Тудо (поро) онча.
- 3.) Чодыра (ужарге) коеш.
- 4.) Тудо (йўштö) ончалеш.
- 5.) Те (тамле) кочкида.
- 6.) Нуно (шулдо) ужалат.

6. Put the adverbs into the comparative degree. Example: *сайын* – *сайынрак*.

- 1.) Ме сайын илена. – А ме
- 2.) Мый тамлын кочкам. – А мый
- 3.) Ивук шулдын ужала. – А Пöтыр
- 4.) Чодыра ужаргын коеш. – А пасу
- 5.) Эчан шокшын *чия. – А мый

* *чияш (-ем)* 'to dress'

7. Conjugate the following verbs in the simple past tense I.

күэшташ (-ам), налаш (-ам), висаш (-ем), пуаш (-эм)

8. Put the following into the simple past tense I.

- 1.) мый илем, мый туныктем, мый ыштем, мый ўжам, мый тунемам, мый коштам, мый *пөлеклем
- 2.) тый кает, тый вучет, тый кутырет, тый толат, тый ўлат, тый кодат
- 3.) **тудо** келша, **тудо** вашка, **тудо** шога, **тудо** лудеш, **тудо** налеш, **тудо** кын'елеш
- 4.) ме ямдылена, ме *шинчена, ме полшена, ме мушкына, ме кочкина, ме налына, ме улына
- 5.) те *петыреда, те йөратеда, те каналтеда, те ямдылалтыда, те почыда, те кудашыда
- 6.) нуно *малат, нуно улыт, нуно йўктат, нуно колыштыт, нуно шинчыт, нуно йўыт

* *пөлеклаш* (-ем) 'to give (as) a present', *шинчааш* (-ем) 'to sit', *петырааш* (-ем) 'to close, to cover', *малааш* (-ем) 'to sleep'

9. Read the following dialogues and then put them into the simple past tense I (e.g. *толам* → *тольым*).

- a) - Эчан, эрдене тый мом ыштет?
- Эрдене мый кын'елама, *зарядкым ыштем, шўргым мушкам, кочкам да школыш каем.
- b) - Эчан, а кастене тый мом ыштет?
- Кастене мый урокым ыштем, *телевизорым ончем, Анушлан книгам лудам.

* *зарядке* 'physical exercises, gymnastics', *телевизор* 'television'

10. Put the verbs in italics into the simple past tense I.

- 1.) Мый *шонем*, **тудо** таче толеш.
- 2.) Зоя эгерчым кочкин *онча*.
- 3.) Йоча-влак ачаштым *шочмо кече дене саламлат*.
- 4.) Ме ўстелтөрыш *шинчына* да чайым *йўына*.
- 5.) Понго когыл'етым **йөратен кочкам*.
- 6.) Эчан кевытыш *пура*.
- 7.) Ивук **машинажым ужала*.
- 8.) Кайык-влак *шокшо* элыш чонештен *каят*.
- 9.) Таче йўр *йўреш*.
- 10.) Майра *йошкарга* да **лектын кая*.
- 11.) Врач *толеш*, йочам *колыштеш* да *рецептым воза*.

* *йөратен кочкаш* (-ам) 'to like to eat', *машина* 'car', *лектын каяш* (-ем) 'to leave, to go away'

11. Insert the verb *улаш* in the simple past tense I.

- 1.) **Тиде** кастене тый **кушто** ... ? – Мый библиотекеыште
- 2.) **Тиде** книгаже **кушто** ... ? – *Шөрлыкыштак
- 3.) Мичу ден **Эрик** *погынымаш *годым **кушто** ... ? – Нуно *буфетыште
- 4.) Те *концерт **годым кушто** ... ? – Ме уремыште

* *шөрлык* 'shelf', *погынымаш* 'meeting', *годым* 'during, at the time of', *буфет* 'snack bar', *концерт* 'concert'

12. Answer the following questions. Use the first person plural when replying to questions expressed in the second person plural.

- 1.) **Таче** те мыняр шагатлан кын'елда? (at six o'clock)
- 2.) **Зарядкым** ыштышда? (of course /кон'ешне/)
- 3.) **Шўргыдам** могай вўд дене мушда? (with cold water)
- 4.) **Эрдене** те мом кочда? (dark bread and butter, eggs)
- 5.) **Пашаш** мыняр шагатлан кайышда? (at 7:30)
- 6.) **Паша** гыч мыняр шагатлан толда? (at five o'clock)
- 7.) **Кастене** мом ыштышда? (I watched television.)
- 8.) **Мыняр** шагатлан *малаш вочда? (at ten o'clock)

* *малаш возаш (-ам)* 'to go to bed'

13. Answer the following questions about the text *Шочмо кече*.

- 1.) **Елу** деке кő тольо?
- 2.) **Зоя** **Елум** мо дене саламлыш да мом тудлан тыланыш?
- 3.) **Елун** **шочмо** кечыже кузе эртыш?
- 4.) **Могай** уна-влак ыльыч?
- 5.) **Елу** унажым мо дене сийлыш?
- 6.) **Зоялан** **могай** когыльо келшыш?
- 7.) **Зоя** мом **кочкын** ончыш?
- 8.) **Зоя** мом кўэштнеже?

14. Translate the following sentences.

- 1.) My birthday is November 26.
- 2.) I want to bake a few pies for my younger brother's /шольо/ birthday.
- 3.) I baked a layered pancake.
- 4.) I invited my grandfather.
- 5.) My father's birthday was September 17.
- 6.) We baked a little cake /морм/ for our mother's birthday.
- 7.) I gave my little sister a big present.
- 8.) My father invited all his friends.

15. Read and translate the following letter from a pupil to her teacher.

Шергакан Нина Ивановна,

Шочмо кечыда дене шокшын саламлем, кугу пиалым да тазалыкым тыланем.

Тендан *тунемшыда
Ольга Смирнова

* *тунемше* 'pupil, student'

16. Rewrite the following two sentences in all persons.

- 1.) Мый команмелнам ыштен моштем.
- 2.) Мый сайын возен ом мошто.

17. Translate the following questions.

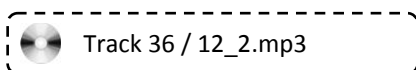
- 1.) Тый витаминан чайым ыштен моштет?
- 2.) Тиде кайык чонештен мошта?
- 3.) Те *н'емычла лудын моштеда?
- 4.) Нуно *мурен моштат?
- 5.) Те мом ыштен моштеда?
- 6.) Те мом ыштен ода мошто?

* *н'емыч* 'German', *мураш (-ем)* 'to sing'

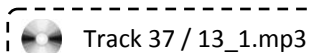
18. Translate into Mari.

- 1.) We are able to write in Mari.
- 2.) I know how to bake a layered pancake.
- 3.) Can you (Sg) read Estonian /эстон йылме/?
- 4.) We cannot speak Chuvash /чуваш йылме/.
- 5.) He cannot fly.
- 6.) They do not know how to bake *egerche*.

19. Write down the dictation.

13. Латкумшо урок: Команмелна

I. Text

Елун палымыже команмелнам кўэштнеже. Рецептум сайын палыде, тамле команмелнам кўэшташ огеш лий, сандене тудо Елу деч команмелна рецептум кондаш йодо.

Зоя: - Елу, тый рецептум кондаш шыч мондо?

Елу: - Шым мондо, кондышым. Но мый возен шым шукто, жапем уке ыл'е. Мый «Марий кочкыш» книга кондышым, возен нал.

«Команмелнам ышташ кум түрлө руашым ямдылыман. Кўшыл ком руашлан 150 (шўдө витле) г шўльö ложаш да 250 (кокшўдө витле) г ўмбал кўлеш. Покшел ком руашлан 50 (витле) г шўльö ложаш, 100 (шўдө) г ўмбал да 150 (шўдө витле) г кўчимö торык ал'е кефир кўлеш. Ўлыл ком руашлан 300 (кумшўдө) г шыдан ложаш да 3 - 4 (кум-ныл) муно кўлыт. Мелнам кўэштме деч кандаш шагат ончыч кўшыл ком руашым ямдылыза: шўльö ложашым ўмбал дене лугыза да шокшырак вереш шындыза. Вара ўлыл да покшел ком руашым ыштыза. Руашыш шинчалым пышташ ида мондо. Шўльö ложашда уке гын, геркулесым налын кертыда. Мелнам

кўэшташ ўлыл ком руаш дене тўналза. 1,5-2 (иктат пеле - кок) мм кўжгытан комым ыштыза да конгаш кўэштса. Вара тиде ком ўмбалам покшел ком руашым шўрыза да уэш конгаш шындыза. Пытартышлан кокимшо ком ўмбалам кўшыл ком руашым пыштыза да угыч кўэштса. Ямде мелнам ўй дене сайын шўрыза. Перкан лийже!»

II. Vocabulary

возен налаш (-ам)	to copy down/out	перкан лийже!	Enjoy your meal!
возен шукташ (-ем)	to write, to finish writing	покшел	middle, center
г (= грамм)	gram	пытартышлан	at last, finally, in the end
газ	gas	пышташ (-ем)	to lay, to put, to place
геркулес	oatmeal	руаш	dough
деч ончыч	before	сандене	therefore, thus, consequently
кефир	kefir	торык	curds
конга	oven	тўналаш (-ам)	to begin
кўжгыт	width, thickness	угыч	again, anew
кўчимō	uncooked, raw	уэш	again, anew
кўчимō торык	sour clotted milk	ўлыл	lower, bottom
кўшыл	upper, highest	ўмбал	sour cream
кўэштме деч ончыч	before baking	ўмбалан	on, onto
лугаш (-ем)	to mix, to blend	шинчал	salt
мм (= миллиметр)	millimeter	шукташ (-ем)	to carry out, to fulfill
мондаш (-ем)	to forget	шўльō	oats
но	but	шындаш (-ем)	to set, to place, to put
перкан	substantial, filling, nourishing	шўраш (-ем)	to grease, to oil

III. Grammar

1. садлан, садлан көра, сандене:

These conjunctions meaning 'therefore, thus, consequently, so' introduce consecutive clauses denoting a consequence or a circumstance justified by the main clause. These clauses typically come after the main clause.

Ивук книгам налнеже, садлан библиотекеыш кая.	Ivuk wants to take out a book and so he goes to the library.
Ивук черле ыл'е, садлан көра толын ыш керт.	Ivuk was sick and thus was not able to come.
Зоя тамле команмелнам кўэшт ок мошто, сандене Елу тудлан рецептым конда.	Zoya doesn't know how to bake a good layered pancake, so Yelu is bringing her a recipe.

2. Negative gerund in -*de*

Formation: The gerund is formed with the suffix *-de*, which is added to the verbal stem. The suffix is always stressed. Since this suffix begins with a consonant, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, see 6.III.1. (page 83). In the verbal stems of the second conjugation, the usual change *-e/-o/-ö > -ы* occurs before the suffix is added.

Conjugation I		
Infinitive	Verbal stem	Gerund in <i>-de</i>
лудаш	луд-	лудде
налаш	нал-	налде
тунемаш	тунем-	тунемде
кочкаш	кочк-	кочде
шинчаш	шинч-	шичде
лекташ	лект-	лекде

Note in addition the consonant alternation *з ~ ч* in the verb *возаш (-ам)* 'to lie down; to fall': *вочде*.

Conjugation II		
Infinitive	Verbal stem	Gerund in <i>-de</i>
возаш	возо-	возыде
пураш	пуро-	пурыде
илаш	иле-	илыде
келшаш	келше-	келшыде
каяш	кае-	кайыде

Usage: The gerund can express various adverbial complements, such as those of manner, instrument, state, and condition, and can often be translated as 'without doing (something)'.

Вўдыш пурыде, ияш от тунем.	Without going into the water, you can't learn how to swim.
Сонарзе-влак кочде-йўде вигак чодырашке кайышт.	The hunters went straight into the forest without eating or drinking.
Кузе тый пашам ыштыде илен кертат?	How can you live without working?

3. Negation of the simple past tense I:

The simple past tense I is negated with the negation verb in the past tense followed by the verbal stem. Since the verbal stem is in word-final position, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, see 6.III.1. (page 83).

Negation verb: Simple past tense I	
1Sg	шым
2Sg	шыч
3Sg	ыш
1Pl	ышна
2Pl	ышда
3Pl	ышт

	Conjugation I: лудаш		Conjugation II: возаш	
	Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	лудым	шым луд	возышым	шым возо
2Sg	лудыч	шыч луд	возышыч	шыч возо
3Sg	лудо	ыш луд	возыш	ыш возо
1Pl	лудна	ышна луд	возышна	ышна возо
2Pl	лудда	ышда луд	возышда	ышда возо
3Pl	лудыч	ышт луд	возышт	ышт возо

The only grammatical difference between the negated present and the negated simple past tense I lies in the form of the negation verb.

	Conjugation I: толаш		Conjugation II: ышташ	
	Negated present	Negated past	Negated present	Negated past
1Sg	ом тол	шым тол	ом ыште	шым ыште
2Sg	от тол	шыч тол	от ыште	шыч ыште
3Sg	огеш (ок) тол	ыш тол	огеш (ок) ыште	ыш ыште
1Pl	огына (она) тол	ышна тол	огына (она) ыште	ышна ыште
2Pl	огыда (ода) тол	ышда тол	огыда (ода) ыште	ышда ыште
3Pl	огыт тол	ышт тол	огыт ыште	ышт ыште

4. Negation of existential and possessive clauses in simple past tense I:

Note the negation of existential clauses in simple past tense I, formed by the particle **үке** in combination with the positive form **ыл'е** – compare 8.III.6 (page 109):

Окса үке ыл'е .	There was no money.

Possessive clauses work in an analogous fashion:

Жапем үке ыл'е .	I didn't have time.

IV. Words and word usage

1. Approximate numbers:

When expressing approximate numbers, one possibility is to use two numbers after each other.

кум-ныл муно	three or four eggs, three to four eggs
иктат пеле - кок миллиметр	one point five to two millimeters

V. Exercises

1. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below using *садлан*, *садлан көра* or *сандене*.

- 1.) Тиде кочкыш пеш тамле, ...
- 2.) Мый когылым кўэштнем, ...
- 3.) Тиде олма пеш шерге, ...
- 4.) Тудын таче шочмо кечыже, ...
- 5.) Нунылан эрлалан пашам пытарыман, ...

- a.) ... мый тудым ом нал.
- b.) ... тудо команмелнам кўэште.
- c.) ... нуно пашам кас марте ыштышт.
- d.) ... мый тудым йоратен кочкам.
- e.) ... мый ложашым налаш каем.

2. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below.

- 1.) Елун таче шочмо кечыже, садлан ...
- 2.) Мемнан ложашна уке, сандене ...
- 3.) Мый эгерчим кузе ышташ ом пале, садлан ...
- 4.) Тиде почеламут мыланем ок келше, сандене ...
- 5.) Тенгече родына тольо, садлан көра ...
- 6.) Ануш пеш черле, садлан ...
- 7.) Таче пеш шокшо, садлан көра ...

- a.) ... *ковамлан йынгыртем.
- b.) ... ме ешге *погынышна.
- c.) ... Серге тудлан *пеледышым пөлекла.
- d.) ... мый тудым ом тунем.
- e.) ... Сапаевмыт ялыш ышт кае.
- f.) ... Эчан кевытыш ложашым налаш кайыш.
- g.) ... аваже пашаш ыш кай.

* *кова* 'grandmother', *погынаш (-ем)* 'to gather, to assemble', *пеледыш* 'flower'

3. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below.

- 1.) ... садлан мый библиотекеыш каем.
- 2.) ... сандене тудо эрдене эрак кын'ел'е.
- 3.) ... садлан ме самоварым шындышна.
- 4.) ... садлан көра нуно чодыраш кайышт.
- 5.) ... садлан *йолын каяш вереште.

- a.) Вачи ече дене мунчалтынеже,
- b.) Мемнан йўмына шуэш,
- c.) Мылам книга күлеш,
- d.) Мыйын *таксилан оксам ыш сите,
- e.) Тений чодыраште шуко понго уло,

* йолын 'on foot', ситаш (-ем) 'to be enough, to suffice', тений 'this year', такси 'taxi'

4. Form the negative gerund of the following verbs. Example: *налаш* > *налде*.

күэшташ	сийлаш	мошташ	пышташ
ончалаш	шолаш	каяш	шындаш
почаш	пураш	тамлен налаш	
шонаш	йўаш	кочкын ончаш	
шогаш	кочкаш	пуаш	

5. Translate into English.

- 1.) Вўдыш пурыде, *ияш от тунем.
- 2.) *Шенгекет ончалде, ончыко ит кае.
- 3.) Калыкым *ужде, илышым от уж.
- 4.) *Тамым налде, кочкышым палаш ок лий.
- 5.) Пашам ыштен пытарыде ит *куане.

* *ияш* (-ям) 'to swim', *шенгекет* 'behind you' /postposition *шенгеке* 'behind' + possessive suffix/, *ужаш* (-ам) 'to see', *илыш* 'life', *там* 'taste' (*тамым налаш* = *тамлен налаш* 'to taste'), *куанаш* (-ем) 'to be happy/glad'

6. Form the negative gerund of the verb in parentheses and translate the sentences into English.

- 1.) Чайым (йўаш) ит кай.
- 2.) Молан пашаш (кочкаш) кае?
- 3.) Унам (сийлаш) ок лий.
- 4.) Кузе тый (пашам ышташ) илен кертат?
- 5.) Кочкышым тамлен (налаш) ит *мокто.
- 6.) Эмым (йўаш), от төрлане.
- 7.) Пашам (пытараш), мөнгышкө ит кай.

* *мокташ* (-ем) 'to praise', *төрланаш* (-ем) 'to recover, to get better'

7. Form negative gerunds from the following verbs and insert them into the appropriate sentences: *саламлаш*, *мушкаш*, *ышташ*, *кудашаш*, **ойлаш*

- 1.) *Кидым ... , кочкаш ит шич.
- 2.) *Пальтом ... , ончыко ит эрте.
- 3.) Молан ... эртен кает?
- 4.) Йолташым ... ок лий.
- 5.) Урокым ... , школыш ит кай.

* *ойлаш* (-ем) 'to say, to tell', *кид* 'arm, hand', *пальто* '(over)coat'

8. Rewrite the following sentences using all personal pronouns.

- 1.) Мый шӧрым шым нал.
- 2.) Мый театрыш шым кай.

9. Negate the following sentences.

- 1.) Мый тенгече эгерчым кӱэштым.
- 2.) Кочам шылым нал'е.
- 3.) Ме чодыраште шуко понгым погышна.
- 4.) Эчанлан кугу *кол вереште.
- 5.) Туныктышо Эчаным урокышто йодо.
- 6.) Тудо йолташыжым саламлыш.
- 7.) Зоя когыльым кочко.
- 8.) Тудын канашыже мыланем келшыш.
- 9.) Кочат кастене тольо.
- 10.) Йоча *йолжым йӱштӧ вӱд дене мушко.
- 11.) Ме пашанам жапыштыже пытарышна.

* *кол* 'fish', *йол* 'leg, foot'

10. Complete the following dialogues, giving negative answers.

- a)
 - Эчан, тый пашатым пытарышыч? – Уке, шым пытаре.
 - А йолташет пытарыш? – Уке, тудат
 - Эчан ден Ивук, те пашадам ... ? – Уке, ...
 - Эчан ден Ивук пашаштым ... ? – Уке, ...
- b)
 - Серге, тый тенгече телевизор дене футболым ончышыч?
 - Уке, ...
 - А Елу ... ? – Уке, тудат
 - А Эчан ден йолташыже? – Уке, нунат

* *телевизор* 'television', *футбол* 'football, soccer'

11. Translate the answers given to the following questions into Mari.

- 1.) Тудо молан когыльым ыш кўэшт? (He doesn't know how to bake pies.)
- 2.) Те молан нуным ышда саламле? (We didn't see them.)
- 3.) Те молан ышда кай? (I was sick yesterday.)
- 4.) Тый молан тудым шыч ўж? (She isn't my friend.)
- 5.) Тудо тыланет молан книгажым ыш пу? (He didn't come to school today.)

12. Give negative answers and explain that you will be doing these things at a later point (denoted in English in parentheses). Example: Тый пашатым пытарышыч? – Уке, шым пытаре, эрла пытарем.

- 1.) Тый Ю. Артамоновын *романжым лудыч? (in summer)
- 2.) Тый Когойлан *серышым возышыч? (tomorrow)
- 3.) Тый книгам библиотекеште нальыч? (on Monday)
- 4.) Тый кечываллан кочкыч? (in the evening)

* роман 'novel', серыш 'letter'

13. Give negative answers to the following questions.

- Тый книгам шыч нал? – Уке, шым нал.
- Тый *текстым шыч луд? – Уке, ...
- Тый уроклан шыч ямдылалт? – Уке, ...
- Тый пашашке шыч кай? – Уке, ...
- Тый понгым шыч пого? – Уке, ...

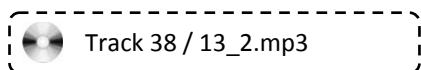
* текст 'text'

14. Replace the pronoun *мый* in the questions of the previous exercise with *me* and then give two negative answers, reflecting the fact that *me* can be the second person plural pronoun (answer: *ме*) or the second person polite form singular and plural (answers: *мый* or *ме*). Example: Те книгам ышда нал? – Уке, шым нал. Уке, ышна нал.

15. Today Vachi was quite lazy. Translate into Mari everything that he did not do.

- 1.) He didn't help me.
- 2.) He didn't prepare the noon meal. /кечывал кочкышым ямдылаш/
- 3.) He didn't go to the store.
- 4.) He didn't buy (any) bread.
- 5.) He didn't bake (any) pies (Sg).
- 6.) He didn't gather (any) mushrooms (Sg).
- 7.) He didn't wash the spoons (Sg).

16. Write down the dictation.

14. Латнымше урок: Марий-влак мом кочкыт?

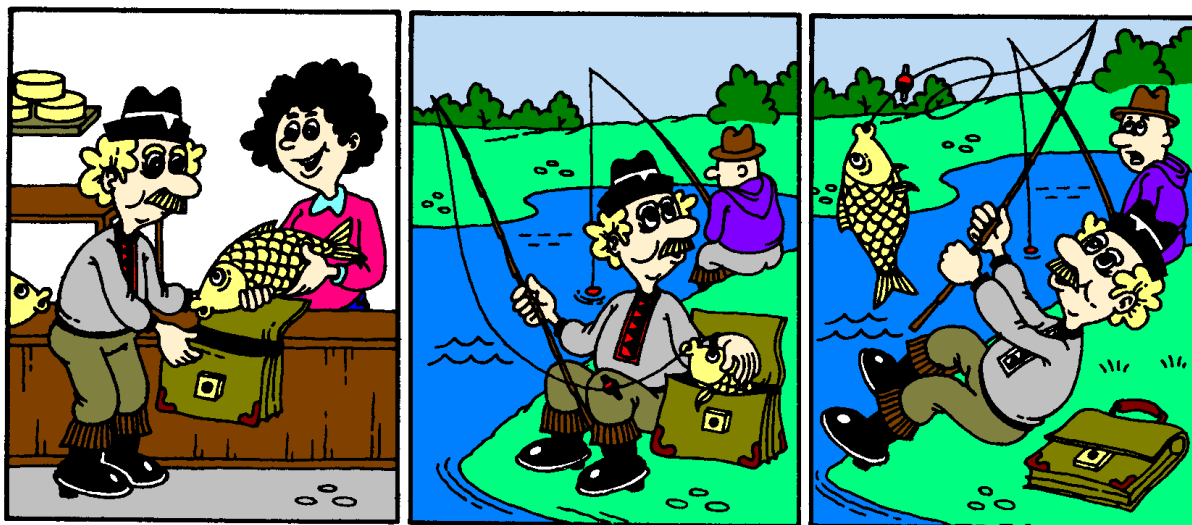
I. Text

Track 39 / 14_1.mp3

Марий калыкын илышыже ожнысек пүртүс дене кылдалтын, садлан тудын кочкышыштыжат чодыра поянлык шке палыжым коден. Шошым марий-влак тўрлő шудым (почкалтышым, шинчаланшудым) погеныт да шўрым шолтеныт. Тыгай шўр витаминлан поян да тазалыклан пайдале лийын. Кенежым да шыжым кол да понго шўрым кочкыныт, вет марий кундемыште энерыште тўрлő-тўрлő кол уло, а чодыраште шуко понго шочеш. Шыл шўрым ожно телым веле кочкыныт, а кызыт – идалык мучко. Марий-влак шопо да шинчалтыме кочкышым эре йōратен кочкыт: шуктымo ковыштам, шинчалтыме понгым, киярым. Шōр да муно кочкышат марий-влакын ўстембалнышт чўчкыдын лиеда: подкогыльо, пулашкамуно, салмамуно, муныдувыртыш, туара да молат.

А пайремлан мом гына марий вате ок кўэшт: шемшыдан ал'е шўльō мелнам, команмелнам, тўрлő когыльым, перемечым (нōшмō, паренге, торык перемечым), эгерчым, ўячам. Тошто марийын йўлаже почеш орьен ватын усталыкшым мелнам кўэштме дене тергеныт.

Калык мут

Шулдо колын лемже шопо.

II. Vocabulary

веле	only /see IV.1./	почкалтыш	nettle
да молат	and others, et al.	поян	rich
илыш	life	поянлык	riches, fortune, wealth
йöратен	to like to eat,	пулашкамуно	omelet
кочкаш (-ам)	to eat with pleasure	пүртүс	nature
йўла	custom(s)	салмамүно	fried eggs
кияр	cucumber	тергаш (-ем)	to check, to inspect, to examine
ковышта	cabbage	тошто	old
кодаш (-ем)	to leave (trans.) /see 8.IV.8. (page 115)/	тошто марий	ancient Maris, forefathers
кол	fish	туара	curd cake, cheese pastry
кундем	area, region, district	тувыртыш	curds
кылдалташ (-ам)	to be connected	түрлө-түрлө	all kinds of, various, diverse /see IV.2./
лем	broth, bouillon	тыгай	such a (one), this kind (of) /see IV.5./
лиедаш (-ем)	to be, to happen	усталык	skill, mastery
моло	other, another	үстембалне	on the table /see IV.4./
муныдывыртыш	milk soup with egg	ўяча	small round loaf of bread
мучко	along, through, throughout	шемшыдан	buckwheat
нöшмө	seed, hemp seed	шинчаланшудо	sorrel
ожно	earlier, long ago	шинчалташ (-ем)	to salt
ожнысек	for a long time, since early times	шинчалтыме	salted, salty
оръен вате	young married woman	шуктымо	sour, fermented, pickled
пайдале	useful, beneficial	шўр	soup
пале	mark, sign	энеp	river
перемеч	curd tart, curd roll	эpe	always

III. Grammar

1. Derivational suffixes forming temporal adverbs

a) **-сек**: This suffix can be added to a few words with a temporal meaning to indicate the beginning of something, i.e., answering the question 'since when, how long'. The most important formations are listed below. (This suffix is not productive, i.e., one should not attempt to form other words with it.)

кунам	when?	кунамсек	since when?
тунам	then	тунамсек	since then
икече	the last time; not long ago	икечсек	since the last time; for a long time
ожно	earlier, long ago	ожнысек	from olden times
тенгече	yesterday	тенгечсек	since yesterday
ўмаште	last year	ўмашсек	since last year
шукерте	long ago	шукертсек	for a long time
эрдене	morning	эрденысек	since morning

Note in addition the postposition *годсек* 'since', e.g., *эр годсек* 'since morning', *шочмо годсек* 'since birth', *изи годсек* 'since (one's) early years', *кок ий годсек* 'for two years'.

b) *-н'ек*: This non-productive suffix has the same meaning as *-сек*, but is even more limited in its usage. Below are two examples:

изи	small	изин'ек	since (one's) early years
рвезе	boy	рвезын'ек	from/in one's youth

2. Verbal derivational suffixes

a) *-алт* (conjugation I): This suffix is used to form passive, intransitive and/or reflexive verbs. In this function, it is fully productive - it can be freely attached to a very large number of verbal stems.

кылдаш (-ем)	to connect	кылдалташ (-ам)	to be connected
ямдылаш (-ем)	to prepare	ямдылалташ (-ам)	to be prepared, to prepare oneself
возаш (-ем)	to write	возалташ (-ам)	to be written
петыраш (-ем)	to close (trans.)	петыралташ (-ам)	to close (intr.)

Тый «еш» мутым мо дене кылдет?	What do you connect with the word "family"?
Шуко лўмлө енын илышыже Йошкар-Ола дене кылдалтын.	The lives of many famous people were connected with Yoshkar-Ola.
Эчан, урокетым ямдыле!	Echan, prepare your lessons!
Уроклан ямдылалташ кўлеш.	You should prepare yourself for your lessons.
Шўжарем у пьесым возынеже.	My little sister wants to write a new play.
Марий лўм Өрмөк рушла Эрмэк семын возалтеш.	The Mari name Örmök is written as Ermek in Russian.
Омсам петыре.	Close the door.
Поезд шогалеш. Омса почылтеш, петыралтеш.	The train stops. The doors open and close.

b) -алм (conjugation II): This suffix is used to form momentary verbs that denote short or repeated actions. It is not as productive as its first conjugation counterpart above.

канаш (-ем)	to rest	каналташ (-ем)	to rest, to relax
шонаш (-ем)	to think	шоналташ (-ем)	to think, to consider
вучаш (-ем)	to wait	вучалташ (-ем)	to wait (a little)

c) -ед/-эд (conjugation II): This suffix is mainly used to form frequentative verbs from other verbs. It is not productive.

лияш (-ям)	to be	лиедаш (-ем)	to be, to happen
пуаш (-эм)	to give	пуэдаш (-ем)	to give, to hand out
кошташ (-ам)	to go	коштедаш (-ем)	to stroll, to wander

3. Participles:

Mari has a total of four participles, which play a major role in the syntax of Mari sentences. In this lesson two of them, the active and the passive participles, will be presented.

Active participle (formation): The suffix of the active participle is *-шо/-ше/-шö*, with the variants being used in accordance with the rules of vowel harmony. The suffix is added to the verbal stem. Since this suffix begins with a consonant, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, see 6.III.1. (page 83). In the verbal stems of the second conjugation, the usual change *-e/-o/-ö > -ы* occurs before the suffix is added.

Conjugation I			
Infinitive		Verbal stem	Active participle
лудаш	to read	луд-	лудшо
тунемаш	to learn	тунем-	тунемше
лүдаш	to be afraid of	лүд-	лүдшö
кочкаш	to eat	кочк-	кочшо
шинчаш	to sit down	шинч-	шинче

Conjugation II			
Infinitive		Verbal stem	Active participle
кутыраш	to speak	кутыро-	кутырышо
илаш	to live	иле-	илыше
тўлаш	to pay	тўлö-	тўлышö
каяш	to go	кае-	кайыше

Active participle (usage): In many cases the Mari active participle corresponds to an English verbal form ending in *-ing*.

1) The active participle is most often used as an attribute positioned before a noun. In most of such cases it is necessary in English for it to follow the noun it modifies or for it to be used in a relative clause.

книгам лудшо йоча-влак	children (who are) reading a book
пашаш вашкыше туныктышо	teacher (who is) hurrying to work

2) It can appear as a nominal predicative.

Кочам пеш шуко лудшо ыл'е.	My grandfather read a lot. (... was a great reader.)

3) Many active participles have also been substantivized, i.e., they can be used as nouns.

Infinitive		Active participle	Translation
лудаш	to read	лудшо	reader
туныкташ	to teach	туныктышо	teacher
тунемаш	to learn	тунемше	pupil

Passive participle (formation): The suffix of the passive participle is *-мо/-ме/-мӧ*, with the variants being used in accordance with the rules of vowel harmony. The suffix is added to the verbal stem. Since this suffix begins with a consonant, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, see 6.III.1. (page 83). In the verbal stems of the second conjugation, the usual change *-e/-o/-ö > -ы* occurs before the suffix is added.

Conjugation I			
Infinitive		Verbal stem	Passive participle
лудаш	to read	луд-	лудмо
налаш	to take, to buy	нал-	налме
ўжаш	to invite	ўж-	ўжмӧ
кочкаш	to eat	кочк-	кочмо

Conjugation II			
Infinitive		Verbal stem	Passive participle
возаш	to write	возо-	возымо
йӧраташ	to love, to like	йӧрате-	йӧратыме
тўлаш	to pay	тўлӧ-	тўлымӧ

Passive participle (usage): In many cases the Mari passive participle corresponds to an English past participle.

1) The passive participle is often used as an attribute positioned before a noun. In most of such cases it is necessary in English for it to follow the noun it modifies or for it to be used in a relative clause.

колыштмо мут	the word (which has been/was) heard
налме пӧлек	the present (which has been/was) bought

2) It can appear as the predicate of an impersonal, passive sentence.

«Марий Эл» газетеш Ивукын ачаж нерген возымо.	Ivuk's father was written about in the newspaper "Mari El".
Омсам почмо.	The door is open. (The door was/has been opened.)

In such cases the passive participle is negated with *огыл*.

- Серышым возымо?	- Has the letter been written?
- Уке, возымо огыл.	- No, it hasn't been written.

Note the usage of the accusative in sentences of this sort (*омсам почмо*). The passive participle retains the government of the finite verb.

3) Some passive participles have also been substantivized, i.e., they can be used as nouns.

Infinitive		Active participle	Meaning
палаш	to know	палыме	acquaintance
йӱраташ	to love	йӱратыме	darling, beloved

Many constructions with passive participles have been lexicalized, e.g., *шочмо кече* 'birthday', *илыме вер* 'place of residence'. Some can even be written in one word: *кочмывер* (< *кочмо вер*) 'cafeteria'.

4) Passive participle + possessive suffixes and *шyаш* (-ам) 'to arrive, to come to': This construction, consisting of the passive participle with a possessive suffix and followed by a third person singular form of the verb *шyаш*, is often used to express 'to want to do something; to feel like doing something'. As is also the case with nominals, the possessive suffixes can be used in conjunction with the genitive forms of the personal pronouns or the genitive forms can replace the possessive suffixes altogether (*кочмем* ~ *мыйын кочмем* ~ *мыйын кочмо*).

	Passive participle + possessive suffix	
	кочкаш > кочмо	йӱаш > йӱмӱ
1Sg	кочмем	йӱмем
2Sg	кочмет	йӱмет
3Sg	кочмыжо	йӱмыжӱ
1Pl	кочмына	йӱмына
2Pl	кочмыда	йӱмыда
3Pl	кочмышт	йӱмышт

Examples of the complete construction: ('I (don't) feel like eating. I would (not) like to eat', etc.)

	Positive	Negative
1Sg	(Мыйын) кочмем шуэш.	(Мыйын) кочмем огеш (ок) шу.
2Sg	(Тыйын) кочмет шуэш.	(Тыйын) кочмет огеш (ок) шу.
3Sg	(Тудын) кочмыжо шуэш.	(Тудын) кочмыжо огеш (ок) шу.
1Pl	(Мемнан) кочмына шуэш.	(Мемнан) кочмына огеш (ок) шу.
2Pl	(Тендан) кочмыда шуэш.	(Тендан) кочмыда огеш (ок) шу.
3Pl	(Нунын) кочмышт шуэш.	(Нунын) кочмышт огеш (ок) шу.

Олашке мыйын кайыmem шуэш.	I feel like going to the city.
Олашке мыйын кайыmem огеш шу.	I don't feel like going to the city.

5) Passive participle with postpositions: A number of postpositions can be used with passive participles, for example *деч ончыч* 'before': *мелнам кўэштме деч кандаш шагат ончыч* 'eight hours before baking the crepe' – see 17.III.3. (page 212).

4. Simple past tense II

Formation (positive): The basis for the positive simple past tense II is the gerund in *-н* – see 9.III.1. (page 125). Note that for first conjugation verbs the basis is always the full form in *-ын* (i.e., the short form without this ending is not used when forming this tense). Second conjugation verbs have the usual ending in *-ен* (*-эн*). The following endings are added to this basis in both conjugations. Note that in the third person singular there is no further ending, i.e., the simple past tense II consists of the gerund in *-н* alone.

1Sg	-ам
2Sg	-ат
3Sg	∅
1Pl	-на
2Pl	-да
3Pl	-ыт

Conjugation I			
	лудаш > лудын	кочкаш > кочкын	налаш > налын
1Sg	лудынам	кочкынам	налынам
2Sg	лудынат	кочкынат	налынат
3Sg	лудын	кочкын	налын
1Pl	лудынна	кочкынна	налынна
2Pl	лудында	кочкында	налында
3Pl	лудыныт	кочкыныт	налыныт

Conjugation II			
	илаш > илен	пураш > пурен	возаш > возен
1Sg	иленам	пуренам	возенам
2Sg	иленат	пуренат	возенат
3Sg	илен	пурен	возен
1Pl	иленна	пуренна	возенна
2Pl	иленда	пуренда	возенда
3Pl	иленыт	пуреныт	возеныт

Formation (negative): The negative forms of the simple past tense II are formed with the gerund in *-н* followed by negated present tense forms of *улаш* 'to be': **омыл, отыл, огыл, огынал (онал), огыдал (одал), огытыл**, see 7.III.2. (page 96).

	лудаш > лудын	возаш > возен
1Sg	лудын омыл	возен омыл
2Sg	лудын отыл	возен отыл
3Sg	лудын огыл	возен огыл
1Pl	лудын огынал (онал)	возен огынал (онал)
2Pl	лудын огыдал (одал)	возен огыдал (одал)
3Pl	лудын огытыл	возен огытыл

'to be': In the simple past tense II the verb *лияш (-ям)* 'to be, to become' is regularly employed instead of *улаш (-ам)* 'to be'. The forms are as follows:

	Positive	Negative
1Sg	лийынам	лийын омыл
2Sg	лийынат	лийын отыл
3Sg	лийын	лийын огыл
1Pl	лийынна	лийын огынал (онал)
2Pl	лийында	лийын огыдал (одал)
3Pl	лийыныт	лийын огытыл

Usage: Compared with the simple past tense I, the simple past tense II is used for actions completed further back in the past that are further away from and not connected with the moment of speech.

Тудо тентгече толын, кызыт кинош кайыш.	He came yesterday; now he went (has gone) to the movies.
Тудо чыла каласен. Тый мом каласышыч?	He said everything. What did you say (just now)?

Whether the speaker considers an action in the past to be connected with the moment of speech is, of course, subjective. Thus, the following dialogue about the same action is quite possible if the first speaker connects the action with the moment of speech and the second speaker does not.

- Тый кунам тольыч?	- When did you come?
- Мый тенгече толынам.	- I came yesterday.

IV. Words and word usage

1. веле - гына:

Both words can mean 'only' and come after the word they refer to.

Шыл шўрым ожно телым веле кочкыныт.	In former times they ate meat soup only in the winter.
Ик книгам гына нальым.	I bought only one book.
А пайремлан мом гына марий вате ок кўэшт.	And on holidays just what (what only) doesn't a Mari woman bake!

2. тўрлө-тўрлө 'all kinds of, varying, diverse':

This word (<тўрлө 'different') is a good example of reduplication with an intensifying nuance, see 3.IV.4. (page 56).

3. -лан + поян:

The adjective *поян* 'rich' is used with the dative case in the sense 'to be rich in something'.

Марий чодыра понгылан поян.	The Mari forests are rich in mushrooms.

4. ўстембалне 'on the table':

The word *ўстембалне* 'on the table' and *ўстембак(е)* 'onto the table' (see II.1.) are the result of the melding of the word *ўстел* 'table' with the postpositions *ўмбак(е)* 'onto' and *ўмбалне* 'on'. These postpositions will be discussed in more detail in 16.III.1. (page 197).

5. тыгай - тугай 'such a (one), this/that kind of':

These two words are very similar in meaning, but can differ in what they refer to: *тыгай* 'this kind of, such a ... (like this)', *тугай* 'that kind of, such a ... (like that)'.

6. йўратен:

This gerund from *йўраташ* 'to like, to love' is often paired with a verb to denote that one likes to do something: *йўратен лудаш* 'to like to read', *йўратен кочкаш* 'to like to eat'.

Мый марий радио передачым йўратен колыштам.	I like to listen to Mari radio programs.
Тудо кол шўрым йўратен кочкеш.	(S)he likes to eat fish soup.
Йоча-влак В. Колумбын почеламутшым йўратен лудыт.	The children like to read Valentin Kolumb's poems.

V. Exercises

1. Form the active participle of the following verbs.

шолташ	саламлаш	йөраташ	пуаш
налаш	лудаш	келшаш	шочаш
шогаш	возаш (-ем)	колышташ	
ужалаш	туныкташ	*малаш	

* *малаш* (-ем) 'to sleep'

2. Form constructions with the active participle. Example: *йоча* - *шуко книгам лудаш* > *шуко книгам лудшо йоча*

1.) вўд - шолаш пураш	5.) уна - *ўстелтёрыштё шинчаш
2.) ег - шуко кутыраш йөраташ	6.) йоча - шўргым мушкаш
3.) йолташ - мыланем келшаш	7.) туныктышо - пашаш вашкаш
4.) ўдыр - *эрдене эрак кын'елаш	8.) пушенге - ужаргаш тўналаш

* *эрдене эрак* 'early in the morning', *ўстелтёрыштё шинчаш* (-ем) 'to sit at the table'

3. Form the passive participle of the following verbs.

шинчалташ	лудаш	шочаш	налаш
йөраташ	келшаш	ямдылаш	шолташ
кўэшташ	возаш (-ем)	почаш	

4. Give negative answers to the following questions. Example: *Шўрым шинчалтыме?* – *Уке, шинчалтыме огыл.*

1.) Пашам тергыме?	4.) Кевытым почмо?
2.) Шўрым шолтымо?	5.) *Серышым возымо?
3.) Мелнам кўэштме?	6.) Киндым налме?

* *серыш* 'letter'

5. Read the following dialogues and then rewrite them using the words given.

- a) - *Газетыште мом возымо?
- Шуко *онайым возымо.

*журнал - онай *статья

- b) - Чавайнын *произведенийжым могай йылмыш *кусарыме?
- *Н'емыч, *француз, венгр, *эстон да моло йылмышкат.
- А *руш йылмыш кусарыме?
- Кусарыме.

В. Колумб - венгр, н'емыч йылме

* *газет* 'newspaper', *онай* 'interesting', *журнал* 'magazine', *статья* 'article, essay', *произведений* 'work(s)', *кусараш* (-ем) 'to translate' *н'емыч* 'German', *француз* 'French', *эстон* 'Estonian', *руш* 'Russian'

6. Translate the following participial expressions.

1.) йӧратыме йолташ	8.) келшыме йолташ
2.) шолтымо вӱд	9.) возымо серыш
3.) налме пӧлек	10.) пуымо пӧлек
4.) вучымо жап	11.) кӱэштме мелна
5.) лудмо книга	12.) ямдылыме паша
6.) коштмо *корно	13.) почмо кевыт
7.) колыштмо мут	14.) погымо кияр

* *корно* 'road, way, path'

7. Which of the two participles in parentheses is appropriate when used with the noun that follows?

- 1.) (кӱэштме, кӱэштше) когыльо
- 2.) (лудшо, лудмо) *студент
- 3.) (ӱжшӧ, ӱжмӧ) уна
- 4.) (илыме, илыше) вер
- 5.) (шолтымо, шолтышо) чай
- 6.) (чонгештыше, чонгештыме) кайык
- 7.) (ыштыме, ыштыше) паша

* *студент* '(university) student'

8. Form positive and negative sentences using the construction 'passive participle + possessive suffix + *шуаш*'. Example: *мый, кочкаш* > *Мыйын кочмем шуэш. Мыйын кочмем ок шу.*

- 1.) мый, ече дене мунчалташ
- 2.) тый, серышым возаш
- 3.) тудо, книгам лудаш
- 4.) ме, *кинош каяш
- 5.) те, *радиом колышташ
- 6.) нуно, мӧнгыштӧ шинчаш
- 7.) туныктышо, тудын дене кутыраш
- 8.) Эчан, тудым вучаш
- 9.) *рвезе-влак, эрдене эрак кын'елаш

* *кино* 'cinema; movie', *радио* 'radio', *рвезе* 'boy'

9. Rewrite the following sentences replacing *мый* with the other personal pronouns.

- 1.) Мый ялеш шочынам.
- 2.) Мый шўрым шинчалтенам.

10. Put the following text into the simple past tense II.

Кочам ялыште ила. Тудо школышто пашам ышта, шке пашажым йөрата. Чылан мыйын кочам *пагалат.

* *пагалаш* (-ем) 'to respect, to honor'

11. Put the following sentences into the simple past tense II.

- 1.) Мичу библиотекеш кая. Тудо тушто книга налеш.
- 2.) Елу родыжым шке декше ўжеш. Тудо тамле понго шўрым шолта.
- 3.) Эчан школышто сайын тунемеш.
- 4.) Кок арняште лум шула.
- 5.) Ўдыр рушарнян ече дене мунчалта.

12. Put the verbs in parentheses into the simple past tense II.

- 1.) Тудо подкогыльым (кочкаш).
- 2.) Мый совла ден кўзым (налаш).
- 3.) Йоча ечылан оксам (тўлаш).
- 4.) Эчанлан мўнгышкў каяш (верешташ).
- 5.) Ме шинчаланшудо когыльым тамлен (ончаш).
- 6.) Йолташем Санкт-Петербургыш *самолёт дене чонештен (каяш).

* *самолёт* 'airplane', *Санкт-Петербург* 'St. Petersburg'

13. Reply to the following requests not to do something by saying that you have already done it. Example: *Шинчалым ит пыште.* > *Мый пыштенам.*

- 1.) Руашым ит луго.
- 2.) Конгам ончалаш ит мондо.
- 3.) Вўдым ит шолто.
- 4.) Таче мелнам ит кўэшт.
- 5.) *Пальтоэтым ит кудаш.
- 6.) *Окнам ит поч.
- 7.) Киндым ит коч.

* *пальто* '(over)coat', *окна* 'window'

14. Rewrite the previous exercise, putting the verbs in the imperative sentences into the second person plural and replying in the first person plural. Change the possessive suffix in sentence 5. Example: *Шинчалым ида пыште.* – *Ме пыштенна.*

15. Complete the following dialogues putting the verbs given into the simple past tense II in the appropriate person.

- a) – Тый тенгече кинош миенат?
 – (мияш)
 – Мом вара онченат?
 – А. Тарковскийн «Андрей Рублёв» лүман фильмым (ончаш)
 – Тиде фильм тыланет ... ? (келшаш)
 – Пеш (келшаш)
- b) – Шочмо кечышкет көм үжынат?
 – Ёдыр йолташөмым (үжаш)
 – Ават могай когыльым ... ? (күэшташ)
 – Паренге когыльым (күэшташ)

* *фильм* 'film, movie'

16. Rewrite the following sentences replacing *мый* with the other personal pronouns.

- 1.) Мый тиде книга~~м~~ налын омыл.
- 2.) Мый тиде паша~~м~~ терген омыл.

17. Negate the following sentences.

- 1.) Мый тудым таче *үжынам.
- 2.) Ме тидын нерген кутыренна.
- 3.) Йолташем мыйым шочмо кечем дене саламлен.
- 4.) Тенгече йүр йүрын.
- 5.) Пошкудо мыланем сай канашым пуэн.
- 6.) Тый пашатым пытаренат.
- 7.) Мый шольымлан урокым ышташ полшенам.

* *ужаш* (-ам) 'to see', *шольо* '(younger) brother'

18. Give negative answers in the simple past tense II.

- a) – Тый таче тудын дене урок нерген кутыренат?
 – Уке, ... (кутыраш)
 – Молан?
 – Мый тудым таче (ужаш)
- b) – Тый таче кочкынат?
 – Уке, ... (кочкаш)
 – Молан?
 – Кочмем (шуаш)
- c) – Те (Pl.) шуко колым *кученда?
 – Уке, ... (кучаш)
 – Молан?
 – Кол (*чүнгаш).

- d) – Те (Sg.) тенгече *паркыш миенда?
 – Уке, ... (мияш)
 – Молан?
 – Жап (лияш).

* *кучаш* (-ем) 'to catch', *чўнгаш* (-ем) 'to bite', *парк* 'park'

19. Translate the following sentences into Mari asking your friend why (s)he didn't do various things. Use the simple past tense II.

- 1.) Why didn't you catch any fish? /*колым кучаш*/
- 2.) Why didn't you talk with Echan about the lesson?
- 3.) Why didn't you put the book in its place? /*верыш пышташ*/
- 4.) Why didn't you return in time? /*жапыште пörтылаш*/
- 5.) Why didn't you invite your (younger) brother?

20. Translate the following sentences into Mari in which a teacher asks a wayward student why (s)he didn't do various things. Use the simple past tense II.

- 1.) Why didn't you do the exercise? /*упражнений*/
- 2.) Why didn't you read the text? /*текст*/
- 3.) Why didn't you write the essay? /*сочинений*/
- 4.) Why didn't you prepare for the lesson? /*уроклан ямдылалташ*/
- 5.) Why didn't you help your friend?

21. Use adverbs with -сек.

- 1.) Тый тудым (кунам) палет? – (Ожно).
- 2.) Те (кунам) пашам ыштеда? – (Эрдене).
- 3.) Те (кунам) унам вучеда? – (Тенгече).

22. Note the possible positioning of the word *изин'ек* in the following sentence and then insert it three times in each of the sentences in the exercise: [Изин'ек] мый [изин'ек] ече дене [изин'ек] мунчалтен моштем.

- 1.) Тудо англичанла кутыра.
- 2.) Йоча *маркым пога.
- 3.) Мичун эргыже лудаш тунемын.
- 4.) Маринан ўдыржө музыкым йөрата.
- 5.) Мыйын йолташем почеламутым воза.

* *англичан* 'English', *марке* 'stamp' *музык* 'music'

23. Translate.

- 1.) Сапаевмыт кече мучко садыште пашам ыштеныт.
- 2.) Таче Осып пеш *пиалан: кол почеш колым куча.
- 3.) Микушын ватыже Морко кундем гыч.
- 4.) Мирон чодыра нерген веле кутыраш йөрата.
- 5.) Теле мучко йўштö кече *шогыш.
- 6.) Римма идалык мучко йолташыжым *вучен илыш.

* *пиалан* 'happy', *шогаш* (-ем): in connection with weather conditions also 'to be', *вучен илаш* (-ем) 'to wait (for a longer period)'

24. Insert the following words in the appropriate sentence in the proper forms. (*кол, понго, парк, чодыра, витамин*)

- 1.) Мемнан кундем ... поян.
- 2.) Мемнан энгер ... поян.
- 3.) Мемнан чодыра ... поян.
- 4.) Почкалтыш шўр ... поян.
- 5.) Йошкар-Ола ... поян.

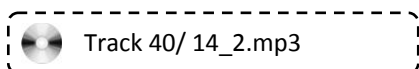
25. Answer the following questions.

- Тый мом кочнет? (паренге когыльо, понго когыльо, подкогыльо, пулашкамуно)
- Ават мом шолтен? (понго шўр, шыл шўр, почкалтыш шўр)
- Те (Pl.) шыжым мом шуктынеда? (кияр, ковышта, понго)

26. Answer the following questions about the text *Марий-влак мом кочкыт?*.

- 1.) Марий калыкын илышыже мо дене кылдалтын?
- 2.) Марий-влак шошым могай шўрым шолтеныт?
- 3.) Почкалтыш шўр молан поян?
- 4.) Кол да понго шўрым марий-влак кунам кочкыныт?
- 5.) Могай кочкышым марий-влак эре йöратен кочкыт?
- 6.) Шöр да муно дене марий-влак могай кочкышым ямдылат?
- 7.) Пайремлан марий вате мом ямдыла?
- 8.) Оръен ватын усталыкшым марий-влак мо дене тергат?

27. Write down the dictation.

15. Ушештарымаш

1. Desiderative mood

Conjugation I: йодаш		
	Positive	Negative
1Sg	йод нем	ы нем йод
2Sg	йод нет	ы нет йод
3Sg	йод неже	ы неж йод
1Pl	йод нена	ы нена йод
2Pl	йод неда	ы неда йод
3Pl	йод нешт	ы нешт йод

Conjugation II: ужалаш		
	Positive	Negative
1Sg	ужалы нем	ы нем ужале
2Sg	ужалы нет	ы нет ужале
3Sg	ужалы неже	ы неж ужале
1Pl	ужалы нена	ы нена ужале
2Pl	ужалы неда	ы неда ужале
3Pl	ужалы нешт	ы нешт ужале

2. Simple past tense I

Conjugation I: йодаш		
	Positive	Negative
1Sg	йод ым	ш ым йод
2Sg	йод ыч	ш ыч йод
3Sg	йод о	ы ш йод
1Pl	йод на	ы шна йод
2Pl	йод да	ы шда йод
3Pl	йод ыч	ы шт йод

Conjugation I: кочкаш (Consonant cluster simplification)		
	Positive	Negative
1Sg	кочк ым	ш ым коч
2Sg	кочк ыч	ш ыч коч
3Sg	кочк о	ы ш коч
1Pl	кочк на	ы шна коч
2Pl	кочк да	ы шда коч
3Pl	кочк ыч	ы шт коч

Conjugation I: манаш (Palatalization of stem-final л, н)		
	Positive	Negative
1Sg	маньым	шым ман
2Sg	маньыч	шыч ман
3Sg	ман'е	ыш ман
1Pl	манна	ышна ман
2Pl	манда	ышда ман
3Pl	маньыч	ышт ман

Conjugation II: саламлаш		
	Positive	Negative
1Sg	саламлышым	шым саламле
2Sg	саламлышыч	шыч саламле
3Sg	саламлыш	ыш саламле
1Pl	саламлышна	ышна саламле
2Pl	саламлышда	ышда саламле
3Pl	саламлышт	ышт саламле

3. Simple past tense II

Conjugation I: тўналаш		
	Positive	Negative
1Sg	тўналынам	тўналын омыл
2Sg	тўналынат	тўналын отыл
3Sg	тўналын	тўналын огыл
1Pl	тўналынна	тўналын огынал (онал)
2Pl	тўналында	тўналын огыдал (одал)
3Pl	тўналыныт	тўналын огытыл

Conjugation II: шонаш		
	Positive	Negative
1Sg	шоненам	шонен омыл
2Sg	шоненат	шонен отыл
3Sg	шонен	шонен огыл
1Pl	шоненна	шонен огынал (онал)
2Pl	шоненда	шонен огыдал (одал)
3Pl	шоненыт	шонен огытыл

4. Negative gerund in -ðe

Conjugation I: кочкаш > кочде

Кочде, школыш ида кай!	Don't go to school without eating first.

Conjugation II: висаш > висыде

Висыде, ложашым ида пыште!	Don't add flour without weighing it first.

5. Active and passive participles

Conjugation I: лудаш > лудшо ~ лудмо; кочкаш > кочшо ~ кочмо

Conjugation II: йөраташ > йөратыше ~ йөратыме

лудшо йоча	йөратыше ава	кочшо ен	лудшо-влак
лудмо книга	йөратыме йоча	кочмо шуэш	кочшо-влак

6. Formation of adjectives from nouns with -ан and -се/-со/-сö

пиал	> пиалан илыш	кече	> кечан кече
чодыра	> чодырасе шудо	ял	> ялысе йўла

7. Usage of adjectives as nouns

*самырык > Самырык-влак *толын пуренит.
изи > Изим *чаманаш кўлеш.

*самырык 'young', толын пураш (-ем) 'to arrive, to enter', чаманаш (-ем) 'to feel sorry for'

8. Formation of adverbs from adjectives with -ын (-н)

шокшо	> шокшын	тамле	> тамлын	шерге	> шергын
йўштö	> йўштын	пайдале	> пайдалын	шўлдо	> шўлдын

9. Conjunctions

садлан, сандене, садлан кöра

Ивук черле ыл'е, садлан толын ыш керт.	Ivuk was sick and so he couldn't come.

гын

Кайык-влак чонештен каят гын, шыже толеш.	If the birds are flying away, fall is coming.

Exercises

1. Put the verbs into the desiderative mood.

- 1.) Мыйын таче шочмо кечем. Мый йолташым *унала (ўжаш).
- 2.) Мыйын окса ўке. Мый тендан деч оксам (йодаш).
- 3.) Мый *кассиш (каяш) да *пачерлан оксам (тўлаш).
- 4.) Самоварна шолаш (пураш).
- 5.) Ануш ўячам (кўэшташ).
- 6.) Ме кенержым ялыш (каяш).

* унала ўжаш (-ам) 'to invite somebody (to be one's guest)', кассе 'savings bank; cash desk', пачер 'apartment'

2. Tell what you want to do.

- 1.) I want to become a teacher.
- 2.) I want to help him.
- 3.) I want to help her.
- 4.) I want to write a letter /серыш/.
- 5.) I want to buy skis (Sg).
- 6.) I want to rest a bit.

3. Put into the simple past tense I.

Эчан кевытыш кая да тўрлў йўрварым налеш. Аваже команмелнам кўэштеш да унам ўжеш. Уна-влак куд шагатлан толыт. Елулан *пеледышым *пўлеклат. Елу уна-влакым сайын *онча.

* пеледыш 'flower', пўлеклаш (-ем) 'to give (as) a present, ончаш (-ем) '(here): to look after, to care for'

4. Put the verbs in parentheses into the simple past tense II.

Марий *поэт Олык Ипай 1912 (тўжем индешшўдө латкокимшо) ийыште (шочаш). 1937 (тўжем индешшўдө кумло шымше) ийыште (*колаш). 25 (коло вич) ийым веле (илаш). Тудо Морко *район Тойметсола ялеш (шочаш). 1923–1927 (тўжем индешшўдө коло кумшо - тўжем шўдө коло шымше) *ийлаште Арын школышто (тунемаш). *Тунам тушто С. Чавайн *директорлан пашам (ышташ). О. Ипай эше Йошкар-Олаште *педтехникумышто (тунемаш). 1928 (тўжем индешшўдө коло кандашымше) ийыште «*Комсомолын *мурыжо» лўман *первый почеламутым (возаш). Вара тудо *Москошто *кинематографий институтышто (тунемаш). Тудо *кинооператор огыл, поэт (лияш). *Руш йылме гыч Пушкиным, Некрасовым, Маяковскийым, Багрицкийым (*кусараш). Кандаш ийыште кандаш *сборник (лекташ). Почеламут дене возымо «*Тул» *романжат ямде *улмаш. 1937 (тўжем индешшўдө кумло шымше) ийыште О. Ипайын С. Чавайн дене ик жапыштак *ўмыржө лугыч кўрылтын.

* поэт 'poet', колаш (-ем) 'to die', район 'district, area, zone', ийлаште 'in the years' [The plural suffix -ла will be discussed in lesson 18 (page 225)], тунам 'then, at that time', директор 'director', педтехникум 'pedagogical secondary technical school', Комсомол 'Komsomol (Young Communist League)', мура 'song', первый (= икымше), Моско 'Moscow', кинематографий институт 'film institute', кинооператор 'cameraman', руш 'Russian', кусараш (-ем) 'to translate', сборник 'collection', тул 'fire', роман 'novel', улмаш 'was' (see lesson 19 (page 240)), ўмыржө лугыч кўрылтын '(s)he met with an untimely end'.

5. Read the following dialogue and then rewrite it using the following words: муно, кофе; кияр салат, шыл шўр, паренге; *пучымыш, шөр

- Тый таче эрдене мом кочкыч?
- Пучымышым кочкым да чайым йўым.
- А кечывалым?
- Кечываллан ковышта салатым, шўрым, *жаритлыме шылым кочкым.
- А каслан?
- Туарам кочкым да *компотым йўым.

* кофе 'coffee', салат 'salad', пучымыш 'porridge', жаритлаш (-ем) 'to fry, to grill', компот 'compote, stewed fruit'

6. Insert the following active and passive participles into the appropriate sentences:
моштышо, вучымо, шочмо, возымо, кайыме, йӱратыме, почмо

- 1.) Тенгече мыйын ... кечем ыл'е.
- 2.) ... жап тольо.
- 3.) ... йолташемым ужмем шуэш.
- 4.) Кевытым ал'е ... огыл.
- 5.) ... корнет сай лийже.
- 6.) Тыйын ... серышетым мый шым нал.
- 7.) *Н'емычла кутырен ... ен *англичанла кутырашат вашке тунемеш.

* *н'емыч* 'German', *англичан* 'English'

7. Translate into Mari.

- 1.) Did you read V. Kolumb's poem? /simple past tense II/
- 2.) What /= who/ do you want to become?
- 3.) Why did you get up so early? /simple past tense I or II/
- 4.) With whom is he speaking?
- 5.) Have you eaten? /simple past tense I/
- 6.) Yesterday I had a headache (= my head hurt). /simple past tense I or II/
- 7.) The friend I'm waiting for isn't coming.
- 8.) This is my favorite dish.
- 9.) Yyvan invited /simple past tense I/ children on (dative) his birthday. The children came /simple past tense I or II/ in the evening. Yyvan's mother prepared /simple past tense II/ different tasty things to eat (= *кочкыш*). She baked /simple past tense II/ pies and komanmelna. Everybody had a good time (= the birthday passed /*эрташ*, simple past tense I or II/) merrily /*веселан*/.

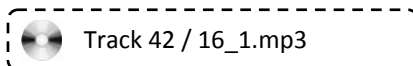
8. Write down the dictation.

Track 41/ 15_1.mp3

Нылымше теме: Ялыште

16. Латкудымшо урок: Сай увер

I. Text

- Серге: - Эчан, Ануш, те шкет улыда мо? Авада куш каен?
- Эчан: - Авай ал'е паша гыч пörтылын огыл.
- Серге: - Йоча-влак, мыйын тыланда сай увер уло. Эрла гыч мыйын отпуск тўналеш, ме чыланат ялышке каена.
- Ануш: - Ура! Ковай ден кочай деке каена. Элнетыш йўштылаш, кол кучаш каена.
- Серге: - Лыпланыза, лыпланыза. Авада толеш, вара чыла кутырен налына. А-а, те тудо толешат.
- Елу: - Мо те пеш кугу йўкын кутыреда? Мо лийын, умылтарыза? Мый н'имомат умылен ом керт.
- Серге: - Н'имат лийын огыл, Елу. Йоча-влак ялыш кайымылан көра йывыртеныт. Мый отпускым налынам.
- Елу: - О, тидыже моткоч сай. Тугеже ялыш каяш ямдылалтман. Ануш, кўлеш модышетым пого. Эчан, кол кучымо ўзгаретым ямдыле.
- Эчан: - Ачий, мый н'игузе энырым муын ом керт.
- Серге: - Шкап шенгелне кычал ончо, ала тушто?
- Эчан: - Шкап шенгелне уке.
- Серге: - Тугеже омса воктене.
- Елу: - Серге, ковай ден кочайлан йокмам пышташ монден отыл?
- Серге: - Уке, монден омыл, пыштенам.
- Елу: - Ну, ынде чыла погышна. Иктаж-мом мондышна гынат, вес гана нангаен кертыва. Эрла эрден эрак тарванен каена.

- Сайын кайыза! Корныда пиалан лийже! - Сайын кодса!

II. Vocabulary

ала	maybe, perhaps	модыш	toy
ал'е	(here): yet /see IV.2./	моткоч	very
вес	other, different	муаш (-ам)	to find
вес гана	another time	нангаяш (-ем)	to lead; to take away/along
воктен(е)	next to, beside	н'игузе	(in) no way
гынат	although; even if	н'имо	nothing
иктаж-мо	something, anything	о	oh
йокма	(host) present	омса	door
йывырташ (-ем)	to be happy/glad	отпуск	vacation, holiday
йүк	voice; sound	пиалан	happy
йүкын	out loud, audibly, loudly	тарванаш (-ем)	to move (intr.)
йүштылаш (-ам)	to go swimming	тарванен	to leave
кол кучаш (-ем)	to fish	каяш (-ем)	
кова	grandmother	увер	news
корно	road, way, path	умылаш (-ем)	to understand
көра	because of, due to /see IV.1./	умылтараш (-ем)	to explain
кугу йүкын	loudly	ура	hooray, hurrah
кутырен	to talk, to have a talk	үзгар	equipment, object, thing
налаш (-ам)		шенгелне	behind
кучаш (-ем)	to catch	шкап	cupboard, wardrobe, cabinet, dresser
күләш	necessary /see IV.3./	шкет ~ шкетын	alone
кычал ончаш (-ем)	to look for	Элнет	(river in Eastern Mari El, Russian: Илеть)
кычалаш (-ам)	to look for	эгыр	fishing rod
лыпланаш (-ем)	to calm down	эрден(е) зрак	early in the morning
лияш (-ям)	(here): to happen /see IV.4./	ял	(here): countryside /see IV.5./
модаш (-ам)	to play		

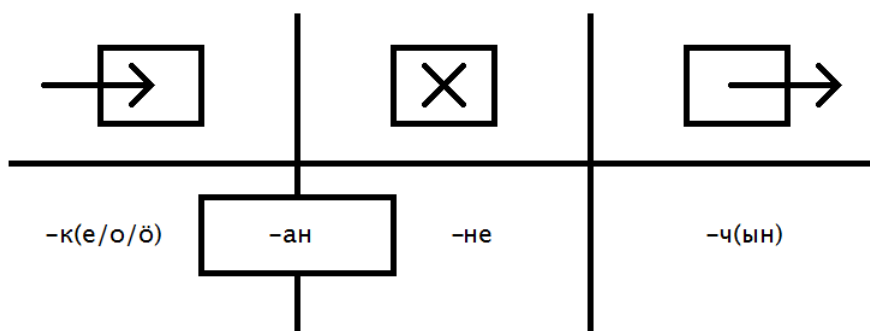
III. Grammar

1. Adverbs of space: multi-part directional system

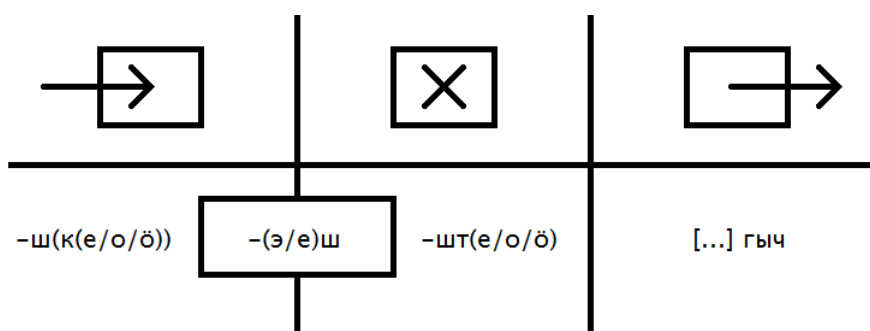
The marking of directionality on adverbs of space differs from that on nominals. Adverbs of space can roughly be classified into a three-part directional system indicating 'motion toward', 'no motion', and 'motion away from'. In addition to the productive suffixes already known, a row of unproductive suffixes no longer used in nominal declension also appears.

Suffix		Directionality
-к(е/о/ö)	-ан	motion towards
-не		no motion
-ч(ын)		motion away from

Note that the suffix *-ан* is used to form lative forms that can indicate ‘motion toward’ as well as ‘no motion’ – see 8.III.3. (page 107). A graphic overview of these non-productive suffixes:

The same overview of the productive suffixes and postpositions would be:

Numerous adverbs of space have short and long forms. They are equivalent in meaning - the short forms are more typical of the spoken language.

Some adverbs of space only use suffixes from the unproductive row.

Motion toward		No motion		Motion away from	
вокте ~~к~~ (е)	beside, next to	вокте ~~н~~ (е)	near, next to, beside	вокте ~~ч~~ (ын)	past (by)
вокте ~~л~~ ан		вокте ~~л~~ ан			
шенге ~~к~~ (е)	back	шенге ~~л~~ не	Behind	шенге ~~ч~~ (ын)	from behind
шенге ~~л~~ ан		шенге ~~л~~ ан			
ончы ~~к~~ (о)	forward	ончы ~~л~~ но	in front	ончы ~~ч~~ (ын)	from the front
ончы ~~л~~ ан		ончы ~~л~~ ан			
		ончы ~~ч~~ (ын)			
үмба ~~к~~ (е), үмба ~~л~~ ан	onto	үмба ~~л~~ не, үмба ~~л~~ ан	on	үмба ~~ч~~ (ын)	from

Note the irregular usage of **ончыч(ын)** to indicate 'no motion' in addition to 'motion away from'.

Other adverbs of space use suffixes from both the productive and non-productive rows:

Motion toward		No motion		Motion away from	
куш(ко) кушан	where to?	кушто кушан	where?	кушеч(ын)	where from?
туш(ко) тушан	(to) there	тушто тушан	there	тушеч(ын)	from there
тыш(ке) тышан	(to) here	тыште тышан	here	тышеч(ын)	from here

Some usage examples of adverbs of space:

Тый кушто илет?	Where do you live?
Ават кунам тушечын пörтылеш?	When is your mother getting back from there?
Ончылно изи чодыра койо.	Up ahead a small forest appeared.
Кочам шенгелне шинча.	My grandfather is sitting in the back.

2. Multi-part directional postpositions

Just as in the case of adverbs of space, a number of postpositions can roughly be classified into a three-part directional system indicating 'motion toward', 'no motion', and 'motion away from' with the help of various suffixes. In point of fact, most of these words are ambiguous, and depending on how they are used in a sentence can be postpositions or adverbs of space. Here again, some forms can be used in more than one sense, the context deciding whether 'motion toward', 'no motion', or 'motion away from' is involved. When these postpositions follow a noun, the noun is in the nominative case. Some of the most important postpositions of this type are listed below:

Motion toward		No motion		Motion away from	
воктек(е)	beside, next to	воктен(е) воктелан	beside, next to	воктеч(ын)	(away) from
йымак(е) йымалан	under, underneath	йымалне йымалан	under, underneath	йымач(ын)	out from under
ончыко ончылан	in front of, before	ончылно ончылан	in front of, before	ончыч(ын)	from the front
үмбак(е) үмбалан	onto, on top of	үмбалне үмбалан	on, on top of	үмбач(ын)	from the top of, from above
шенгек(е) шенгелан	behind	шенгелне шенгелан	behind	шенгеч(ын)	out from behind

Пөрт үмбалне изи кайык шинча.	A bird is sitting on top of the house.
Школ воктене кугу пушенге шога.	A big tree stands beside the school.
Йүр деч ме пушенге йымак шогалына.	To avoid the rain, we're getting under a tree.
Пүкен йымак книгатым нал.	Take your book from under the chair.

Postposition (P) ~ adverb of space (A):

(P) Марина Ивук шенгелне шинча.	Marina is sitting behind Ivuk.
(A) Марина шенгелне шинча.	Marina is sitting in the back.
(P) Эңыр омса воктен шога.	The fishing rod is standing next to the door.
(A) Түдо воктен эртен кая.	(S)he is going past.

Note some secondary adverbs of space formed through the fusion of nouns and some of these postpositions: *үстембак(е)* 'onto the table' (*үстел* + *үмбак(е)*), *үстембалне* 'on the table' (*үстел* + *үмбалне*), *үстембач(ын)* 'from the table' (*үстел* + *үмбач(ын)*).

3. Negative pronouns

Negative pronouns are formed from interrogative pronouns with the prefix *н'и-* (exception: *иктам*).

Interrogative pronouns		Negative pronouns	
кө	who	н'игө	nobody, no one
мо	what	н'имо	nothing
могай	what kind of	н'имогай	no kind of
мыняр(е)	how many/much	н'имыняр(е)	no, none, not at all
		иктат	nobody, no one

Regarding the shift $\kappa > \varepsilon$, (*кө* > *н'иүзө*), see Introduction 6d.

Negative pronouns are declined in the same way as interrogative pronouns. Note that *н'иүзө* and *иктам*, like *кө*, are not used in all grammatical cases, since they are not used for inanimate objects. In the case of *иктам* the various case suffixes come between the stem *икт-* and *-ам*. The negative pronouns *н'имогай* and *н'имыняр*, as well as *н'имо* when used as an attribute, are also often used before nouns and in this position are not inflected.

Nominative	н'игө	н'имо	н'имогай	иктат
Genitive	н'игөн	н'имон	н'имогайын	иктынат
Dative	н'игөлан	н'имолан	н'имогайлан	иктыланат
Accusative	н'игөм	н'имом	н'имогайым	иктымат
Comparative	н'игөла	н'имола	н'имогайла	-
Inessive	-	н'имошто	н'имогайыште	иктыштат
Illative	-	н'имошко	н'имогайышке	иктышкат
Lative	-	н'имозаш	н'имогаеш	иктешат

Multiple negation: In Mari, multiple negation is the norm. Thus in sentences containing a negative pronoun and a verb, the verb will be negated as well.

Мый н'игӧ деч ом лӱд.	I'm not afraid of anyone.
Н'имо мондалтын огыл.	Nothing was forgotten.
Тудо н'имогай йонгылышым ыштен огыл.	(S)he didn't make any mistakes at all.
Иктат кодын огыл.	Nobody stayed.

4. Negative adverbs

Negative adverbs can be formed with the prefix *н'и-* in the manner of the negative pronouns.

Base form		Negative adverb	
кузе	how?	н'игузе	in no way, by no means
кунам	when?	н'игунам	never
куш(ко)	where (to)?	н'игуш(ко)	nowhere, anywhere
кушто	where?	н'игушто	nowhere, anywhere
кушан	where? where to?	н'игушан	nowhere, anywhere
кушеч(ын)	from where?	н'игушеч(ын)	from nowhere

Multiple negation: With these forms multiple negation is the norm.

Н'игуш ит шич!	Don't sit down anywhere.
Нуно н'игунам Озангыште лийын огытыл.	They have never been to Kazan.
Тый н'игунам н'имогай йонгылышым от ыште?	You never make any kind of mistakes at all?

5. Possessive suffixation of postpositions

Most postpositions can be combined with possessive suffixes to form expressions such as 'with me', 'from you', 'behind us', 'in front of them', etc. The system is not completely consistent. In many cases there are different possibilities and parallel forms - personal pronouns can be used instead of or in addition to possessive suffixes. If personal pronouns are employed, they usually are in the genitive case. Here only a few examples are listed with postpositions that have already been used in this lesson.

ончылно 'in front of'			
1Sg	ончылнем	мыйын ончылнем	мыйын ончылно
2Sg	ончылнет	тыйын ончылнет	тыйын ончылно
3Sg	ончылныжо	тудын ончылныжо	тудын ончылно
1Pl	ончылнына	мемнан ончылнына	мемнан ончылно
2Pl	ончылныда	тендан ончылныда	тендан ончылно
3Pl	ончылнышт	нунын ончылнышт	нунын ончылно

The postpositions *ончыко*, *ончыч*, *воктеке*, *воктене*, *воктеч*, *йымаке*, *йылмалне*, *йымач*, *ёмбаке*, *ёмбалне*, *ёмбач*, *шенгеке*, *шенгелне* and *шенгеч* are used similarly.

The forms of the postpositions *дене* 'with', *деке* 'to' and *деч* 'from' are highly irregular - in the first and second person singular, the personal pronoun is in the nominative and possessive suffixes are attached to the postposition. In the other persons, the personal pronoun is in the genitive and no possessive suffixes are used.

	дене 'with'	деке 'to'	деч 'from'
1Sg	мый дене, мый денем	мый декем	мый дечем
2Sg	тый дене, тый денет	тый декет	тый дечет
3Sg	тудын дене	тудын деке	тудын деч
1Pl	мемнан дене	мемнан деке	мемнан деч
2Pl	тендан дене	тендан деке	тендан деч
3Pl	нунын дене	нунын деке	нунын деч

Noun + possessive suffix + postposition: Note that if a postposition follows a noun on which possession is to be indicated, the possessive suffix can be attached either to the noun or to the postposition: *пöртөм ончылно* ~ *пöрт ончылнем* 'in front of my house', *садем шенгелне* ~ *сад шенгелнем* 'behind your garden'.

6. Usage of the passive participle

The passive participle is often used with case suffixes or postpositions with or without possessive suffixes. These common constructions feature prominently in the formation of Mari sentences and are often equivalent to subordinate clauses in other languages. The possessive suffixes are added to the participle in the usual manner.

ончаш 'to see' > ончымо (passive participle)		каяш 'to go' > кайыме (passive participle)	
1Sg	ончы мем	1Sg	кайы мем
2Sg	ончы мет	2Sg	кайы мет
3Sg	ончы мыжо	3Sg	кайы мыже
1Pl	ончы мына	1Pl	кайы мына
2Pl	ончы мыда	2Pl	кайы мыда
3Pl	ончы мышт	3Pl	кайы мышт

Йоча-влак ялыш кайымылан көра йывыртеным. 'The children were happy about going to the countryside.' *каяш* > *кайыме* (passive participle) > *кайымылан* (passive participle + dative suffix). In this sentence the participle is in the dative case because the postposition *көра* 'because of, due to' governs the dative. One could also translate the sentence freely as 'The children were happy because we/they are going to the countryside'. One can form similar sentences adding possessive suffixes to the participle, such as:

Авам-ачам ялыш кайыземлан көра йывыртеным. 'My parents were happy because I am going to the countryside/about my going to the countryside.'

Йолташна ялыш кайымыналан көра йывыртен. 'Our friend was happy about our going to the countryside/because we are going to the countryside'

If a noun is used before a passive participle, a possessive construction is formed. The noun will thus be in the genitive case and the participle will often have a possessive suffix, although this is not always obligatory (see *ачамын пöртшö* ~ *ачамын пöрт* 'my father's house'). Depending on the government of the verb in the sentence, the passive participle can then be used in various cases or with a postposition. Examples:

Эчанын толмо нерген кутырышна. 'We talked about Echan's coming.' In this sentence the participle (*толаш* > *толмо*) has no case ending, since this is not required before *нерген*. One could also use a possessive suffix and say *Эчанын толмыжо нерген кутырышна*.

Эчанын толмым вучена. 'We are waiting for Echan to come/we are awaiting Echan's arrival.' In this sentence the passive participle is in the accusative, as this is required by the government of the verb *вучаш* 'to wait for'. One could also say *Эчанын толмыжым вучена*.

Йоча-влакын тунеммыштым сайын ужам. 'I can clearly see that the children have learned/studied.' Here the passive participle has the possessive suffix of the third person plural in accordance with the noun (which is in the genitive plural), and the accusative suffix required by the verb *ужаш* 'to see'.

7. Concessive clauses with *гынат*:

Concessive clauses express a condition or a cause that does not have the expected effect. What is said in the concessive clause suggests a certain consequence or result that – with respect to the content of the main clause - fails to materialize or materializes differently. In Mari concessive clauses are formed with the conjunction *гынат* which comes at the end of the clause. The Mari conjunction corresponds to English 'though', 'although', 'even though', 'while', and 'even if'. In Mari the concessive clause itself usually precedes the main clause.

Ўдырна изи гынат, лудын кертеш.	Although our daughter is small, she can read.
Эчаным ўжын огынал гынат, tudo толын.	Although we didn't invite Echan, he came.

IV. Words and word usage

1. *көра* 'because of, due to': This postposition governs the dative case.

Осал отметкылан көра студент стипендийым ок нал.	Because of his/her bad grades, the student won't get a grant.
Йўрлан көра ме мōнгыштö кодна.	We stayed at home because of the rain.
Йўштö игечылан көра ме ялыш огына кай.	Because of the cold weather, we're not going to the village.

2. ал'е: This word can mean:

a) 'or'.

Кочай, тый кодат ал'е кает?	Grandfather, are you going to stay or leave?
Тый автобус дене ал'е поезд дене кает?	Are you going by bus or by train?

b) 'still, yet'. In this sense, it is equivalent to *эше*.

Мый марла ал'е (эше) ом кутыро.	I don't speak Mari yet.
Авай ал'е (эше) паша гыч пӧртылын огыл.	Mother hasn't come back from work yet.

3. кӱлеш:

This verbal form (<кӱлаш 'to be necessary, to need', third person singular) is also used as an adjective meaning 'necessary'.

Анүш, кӱлеш модышетым пого!	Anush, gather up the toys you need.

4. лияш (-ям):

The verb *лияш (-ям)* 'to be; to become' can also have the meaning 'to happen'.

Мо лийын, умылтарыза!	Explain what happened.

5. ял:

The word *ял* basically means 'village', but it is often used in the sense of 'countryside, country' as opposed to 'city'.

Мый Йошкар-Олаште илем, но авам-ачам ялыште илат.	I live in Yoshkar-Ola, but my parents live in the countryside.

6. Phrases used upon departure:

When taking leave of someone, one can say to the person leaving:

Сайын кай (кайыза)!
Корнет (корныда) пиалан лийже!
Корнет (корныда) *кӱчык лийже!

* *кӱчык* 'short'

In answer to these wishes, the person leaving can say:

Сайын код (кодса)!

7. пеш, моткоч, чот 'very':

These words are usually interchangeable.

Мый пеш/моткоч/чот ноенам.	I got very tired.
Тудо пеш/моткоч/чот сай айдеме.	(S)he is a very good person.

The combinations *пеш чот* and *моткоч чот* are possible, and are used to add emphasis.

Мый пеш чот/моткоч чот ноенам.	I really got tired.
Тудо пеш чот/моткоч чот сай айдеме.	(S)he is a really good person.

8. кол(ым) кучаш (-ем) 'to fish':

The object of an infinite form is often in the nominative case, whereas it must be in the accusative case when used with a finite verb: *кол кучаш* ~ *колым кучаш* 'to fish, to go fishing', *кид пышташ* ~ *кидым пышташ* 'to sign', but *Мый колым кучем* 'I fish', *Кидым пыште!* 'Sign!'

V. Exercises

1. Translate.

- 1.) Тудо шкетын н'игуш ок кошт.
- 2.) Йоча н'имомат умылен огыл.
- 3.) Школышто тудым иктат ужын огыл.
- 4.) Тудо н'игунам н'игуш ок вашке.
- 5.) Пöтыр н'игöланат н'игунам ок полшо.
- 6.) Тудо эртен кая, но н'игöм н'игунам ок саламле.

2. Insert the following words into the appropriate sentences, putting the negative pronouns into the proper case, if necessary: *н'игунам*, *н'имо* (2), *н'игуш* (2), *н'имогай* (2), *н'игö* (3).

- 1.) Вера мыланем ... умылтарен огыл.
- 2.) Тудо ... тарванен каен огыл.
- 3.) Мый тиде ийыште ... сай *фильмым ужын омыл.
- 4.) Тый ... вучен от керт.
- 5.) Мый ... ом кай.
- 6.) Кол кучаш тудын ... үзгарже уке.
- 7.) Мöнгышкö ал'е ... пöртылын огыл.
- 8.) ... тиде темым умылен огыл.
- 9.) Мый тудын деч ... вучен омыл.
- 10.) Ме *Испанийыште ... лийын огынал.

* *фильм* 'film', *Испаний* 'Spain'

3. Translate into Mari. Use the simple past tense II.

- 1.) She didn't wait at all.
- 2.) We didn't understand anything.
- 3.) Nowhere is (anything) written about this.
- 4.) He didn't read any newspaper at all.
- 5.) She didn't make any mistakes at all.
- 6.) He didn't study anywhere.
- 7.) She never greets (people).

4. Insert the following words into the appropriate sentences: *воктен(е)* (2), *воктенем*, *воктеч(ым)*, *воктек(е)*.

- 1.) Эныр омса ... шога.
- 2.) Кугу пöрт ... толынна.
- 3.) Майра Лизук ... *шинча.
- 4.) *Пасу ... *муро *шокта.
- 5.) Мыйын ... шич да илышет нерген *каласкале.

* *шинчааш* (-ем) 'to sit', *пасу* 'field', *муро* 'song', *шоктааш* (-ем) 'to be heard', *каласкалаш* (-ем) 'to tell, to talk'

5. Read the following Mari folk riddles and try to solve them. The answers are given in the key.

- 1.) Пöрт шенгелне *кише *коваште *кеча.
- 2.) Ончыч ончет – ок кой, шенгеч ончет – коеш.
- 3.) Пöрт шенгелнем изи *пием *опта.
- 4.) Кок шольыжо ончыч куржеш, кок *изаже шенгеч *покта.
- 5.) *Янда омса шенгелне *ала-көн *шүмжө *кыра.
- 6.) Пöрт шенгелне шудо *тер шинча.

* *кише* 'snake', *коваште* 'skin, hide; leather', *кечааш* (-ем) 'to hang', *пий* 'dog', *опташ* (-ем) 'to bark', *куржааш* (-ам) 'to run', *иза* '(elder) brother', *покташ* (-ем) 'to drive; to chase', *янда* 'glass', *ала-кө* 'someone', *шүм* 'heart', *кыраш* (-ем) 'to beat, to hit', *тер* 'sled'

6. Translate.

- 1.) Пöрт воктенем кугу *куэ шога.
- 2.) Шенгекет ит ончо.
- 3.) Омса воктенет мо *кия?
- 4.) Тудын пöрт шенгелныже *машина шогал'е.
- 5.) Ял шенгелнем чодыра.
- 6.) Ял шенгеке кай.
- 7.) Мемнан пöртна шенгелне пий кия.
- 8.) Йочат воктен н'игö үке.
- 9.) Тудо пушенге шенгек куржо.
- 10.) Тудын вуйжо пушенге шенгеч коеш.
- 11.) Мемнан йочасад шенгелне *парк.

* куэ 'birch tree', кияш (-ем) 'to lie', машина 'car', шогалаш (-ам) 'to stop', парк 'park'

7. Translate the following Mari folk proverbs.

- 1.) Пийын *почшым *пүчкаш гынат, *шорык ок лий.
- 2.) Ава *вурса гынат, йöратен вурса.
- 3.) Вўдым *шуареш *шурет гынат, вўдак кодеш.
- 4.) Вўд мыняр *тале гынат, кол тудын *ваштареш *кўза.
- 5.) *Парня шуко гынат, иктыжымат *руал шуымо ок шу.

* поч 'tail', пүчкаш (-ем) 'to cut', шорык 'sheep', вурсаш (-ем) 'to scold', шуар 'mortar', шураш (-ем) 'to pound', тале 'strong', ваштареш 'against', кўзаш (-ем) 'to rise; to climb (here: to swim)', парня 'finger', руал шуаш (-эм) 'to chop off'

8. Match the concessive and main clauses.

- 1.) Ануш изи гынат, ...
 - 2.) Кочай сай уверым налын гынат, ...
 - 3.) Игече йўран гынат, ...
 - 4.) Йоча черле ыл'е гынат, ...
 - 5.) Эчан кол кучымо ўзгарым *кужу жап кычал'е гынат, ...
 - 6.) Елу кече мучко пашажым ыштыш гынат, ...
- a.) ... муын ыш керт.
 - b.) ... чодыраш каена.
 - c.) ... ыштен ыш пытаре.
 - d.) ... йывыртен огыл.
 - e.) ... школыш кайыш.
 - f.) ... лудын кертеш.

* кужу 'long'

9. Translate

- 1.) Эрла йӱштӧ лиеш гынат, ече дене мунчалтынем.
- 2.) Тудо ӱжеш гынат, мый ом тол.
- 3.) Йолташем ок тол гынат, команмелнам кӱэштнем.
- 4.) Тудо *финн йылмым тунемеш гынат, финнла кутырен ок мошто.
- 5.) Йӱр йӱреш гынат, мый кевытыш каем.

* *финн* 'Finn; Finnish'

10. Translate.

- 1.) Even though I'm on (have) vacation, I don't want to go anywhere.
- 2.) Even though the water is still cold, we are going swimming.
- 3.) Although she didn't invite him, he came.
- 4.) Although we worked all day /*кечызым*/, we didn't finish the work.
- 5.) Although it is already seven o'clock, he still hasn't gotten up.

11. Form the passive participles from the verbs in parentheses and use them in the proper case. If there is a noun or pronoun in the genitive case before the participle, add the proper possessive suffix.

- 1.) Черле (лияш) кӧра мый *концертышке шым кай.
- 2.) *Удан (умылтараш) кӧра мый тиде пашам ыштен шым керт.
- 3.) Мый тудын (умылтараш) шым умыло.
- 4.) Ивук кол (кучаш) ончаш йӧрата.
- 5.) Энымым кужу жап (кычалаш) кӧра мый *автобусыш шым шу.
- 6.) Вачи ачажын (толаш) нерген пален огыл.
- 7.) Йӱр (йӱраш) кӧра ме мӧнгыштӧ кодна.
- 8.) Сай уверым (налаш) кӧра тудо пеш йывыртен.

* *концерт* 'concert', *уда* 'bad, poor', *автобус* 'bus'

12. Answer the following questions about the text *Сай увер*.

- 1.) Елу кушеч пӧртылын огыл?
- 2.) Серге могай уверым конда?
- 3.) Йоча-влак молан йывыртеныт?
- 4.) Сапаевмыт куш каяш ямдылалтыт?
- 5.) Ялыште кӧ ила?
- 6.) Эчан ден Ануш ялыш мом налыт?
- 7.) Эчан мом кычалеш?
- 8.) Тудо энымым кушто муэш?
- 9.) Серге ачаж ден аважлан мом ямдыла?

13. Add the appropriate endings to the words in parentheses. Use the present tense except for the last sentence (simple past tense I). In the fourth sentence use the verbs in the desiderative mood.

Таче (Серге) **отпуск** (тўна**лаш**). Нуно (еш) **ялыш** (ка**яш**). Йоча-влак пеш (йывырташ). Нуно (йўштылаш), чодыраш (кошташ), (понго) (пога**ш**), (кол) (куча**ш**). (Сапаев) **ялыш** каяш (ямдылалта**ш**). Серге коваж ден (кочаж) (йокма) (ямдылаш), Ануш (модыш) (пога**ш**), Эчан (эгыр) (кычала**ш**). Тудо (тудо) омса шенгелне (муа**ш**). Вашке нуно чыла (*поген пыта**раш**), машинаш (пышта**ш**) да (тарванен кая**ш**).

* *поген пыта**раш*** 'to finish gathering'

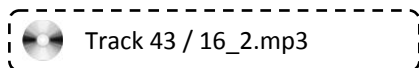
14. Read and translate.

*Ушан пий

Теле толеш. Мый *мален кын'ельым. Ончем: авам *ала-могай пийым муын конден. Пий *кўвар *покшелне кия. Кугу, кугу! *Тыглай пий огыл, а туныктымo. Кочкаш пуэна – огеш коч. Йўаш пуэна – огеш йў.
– Ала,– манына, *лўмын огеш коч, вет мемнам огеш пале. *Луым пуэна, шылым пуэна – огешат тарване. Вара авам «коч»! – *манын *кычкырал'е. Пий *тунамак кочкаш тўнал'е.

* *ушан* 'clever', *мален кын'елаш (-ам)* 'to get up (after sleeping)', *ала-могай* 'some (sort of)', *кўвар* 'floor', *покшелне* 'in the middle of', *тыглай* 'simple', *лўмын* 'intentionally, purposely', *лу* 'bone', *манын* 'saying (used in conjunction with direct speech)', *кычкыралаш (-ам)* 'to yell, to shout', *тунам* 'then, at that time'

15. Write down the dictation.

17. Латшымше урок: Ялысе суртышто

I. Text

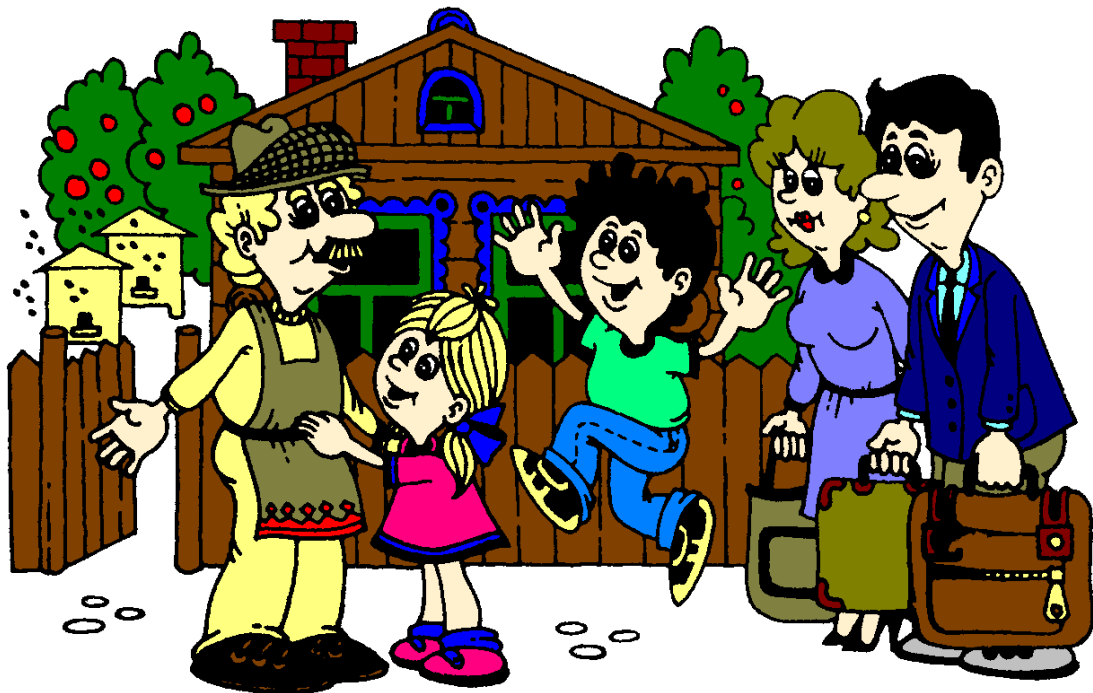

Track 44 / 17_1.mp3

Эвай кугыза ден ватыже Пүнчеръялыште илат. Пүнчеръял – изи мотор ял, Элнет сереш верланен. Ожно тиде верыште пеш кугу пүнчö-влак кушкыт ыл'е, а кызыт пүнчым южо вере веле ужаш лиеш: чыла руэн пытарыме.

Эвай кугызадын пöртшö мундырчынак коеш. Пöрт ончылно ладыра куэ кушкеш, пöрт воктене сад-пакча, а сурт шенгелне ужар олык коеш. Ял лишнак кумда пасу, лонга чодыра. Эвай кугыза ынде самырык огыл гынат, пашалан пеш тале. Пенсийыш лекме деч ончыч тудо мукшотарыште пашам ышта ыл'е. А кызыт ватыж дене коктынат пенсионер улыт. Но ялыште илыме годым сурт коргыштат паша пеш шуко уло. Эрат-касат йол умбалне. Эрден эрак Эвайын ватыже ушкалым лүшта, а Эвайже сöснам, лудым, комбым, чывым пукша. Кечывалым нуно пакчаште тюрлö пашам ыштылыт. Мукш ончашат шуко жап кулеш.

Теве тачат Эвай мукш омарта воктен шогылтеш, уныкаштан у муйым погынеже. Мукш омарта воктен шогылтмыш годым кенета Шемеч опташ тунгал'е. Лектын онча – шерге уна-влак толыныт: Елу, Серге, Эчан ден Анүш. Эвай кугыза ден ватыже пеш йывыртеныт: вет нуно Сапаевмытым шукертсек вучат. Шемечат, Эчаным ужын, пеш куанен, йол йырже пордеш, кидшым, шургыжым нулаш точа. Анүш кудывечыште лудигым, комбигым, чывигым куанен онча, кидышкыжат налнеже да агытан да узо комбо деч лүдеш. Эвай кугыза уна-влакыштан сад-пакчам ончыкта. Вара чыланат пöртыш пурат да у муй дене чайым йуйыт, кутырен шинчат.

Эвай кугыза пеш йывыртен: шерге уна-влак толыныт.

II. Vocabulary

агытан	rooster	ончылно	in front of
верланаш (-ем)	to be situated/placed on; to take a seat, to make oneself comfortable	опташ (-ем)	to bark
годым	when, at the time of	пакча	(vegetable) garden
йол	leg, foot	пасу	field
йыр	around	пенсий	pension; retirement
кид	arm, hand	пенсийыш	to retire
кенета	suddenly	лекташ (-ам)	
кечывалым	during the day; at noon	пенсионер	retiree, pensioner
комбиге	gosling /see IV.4./	пӧрдаш (-ам)	to turn, to circle
комбо	goose	пукшаш (-ем)	to feed
кӧргӧ	(the) inside	пӱнчӧ	pine tree
кӧргыштӧ	in, inside	руаш (-эм)	to cut down
куанаш (-ем)	to be glad, happy	руэн	to cut/chop down, to fell
кудывече	yard, courtyard	пытараш (-ем)	
кумда	wide, broad	сад-пакча	orchard
кушкаш (-ам)	to grow	самырык	young
куэ	birch (tree)	сер	shore, banks
ладыра	branchy, wide-spreading	сӧсна	pig
лонга	dense, thick	сурт	farm/village house with outlying buildings
лудиге	duckling /see IV.4./	тале	powerful; skilled, capable /see IV.2./
лудо	duck	тӧчаш (-ем)	to try
лӱдаш (-ам)	to be afraid/frightened of (governs деч)	ужаш (-ам)	to see
лӱшташ (-ем)	to milk	узо	male /see IV.3./
мӱй	honey	ушкал	cow
мӱкш	bee	ӱмбалне	on, on top of
мӱкш омарта	beehive	чыве	chicken
мӱкшотар	apiary, beeyard	чывиге	chick /see IV.4./
мӱндырч(ын)	from a distance, from afar /see IV.1./	шогылташ (-ам)	to stand (around)
нулаш (-ем)	to lick	шукертсек	for a long time
олык	meadow	ыштылаш (-ам)	to do, to carry out, to perform
омарта	hive, beehive	эрат-касат	day and night
ончыкташ (-ем)	to show	южо	some, a few
		южо вере	in some places
		ялысе	village, of the village

III. Grammar

1. Collective numerals:

So-called collective numerals can be formed with the suffix *-(ы)н* from the long forms of the cardinal numbers starting with 2 or from indefinite numerals. Note the irregular form *көктын*.

Cardinal number	Collective numeral
көкыт	көктын
кумыт	кумытын
нылыт	нылытын
визыт	визытын
кудыт	кудытын
шымыт	шымытын
кандаше	кандашын
индеше	индешын
лу	луын
коло	колын

Indefinite numeral	Collective numeral
шүко	шүкын
шагал	шагалын

Collective numerals are used to express that a certain number of people or things are members of a unit of some sort and can be used to stress that there are a certain number or people or things of a certain type.

Мемнан күндем гыч чылаже шымытын улына.	There are seven of us altogether from our district.
Ме нылытын сай йолташ улына.	The four of us are good friends.

2. Verbal derivational suffix *-(ы)л*

This suffix is used to form new verbs from other verbs. The derived verb is generally a first conjugation verb. With regard to the base verb, the derived verb has a frequentative or momentary nature. Thus, the latter can express that the action takes place over a longer period of time, with interruptions and less intensity. Examples: *ышташ* (-ем) 'to do' > *ыштылаш* (-ам), *күэшташ* (-ам) 'to bake' > *күэштылаш*, *чонешташ* (-ем) 'to fly' > *чонештылаш* (-ам), *тарванаш* (-ем) 'to move (intr.)' > *тарванылаш* (-ам), *шындаш* (-ем) 'to put' > *шындылаш* (-ам).

3. Passive participle and temporal postpositions:

The passive participle in *-ме/-мо/-мө* is often used with temporal postpositions, e.g., *годым* 'when, during', *деч ончыч* 'before', *деч вара* 'after'.

Ялыште илыме годым сурт көргыштат паша пеш шуко уло.	When living in the countryside, there is a lot of work to do in the barnyard.
Пенсиыйш лекме деч ончыч тудо мўкшотарыште пашам ышта ыл'е.	Before retiring, (s)he worked in an apiary.
Пенсиыйш лекме деч вара тудо англичан йылмым тунемаш тўнал'е.	After retiring, (s)he started to learn English.

The passive participle can be used with possessive suffixes to indicate the person carrying out the action.

Ялыште илышем годым мый чодыраш коштынам.	When I lived in the countryside I often went to the forest.
Ялыште илымет годым чодыраш коштынат?	When you lived in the countryside did you often go to the forest?

With *деч ончыч* and *деч вара*, the expression indicating the amount of time before or after can either be placed between *деч* and *ончыч/вара*, or directly before the passive participle.

пашам пытарыме деч кок шагат ончыч пашам кок шагат пытарыме деч ончыч	two hours before finishing work
пашам пытарыме деч кок шагат вара пашам кок шагат пытарыме деч вара	two hours after finishing work

4. Compound past tense I

Formation: The compound past tense I is formed by adding the particle *ыл'е* to the present tense forms of the verb. This applies to both conjugations and to both the positive and the negative forms.

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лудам ыл'е	ом луд ыл'е
2Sg	лудат ыл'е	от луд ыл'е
3Sg	лудеш ыл'е	огеш (ок) луд ыл'е
1Pl	лудына ыл'е	огына (она) луд ыл'е
2Pl	лудыда ыл'е	огыда (ода) луд ыл'е
3Pl	лудыт ыл'е	огыт луд ыл'е

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем ыл'е	ом возо ыл'е
2Sg	возет ыл'е	от возо ыл'е
3Sg	воза ыл'е	огеш (ок) возо ыл'е
1Pl	возена ыл'е	огына (она) возо ыл'е
2Pl	возеда ыл'е	огыда (ода) возо ыл'е
3Pl	возат ыл'е	огыт возо ыл'е

Usage: The compound past tense I is used to express continuous or repeated non-delimited actions or states in the past. It can also express that an action in the past occurred simultaneously with another action, and is comparable in this function to the English past progressive tense ('I was going.'). It is also characteristic of this tense that it is used when the speaker knows something from direct (e.g., eye-witness) experience.

Ожно тиде верыште пеш кугу пўнчө-влак кушкыт ыл'е.	Earlier, very large pine trees grew on this spot.
Мый ялыште илымем годым чодыраш кошташ йөрәтем ыл'е.	When I lived in the country I used to like to go to the forest.
Мый книга лудам ыл'е, тиде жапыште шолыым толын пурыш.	I was reading a book; at this time my brother came in.
Мый таче тудын дек мийышым. Тудо Валентин Колумбын почеламутшым лудеш ыл'е.	Today I visited him/her. (S)he was reading Valentin Kolumb's poem.

улаш (-ам) in the compound past tense I:

	Positive	Negative
1Sg	улам ыл'е	омыл ыл'е
2Sg	улат ыл'е	отыл ыл'е
3Sg	(улеш) ыл'е	огыл ыл'е
1Pl	улына ыл'е	огынал (онал) ыл'е
2Pl	улыда ыл'е	огыдал (одал) ыл'е
3Pl	улыт ыл'е	огытыл ыл'е

5. Converb constructions:

Converb constructions, introduced in 9.III.1. (page 125), can roughly be classified into two groups.

a) Copulative converb constructions: In a copulative converb construction, the second verb of the pairing loses part of its original lexical meaning, but not all of it. The second verb will in many cases serve as a directionality marker. When translated into English, phrasal verbs serve as a good counterpart.

Verb	Meaning	As modifier
волаш (-ем)	to come down	down
вончаш (-ем)	to cross	across, over
каяш (-ем)	to go	away
кўзаш (-ем)	to climb	up
пураш (-ем)	to come in	in
эрташ (-ем)	to go by	by

Converb construction	Literal translation	Factual translation
төрштен волаш (-ем)	to jumping sink	to jump down
ийын вончаш (-ем)	to swimming cross	to swim across
чонештен каяш (-ем)	to flying go	to fly away
нушкын күзаш (-ем)	to crawling climb	to crawl up
толын пураш (-ем)	to coming come in	to come in
куржын эрташ (-ем)	to running go by	to run by

Several dozen Mari verbs can be used in such a function. Note that many modifiers can only be connected with transitive or intransitive verbs, often depending on their own transitivity. All examples given here are intransitive verbs only coupled with other intransitive verbs.

b) Aspectual converb constructions: In these, the second verb's lexical meaning is lost entirely, it serves merely as an aspectual modifier. It signifies if an activity is carried out over a long or short time period, if it has tangible results, et cetera. Several dozen aspectual modifiers are used in Mari.

b1) Imperfective markers: verbs like *илаш (-ем)* 'to live', *кияш (-ем)* 'to lie' or *шинчаш (-ем)* 'to sit' often serve this function. When paired with other verbs, they denote that an activity is carried out over a long time period.

Converb construction	Literal translation	Factual translation
вучен илаш (-ем)	to waiting live	to wait for a long time
шонен илаш (-ем)	to thinking live	to think over
кредал кияш (-ем)	to fighting lie	to have a long fight
рүжген кияш (-ем)	to being loud lie	to make a lot of noise
ончен шинчаш (-ем)	to seeing sit	to observe
шужен шинчаш (-ем)	to being hungry sit	to starve

b2) Perfective markers: verbs like *каяш (-ем)* 'to go', *колташ (-ем)* 'to send' and *шинчаш (-ам)* 'to sit down' occur in this context. They denote that an activity is carried out in a short time period, that there is a transformative nature to the activity, that there are tangible results, et cetera.

Converb construction	Literal translation	Factual translation
йўлен каяш (-ем)	to burning go	to burn down
почылт каяш (-ем)	to opening go	to open all the way
йўын колташ (-ем)	to drinking send	to drink up
шортын колташ (-ем)	to crying send	to break out crying
чеверген шинчаш (-ам)	to reddening sit down	to blush
пижын шинчаш (-ам)	to sticking sit down	to get stuck

Interpretation and translation: Translating converb constructions is often difficult, as all markers can also be used in a literal sense, and as markers sometimes serve different functions – compare, for example, the usage of *каяш (-ем)* in *чонештен каяш (-ем)* and

йүлөн каяш (-ем). How a modifier is to be translated, if at all, must be decided based on context.

IV. Words and word usage

1. Directional adverbs: *лишне* 'near', *мүндырнө* 'far', *көргыштө* 'inside':

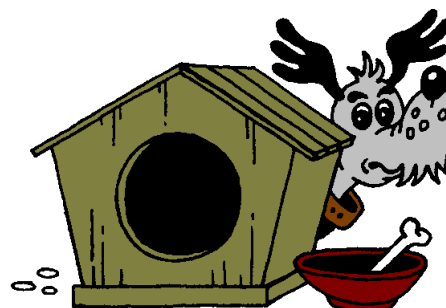
The following adverbs fit into the multi-part directional system established in chapter 16.3.1 (page 197).

Motion toward		No motion		Motion away from	
лишке лишан	near (to)	лишне лишан	close by, nearby	лишыч(ын)	from close by
мүндыркө мүндыран	far off	мүндырнө мүндыран	at a distance, far off	мүндырч(ын)	from afar
көргыш(кө) көргеш	inside, inward	көргыштө көргеш	inside, within	көргө гыч	from within

Мыйын йолташем мүндырнө ила.	My friend lives far away.
Пеш мүндырч, кайыкла, толынам унала.	From far away, like a bird, I came on a visit.
Көргыштө йүштө.	It's cold inside.

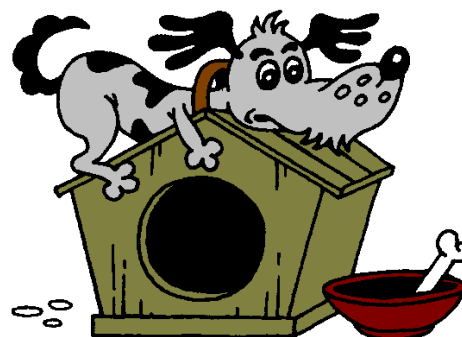
Пий - ончылно.

Пий - шенгелне.

Пий - көргыштө.

Пий – үмбалне.

These multi-part directional adverbs can also be used after a noun as postpositions.

Кол сер лишке толеш.	The fish come close to the shore.
Мый пий дек лишке ом мий.	I'm not going near the dog.
Изам Йошкар-Ола лишне ила.	My brother lives close to Yoshkar-Ola.
Пөрт лишыч куржынам.	I ran away from the house.
Лышташыже пушенге деч мўндыркө ок воч.	The apple (lit. leaves) does not fall far from the tree.
Акам ял деч мўндырнө ила.	My sister lives far from the village.
Пөрт көргышкө иктаж-кө пурен?	Did someone enter the house?
Пөрт көргыштө иктат лийын огыл.	No one was in the house.

Note the preceding postposition in some of these cases: *деч мўндыркө*, *деч мўндырнө*. Before *лишке*, usage of *дек* is optional.

2. Adjectives with the dative:

Like *поян* 'rich', the adjectives *пайдале* 'useful; beneficial' and *тале* 'powerful; skilled, capable' are also used with the dative case: *-лан поян* 'rich in something', *-лан пайдале* 'useful for, beneficial to something', *-лан тале* 'skilled, good at something'.

Марий Эл чодыралан поян.	Mari El is rich in forests.
Салат тазалыклан пайдале.	Salad is good for your health.
Тудо чылалан тале.	(S)he is skilled in everything.

3. Animal names and genders:

Like other languages, Mari can indicate the male and female genders of animal species with specific words, e.g., *ўшкыж* 'bull' ~ *ушкал* 'cow', or with the defining words *узо* 'male' and *ава* 'female': *узо сөсна* 'male pig (boar)' ~ *ава сөсна* 'female pig (sow)'.

4. Animal young:

In Mari the names for animal young are often formed with the word *иге*, e.g., *комбо* 'goose' > *комбиге* 'gosling', *лудо* 'duck' > *лудиге* 'duckling', *чыве* 'chicken' > *чывиге* 'chick'.

5. *куанаш*, *йывырташ* 'to be glad, happy':

These two words are equivalent.

Тыйым ужын, мый йывырте/куанем.	I'm happy to see you.
Мый сай игечылан йывырте/куанем.	I'm happy about the good weather.

V. Exercises

1. Form participial constructions (without possessive suffixes), add the postposition given, and translate. Example: *ялыште илаш, годымы > ялыште илыме годымы* 'when/while living in the countryside'.

- 1.) мўкшотарыште пашам ышташ, деч вара
- 2.) кастене ушкалым лўшташ, годымы
- 3.) чывым пукшаш, деч ончыч
- 4.) мўкш омарта воктен шогылташ, годымы
- 5.) Вўдым опташ, деч вара
- 6.) уныкам вучаш, годымы
- 7.) сад-пакчам ончыкташ, деч ончыч
- 8.) чайым йўаш, деч вара
- 9.) мелнам кўэшташ, годымы
- 10.) кочкаш шинчаш, деч ончыч

2. Match and translate.

- 1.) Пашаш кайымыж годымы Ивук ...
 - 2.) *Иктаж-көм вучымо годымы жап ...
 - 3.) Туныктышын умылтарымыж годымы Эрик ...
 - 4.) *Почтальон толмо годымы Зоя ...
 - 5.) Йўр йўрмө годымы ме ...
- a.) мөнгыштө *шинчена ыл'е.
 - b.) пеш йывырта.
 - c.) кевытыш пұрыш.
 - d.) *окнаш ончен шинча.
 - e.) *кужун эрта.

* *шинчаш* (-ем) 'to sit', *иктаж-кө* 'somebody' *почтальон* 'mailman' *окна* 'window', *кужун* 'slowly'

3. Form participial constructions with the appropriate possessive suffixes and the postposition *деч вара*. Answer questions expressed in the second person plural with the first person plural.

- 1.) Тый кунам ече дене мунчалташ кает? (уроным ышташ)
- 2.) Тудо кунам пörтылеш? (пашам пытараш)
- 3.) Тудо кунам толеш? (телевизор дене *кином ончаш)
- 4.) Нуно кунам пашам угыч ышташ тўналыт? (изиш каналташ)
- 5.) Те кунам зарядкым ыштеда? (кын'елаш)

* *телевизор* 'television', *зарядке* 'physical exercise, gymnastics', *кино* 'cinema; movie'

4. Match appropriately.

- 1.) Пенсийыш лекме деч ончыч тудо ...
- 2.) Уныкажым ужмыж годым тудо ...
- 3.) Мый самырык улмем годым ...
- 4.) *Радиом колыштмо деч вара мый ...
- 5.) *Телефон йынгыртыме годым тый ...
- 6.) Ялыште илымына годым ме ...
- 7.) Тудым вучымо годым ме ...
- 8.) *Москош кайыме деч ончыч тудо ...

- a.) *футбол дене пеш сайын модынам.
- b.) чот йывыртен.
- c.) чўчкыдын чодырашке коштынна.
- d.) школышто пашам ыштен.
- e.) Йошкар-Олаште илен.
- f.) кушто ыльыч?
- g.) чыла нерген кутырен налынна.
- h.) кочамлан у уверым *каласкаленам.

* радио 'radio', телефон 'telephone', Москва 'Moscow', футбол 'football, soccer', каласкалаш (-ем) 'to tell, to talk'

5. Translate into Mari.

- 1.) before baking pancakes (Sg)
- 2.) after watching a movie /фильм/
- 3.) before the store opened (= before opening the store)
- 4.) while we were waiting
- 5.) before going to bed /малаш возаш (-ам)/
- 6.) before drinking tea
- 7.) after cutting down the forest
- 8.) upon returning from the village
- 9.) while swimming
- 10.) after fishing
- 11.) while looking for this house
- 12.) after finding this house
- 13.) while paying

6. Rewrite the following sentences in all persons, singular and plural.

- 1.) Мый школышто пашам ыштем ыл'е.
- 2.) Мый *кажне кечын йўштылам ыл'е.
- 3.) Мый тидым ом пале ыл'е.
- 4.) Мый *тунам олаште ом иле ыл'е.

* кажне 'each, every', тунам 'then, at that time'

7. Put the verbs in parentheses into the compound past tense I.

- 1.) Ожно тыште *кужу пўнчө-влак (кушкаш).
- 2.) Мый ялыште илымем годым чодыраш кошташ (йөраташ).
- 3.) Пөрт ончылно ладыра куэ (кушкаш).
- 4.) Кочаже мўкшотарыште мўкшым (ончаш).
- 5.) Коваже ушкалым (лўшташ).
- 6.) Нуно кенжежым кече мучко (йўштылаш).
- 7.) Нунын толмо годым те мом (ышташ)?

* *кужу* 'long'

8. Translate the answers given in English into Mari.

- a) Уна толмо кечын тый мом ыштет ыл'е?
I was fishing.
Уна толмо кечын *акат мом ышта ыл'е?
She was reading a book.
Уна толмо кечын те мом ыштеда ыл'е?
We were in town.
Уна толмо кечын ачат ден ават мом ыштат ыл'е?
They were feeding the roosters.
- b) Почтаьон газетым кондымо годым тый мом ыштет ыл'е?
I was sleeping /*малаш (-ем)*/ .
А *изат? He was preparing his homework.
А *шольыч? He was writing a letter /*серыш*/ .
А акат ден шўжарет? They were milking the cows.
- c) Чодыраште понгым погымо годым тый мом ўжынат?
I saw a wolf. /*пуре*/ .
Чодыраште понгым погымо годым ачат мом ўжын?
My father saw a bear. /*маска*/ .
Чодыраште понгым погымо годым шўжарет мом ўжын?
My sister saw a hare. /*меран*/ .
Чодыраште понгым погымо годым изат ден акат мом ўжыныт?
My brother and sister saw a fox. /*рывыж*/ .
Чодыраште понгым погымо годым те мом ўжында?
We saw a hedgehog. /*шоншо*/ .
Чодыраште понгым погымо годым Ануш мом ўжын?
Anush saw a squirrel. /*ур*/ .

* *ака* '(elder) sister', *газет* 'newspaper', *иза* '(elder) brother', *шольо* '(younger) brother'

9. Read and translate the following Mari folk proverbs.

- 1.) Мўндыран пыштымыжым лишычрак налат, лишан пыштымыжым мўндырнырак налат.
- 2.) *Олмапужо деч олмаже мўндыркө ок *воч.
- 3.) Олманат *ўмбалже *чевер, да көргыштыжө *шукш лийын кертеш.
- 4.) *Шенгекет ончалде, ончыко ит кае.

* *олмапужо* 'apple tree', *возаш (-ам)* 'to lie down; to fall'; *ўмбал* 'surface', *чевер* 'beautiful', *шукш* 'worm', *шенгек(е)* 'back, behind'

10. Read the following two Mari folk riddles and try to solve them. The answers are given in the key.

- 1.) Йошкар *кашта ўмбалне ош чыве шинча.
- 2.) Пөрт *ўмбачем пел ече дене *волем.

* *кашта* 'beam, crossbar', *ўмбач(ын)* 'from the top of, from above', *волаш (-ем)* 'to descend, to come down'

11. Insert the following adverbs/postpositions into the appropriate sentences: *мўндыркө, көргыштө, воктене (2x), ончыко, мўндырнө, шенгеке, шенгелне, ўмбалне, мўндырчын, ончылно (or шенгелне), *шенгечын, *ўмбаке, ончылнем, *воктеке*.

- 1.) Мыйын акам ... ила.
- 2.) Пушенге ... кайык шинча.
- 3.) Мый ... ом уж.
- 4.) Семон кугыза ... Епрем кугыза шинча.
- 5.) Сурт ... шуко паша уло.
- 6.) *Турист-влак энгер ... верланеныт.
- 7.) Ме эре ... каена.
- 8.) Йоча пөрт ... *кўза.
- 9.) Мый авамым ... палышым.
- 10.) Пушенге ... пырыс лекте.
- 11.) Пөрт ... куэ кушкеш.
- 12.) Йоча пөрт ... кайыш.
- 13.) Пакча ... Элнет коеш.
- 14.) Мыйын ... уныкам шинча.
- 15.) Куэ ... мотор ўдыр *толын шогал'е.

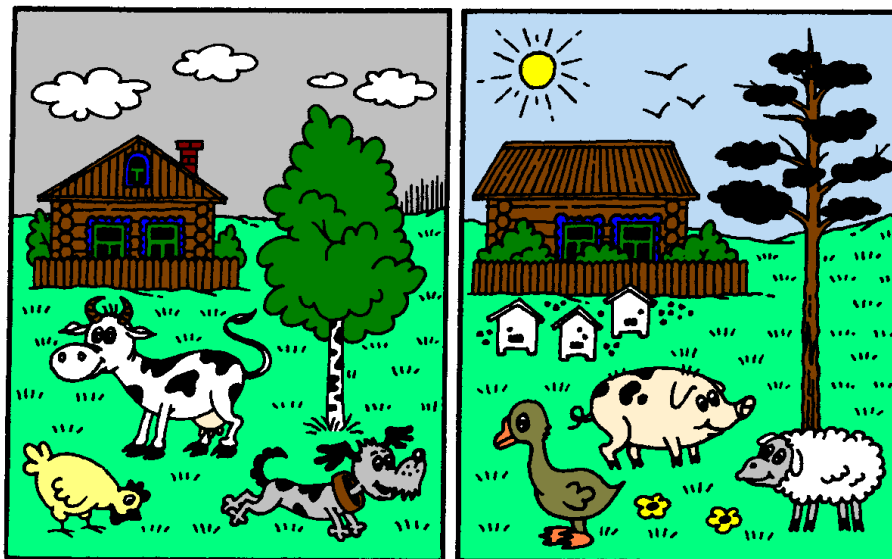
* *шенгеч(ын)* '(out) from behind', *ўмбаке(е)* 'onto, on top of', *воктек(е)* 'beside, next to', *турист* 'tourist', *кўзаш (-ем)* 'to climb', *пырыс* 'cat', *толын шогалаш (-ам)* 'to go up to, to come up to, to approach'

12. Translate.

- 1.) Мемнан ончылно энгер.
- 2.) *Шӧрлыкыштӧ ончал.
- 3.) Мланде ўмбалне ош лум *кия.
- 4.) Ме школ деч мўндырнӧ илена.
- 5.) Мый тыйым мўндырч палышым.
- 6.) Эныр омса воктен шога.
- 7.) Воктекем шич.
- 8.) Кайык куэ ўмбака шинче.

* шӧрлык 'shelf', кияш (-ем) 'to lie'

13. Compare the two pictures and translate the answer to the question: *Кокымшо *сўрет икымше деч мо дене ойыртегалтеш?*

Кече кечан. *Пыл уке. Кайык-влак *каваште *чонештылыт. Пӧрт кок окнан гына. *Тўнык огеш *кой. Пӧрт лишне пўнчӧ кушкеш, *пеледыш *пеледеш. Пӧрт ончылно кум мўкш омарта. Кудывечыште, пўнчӧ воктене, сӧсна, *шорык, лудиге улыт.

* сўрет 'picture, drawing', пыл 'cloud', чонештылаш (-ам) 'to fly (about)', тўнык 'chimney', кава 'sky', пеледыш 'flower', пеледаш (-ам) 'to flower, to bloom', шорык 'sheep'

14. Insert the following verbs in the proper form into the appropriate sentences. Use the present tense. (*ышташ, ончаш, кочкаш, лекташ, лүшташ, шогаш, кушкаш, төчаш, лүдаш, пукшаш, йывырташ, пörдаш*)

- 1.) Ануш чывым
- 2.) Кочай мўкшым
- 3.) Пöрт шенгелне ладыра куэ
- 4.) Пўнчö кенезымат, телымат ужарге
- 5.) Нуно эрат-касат пашам
- 6.) Ковай ушкалым
- 7.) Эвай пенсийыш
- 8.) Ануш мўйым
- 9.) Коча ден кова пеш
- 10.) Шемеч йол йыр
- 11.) Ануш агытан деч
- 12.) Шемеч Эчаным кидшым да шўргыжым нулаш

Ануш чывигым пукша. Шемеч Эчаным нулынеже.

15. Translate into Mari.

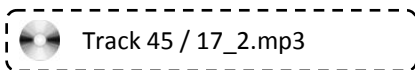
- 1.) Anush went into the yard and fed the ducks, the geese, and the chickens (Sg).
- 2.) In the barnyard there is always much work to do.
- 3.) Grandfather and grandmother are on (their) feet day and night.
- 4.) Grandmother milks the cows and grandfather feeds the cattle /вольык/ and looks after the bees.

16. Translate the following dialogue.

- Стапан кугызай, те кунам пенсийыш лектында?
- Тиде ий гыч мый пенсионер улам.
- Пенсийыш лекме деч вара тендан *яра жапда шуко уло?
- *Ойлыманат огыл. Эрдене эрак н'игуш ом вашке, чыла пашам вашкыде ыштем.
- Яра жапыште те мом ыштеда?
- Шуко лудам, *радиом колыштам, телевизорым ончем.
- Те вет *кид-йоллан пеш мастар улыда. Ынде, очын'и, *күслем ышташ жапда уло.
- Чынак. Ондак эре жап ок *сите ыл'е. А кызыт *йöратыме пашамлан *уло *чоным пуэм.
- А тазалыкда *кузерак?
- Тазалыклан *вуйым ом ший. Мый шке тазалыкем эре *пенгыдемдем: зарядкым ыштем, телым ече дене коштам, йўштылам.
- Телымат йўштылыда?
- Йўштылам. Тиде вет пеш пайдале.

* *яра жап* 'free time', *ойлыманат огыл* 'that goes without saying', *радио* 'radio', *кид-йоллан мастар* 'jack-of-all-trades; someone who can turn his hand to anything', *күсле* 'gusli (folk instrument similar to a zither)', *сумаш (-ем)* 'to be enough, to be sufficient', *йöратыме* 'favorite', *уло* 'whole, entire', *чон* 'soul, spirit', *кузерак (=кузе)*, *-лан вуйым шияш (-ям)* 'to complain about something', *пенгыдемдаш (-ем)* 'to strengthen'

17. Write down the dictation.

18. Латкандашымше урок: Паша тургым

Track 46 / 18_1.mp3

I. Text

Сылне кенеж кече. Канде каваште ик пылат огеш кой. Яллаште шудо солымо пагыт тўналын. Пўнчеръял уремыште шып, ик чонат уке. Эсогыл икшыве ден шонго енжат пасушто улыт.

Эвайын суртыштат таче чыланат пеш эр кын'елыныт. Нуно чодырашке шудо солаш каят. Эвайын олыкшо ял деч мўндырнў огыл, сандене нуно тушко йолын каят да вашке миен шуыт. Олык йыр лонга чодыра. Чодыраште куку мур. Ала-кушеч кўшыч турий муро йўк шокта. Шудо коклаште йошкар мўр кўэш.

Эвай кугыза йырваш ончал'е, саважым солалтыш да тўн корным тўнал'е. Тудын почеш молыштат шогальыч. *Сава-влак йыл-йол, йыл-йол веле койыт. Паша дене жап шижде эрта. Кас марте нуно делянкым солен пытареныт. Эвай кугыза пеш йывыртен. Вет Серге ден Елу толын огыт керт ыл'е гын, кунам тудо шкетын чыла солен пытара ыл'е.

А коваже ден уныкаже мўнгыштў сурт кокла пашам ыштылыт. Нуно пакчаште шоган, ковышта, кешыр йырангыш вўдым опат, шўкшудым сомылат, емыжым погат. Кастене кўтў толмеке, ушкар ден шорыкым вўташ пуртат, вольыкым пукшат, шудо солышо-влакын толмашешышт кас кочкышым ямдылат.

*Сава-влак йыл-йол, йыл-йол веле койыт. Scythes glitter here, there, and everywhere.

II. Vocabulary

ала-кушеч	from somewhere /see IV.2./	паша тургым	harvest time
вольык	cattle	пурташ (-ем)	to bring in, to lead into
вўдым опташ (-ем)	to water	пыл	cloud
вўта	cattle shed	сава	scythe
делянке	allotment; plot (of land)	солалташ (-ем)	to sharpen
емыж	berries, fruit	солаш (-ем)	to mow
икшыве	child	солен	to finish mowing
йолын	on foot	пытараш (-ем)	
йыл-йол	/denotes quick, intermittent actions/	сомылаш (-ем)	to weed
йыран	bed, patch	сурт кокла паша	house-keeping / farmyard work
йырваш	everywhere, on all sides, around	сылне	beautiful
кава	sky	толмаш	the coming, the arrival
канде	blue	тургым	harvest time, hard work
кас кочкыш	evening meal	турий	(sky)lark
кешыр	carrot	туш(ко)	(to) there
коклаште	in the middle, among, between /see IV.3./	тўн	main, primary, chief
куку	cuckoo	тўн корно	first strip
кўаш (-ам)	to ripen, to mature	чон	soul, spirit
кўтў	herd	шижаш (-ам)	to feel, to sense
кўшыч	from above /see IV.2./	шижде	without being noticed, imperceptibly
миен шуаш (-ам)	to come, to arrive	шогалаш (-ам)	to stand (up)
молыштат	the others too /see III.4/	шокташ (-ем)	to be heard
мөр	strawberry	шонго	old
мураш (-ем)	to sing	шорык	sheep
муро	song	шўдо солымо	haymaking time
мўндырнө	far, far off, at a distance	пагыт (жап)	
опташ (-ем)	to place, to set	шўкшўдо	weed(s)
пагыт	time	шып	quiet, calm
		эсогыл	even

III. Grammar

1. Counterfactual conditional clauses:

In such constructions, the conditional clause expresses a condition that is false or unlikely. They are often used to express possibilities that existed in the past, but that were not fulfilled. As in factual conditional sentences – see 8.III.5. (page 109) – the word *зын* 'if' comes at the end of the conditional clause. The semantic difference between factual and counterfactual conditional sentences is expressed grammatically through the choice of tense. In counterfactual conditional sentences the compound past tense I (present tense + particle *ыл'е*) is used in either the main clause alone or in both the conditional and the main clauses.

Тидым палем ыл'е гын, толам ыл'е .	If I had known that, I would have come.
Тудо йўштö вўдым ок йў гын, ок черлане ы'ле .	If (s)he had not drunk cold water, (s)he would not have gotten sick.
Мо лиймым палем ыл'е гын, тыге ом ыште ыл'е .	If I had known what would happen, I would not have done it like this.

Note that Mari does not distinguish between time levels (e.g., would go ~ would have gone) in counterfactual conditional sentences. Thus in the following sentence several translations are possible. The 'correct' translation depends on the context.

Ана серышым налеш ы'ле гын, пеш йывырта ыл'е .	1. If Ana got a letter, she would be happy. 2. If Ana had gotten a letter, she would be happy. 3. If Ana had gotten a letter, she would have been happy.

2. Gerund in *-мек(е)* (gerund of prior action):

Formation: The gerund suffix *-мек(е)* is added to the verbal stem. First conjugation verbs with a verbal stem ending in certain consonant clusters are automatically simplified – see 6.III.1. (page 83). In the second conjugation the word-final *-e/-o/-ö* becomes *ы* before the ending is added.

Infinitive		Verbal stem	Gerund
Conjugation I	лудаш	луд-	лудмек(е)
	толаш	тол-	толмек(е)
	кочкаш	кочк-	кочмек(е)
	лекташ	лект-	лектмек(е)
Conjugation II	вучаш	вучо-	вучымек(е)
	ышташ	ыште-	ыштымек(е)
	каяш	кае-	кайымек(е)
	пуаш	пуо-	пуымек(е)

The shorter form *-мек* is more typical of the spoken language.

Usage: The gerund in *-мек(е)* is used to express an action occurring prior to the action expressed by the main conjugated verb (regardless of which tense this verb is in). In the English equivalents 'after' can generally be used.

Изиш каналтымеке ме угыч пашам тўналына.	After resting a little we'll start working again.
Уроким ыштымеке Эчан телевизорым ончыш.	After doing his homework Echan watched television.
Мөнгышкө пөртылмеке ме тудын дене чыла нерген кутырен налынна.	After returning home we talked with him/her about everything.

If the agent of the gerundial action is a personal pronoun, it can be explicitly indicated with possessive suffixes. Note the parallel forms in the third person singular.

	лудаш > лудмек(е)	кочкаш > кочмек(е)
1Sg	лудмекем	кочмекем
2Sg	лудмекет	кочмекет
3Sg	лудмекыже ~ лудмекше	кочмекыже ~ кочмекше
1Pl	лудмекына	кочмекына
2Pl	лудмекыда	кочмекыда
3Pl	лудмекышт	кочмекышт

	каяш > кайымек(е)	мураш > мурымек(е)
1Sg	кайымекем	мурымекем
2Sg	кайымекет	мурымекет
3Sg	кайымекыже ~ кайымекше	мурымекыже ~ мурымекше
1Pl	кайымекына	мурымекына
2Pl	кайымекыда	мурымекыда
3Pl	кайымекышт	мурымекышт

It is also possible to use the genitive form of the pronoun along with the suffixed form of the gerund: *мыйын лудмекем*, *тыйын кочмекет*, etc. The agent can also be indicated with the genitive form of the pronoun alone: *мыйын лудмеке*, *тыйын кочмеке*.

Университетым пытарымекем , мый аспирантурыш тунемаш пұрышым .	After finishing the university, I started a postgraduate course of studies.
Тудын толмекыже ме вокзалыш кайышна.	After (s)he came, we went to the station.
Тудын кайымеке мый малаш возым.	After (s)he left, I went to bed.

If the agent of the gerundial action is a noun, it can be in the nominative or the genitive. In the latter case the gerund usually has a possessive suffix: *кўтў толмеке* 'after the herd comes', *Ивук толмеке ~ Ивукын толмекыже* 'after Ivuk comes', *Сапаевмытын толмекышт* 'after the Sapayevs come'.

Авада толмеке, те куш каеда?	After your mother comes, where will you go?
Ирукын кайымекеже, кө толын?	After Iruk left, who came?

Note that the gerund in *-мек(е)* expresses only that the action occurs prior to something else. Whether it should be translated with the present or past tense, depends on the context.

Авада толмеке, те куш каеда?	After your mother comes, where will you go?
Авада толмеке, те куш кайышда?	After your mother came, where did you go?

Note that a parallel form of the gerund in *-мек(е)* is the participial construction with the postposition *деч вара*.

Пенсийыш лекме деч вара, тудын шуко яра жапше лие. Пенсийыш лекмеке, тудын шуко яра жапше лие.	After retiring, (s)he had a lot of free time.

3. Plural suffix *-ла*:

In addition to the plural suffixes *-лак*, *-шамыч*, and *-мыт*, the plural suffix *-ла* can also be used. This suffix is restricted in scope: it is generally, though not exclusively, used with inanimate nouns with local meaning in the local cases (inessive, illative, lative): *ял* 'village' > *яллаште*, *яллаш(ке)*, *яллаш*.

Чодыралаште могай емыж кушкеш?	What kind of berries grow in the forests?
Могай олалаште шуко пörтым ыштат?	In which cities are many houses being built?
Могай исторический жап дене тиде верла кылдалтыныт?	With which historical era were these places associated?
Яллам, олалам ужын коштым.	I traveled about and saw villages and cities.

4. Possessive suffix 3Pl as a plural suffix:

The possessive suffix of the third person plural *-ум* can on occasion be used as a plural marker such as *-лак*.

Тудын почеш молыштат шогальыч.	And the others followed after him/her.

IV. Words and word usage

1. *ик ... -ам*:

The construction with *ик* and a noun with the particle *-ам* has the meaning 'not a single ..., not even one ...'. The verb is negated in such instances.

Ик пылат огеш кой.	Not a single cloud is to be seen.
Ик енат ыш тол.	Not a single person came.

2. Multi-part directional adverbs: *ала-кушто* 'somewhere', *кўшнө* 'up, above', *ўлнө* 'below'

Motion toward		No motion		Motion away from	
ала-куш(ко), ала-кушан	(to) somewhere	ала-кушто, ала-кушан	some-where	ала- кушеч(ын)	from some- where
кўш(кө), кўшан	upward, above	кўшнө, кўшан	up, above	кўшыч(ын)	from above
ўлык(ө)	down(ward)	ўлнө ўлан	below, underneath	ўлыч(ын)	from below

Ала-кушто мўндырнө куку мұра.	Somewhere in the distance, a cuckoo is singing.
- Мичу, мом кычалат? - Ручкам ала-кушан пыштенам, муын ом керт.	- What are you looking for, Michu? - I put my pen somewhere and now I can't find it
Самолёт кўшкө чонештен кайыш.	The airplane flew up and away.
Кўшычын ончымо годым чыла изин коеш.	When looking from above, everything seems small.
Вазым кўшан шынде.	Put the vase up there.
Ўлыкө сумкатым пыште.	Put your bag down.
Ўлнө н'имат уке.	There's nothing down there.

3. Multi-part directional postposition *коклаште* 'in the middle, among'

Motion toward		No motion		Motion away from	
коклаш(ке)	into the middle of, among	коклаште	in the middle of, between, among	кокла гыч	from the middle of

Ен коклаш(ке) ит пуро.	Don't meddle in other people's business.
Шуко миллион шўдыр коклаште шкендын шўдыретым кычал.	Among many millions of stars, search for your very own one.
Чыла студент кокла гыч эн сайжым регионысо олимпиадыш колтена.	Out of all the students, the very best is sent to the regional competition.

4. *тошто*, *шонго* 'old':

Both of these words mean old. The word *тошто* is used more in the sense of 'not new' and with inanimate objects, whereas *шонго* is used more in the sense of 'not young': *тошто пөрт* 'old house', *шонго шорык* 'old sheep'.

5. *жап*, *пагым* 'time':

These words are synonymous, *жап* is the more usual of the two.

6. *опташ (-ем)* 'to place, to set' ~ *опташ (-ем)* 'to bark':

Note the difference in meaning between these two second conjugation verbs.

Мом тынаре шуко сумкаш оптенат?	Why did you put so much into your bag?
Көн пийже опта?	Whose dog is barking?

7. *мотор, сылне* 'beautiful':

These words are synonyms: *мотор ўдыр* ~ *сылне ўдыр* 'beautiful day', *мотор кече* ~ *сылне кече* 'beautiful day'.

8. *йоча, икшыве* 'child':

These words are synonyms.

V. Exercises

1. Translate.

- 1.) Мый тидым палем **ыл'**е гын, тудлан йынгыртем **ыл'**е.
- 2.) Тудо вўдым ок опто **ыл'**е гын, чыла саска *кошка **ыл'**е.
- 3.) Тый таче от тол **ыл'**е гын, тудым от уж **ыл'**е.
- 4.) Тудо пашажым рушарнян тўналеш **ыл'**е гын, таче марте пыта́ра **ыл'**е.
- 5.) Мичу *серышым ок возо **ыл'**е гын, мый ом тол **ыл'**е.

* *кошкаш (-ем)* 'to dry (out) (intr.)', *серыш* 'letter'

2. Continue the sentences, using the phrases in parentheses. Negate, if appropriate.

- 1.) Тудо эр кын'елеш **ыл'**е гын, (шуко пашам ыштен керташ).
- 2.) Тудо эр ок кын'ел **ыл'**е гын, (шуко пашам ыштен керташ).
- 3.) Мый йолын каем **ыл'**е гын, (*вараш кодаш).
- 4.) Мый йолын ом кай **ыл'**е гын, (вараш кодаш).
- 5.) Тый мыланем вўдым опташ полшет **ыл'**е гын, (пашам вашкерак пытараш).
- 6.) Тый мыланем вўдым опташ от полшо **ыл'**е гын, (*кинош шуаш).
- 7.) Почеламутым огыда түнем **ыл'**е гын, (*кокытаным налаш).

* *вараш кодаш (-ам)* 'to be late', *кино* 'cinema; movie', *кокытан* 'a two (failing grade in the Russian educational system)'

3. Жапет лиеш **ыл'**е гын, мом ыштет **ыл'**е?

- 1.) (кова деке *миен толаш)
- 2.) (чодыраш понгым погаш каяш)
- 3.) (кевытыш каяш)
- 4.) (команмелнам кўэшташ)
- 5.) (ече дене мунчалташ)
- 6.) (кол кучаш каяш)
- 7.) (ковышта когыльым ышташ)
- 8.) (театрыш каяш)

* *миен толаш (-ам)* 'to visit, to drop in on'

4. Finish the following sentences by translating the words in parentheses into Mari.

- 1.) *Директор лиям **ыл'**е гын, (I would have a secretary /*секретарь*/).
- 2.) Йўр ок лий **ыл'**е гын, (I would collect mushrooms in the forest).
- 3.) Таче кастене толат **ыл'**е гын, (I would bake you a layered pancake).
- 4.) *Миллион тенгем *модын налам **ыл'**е гын, (I would buy a car /*машина*/).
- 5.) Ялыште илем **ыл'**е гын, (my health would be better).

* *директор* 'director', *миллион* 'million', *модын налаш (-ам)* 'to win'

5. Translate.

- 1.) If he had come earlier /*ондакрак*/, he would have seen her.
- 2.) If Anna got a letter /*серыш*/, she would be happy.
- 3.) If the children caught any fish, they would cook fish soup /*кол лем*/.
- 4.) If you had put the fishing rod in its place, you would not have looked (for it) until evening.
- 5.) If I didn't know (anything) about this, I wouldn't tell /*ойлаш (-ем)*/ (it) to you.
- 6.) If she hadn't drunk cold water, she wouldn't have gotten sick /*черланаш (-ем)*/.

6. Form the gerund in –мек(е) from the following verbs.

каяш	погаш	йүкташ	висаш
вучаш	полшаш	йүаш	шочаш
кутыраш	манаш	ырыкташ	миен шуаш
шинчаш (-ам)	колышташ	шонаш	толаш

7. Form the gerund in –мек(е) from the verbs in parentheses.

- 1.) Изиш (каналташ) ме угыч пашам түналына.
- 2.) *Текстым (возен налаш) мый тудым марий йылмыш *кусарем.
- 3.) Мөнгышкө (пörтылаш) ме тудын дене чыла нергенат кутырен налынна.
- 4.) Уроком (ышташ) Эчан *телевизорым ончыш.
- 5.) Йыраным (сомылаш) вүдым опто.

* текст 'text', кусараш (-ем) 'to translate', телевизор 'television'

8. Finish the following sentences by translating the words in parentheses into Mari.

- 1.) Вуй корштымым шижмеке, (she went home) .
- 2.) Унам *ужатымеке, (he watched television).
- 3.) Эрден эрак кын'елмеке, (they do gymnastics /зарядке/).
- 4.) Волыкым пуртымеке, (they milk the cows).
- 5.) Серышым возымеке, (he went to the post office /почто/).
- 6.) Икмыняр жап эртымеке (Echan came).

* ужаташ (-ем) 'to accompany'

9. Translate the following sentences

- 1.) Шудым солен пытарымеке, Серге мыт мөнгышкышт кайышт.
- 2.) Каналтымеке, мый пашам ыштынем.
- 3.) Кином ончымеке, ме *рестораныш пурышна.
- 4.) Мөрым погымеке, *вареньым шолтышна.
- 5.) Уремыш лекмеке, Серген үдыржым ужна.
- 6.) Чайым йүмеке, телевизорым ончышна.
- 7.) Авана толмеке ме театрыш каена.
- 8.) Ирукын кайымекеже Ивук толын.

* ресторан 'restaurant', варен'е 'jam'

10. Rewrite the following phrases with a participial construction and *деч вара* by using the gerund in *-меке*. Example: *кинош кайыме деч вара* > *кинош кайымеке*

- 1.) университетыш толмо деч вара
- 2.) *декан дене кутырымо деч вара
- 3.) шудо солымо деч вара
- 4.) паренгым погымо деч вара
- 5.) *диктантым тергыме деч вара
- 6.) пенсионыш лекме деч вара
- 7.) вуд шолаш пұрымо деч вара

* *декан* 'faculty dean', *диктант* 'dictation'

11. Translate. Use the gerund in *-меке*.

- 1.) After starting, the work must be finished.
- 2.) After giving the sick child vitamin tea to drink, she must be put to bed /*малаш пышташ*/.
- 3.) After the sun comes up /*лекташ*/, the birds start to sing.
- 4.) After coming from the shop, call your father at work.
- 5.) When the berries have ripened, we will go pick (them).
- 6.) After feeding the cattle, you can go outside /*уремыш*/ to play.
- 7.) After the herd comes, drive the cows (Sg) and sheep (Sg) into the cattle shed.

12. Form the inessive forms of the plural in *-ла* from the following words.

ял	вер	урем	пөрт
сурт	чодыра	ола	энер

13. Form sentences from the following words.

- 1.) чодыралаште, емыж, кушкаш, могай
- 2.) энерлаште, марий *республикысе, кол, илаш, могай
- 3.) тиде верла, кылдалташ, *исторический жап дене, могай
- 4.) могай, олалаште, пөрт, ышташ, шуко
- 5.) *кияш, үстеллаште, мо

* *республик* 'republic', *исторический* 'historical', *кияш (-ем)* 'to lie'

14. Add the particle *-ам* to the following nouns and insert them into the appropriate sentences. (*кайык*, *пыл*, *йолташ*, *ен*, *шүкшудо*, **пеледыш*)

- 1.) Тыште ик ... үке.
- 2.) Йырангыште ик ... лектын огыл.
- 3.) Йүр толмо годым ик ... ок муро.
- 4.) Тудын йыранже пеш сай, ик ... үке.
- 5.) Каваште ик ... ок кой.
- 6.) Мыйын ик ... үке.

* *пеледыш* 'flower'

15. Insert the following words into the appropriate sentences and translate. (*кокла гыч, кўшкө, кўшнө, ала-кушто, ала-кушко, ала-кушеч кўшыч*)

- 1.) Элексей оксажым ... пыштен да н'игузеат муын ок керт.
- 2.) Мемнан ... иктат Пöтырым ужын огыл.
- 3.) ... *кагаз *самолёт чонештен тольо.
- 4.) ... ончал, тиде мо – палет?
- 5.) Коват кушто? – ... пакчаште йыраным сомыла.
- 6.) ... турий муро.

*кагаз 'paper', самолёт 'airplane'

16. What do the following compounds mean?

турий муро	ушкал күтү	чодыра кайык
чодыра емыж	кайык муро	сава йүк
түн паша	куэвүд	ял үрем
шорык күтү	сурткайык	пөрт паша

17. Replace the words in italics with synonyms.

- 1.) Пөрт воктене *мотор* куэ кушкеш.
- 2.) Мый *тудым* ончен *йывыртом*.
- 3.) *Йоча-влак* мөнгышкө пöртылыт.
- 4.) *Шудо* солымо жап *толын шуо.
- 5.) Могай *сылне* пеледыш!
- 6.) Серышым налмеке, мый пеш *куанышым*.

* *толын шуаш (-ам)* 'to come, to arrive'

18. Answer the following questions about the text *Паша тургым*.

- 1.) Ял уремыште молан ик чонат огеш кой?
- 2.) Шонго ден икшыве-влак кушто улыт?
- 3.) Эвайын суртышто молан чыланат эр кын'елыныт?
- 4.) Молан нуно чодыраш йолын каят?
- 5.) Могай кайык-влак чодыраште мурат?
- 6.) Түн корным кө түналеш?
- 7.) Сапаевмыт кунам олыкым солен пытареныт?
- 8.) Молан Эвай кугыза пеш йывыртен?
- 9.) Кова ден уныкаже мом ыштат?

19. Add the following words in the necessary form to the following dialogues: *шудо, мөр (2х), ныл, шуко уло, вольык, огыл, полшаш, солаш, пурташ*.

- а) – Елу, айда чодыраш каена. ... кўын.
 – Кызыт ... погаш жапем уке. Ме шудым ... каена. Авамлан ... кўлеш.

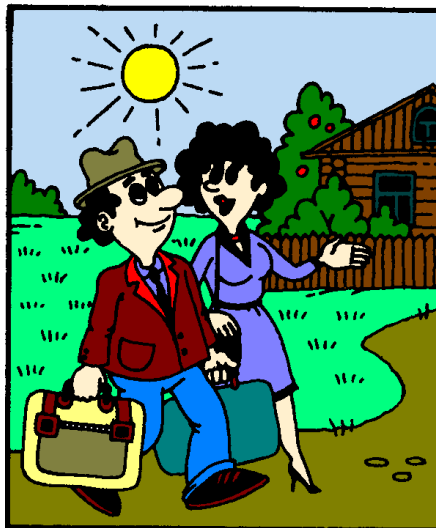
- b) – Эчан, күтү толын. ... пурто.
 – Йөра, ковай. А ушкалым кунам пурташ?
 – Ушкалым йүктө да вара вүташ
- c) – Елу, те кунам мөнгыш каеда?
 – ... солен пытарымеке.
 – А солашда ... ?
 – Пеш шукыжак
 – Мыняр шагат гыч пытареда?
 – Иктаж ... шагат гыч.

20. What do the following Mari folk proverbs mean?

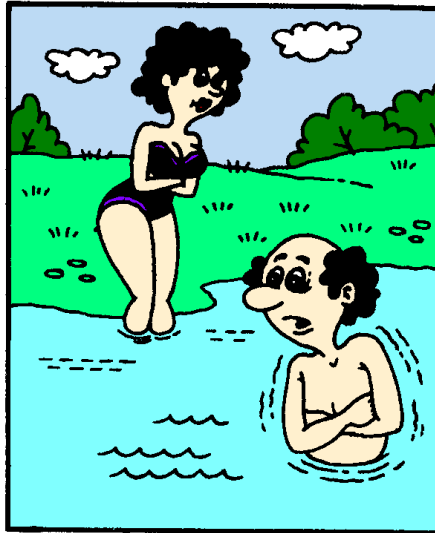
- 1.) Ик корно гыч чыла корныш каяш лиеш.
- 2.) Пиал корно *күчык, *ойго корно *кужу.
- 3.) *Писе енын агытанжат писе.
- 4.) Поро мут чонымат ырыкта.
- 5.) Йылмыже үй, чонжо *кү.

* *күчык* 'short', *ойго* 'grief, sorrow', *кужу* 'long', *писе* 'fast; nimble', *кү* 'stone'

21. Read and translate the captions of the following pictures.

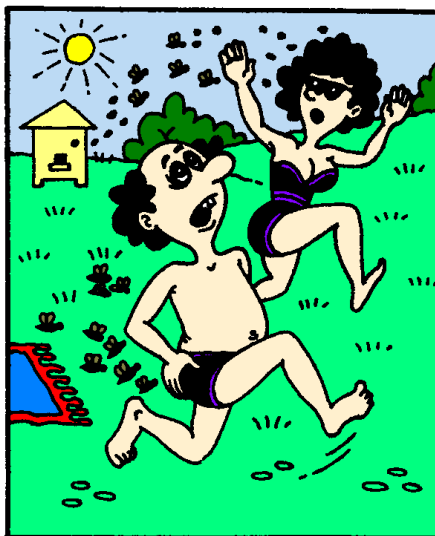
Елу ден Эчан ялыш каят.

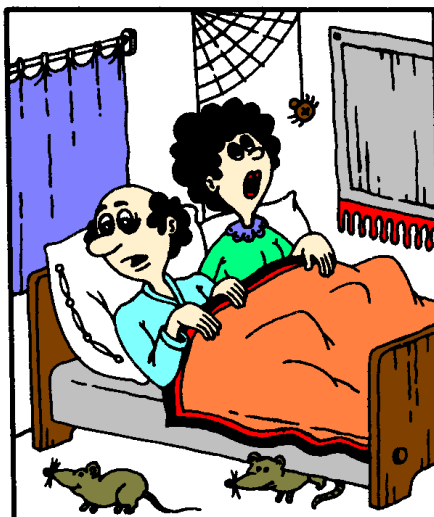
Ялыште игече *вашталтын, йўштылаш ок лий. Вўд йўштö.

Нуно кечыште кият. Нунын деч *лишне мўкш омарта уло.

Мўкш-влак нунын йыр *чонештылыт. Теве *пўшкылыт.

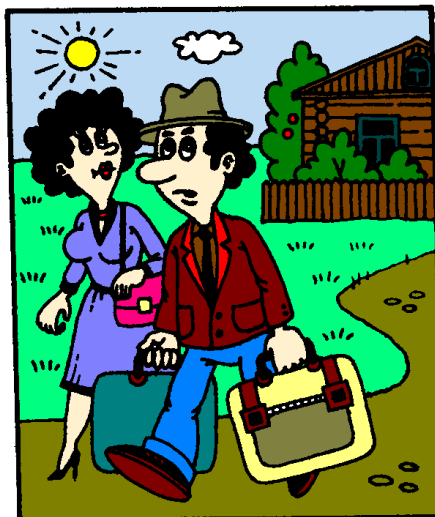
Кастене нуно *мален огыт керт. *Кровать *йымалне *коля-влак *кудалыштыт.

Вес кечын олыкышто *кишкым ужыт. Нуно пеш кишке деч лўдыныт.

Вара йўр йўреш тўнал'е. Йўр *пөлемым *нөртыш.

Отпускым *мучашке эртарыде, мӧнгышкышт кайышт.

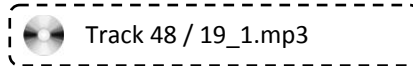
* *вашталташ* (-ам) 'to change (intr.)', *лишне* 'close by, close to', *чонештылаш* (-ам) 'to fly (about)', *пӱшкылаш* (-ам) 'to sting', *малаш* (-ем) 'to sleep', *кровать* 'bed', *йымалне* 'under, underneath', *коля* 'mouse', *кудалышташ* (-ам) 'to run around', *кишке* 'snake', *пӧлем* 'room', *нӧрташ* (-ем) 'to make wet', *мучаш* 'end', *эртарааш* (-ем) 'to spend (time) /отпускым мучашке эртарааш: 'to stay to the end of the vacation'/'

22. Write down the dictation.

Track 47 / 18_2.mp3

19. Латиндешымше урок: Озанлык вуйлатышым мо тургыжландара?

I. Text

- Сергей: - Салам лийже, Иван Петрович! Мый «Марий Эл» газетын журналистше Сапаев Сергей Николаевич улам. Тендан озанлыкда да пашада нерген газетыш возаш сомыл дене толынам. Икмыняр йодышлан вашмутым пуаш тореш огыда лий? «У илыш» лўман озанлыкым те шукерте огыл вуйлатеда. Кузерак вара Те кўчык жапыште лўшкыдо озанлыкым йол ўмбаке шогалтен кертында?
- Иван: - Почеш кодшо озанлыкым йол ўмбаке шогалташ куштылго огыл. Эн ончыч ме озанлыкым вияндыме да пашаш у йўным пуртымо нерген йодышым терген налынна. Пашам ыштымаште подряд да коопераций йўным кумдан шарен колташ лийна. Кўчылтмо у йўн мыланна ялозанлык лектышым кугемдаш полшен.
- Сергей: - Пытартыш ийлаште кресаньык-влак мландылан оза ўлмыштым монденит, садлан паша кумылышт волен. Тиде шотышто тендан проблеме ўло?
- Иван: - Да, тиде чын. Ожно ыштышаш пашам: кунам да мыняр куралаш, могай пырчым ўдаш, мо дене мландым ўяндаш, мыняр вуй вольыкым ашнаш да молымат - кўшыч ончыктен пуат ыл'е. Кресаньык шкевужа шонымыжым ен. Ме озанлыкыштына у системе почеш пашам ыштыме дене кресаньыкым мланде деке пўртылтышна.
- Сергей: - Шўко озанлыкыште ял гыч кайымылан кўра пашаен огеш сите. А тендан озанлыкыште кузерак?
- Иван: - Ожно мемнан денат пашаен ситен огыл. Кызыт арендыш кўснымо дене паша вийым кўчылтмо шотышто проблеме лектын. Мутлан, ончыч мланде пашам 50 гыч 70 марте ен шўктен гын, ынде тиде пашам 20 ен ышта. Тыгак вольык ончышо-влакат утеныт. Ынде нунылан пашам ситарыман.
- Сергей: - Кўшто нунылан пашам муаш шонеда?
- Иван: - Мемнан ик йўн гына – подсобный озанлык. Но тўдо кызыт марте мемнан дене пеш начарын виянын. Поснак ўдыр-влаклан паша вер шагал. Садлан огыл мо мемнан дене тачысе кечылан 70 наре качымарий ўло, а ўдыр-влакым парня денат шотлен лекташ лиеш. Теве чоңалтше кок пачашан пўртыштў вургем ургымо цехым почына.
- Сергей: - Кызыт калыкым изи ял проблеме чот тургыжландара. Тендан озанлыкыште изи ялым арален кодашлан мо ышталтеш?

Иван: - Мемнан озанлыкыште изи ял проблеме уке. Ме икмыняр ий ончыч асфальт корно дене чыла ялым ушышна, кажне ялеш кевытым, клубым чонышна, кажне пӧртыш пуч дене вӱдым, газым пуртышна. Паша верат ситышын уло.

Сергей: - Вашмутланда пеш кугу тау, Иван Петрович. Тетла мый тендан жапдам налаш ом тошт. Умбакежат чыла шотыштат у сенымашке шуаш тыланем. Вескана ужмешке чеверын.

Иван: - Чеверын.

II. Vocabulary

аралаш (-ем)	to preserve, to maintain, to protect, to defend	кажне	every, each
арален	to preserve, to save,	качымарий	fellow, boy, lad, guy
кодаш (-ем)	to defend	клуб	club, clubhouse
аренде	lease, rent, rental	колташ (-ем)	to send /see IV.3/
асфальт	asphalt	коопераций	cooperation
ашнаш (-ем)	to keep (animals), to raise	кресаньык	farmer
вашмут	answer	кугемдаш (-ем)	to increase, to enlarge
вескана	another time, the next time	кузерак	= кузе /see IV.1./
вескана ужмешке	Good-bye! Until we meet again!	кумыл	mood, desire
вий	force, power, strength	куралаш (-ам)	to plow
виянаш (-ам)	to develop (intr.), to be developed; to become stronger	куснаш (-ем)	to move, to transfer, to shift (intr.)
вияндаш (-ем)	to develop (trans.), to strengthen	кучылташ (-ам)	to use, to utilize, to make use of
волаш (-ем)	to come down, to descend; to lessen, to decrease	куштылго	easy
вольык ончышо	livestock breeder, stock raiser	кӱчык	short
вуйлаташ (-ем)	to manage, to head	лектыш	harvest, yield, crop; income, profit
вуйлатыше	leader, manager, director	лушкыдо	weak; loose
вургем	clothes, clothing	мутлан	for example
газет	newspaper	мыняр вуй вольык	how many head of cattle
йодыш	question	начар	bad, poor, weak
йол ўмбаке	to raise to one's feet,	оза	master, owner, proprietor
шогалташ (-ем)	to put back on one's feet	озанлык	enterprise, farm; economy
йӧн	method, way	ончыктен пуаш (-эм)	to show, to indicate, to specify
		парня	finger

пачаш	floor, level, story	тошташ (-ам)	to dare
паша вий	labor force, manpower, workforce	тургыжландараш (-ем)	to worry, to disturb, to trouble
пашаен	worker	тыгак	also, as well, too
подряд	contract	умбакыжат	for/in the future, subsequently
подсобный	subsidiary, auxiliary	ургаш (-ем)	to sew
подсобный озанлык	subsidiary company/enterprise	уташ (-ем)	to become superfluous/unnecessary
поснак	particularly, especially	ушаш (-ем)	to join, to connect, to link
почеш	to be/fall behind, to be backward	ўдаш (-ем)	to sow, to plant
пёртылташ (-ем)	to return, to give back, to restore	ўмбак(е)	on, onto, on top of
правлений	management, government, board of administration	ўяндаш (-ем)	to fertilize, to manure
проблеме	problem	цех	workshop, shop
пуч	pipe, conduit	чоңалташ (-ам)	to be built, to be under construction
пырче	grain; seed	чоңаш (-ем)	to build
пытартыш	last	шараш (-ем)	to spread, to diffuse, to propagate
Салам (лийже)!	Hello! Good morning/afternoon/evening!	шарен	to spread, to diffuse, to propagate
сенымаш	victory; achievement	колташ (-ем)	to spread, to diffuse, to propagate
системе	system	шкевүя	independently, by oneself, without assistance
ситараш (-ем)	to provide, to secure, to ensure	шогалташ (-ем)	to stand (trans.), to place
ситаш (-ем)	to be enough, to be sufficient, to suffice	шонымо	thought, thinking, reflection; idea
ситышын	enough, sufficiently, in a sufficient amount	шотлаш (-ем)	to count
сомыл	work, business, activity, reason	шотлен	to count (up), to calculate, to reckon
тачысе	today's, of today	лекташ (-ам)	concerning, regarding
терген	to check, to examine, to verify, to test	шотышто	concerning, regarding
налаш (-ам)	even more, more than this	шукерте	long ago
тетла	even more, more than this	шукерте огыл	not long ago, recently, not for long
тиде шотышто	in this regard, concerning this	ышталташ (-ам)	to happen, to be performed/accomplished/done
тореш	against	эн ончыч	first of all, at the very beginning
тореш лияш (-ям)	to be against, to oppose	ялозанлык	agriculture, rural economy, farming

III. Grammar

1. Deverbal nominal suffix *-маш*:

This is a common and productive suffix that serves to form nouns from verbs. The nouns formed denote above all an abstract action or state. The suffix is added to the verbal stem. First conjugation verbs with a verbal stem ending in certain consonant clusters are automatically simplified – see 6.III.1. (page 83). In the second conjugation the word-final *-e/-o/-ö* becomes *ы* before the ending is added.

Conjugation I				
Verb		Verbal stem	Noun	
куржаш	to run	курж-	куржмаш	running, race
лудаш	to read	луд-	лудмаш	reading
лекташ	to leave	лект-	лектмаш	leaving, departure

Conjugation II				
Verb		Verbal stem	Noun	
илаш	to live	иле-	илымаш	living, life
сенаш	to conquer	сене-	сенымаш	achievement
мураш	to sing	муро-	мурымаш	singing

Note that for these nouns in *-маш*, the inessive or illative case endings generally meld directly with the stem without a connecting vowel: *сенымаш* + *-шке/-ште* > *сенымашке* ~ *сенымаште*. This occurs with other nouns ending in *ш* as well: *мучаш* 'end' + *-шке/-ште* > *мучашке* ~ *мучаште*.

2. Deverbal nominal suffix -ыш

This fairly common, but not very productive deverbal suffix is used to form nouns denoting the results of an action or the action itself: *йодаш* 'to ask' > *йодыш* 'question', *модаш* 'to play' > *модыш* 'game', *кочкаш* 'to eat' > *кочкыш* 'food', *пеледаш* 'to bloom' > *пеледыш* 'flower'.

3. Denominal verbal suffix -аң

This productive suffix is used to form first conjugation verbs from nominals. It has a translative meaning - to become, to turn into: *вий* 'force, power, strength' > *виянаш* (-ам) 'to become stronger'; *кумда* 'wide, broad' > *кумданаш* (-ам) 'to widen, to broaden (intr.)'

4. Deverbal verbal suffix -ѳ/-т

This suffix is used to form second conjugation causative/transitive verbs: *пураш* (-ем) 'to enter' > *пурташ* (-ем) 'to bring in, to lead into'; *виянаш* (-ам) 'to become stronger, to develop (intr.)' > *вияндаш* (-ем) 'to make stronger, to develop (trans.)'.

5. Compound past tense II

Formation: The compound past tense II is formed by adding the particle *улмаш* to the present tense forms of the verb. This applies to both conjugations and to both the positive and the negative forms. Thus in appearance it only differs from the compound past tense I in that it employs *улмаш* and not *ыл'е*.

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лүдам улмаш	ом лүд улмаш
2Sg	лүдат улмаш	от лүд улмаш
3Sg	лүдеш улмаш	огеш (ок) лүд улмаш
1Pl	лүдына улмаш	огына (она) лүд улмаш
2Pl	лүдыда улмаш	огыда (ода) лүд улмаш
3Pl	лүдыт улмаш	огыт лүд улмаш

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем улмаш	ом возо улмаш
2Sg	возет улмаш	от возо улмаш
3Sg	воза улмаш	огеш (ок) возо улмаш
1Pl	возена улмаш	огына (она) возо улмаш
2Pl	возеда улмаш	огыда (ода) возо улмаш
3Pl	возат улмаш	огыт возо улмаш

Usage: Like the compound past tense I, the compound past tense II is used to express continuous or repeated non-delimited actions or states in the past. It can also express that an action in the past occurred simultaneously with another action and is comparable in this function to the English past progressive tense. It differs from the compound past tense I, however, in that it indicates that the speaker derives his/her knowledge from indirect experience or perception ('it seems, it turns out, it appears').

Тудо университетыште тунемеш улмаш.	It turns out that (s)he studied at the university. (I didn't know this before, but now I do.)
Мый пален омыл, тудо н'емычла кутыра улмаш.	I didn't know that (s)he spoke German.

Compare the following sentences, using the compound past tenses I and II, respectively:

Германийыште улмыж годым тудо эре н'емычла кутыра ыл'е.	(S)he always spoke German when (s)he was in Germany.
Германийыште улмыж годым тудо эре н'емычла кутыра улмаш.	It appears (s)he always spoke German when (s)he was in Germany.

улаш (-ам) in the compound past tense II:

	Positive	Negative
1Sg	улам улмаш	омыл улмаш
2Sg	улат улмаш	отыл улмаш
3Sg	(үлеш) улмаш	огыл улмаш
1Pl	улына улмаш	огынал (онал) улмаш
2Pl	улыда улмаш	огыдал (одал) улмаш
3Pl	улыт улмаш	огытыл улмаш

6. Future-necessitive participle in *-шаш*

Formation: The participle is formed from the verbal stem with the suffix *-шаш*. First conjugation verbs with a verbal stem ending in certain consonant clusters are automatically simplified – see 6.III.1. (page 83). In the second conjugation the word-final *-e/-o/-ö* becomes *ы* before the ending is added.

Conjugation I			
Verb		Verbal stem	Participle
лудаш	to read	луд-	лудшаш
ўжаш	to invite	ўж-	ўжшаш
кочкаш	to eat	кочк-	кочшаш

Conjugation II			
Verb		Verbal stem	Participle
возаш	to write	возо-	возышаш
вияндаш	to develop	виянде-	вияндышаш
ўдаш	to sow	ўдö-	ўдышаш

Usage: Used as an attribute, the participle can have either an active or a passive meaning. It denotes an action that must/should be carried out or occur in the future: *ыштышаш паша* ‘work which must be done ~ work to do’, *лудшаш текст* ‘text that should be read ~ text to read’, *толшаш уна* ‘guest who will/must/should come’.

7. Infinitive + *лияш (-ям)*:

This construction can be used with the meaning ‘to decide to do something, to promise to do something’.

Пашам ыштымаште подряд да коопераций йёным кумдан шарен колташ лийна.	In our work we decided to make wide employment of a system using contracts and cooperation.
Тудо толаш лие.	(S)he promised to come.

8. Usage of the dative suffix *-лан* with infinitives:

The dative marker, usually attached to nominals, can also be connected to the infinitive of verbs. In this function, the dative marks a purpose.

Дипломым налашлан 4-5 ий тунемман.	One must study for 4-5 years in order to get a diploma.
Москош каяшлан мылам билетым налаш кўлеш	I have to buy tickets to go to Moscow.
Йылмым сайын палашлан шуко тунемаш кўлеш.	One must study a lot in order to learn a language well.

IV. Words and word usage

1. -рак:

The suffix *-рак* does not always denote the comparative degree of adjectives and adverbs, but can be used to indicate a lesser intensity of the quality in question (*узираак капан* 'short; of small stature' < *кап* 'body') or simply as a particle without a well-defined characteristic meaning (*кузераак?* 'how?').

2. ончыч 'ago' ~ зыч 'in':

These two postpositions are commonly used in temporal expressions: *кум кече ончыч* 'three days ago', *кум кече зыч* 'in three days'.

3. колташ (-ем):

In its original meaning, this verb means 'to send'.

Мый серышым колтышым.	I sent a letter.
Кө тыйым колтен?	Who sent you?

Furthermore, it is used quite frequently in converb constructions – see 17.III.5. (page 214). As an aspect giver, it can indicate that: 1) the action is carried out to its conclusion or that 2) the action is inchoative (beginning).

йўын колташ	to drink up ('to drinking send')
нелын колташ	to swallow down ('to swallowing send')
куржын колташ	to take off running ('to running send')
шортын колташ	to break out crying ('to crying send')

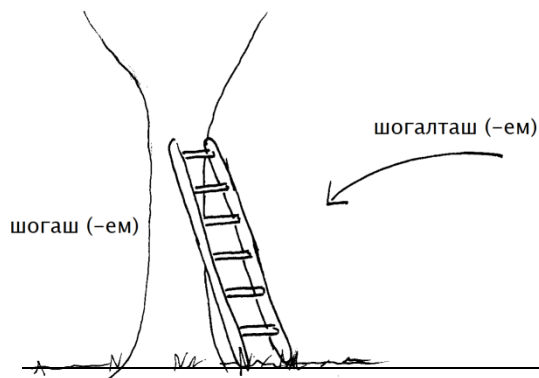
4. тореш 'against':

This postposition can be coupled with nominals and verbs. Nominals connected with it are in the dative case. Verbs connected with it can be in the infinitive or the dative of the passive participle.

Икмыняр йодышлан вашмутым пуаш тореш огыда лий?	Would you mind (are you opposed to) answering a few questions?
Тиде пörтым мемнан кудывечыште ыштымылан ме тореш улына.	We're against the construction of this house in our yard.
Мый тидлан тореш омыл.	I'm not against this.
Тиде планлан нуно тореш огытыл.	They aren't opposed to this plan.

5. Putting and placing:

There are various verbs in Mari that can be translated into English as 'to put'. They should not be regarded as synonymous and interchangeable. The correct word depends on the position into which said object is put:

a) Standing position: *шогалташ (-ем)* 'to stand /trans./, to place' > *шогаш (-ем)* 'to stand'

Мый энгырым лукыш шогалтем.	I put the fishing rod in the corner.
Эныр лукышто шога.	The fishing rod is standing in the corner.

b) Lying position: *пышташ (-ем)*, *опташ (-ем)* 'to put, to place, to lay' > *кияш (-ем)* 'to lie'

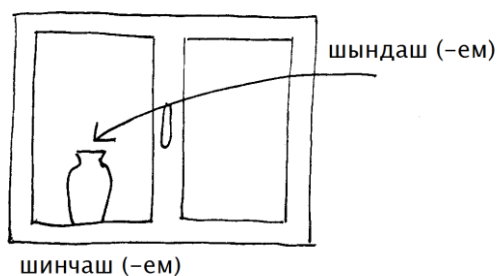

Мый книгаҥ үстембак пыштем.	I put the book on the table.
Книга үстембалне кия.	The book is lying on the table.

The word *опташ (-ем)* has the additional connotation that a larger number of objects are placed.

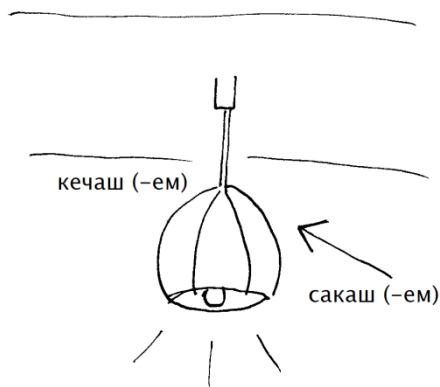
Мый книгаҥ үстембак оптем.	I put books on the table.
Книга-влак үстембалне кият.	The books are lying on the table.

These verbs are also used when objects are placed in bags, etc.

c) Sitting position: *шындаш (-ем)* 'to put, to place, to set' > *шинчаш (-ем)* 'to sit'

Мый вазым окнаш шындем.	I put the vase in the window.
Вазе окнаште шинча.	The vase is sitting in the window.

d) Hanging position: *сакаш (-ем)* 'to put, to hang (up)' > *кечаш (-ем)* 'to hang'

Мый портретым пырдыжыш сакем.	I put the portrait up on the wall.
Портрет пырдыжыште кеча.	The portrait is hanging on the wall.

V. Exercises

1. Rewrite the following sentences in all persons, singular and plural.

- 1.) Мый куралам улмаш.
- 2.) Мый ом пале улмаш.
- 3.) Мый үдем улмаш.
- 4.) Мый ом умыло улмаш.

2. Put into the plural.

- 1.) Тый вашмутым пуэт улмаш. Те
- 2.) Тудо редакцияште пашам ышта улмаш. Нуно
- 3.) Мый тиде еным палем улмаш. Ме
- 4.) Вуйлатыше пашаш у йӱным пурта улмаш. Вуйлатыше-влак

3. Negate the following sentences.

- 1.) Тудо тыште шукертсек ила улмаш.
- 2.) Мемнан озанлыкна почеш кодеш улмаш.
- 3.) Йоча-влак *тунам колым кучат улмаш.
- 4.) Мый тиде жапыште *телевизорым ончем улмаш.

* *тунам* 'then, at that time', *телевизор* 'television'

4. Form the future-necessitive participle of the following verbs.

возаш (-ам)	тергаш	үдаш	ашнаш
ышташ	куралаш	үяндаш	ситаш

5. What do the following expressions mean?

возышаш паша	куралшаш пасу	ашнышаш вольык
тергышаш *диктант	үдышаш пырче	ситышаш паша.

* *диктант* 'dictation'

6. Match the following future-necessitive participles with the appropriate noun:

1.) солышаш	a.) паша
2.) толшаш	b.) пөрт
3.) йўшаш	c.) арня
4.) шолтышаш	d.) почеламут
5.) ыштышаш	e.) эм
6.) шындышаш	f.) шудо
7.) шушаш	g.) пайрем
8.) чоңышаш	h.) пушенге
9.) түнемшаш	i.) шўр

7. Give the verbs (with translations) from which the following words are formed.

вуйлатыше	йодыш	шонымаш	ончышо
вияндыме	кодшо	ыштыме	ситарыман
пуртымо	кучылтмо	кайымылан	чоңалтше
ыштымаш	лектыш	куснымо	ургымо

8. Find equivalents for the following phrases in the text.

1.) up to now	6.) in this regard
2.) in a short period of time	7.) workforce
3.) to put back on one's feet	8.) to count on one's fingers
4.) in the last few years	9.) sewing workshop
5.) the will to work	

9. Form adverbs from the following adjectives.

кумда	кўчык	куштылго
начар	лушкыдо	сылне

10. Read and translate.

- 1.) - Эвай, шудына *тений ушкаллан сита? - Ситараш төчена.
- 2.) - Мо пашадам пеш начарын ыштеда? - Вуйлатышына начар, пашажат начар.
- 3.) - Тиде *художник кумдан палыме? - Кумдан, тудым вес эллаштат палат.
- 4.) «У вий» озанлык *ий гыч ийыш *виян толеш. Вуйлатыше шке озанлыкшым вияндымаште пеш кугун *тырша.
- 5.) Нунын паша лектышышт кугу гынат, эше кугемдынешт.
- 6.) Тиде еным куштылго кидан маньит. Мом ышташ тўналеш, чылажымат куштылгын да сайын ышта.

* *тений* 'this year', *художник* 'artist', *ий гыч ийыш* 'from year to year', *виян толеш (-ам)* = *виянаш, тыршаш (-ем)* 'to endeavor, to work hard'

11. Insert either *кўчык* or **кужу*.

- 1.) Со~~л~~ышо-влак пашаштым ... жапыште пытареныт.
- 2.) Мемнан уремна пеш
- 3.) Телым кече ... , а *йўд ... ; кенжежым кече ... , а йўд
- 4.) Ти~~д~~е енын *нерже пеш
- 5.) ... пўнчō-влак ужарген шогат.

* *кужу* 'long', *йўд* 'night', *нер* 'nose'

12. Insert the following words into the appropriate sentences: *тореш*, *куштылго*, *кучылтеш*, *лушкыдо*, *тургыжландара*

- 1.) Нунын озанлыкышт **о**жно пеш ... улмаш.
- 2.) Мемнан озанлык кумдан аренде йōным
- 3.) Вуйлатышын пашаже ... **о**гыл.
- 4.) Кызыт калыкым изи проблеме
- 5.) Мый тидлан ... улам.

13. Fill the blanks with appropriate verbs (see III.5.) in the proper form.

- 1.) Ава изи йочам **о**нчыкыжо Изи йоча аван **о**нчылныжо
- 2.) Тудо *телефоным *кўсеныш Телефон кўсеныште
- 3.) *Палтьоэтым шкапыш ... ! Пальто шкапыште
- 4.) Тудо *н'игунам йочам *лу~~к~~ыш ок Йоча н'игунам лу~~к~~ышто ок

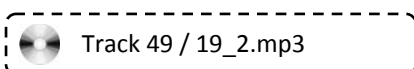
* *телефон* 'telephone', *кўсен* 'pocket', *пальто* '(over)coat', *н'игунам* 'never', *лук* 'corner'

14. Insert the following verbs in the appropriate form into the appropriate sentences: *кияш*, *пышташ* (2x), *сакаш*, *шогаш* (2x)

- 1.) Аватын мутшым вуешет
- 2.) Мый кужун ом
- 3.) *Пырыс *диваныште
- 4.) Тудо *сўретым
- 5.) Ўстел пōлем покшелне
- 6.) Мый книга~~м~~ сумкашке

* *пырыс* 'cat', *диван* 'couch', *сўрет* 'picture, drawing', *пōлем* 'room', *покшелне* 'in the middle'

15. Write down the dictation.

20. Ушештарымаш

1. Compound past tense I

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лудам ыл'е	ом луд ыл'е
2Sg	лудат ыл'е	от луд ыл'е
3Sg	лудеш ыл'е	огеш (ок) луд ыл'е
1Pl	лудына ыл'е	огына (она) луд ыл'е
2Pl	лудыда ыл'е	огыда (ода) луд ыл'е
3Pl	лудыт ыл'е	огыт луд ыл'е

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем ыл'е	ом возо ыл'е
2Sg	возет ыл'е	от возо ыл'е
3Sg	воза ыл'е	огеш (ок) возо ыл'е
1Pl	возена ыл'е	огына (она) возо ыл'е
2Pl	возеда ыл'е	огыда (ода) возо ыл'е
3Pl	возат ыл'е	огыт возо ыл'е

2. Compound past tense II

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лудам улмаш	ом луд улмаш
2Sg	лудат улмаш	от луд улмаш
3Sg	лудеш улмаш	огеш (ок) луд улмаш
1Pl	лудына улмаш	огына (она) луд улмаш
2Pl	лудыда улмаш	огыда (ода) луд улмаш
3Pl	лудыт улмаш	огыт луд улмаш

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем улмаш	ом возо улмаш
2Sg	возет улмаш	от возо улмаш
3Sg	воза улмаш	огеш (ок) возо улмаш
1Pl	возена улмаш	огына (она) возо улмаш
2Pl	возеда улмаш	огыда (ода) возо улмаш
3Pl	возат улмаш	огыт возо улмаш

3. Gerund in –мек(e):

лудаш > лудмек(е), возаш > возымек(е)

4. Participle in *-шаш*:

лудаш > лудшаш, возаш > возышаш

5. Passive participle + postposition:

лудмо деч ончыч	возымо деч ончыч
лудмо годем	возымо годем
лудмо деч вара	возымо деч вара
лудмо нерген	возымо нерген
лудмо дене	возымо дене
лудмо шотышто	возымо шотышто
лудмылан көра	возымылан көра

6. Plural suffix in *-ла*:

ялла, олала

7. Negative pronouns and adverbs:

Negative pronouns	
н'игӧ	nobody, no one
н'имо	nothing
н'имогай	no kind of
н'имыняр(е)	no, none
иктат	nobody, no one

Nominative	н'игӧ	н'имо	н'имогай	иктат
Genitive	н'игӧн	н'имон	н'имогайын	иктынат
Dative	н'игӧлан	н'имолан	н'имогайлан	иктыланат
Accusative	н'игӧм	н'имом	н'имогайым	иктымат
Comparative	н'игӧла	н'имола	н'имогайла	
Inessive		н'имошто	н'имогайыште	
Illative		н'имошко	н'имогайышке	
Lative		н'имозэш	н'имогаеш	

Negative adverb	
н'игузе	in no way, by no means
н'игунам	never
н'игуш(ко)	nowhere, anywhere
н'игушто	nowhere, anywhere
н'игушан	nowhere, anywhere
н'игушеч(ын)	from nowhere

8. Multi-part directional system: adverbs, postpositions

Motion toward		No motion		Motion away from	
куш(ко) кушан	where to?	кушто кушан	where?	кушеч(ын)	where from?
туш(ко) тушан	(to) there	тушто тушан	there	тушеч(ын)	from there

Motion toward		No motion		Motion away from	
воктек(е)	beside, next to	воктен(е) воктелан	beside, next to	воктеч(ын)	(away) from
шенгек(е) шенгелан	behind	шенгелне шенгелан	behind	шенгеч(ын)	out from behind

9. Conjunction: *гынат*

Йўр лиеш гынат, толам.	Although there's going to be rain, I'll come.

Exercises

1. Put the verbs in parentheses into the compound past tense I.

- 1.) Вачин *классыш пуримо годым туныктышо йоча-влаклан у *задачым (умылтараш).
- 2.) *Изажын толмо кечын Настаси пеш (куанаш).
- 3.) Ожно мландым *шога дене (куралаш).
- 4.) Изиэм годым мый *пий деч (лўдаш).
- 5.) Марийжын *командировко гыч толмо кечын Тайра олыкышто шудым (солаш).

* класс 'class', *иза* '(elder) brother', *задаче* 'problem, assignment, lesson', *шога* 'wooden plow', *пий* 'dog', *командировко* 'business trip'

2. Form counterfactual conditional sentences as answers to the questions. Use the verbs in parentheses.

- 1.) - Молан тый мемнан *дене пырля от муро?
- Мутшым (палаш) гын, (мураш).
- 2.) - Молан мыйын киярем ок куш?
- Вўдым жапыштыже (опташ) гын, (кушкаш).
- 3.) - Молан сайрак *пеледышым налын отыл?
- Оксам шукырак (лияш) гын, (налаш).
- 4.) - Молан шоган йыраным сомылен отыл?
- Йўр ок (йўраш) гын, (сомылаш).
- 5.) - Молан колым шагал кученда?
- *Пурла сереш (верланаш) гын, (кучаш).

* *пеледыш* 'flower', *дене пырля* 'together with', *пурла* 'right'

3. Put the verbs in parentheses into the compound past tense II.

- 1.) Түдо пий деч (лүдаш), сандене мемнан деке толын огыл.
- 2.) Тиде жапыште ме *ерыште (йүштылаш).
- 3.) Лизук *толын пуримо годым мый вүташте вольыкым (пукшаш).
- 4.) Ожно Миша *шахмат дене пеш сайын (модаш).
- 5.) Аважын олаш кайыме годым шым ияш үдыржө ушкалым ске (лүшташ).

* ер 'lake', толын пураш (-ем) 'to arrive, to come in', шахмат 'chess', шахмат дене модаш (-ам) 'to play chess'

4. Insert the following postpositions into the appropriate sentences: шотышто, көра, годым, нерген, деч вара, деч ончыч, дене.

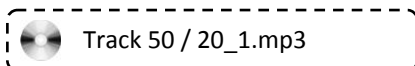
- 1.) Кочмо ... огыт кутыро.
- 2.) Үдымө ... куралаш күлеш.
- 3.) Лүдмыж ... *пырысиге пушенге *вуйышко *күзен кайыш.
- 4.) Ургымо ... мыйын кокам пеш *мастар.
- 5.) Колым кучымо ... Эвай кече мучко кутырен кертеш.
- 6.) Йоча-влакын лыпланымышт ... туныктышо *адакат умылтараш тўнал'е.
- 7.) *Осалын пукшымылан ... ушкар шөрым шагал пуаш тўналын.

* пырысиге 'kitten', вуй (here:) 'top', күзен каяш (-ем) 'to climb up/to', мастер 'expert, master; talented, skilled', адакат 'again, anew', осал 'bad, poor'

5. Give opposites.

1. тыште	5. үмбалне	9. ончылно
2. шенгеке	6. шенгелан	10. күшыч
3. мўндырчын	7. ўлан	11. тушан
4. ўлнө	8. воктене	12. ўлыкө

6. Write down the dictation.

Exercise key

0. Introduction

1.

ава	‘mother’
ача	‘father’
паша	‘work’
шөр	‘milk’
поро	‘good’
шүдө	‘hundred’

2.

кү	‘stone’
мүй	‘honey’
ял	‘village’
йол	‘leg’
эр	‘early’
ер	‘lake’

3.

ола	‘city’
коля	‘mouse’
лу	‘bone; ten’
лювык	‘messy (person)’
когыльо	‘pie’
шүльө	‘oats’

4.

тан	‘friend; lover’
тенге	‘ruble’
понго	‘mushroom’
ен	‘person’
йонгылыш	‘mistake’
паренге	‘potato’

5.

пеледыш	пörтыштö
пеледеш	пörтыштем
пеледын	кызытсе
толеш	нарынче
толын	ынде
туныктышо	лүмдымö
туныктышем	латшымше
йылме	пылышыже

6.

atom	text	center	telephone
tact	darwinism	champion	meeting
cocoa	Euro	effect	ethics
attack	journalist	lawyer	post
contract	zoo	Japanese	jargon
theater	idea	Austria	businessman
bank	cabinet	Czech Republic	sluice
banana	lamp	Estonia	horizon
cake	radio	Germany	conveyer
movie theater	number	Hungary	film
bomb	object	Russia	adjutant
mask	sandal	Finland	debut
hockey	texture	England	project
website	university	Italy	poet
fax	file	Spain	pension
watt	chemistry	student	biology

1. Кө тиде?

1.

Москошто, Одессыште, Волжскышто, Санкт-Петербургышто, Берлиныште, Шернұрышто, Йошкар-Олаште, Парижыште, Иркутскышто, Козьмодемьянскыште, Францийыште, Лондонышто, Нью-Йоркышто, Будапештыште, Польшышто.

2.

верыште, уремыште, олаште, университетыште, школышто, районышто.

3.

Йыван олаште, Эчан Лондонышто, Ивук уремыште, Пöтыр школышто, Сергей Шернур районышто, Елена университетыште.

4.

ик, кум, вич, шым, индеш, латкум, латшым, коло кум, коло шым, кумло вич, кумло индеш, нылле ик, нылле вич, нылле индеш.

5.

кокыт, нылыт, кудыт, кандаше, латкокыт, латнылыт, латкудыт, латкандаше, коло нылыт, коло кандаше, кумло кокыт, кумло кудыт, кумло кандаше, нылле кокыт, нылле кандаше.

6.

лу, коло, кумло, нылле, витле.

7.

1. Кокыт да кумыт визыт. 2. Кумыт да шымыт лу. 3. Визыт да кокыт шымыт. 4. Индеше да кандаше латшымыт. 5. Коло кумыт да латиндеше нылле кокыт.

8.

10, 42 (short), 27 (short), 3 (long), 40, 4 (long), 37 (short), 44 (short), 1 (long), 19 (long), 28 (short).

9.

1. Визыт./Йошкар-Олаште вич театр. 2. Кандаше./Йошкар-Олаште кандаш музей. 3. Кокыт./Йошкар-Олаште кок кинотеатр. 4. Кумло./Йошкар-Олаште кумло школ.

10.

1. кок 2. вич 3. Кумыт 4. шым 5. Кудыт 6. вич.

11.

1. - Тиде кө? - Тиде Виталий Борисович Эшкинин. - Тудо мыняр ияш? - Тудо 43 (нылле кум) ияш. - Тудо кушто ила? - Тудо Моркышто ила. - Тудо мом ышта? - Тудо журналист. 2. - Тиде кө? - Тиде Анна Ивановна Кузнецова. - Тудо мыняр ияш? - Тудо 19 (латиндеш) ияш. - Тудо кушто ила? - Тудо Йошкар-Олаште, Шабдар уремыште ила. - Тудо мом ышта? - Тудо секретарь.

12.

- Тиде кө? - Тиде Иванов Иван Петрович. - Тудо мом ышта? - Тудо туныктышо. - Тудо кушто ила? - Тудо Москошто ила. - Тудо мыняр ияш? - Тудо 32 (кумло кок) ияш.

2. Елу ден Серге

1.

1. түнемеш 2. ила 3. пашам ышта 4. коштеш.

2.

1. илат 2. түнемыт 3. коштыт 4. пашам ыштат.

3.

1. ила, илат 2. түнемеш, түнемыт 3. ышта, ыштат 4. коштеш, коштыт 5. туныкта, туныктат.

4.

а. 1. - Ана кушто ила? - Тудо Москошто ила. - Ана ден Олю кушто илат? - Нуно Москошто илат. 2. - Олю кушто ила? - Тудо Моркышто ила. - Олю ден эргыже кушто илат? - Нуно Моркышто илат. 3. - Эчан кушто ила? - Тудо Волжскышто ила. - Эчан ден ватыже кушто илат? - Нуно Волжскышто илат.

б. 1. - Ана кушто түнемеш? - Тудо лицейыште түнемеш. - Ана ден Олю кушто түнемыт? - Нуно лицейыште түнемыт. 2. - Ивук кушто түнемеш? - Тудо колледжыште түнемеш. - Ивук ден Пöтыр кушто түнемыт? - Нуно колледжыште түнемыт. 3. - Ануш кушто түнемеш? - Тудо университетыште түнемеш. - Ануш ден Йыван кушто түнемыт? - Нуно университетыште түнемыт.

с. 1. - Ивук кушто пашам ышта? - Тудо заводышто пашам ышта. - Ивук ден эргыже кушто пашам ыштат? - Нуно заводышто пашам ыштат. 2. - Миклай кушто пашам ышта? - Тудо школышто пашам ышта. - Миклай ден ватыже кушто пашам ыштат? - Нуно школышто пашам ыштат. 3. - Зина кушто пашам ышта? - Тудо йочасадыште пашам ышта. - Зина ден ўдыржö кушто пашам ыштат? - Нуно йочасадыште пашам ыштат.

5.

пашам, йочам, урем, Эчаным, Елум, номерым, редакцийым, пöртым, Ивукым, ватым, университетым, йылмым, лўмым, ўдырым.

6.

1. марий йылмым 2. химийым 3. пашам 4. пöртым.

7.

1. - Роза туныктышо. Тудо университетыште пашам ышта. - Роза мом туныкта? - Тудо француз йылмым туныкта. - А Эчук мом ышта? - Эчук инженер. Тудо заводышто пашам ышта. - А ўдырышт? - ўдырышт школышто түнемеш. - Тудо мом түнемеш? - Тудо математикым, физикым, химийым түнемеш. 2. - Ольга туныктышо. Тудо школышто пашам ышта. - Ольга мом туныкта? - Тудо биологийым туныкта. - А Йыван мом ышта? - Йыван агроном. Тудо фермыште пашам ышта. - А эргышт? - Эргышт колледжыште түнемеш. - Тудо мом түнемеш? - Тудо математикым, физикым, химийым, историйым түнемеш.

8.

Елун, Анан, олан, пöртын, пашан, йочан, эргын, ўдырын, йылмын, ватын, йочадаын, Москон, Йошкар-Олан, калыкын, Эчанын, Йыванын.

9.

пöртшö, пöртышт; үремже, үремышт; пашаже, пашашт; йочаже, йочашт; ўдыржö, ўдырышт; ватыже, ватышт; олаже, олашт; редакцийже, редакцийышт; номерже, номерышт; йылмыже, йылмышт.

10.

1. Серген йочаже. 2. Елун ўдыржö. 3. Анан эргыже. 4. Пöтырын ватыже. 5. Туныктышын книгаже. 6. Нунын ўдырышт.

11.

а. 1. - Тиде көн ўдыржö? - Тиде Елун ўдыржö. - Елун мыняр ўдыржö уло? - Ик ўдыржö.
2. - Тиде көн эргыже? - Тиде Серген эргыже. - Серген мыняр эргыже уло? - Ик эргыже.
3. - Тиде көн ўдыржö? - Тиде Серген ўдыржö. - Серген мыняр ўдыржö уло? - Ик ўдыржö.

б. 1. - Зоя ден Ивукын йочашт уло? - Уло. - Нунын мыняр йочашт уло? - Кум йочашт уло.
2. - Ана ден Пöтырын йочашт уло? - Уло. - Нунын мыняр йочашт уло? - Вич йочашт уло.

12.

латвизымше январь, латвизымше январьыште
латкокимшо февраль, латкокимшо февральыште
кандашымше март, кандашымше мартыште
коло кокимшо апрель, коло кокимшо апрельыште
икымше май, икымше майыште
латкокимшо июнь, латкокимшо июньышто
латнылымше июль, латнылымше июльышто
кандашымше август, кандашымше августышто
латшымше сентябрь, латшымше сентябрьыште
латкудымшо октябрь, латкудымшо октябрьыште
кудымшо ноябрь, кудымшо ноябрьыште
коло визымше декабрь, коло визымше декабрьыште

13.

1. латкудымшо 2. кокимшо 3. шымше 4. икымше 5. кудымшо.

14.

- Эчан кушто ила? - Эчан Морко районышто, Шўргыялыште ила. - Эчан мыняр ияш? - Эчан 45 (нылле вич) ияш. - Тудо кушто пашам ышта? - Фермыште. - Тудо мом ышта? - Тудо агроном. - Тудын ватыже кö? - Тудо секретарь. - Тудо мыняр ияш? - Тудо 40 (нылле) ияш. - Нунын йочашт уло? - Уло. - Нунын мыняр йочашт уло? - Кок йочашт: эрге ден ўдыр. - Эргышт мыняр ияш? - 18 (латкандаш) ияш. - Тудо мом ышта? - Тудо студент. - А ўдырышт? - Ўдырышт 12 (латкок) ияш. Тудо школышто тунемеш. - Нунын лўмышт кузе? - Эргыштын лўмжö Йыван, ўдырыштын - Анук.

15.

Миклай ден Вера Москошто илат. Нуно Пушкин уремыште, нылле визымше номеран пöртыштö илат. Миклай лицейыште пашам ышта. Тудо историйым туныкта. Тудын ватыже университетыште тунемеш. Нунын ик йочашт. Тудын лўмжö Пöтыр. Тудо вич ияш. Йочасадыш коштеш.

16.

Тиде Иванов Иван Григорьевич. Тудо туныктышо. Тудо университетыште пашам ышта, марий йылмым туныкта. Тудо 47 (нылле шым) ияш. Тудо Палантай уремыште, 17-ше (латшымше) номеран пöртыштö ила. Тудын кок йочаже уло. Нуно школышто тунемыт. Нунын лўмышт - Айвика да Вачи.

3. Эчан ден кочаже

1.

1. пашам ыштем 2. тунемам 3. туныктем 4. тунемам 5. кодам.

2.

кодам, кодат, кодеш, кодыт; толам, толат, толеш, толыт; коштам, коштат, коштеш, коштыт; туныктем, туныктет, туныкта, туныктат; ыштем, ыштет, ышта, ыштат; каем, кает, кая, каят

3.

1. - Изай, тый кө улат? - Мый агроном улам. - Тый мыняр ияш улат? - Мый 25 (коло вич) ияш улам. - А кушто тый пашам ыштет? - Фермыште. 2. - Кокай, тый кө улат? - Мый туныктышо улам. - Тый мыняр ияш улат? - Мый 53 (витле кум) ияш улам. - А кушто пашам ыштет? - Школышто. 3. - Акай, тый кө улат? - Мый студент улам. - Тый мыняр ияш улат? - Мый 19 (латиндеш) ияш улам. - А кушто тунемат? - Университетыште.

4.

1. кинош(ко) 2. олаш(ке) 3. пашаш(ке) 4. школыш(ко) 5. театрыш(ке)

5.

1. пашаш(ке) 2. университетыште 3. йочасадыш(ке) 4. ялыште 5. школышто 6. марий йылмым 7. универсистетыште 8. пашаш(ке)

6.

1. Мый школышто тунемам. 2. Мый марий йылмым тунемам. 3. Таче университетыш(ке) каем. 4. Кастене театрыш(ке) каем. 5. Эргыже Йошкар-Олаште ила. 6. Веран ўдыржө йочасадыште пашам ышта. 7. Нуно Москош(ке) каят.

7.

1. Тый кушто илет? 2. Эчан куш(ко) кая? 3. Елун ўдыржө куш(ко) коштеш? 4. Миклай мом ышта? 5. Тиде көн книгаже? 6. Серген ачаже кунам толеш? 7. Елун аваже кушто ила?

8.

пашам, пашат, пашаже, пашашт; кечем, кечет, кечыже, кечышт; уремем, уремет, уремже, уремышт; йочам, йочат, йочаже, йочашт; пörтем, пörтет, пörтшө, пörтышт; ўдырем, ўдырет, ўдыржө, ўдырышт; ачам, ачат, ачаже, ачашт; йылмем, йылмет, йылмыже, йылмышт; ием, иет, ийже, ийышт; кидем, кидет, кидше, кидышт; ялем, ялет, ялже, ялышт; кочам, кочат, кочаже, кочашт.

9.

ўдырышт, верже, акат, эргышт, енгаже, шольышт, шўжарже, ватем, марием, эргым/эргем, венгыже, курскат, шешкым/шешкем, пörтышт, шольыч/шол'ет, номерже, олашт, ийготет

10.

(тудын) пашаже, (мыйын) пörтем, (нунын) ялышт, (тыйын) ийготет, (мыйын) туныктышем, (тыйын) номерет, (нунын) йочашт, (мыйын) эргым/эргем, (тудын) ватыже, (тудын) марийже, (тудын) редакцийже, (мыйын) ачам, (тыйын) ават, (нунын) ковашт, (тудын) шольыжо, (мыйын) акам, (тудын) уныкаже, (тыйын) венгыч/венет, (мыйын) кочам.

11.

1. коча 2. курска 3. кова 4. кугыза 5. вене 6. уныка

12.

1. Стапан Сергейын кочаже. 2. Вӧдыр Ану́кын марийже. 3. Миклай Йыванын ачаже. 4. Борис Лизу́кын изаже. 5. Елу Саликан шӱжарже.

14.

1. Коча́мын лӱмжӧ Стапан. Мый коча́мым йӧратем. 2. Уны́камын лӱмжӧ Людмила. Мый уны́камым йӧратем. 3. Мари́емын лӱмжӧ Йиван. Мый мари́емым йӧратем. 4. Вате́мын лӱмжӧ Вера. Мый вате́мым йӧратем.

15.

Мыйын лӱ́мем Серге. Мый Йошкар-Олаште илем. Мый коло ияш улам. Мый университетыште марий йылмым тӱнемам.

Тудын лӱ́мжӧ Людмила. Тудо Моркышто ила. Тудо нылле вич ияш. Тудо заводушто пашам ышта.

Тудын лӱ́мжӧ Эчан. Тудо Козьмодемьянскыште ила. Тудо ныл ияш. Тудо йочасадыш(ке) коштеш.

16.

Эвай Эчанын кочаже. Тудо ялыште ила. Тудо витле индеш ияш. Тудын ӱдыржӧ - Елу, Эчанын аваже. Нуно олаште илат. А таче Эвай Йошкар-Олаш толеш. Кастене Эвай ден Эчан кинош каят. А Елу кастене пашам ышта.

4. Сапаевмыт дек уна-влак толыт

1.

1. Ме унам вучена. 2. Те поездым вучеда. 3. Ме марла кутырена. 4. Те венгрла кутыреда. 5. Ме Анушым кинош ўжына. 6. Те Ивукым театрыш ўжыда.

2.

1. Ивук пашам ышта. 2. Ме унам вучена. 3. Нуно Венгрий гыч толыт. 4. Серге ватыжым театрыш ўжеш. 5. Елу ден Эчан концертыш каят. 6. Ануш школышто тунемеш.

3.

1. Ме университетыште пашам ыштена. 2. Ме марий йылмым тунемына. 3. Ме Моркышто илена. 4. Ме театрыш аванам ўжына. 5. Ме мемнан туныктышынам вучена. 6. Ме кастене толына. 7. Ме школыш(ко) каена. 8. Ме книга лудына.

4.

1. Ме Эстоний гыч улына. 2. Ме студент улына. 3. Мый 24 (коло ныл) ияш улам. 4. Ме ола гыч улына. 5. Мый Исменца гыч улам. 6. Мый инженер улам.

5.

1. Мыйын ялыштем 200 (кокшўдў) пўрт уло. 2. Тудын ялыштыже 150 (шўдў витле) пўрт уло. 3. Мемнан ялыштына 100 (шўдў) пўрт уло. 4. Нунын ялыштышт 130 (шўдў кумло) пўрт уло.

6.

1. Мыйын олаштем 459,000 (шўдў витле индеш тўжем) ег ила. 2. Мыйын акам кокам вуча. 3. Мыйын ватем врач. 4. Мыйын изам таче толеш. 5. Мыйын шольым/шол'ем кинош Серген ўдыржым ўжеш. 6. Мыйын эргым/эргем йочасадыште пашам ышта.

7.

пўртлан, пўрт-влаклан, аватлан, эргыжлан, акамлан, йоча-влаклан, изаналан, уныкаштан, ўдырлан, марийдалан, ўдыр-влаклан, уремлан, урем-влаклан, шўжаремлан, шешкыдалан, енгадалан, йочаштан, ўдыржылан.

8.

а) - Кочай, тылат мыняр ий? - Шымле индеше (Шымле индеш ий). - Ковай, тый мыняр ияш улат? - Шымле вич ияш. б) - Елена Петровна, тыланда мыняр ий? - Кумло визыт (Кумло вич ий). - Сергей Николаевич, те мыняр ияш улыда? - Кумло шым ияш.

9.

а) ... Москош(ко) ..., ... Будапештыш(ке) ..., ... Саранскыш(ке) ... б) ... Школышто. Мый туныктышо улам. ..., ... Заводышто. Мый инженер улам. ..., ...Больницыште. Мый врач улам. ...

10.

1. пўртем, пўртет, пўртшў, пўртна, пўртда, пўртышт; пўртем-влак/ пўрт-влакем, пўртет-влак/пўрт-влакет, пўртшў-влак/пўрт-влакше, пўртна-влак/пўрт-влакна, пўртда-влак/пўрт-влакда, пўртышт-влак/пўрт-влакышт 2. пўртемын, пўртемлн, пўртемым, пўртыштем, пўртышкем; пўрт-влакемын/пўртем-влакын, пўрт-влакемлан/пўртем-влаклан, пўрт-влакемым/пўртем-влакым, пўрт-влакыштем/пўртем-влакыште, пўрт-влакышкем/пўртем-влакышке 3. унам, унат, унаже, унана, унада, унашт; унам-влак/уна-влакем, унат-влак/уна-влакет, унаже-влак/уна-влакше, унана-влак/уна-влакна, унада-влак/уна-влакда, унашт-влак/уна-влакышт 4. унамын, унамлан, унамым; уна-влакемын/унам-влакын, уна-влакемлан/унам-влаклан, уна-влакемым/унам-влакым.

11.

1. Мемнан ялыштына 400 (нылшүдө) пөрт уло. 2. Тиде книгаште 375 (кумшүдө шымлевич) странице уло. 3. Мемнан библиотекештына 10,000 (лу тўжем) книга уло. 4. Верукын ачажлан 68 (кудло кандаш) ий.

12.

1. венгрла 2. рушла 3. эстонла 4. н'емычла 5. французла 6. татарла 7. чувашла 8. удмуртла 9. финнла.

13.

1. - Те руш улыда? - Уке, мый марий улам. - А рушла кутыреда? - Изиш кутырем. 2. - Те марий улыда? - Уке, мый француз улам. - А марла кутыреда? - Изиш кутырем. 3. - Те н'емыч улыда? - Уке, мый эстон улам. - А н'емычла кутыреда? - Изиш кутырем. 4. - Те татар улыда? - Уке, мый чуваш улам. - А татарла кутыреда? - Изиш кутырем.

14.

1. гыч 2. гыч, марте 3. дек 4. марте 5. дек.

15.

7 (long), 32 (long), 113 (long), 30, 7410, 13 000, 6006 (long), 7234 (short), 5256 (short), 456 788 (short), 770 777 (long), 606 666 (short), 999 099 (long), 444 404 (long), 888 880.

17.

а) - Салам/Салам лийже/Поро кече/Поро кечет лийже! ... - Изиш кутырем. ... - Йошкар-Олаш(ке) каем. ... - Марий йылмым тунемам. б) ... - Салам/Салам лийже/Поро кече/Поро кечыда лийже! ... - Мыйын лўмем Эчан. ... Уке, мый Йошкар-Ола гыч улам, марла кутырем. с) ... - Салам/Салам лийже/Поро кече/Поро кечет лийже! ... - Санкт-Петербургышто. ... - Ме университетыште тунемына. Ме Финн да эстон йылмым тунемына.

18.

Таче мемнан дек Эстоний гыч йолташем толеш. Тудо Тартушто ила. Тудын лўмжө Урмас. Тудо коло ияш. Тудо университетыште тунемеш. Тудын ачаже инженер. Аваже - тунуктышо. Урмас марий йылмым тунемеш. Тудо марла изиш кутыра да лудеш. Ме тудын дене марла да эстонла кутырена.

19.

Вашке мый Венгрийыш каем. Будапештыште мыйын акам ила. Тудын лўмжө Марина. Марийжын лўмжө Янош. Тудо венгр да изиш марла кутыра. Нунын Будапештыште мотор пörтышт да ужар садышт уло. Будапешт пеш мотор ола. Мыланем тиде ола пеш келша.

5. Ушештарымаш

1.

1. коштеш 2. каят 3. вучеда 4. үжеш 5. кутыра 6. тунемам 7. толыт 8. ышта 9. келша 10. улына.

2.

1. литературым, университетыште 2. уна-влакым 3. кинош(ко) 4. теңдам 5. Яношлан 6. Йошкар-Олаште, уремыште 7. книга.

3.

1. Көн ачаже математикым туныкта? 2. Микалын ачаже мом туныкта? 3. Марий республикыште мыняр район уло? 4. «Риа-Риа» ансамбль концерт дене куш(ко) кая? 5. Ивукын эргыже кушто тунемеш? 6. Серге могай газетын журналистше?

4.

1. лүмем 2. йочашт 3. ватыже 4. кочана 5. үстелет 6. изада 7. унашт-влак/уна-влакышт 8. олада 9. ялет.

5.

1. Мыйын изам шуко книга лудеш. 2. Таче кастене тудо эргыж деке кая. 3. Ме университетыште филологий факультетыште финн йылмым тунемына. 4. Таче кастене Сапаевмыт венгр уна-влакым вучат. 5. Серген ватыже шергакан уна-влакым үстел деке үжеш.

7.

Мыйын лүмем Тимоти. Мый коло вич ияш улам. Мый туныктышо улам. Мый университетыште марий йылмым туныктем. Марий йылме мыланем пеш келша. Тиде мотор йылме. Мый Вена олаште илем, визымше районышто. Мый вашке Марий Элыш каем. Тушто мый марий йылмым тунемам.

6. Эрдене

1.

а) түнем, түнемза; кошт, коштса; тол, толза; луд, лудса; үж, үжса; кын'ел, кын'елза; коч, кочса; муш, мушса; шич, шичса; шул, шулза; нал, налза

б) иле, илыза; ыште, ыштыза; туныкто, туныктыза; кутыро, кутырыза; кай/кае, кайыза; келше, келшыза; вучо, вучыза; пого, погыза; полшо, полшыза; пыtare, пытарыза.

2.

1. кын'елза 2. шичза 3. полшыза 4. ямдылыза 5. налза.

3.

1. тол 2. кын'ел 3. муш 4. шул, ямдыле 5. шич 6. кай/кае 7. код 8. ыште 9. вучо 10. полшо 11. ыштыза 12. кай/кае 13. үж 14. луд 15. пу

4.

1. Кызыт ныл шагат. 2. Мый кандаш шагатат пелылан пашаш каем. 3. Мый куд шагатат пелылан паша гыч толам. 4. Мый латкок шагатлан/пелйүдлан тудым вучем. 5. Ме куд шагатлан кын'елына. 6. Ме шым шагатлан кинош каена. 7. Ме лу минутде шым шагатлан эрдене кочкина. 8. Тудо вич шагатлан пашам пытара 9. Нуно кандаш шагатлан театрыш каят.

5.

1. ... театрыш(ке) ..., ... шым шагатлан ..., ... кудытат пелылан ... 2. ... библиотекеш(ке) ..., ... индеш шагатат лучко минутлан ..., ... индеш шагатлан ... 3. ... конференцийыш(ке) ..., ... лу шагатлан ..., ... индешат пелылан ...

6.

1. Вашкерак 2. сайрак 3. шукрыак 4. моторрак.

7.

а) 1. - Ивук, тыланет мо кўлеш? - Мыланем газет кўлеш. - Газетет сумкаште, нал. 2. Ивук, тыланет мо кўлеш? - Мыланем ручка ден карандаш кўлыт. - Ручка ден карандашет пеналыште, нал.

б) 1. - Ивук, Анук, тыланда мо кўлеш? - Мыланна газет кўлеш. - Газетда сумкаште, налза. 2. - Ивук, Анук, тыланда мо кўлеш? - Мыланна ручка ден карандаш кўлыт. - Ручка ден карандашда пеналыште, налза.

8.

1. Эрдене мылам куд шагатлан кын'елаш кўлеш. 2. Пашашке мыланна шым шагатат пелылан каяш кўлеш. 3. Урокым ышташ ўдыремлан полшаш кўлеш. 4. Эрла мыланем вич шагатлан кын'елаш кўлеш.

9.

1. кын'елаш 2. ышташ 3. каяш 4. погаш 5. полшаш

10.

1. Эчан ден Ануш эрдене шым шагатлан кын'елыт. 2. Эрдене йоча-влак шўргыштым мушкыт да кочкаш шинчыт. 3. Серге визытат пелылан паша гыч толеш. 4. Анушым йочасад гыч Серге налеш. 5. Елулан кастене библиотекеш каяш кўлеш.

11.

кын'елеш, ышта, кая, мушкеш, пога, шулеш, ямдыла, шинчеш, кая, толеш, лудеш.

12.

кын'ел; кын'елам; шўргетым; полшо; шул; совлам, кўзым; кочкаш

13.

шагатлан, Шүргемым, газетым, Мыйын, статьям, Газетыште, газетыш(ке), мыланем, пашаш(ке), Пашаш(ке),

14.

1. кандаш шагат 2. кандаш шагатат лучко минут 3. кандашат пеле 4. лучко минутде лу
5. латкок шагат/кечывал 6. латкок шагат/коло ныл шагат/пелйүд.

15.

Мый 7 (шым) шагатлан кын'елам. Вара шүргым мушкам да кочкаш шинчам. 7:30 (шым шагатат пелылан) пашаш каем. Мыйын пашам мыланем келша. Кастене мый библиотекеш каем, книга налам да индеш шагат марте лудам.

7. Рушарня

1.

1. А мый ом вашке. 2. А мый ом возо. 3. А мый ом вучо. 4. А мый ом келше. 5. А мый ом код. 6. А мый пашам ом ыште. 7. А мый ом йöрате. 8. А мый ом каналте.

2.

1. Ме пашаш вашкена. А ме огына/она вашке. 2. Ме серышым возена. А ме огына/она возо. 3. Ме тыйым вучена. А ме огына/она вучо. 4. Ме тый денет келшена. А ме огына/она келше. 5. Ме кодына. А ме огына/она код. 6. Ме шуматкечын пашам ыштена. А ме пашам огына/она ыште. 7. Ме ече дене мунчалташ йöратена. А ме огына/она йöрате. 8. Ме изиш каналтена. А ме огына/она каналте.

3.

а) 1. Уке, ом вучо. 2. Уке, ом кай/кае. 3. Уке, ом келше. 4. Уке, ом код. 5. Уке, ом коч. 6. Уке, ом кутыро. 7. Уке, инженер омыл.

б) 1. Уке, огеш/ок кутыро. 2. Уке, огеш/ок кошт. 3. Уке, пашам огеш/ок ыште. 4. Уке, огеш/ок тол. 5. Уке, огеш/ок кай/кае. 6. Уке, огеш/ок лум. 7. Уке, врач огыл.

с) 1. Уке, огыт вашке. 2. Уке, огыт кай/кае. 3. Уке, огыт кошт. 4. Уке, сайын огыт иле. 5. Уке, огыт код. 6. Уке, туныктышо огытыл.

4.

1. Таче игече сай огыл. - The weather is not good today. 2. Таче йöштö огыл. - It is not cold today. 3. Тудо мöнгыштö огыл. - (S)he is not at home. 4. Эчан шуматкечын огыл, рушарнян толеш. - Echan is not coming on Saturday, but on Sunday. 5. Ме изарнян огыл, кугарнян ече дене мунчалтена. - We aren't going skiing on Thursday, but on Friday.

6.

1. Our whole family is going to the stadium. 2. They are doing morning excercises with their children. 3. Everybody along with the journalists is going to the meeting. 4. The Petrovs are going skiing with their children. 5. Young and old are going to the theater today. 6. In fall, people work in the garden in cities and in villages.

7.

1. шагатлан 2. ийыште, Москош(ко) 3. Вöргечын 4. Телым 5. июньышто 6. Кенжежым 7. Шуматкечын.

8.

1. Мый эрдене вич шагатлан кын'елам. 2. Мыйын эргым/эргем армий гыч ноябрьыште толеш. 3. Унамым шым шагатлан вучем. 4. Эчукын ачаже Москошко шуматкечын кая. 5. Мыйын марием паша гыч визытат пелылан толеш.

9.

а) Мыняр шагат, мушса, шичса, лумеш, игече, мунчалташ, йöра, огыл

б) шагатлан, улат, омыл, ямдылалт

с) нал, лудат, шинчына, лудына, келша, Келша, лудына.

10.

Тый рушарнян мыняр шагатлан кын'елат? Вара тый мом ыштет? Мыняр минут? Телым мом ыштет? Мыняр жап? А кечывал деч вара мом ыштет?

11.

1. I love to go skiing with my friend. 2. Today visitors from Saransk are coming to the Sapayevs. 3. We are not going to Moscow by plane, but by train. 4. Echan will wait for his friend till evening. 5. Does (s)he live with you now? 6. We know the Mari author Yuriy Galyutin. 7. Who are Ivuk and Pötyr talking to?

12.

The newspaper called “Mari El”, the children’s journal “Keche”, Sergey’s daughter Anush, the train called “Mari El”, A. S. Pushkin’s poem “The Caucasus”.

13.

1. Тый таче кинош(ко) кает? - Уке, ом кай/кае, пашам пеш шуко. 2. Кечывал деч вара кум шагатлан мемнан деке тол. 3. Тый ямде улат? Уке, ямде омыл, изиш вучо. 4. Йоча-влак, те таче ече дене мунчалташ каеда? Игече пеш мотор. 5. Шүргетым муш да кочкаш шич. 6. Ёстембаке пого, уна-влак вашке толыт. 7. С. Николаевын «Салика» лўман пьесыже мыланем/мылам келша. 8. Вўргечын Ивановмыт венгр журналист-влакым вучат. 9. Таче йўштö огыл, лум ок лум.

14.

Ме рушарнян каналтена, пашаш огына кай. Телым ешге ече дене мунчалтена. Чыланат ече дене кошташ йöратат. Лу шагат гыч латкок шагат марте мунчалтена. Латкум шагатлан мöнгышкö толына. Кастене театрыш каена.

8. Ануш черле

1.

1. Ит йынгырте! Ида йынгырте! 2. Ит шолто! Ида шолто! 3. Ит сакe! Ида сакe! 4. Ит возо! Ида возо! 5. Ит кын'ел! Ида кын'ел! 6. Ит тол! Ида тол!

2.

ит нал, ида нал; ит коч, ида коч; ит колышт, ида колышт; ит лий, ида лий; ит вучо, ида вучо.

3.

1. Тиде книгам ида луд. 2. Таче кастене ида тол. 3. Шочмын урок деч вара ида код. 4. Мыланем ида полшо. 5. Эрдене шым шагатлан ит кын'ел. 6. Тиде рушарнян унадам ида ўж. 7. Айста тиде вереш огына/она шич. 8. Тудым таче ит вучо. 9. Тиде упражненийым ида ыште.

4.

1. ида мале 2. ит йынгырте 3. ида йўктö 4. ит кын'ел 5. ит пого 6. ида кудаш 7. Ида вашке.

5.

үремеш, лумеш, йочасадеш, кидеш, йолеш, парняш, ялеш, киндеш, шöреш, ешеш, копаш, вачеш, пöртеш, совлаш, вүеш, касеш, логареш, шинчаш, йылмеш, умшаш

6.

1. Put the book into its place. 2. Let's sit down on the couch and relax a little. 3. Boil this herb in hot water and give it to your daughter to drink three times a day. 4. I like this photo a lot, I will hang it on the wall.

7.

1. Мый диванеш шинчам. 2. Тиде книгам верешыже пышташ кўлеш. 3. Тиде портретым пырдыжеш сакаш. 4. Рвезе-влак ялеш кодыт. 5. Рисым шокшо вўдеш шолташ.

8.

1. кочман 2. полшыман 3. ямдылалтман 4. вучыман.

9.

1. толман 2. полшыман 3. йўктыман 4. колыштман 5. кочман.

10.

1. возаш, возыман 2. йўман, йўаш 3. йўктыман, йўкташ 4. колышташ, колыштман.

11.

1. Mother, we have time; there is no need to rush. 2. Father, how must one write an essay? 3. Till when must one wait for you? 4. Our child is sick: we must call the doctor. 5. One must relax a bit in the afternoon. 6. One must get up at the proper time in the morning. 7. One must go skiing today.

13.

1. Ануш черле. 2. Тудын вуйжо да логарже коршта. 3. Серге поликлиникиш йынгырта да врачым ўжеш. 4. Врач Анушым колыштеш, рецептым воза. 5. Шокшо вўдеш иктаж 15 (латвич) минут наре тўрлö шудым шолтат.

14.

1. коршта 2. шу 3. каем 4. колыштеш, воза 5. каем, налам 6. йўман 7. каем 8. коршто, йошкарге 9. кай/кае.

15.

1. пылышем 2. пўет 3. онжо 4. йолна 5. кидда 6. логарышт.

17.

Тендан мода коршта?, коршта, уло, почса, ончем, йошкарге, ангине, рецептым, толза.

18.

Мый черле улам. Пашаш ом кай. Врачлан йынгыртом да тудым ўжам. Врач латик шагатлан толеш. Тудо мыйым колыштеш да рецептым воза. Вара аптекыш каем да эмым налам. Тиде эмым кечеш ныл гана йўман. Кум кече гыч адак поликлиникиш каем.

19.

Таче мый поликлиникиш каем. Мыйын вуем да логарем коршта. Изиш температуржат уло. Врач пашаш кандаш шагатлан толеш. Тудо мыйым онча, колыштеш, рецептым воза, канашым пуа. Кум кече гыч врач дек адак толман.

9. Идалык жап

1.

лудын, кодын, коден, кутырен, коштын, койын, толын, түнем(ын), каен, йöратен, каналтен, ямдылен, ыштен, возен, кын'ел(ын), кочкын, вучен, пуэн, ўжын, мушкын, шинчын, шинчен, мален, ойыртегалт(ын), илен, йынгыртен, ужарген.

2.

to be able to help, to be able to prepare, to be able to finish, to be able to come, to be able to wait, to be able to take/buy, to be able to relax, to be able to sleep anywhere.

3.

1. ончен 2. лудын 3. ыштен 4. вучен 5. полшен 6. кочкын.

4.

а) - Уке, тудат полшен ок/огеш керт, жапше уке. - Уке, мый вучен ом керт, жапем уке. - Уке, Сергеат вучен ок/огеш керт, жапше уке. б) - Уке, нунат огыт керт, йолышт коршта. с) - Уке, огыт керт, нунат черле улыт. d) - Уке, мыят ом керт, мыланемат университетыш кайыман.

5.

1. Уке, кечывалым мален она/огына керт. 2. Уке, тыйым кас марте вучен ом керт. 3. Уке, тыланет марий йылмым туныктен ом керт. 4. Уке, тиде черле кайык чонештен ок/огеш керт. 5. Уке, таче кастене тыланет йынгыртен ом керт. 6. Уке, Эчан рушарнян театрыш каен ок/огеш керт. 7. Уке, тиде предложенийым руш йылмыш кусарен ом керт.

6.

1. Мый тыланет/тылат полшен кертам. 2. Таче кастене тудо толын ок/огеш керт. 3. Ме тендам туныктен огына/она керт, ме финн йылмым огына/она пале. 4. Нуно тиде пашам рушарнян пытарен кертит. 5. Мый тудым йöратен ом керт, тудо поро огыл. 6. Те изиш каналтен кертыда.

7.

кочкын шинчаш 'to sit and eat', вучен шинчаш 'to sit and wait', мален кияш 'to lie sleeping', мален шинчаш 'to sit sleeping', ырыктен кочкаш 'to eat and warm up', шинчен каналташ 'to sit and relax'

8.

1. (S)he will not finish studying at the university this year. 2. What are you doing? We are sitting and eating. 3. What are you doing here? I am sitting and waiting for you. 4. What are you lying around and sleeping for? Get up! 5. We are reading Miklay Kazakov's poem admiringly. 6. The little girl is sitting and sleeping in her mother's arms. 7. We will not invite him/her.

9.

1. шолтен йўктö 2. толын пура. 3. шинчен каналтем. 4. ырыктен кочкам.

10.

1. Invite your friend, (s)he can help us. 2. 'My father brought me many books from town,' little Roza said. 3. Read this exercise. 4. I have to talk to Echan. 5. One learns a lot by reading books. 6. Pötyr's younger brother, having taken his bag, goes outside.

11.

1. Пашамым вич шагатлан ыштен пытарем. 2. Ме куд шагатлан мален кын'елына. 3. Йываным үжын, Ануш йошкарген кая. 4. Серге эргыжлан пөлекым налын толеш.

12.

1. Кайык-влак шыжым шокшо элыш чонештен каят. 2. Серге, редактор дене кутырен нал. 3. Мыланем пален налаш күлеш, мыняр шагатлан Моско гыч поезд толеш. 4. Тиде почеламутым лудын лекса да тунемза. 5. Эрдене те мыняр шагатлан мален кын'елыда? 6. Тиде ийыште Йыванын эргыже школым тунем пытара. 7. Ава үдыржым йöратен онча.

13.

кечыла, рвезыла, изи үдырла, мардежла, изила, черлыла

14.

черлыла койыда, коршта, Вуйна пеш коршта, аванала коеш.

15.

1. We read a lot in Russian, German, and Mari. 2. I speak a little Hungarian. 3. This little girl works like an adult. 4. My son, why are you crying like a little child?

16.

1. Кагаз самолёт кайыкла чонештен кая. – The paper plane is flying like a bird. 2. Мыйын шольым/шол'ем мардежла эртен кая. – My little brother shot by like the wind. 3. Телым мланде мамык төшакла коеш. – In winter, the ground looks like a feather bed. 4. Шошым кече тулшолла йошкарген лектеш. – In spring, the sun is red like a piece of coal.

17.

1. Йошкар-Олаште 2. школыш(ко) 3. йочаштым 4. ешге 5. диванеш 6. акамла 7. Сашан, университетыште.

18.

1. Trees are white in winter and green in summer. 2. I do not like white flowers. 3. Green grass grows in the forest. 4. little Anush 5. Anush is little. 6. green tree 7. The tree is green. 8. hot spring 9. Spring is hot.

19.

1. Шем, шеме 2. ошо, Ош 3. йошкар, йошкарге 4. ужарге, Ужар.

20.

шокшырак, эн шокшо; чотрак, эн чот; йўштырак, эн йўштö; сайрак, эн сай; шукрыак, эн шуко; изирак, эн изи

21.

1. Эчан Ануш деч кугырак. 2. Йошкар-Ола Волжск деч кугырак. 3. Кагаз лум деч ошырак. 4. Кенезым кече йўд деч кужурак. 5. Кичиер Яльчик деч изирак.

22.

1. Кенез теле деч шокшырак. 2. Теле лум шошо лум деч ошырак. 3. Пий пырыс деч кугырак. 4. Кидпарня йол парня деч кужурак.

23.

1. порырак, эн поро 2. кужурак, эн кужу 3. шокшырак, эн шокшо 4. варарак, эн вара 5. шемырак, эн шеме.

24.

1. Воспитатель Ануш дене идалык жап нерген кутыра. 2. Идалыкыште ныл идалык жап. 3. Шошо почеш кенеж толеш. 4. Теле деч вара шошо толеш. 5. Ануш телым эн чот йората. 6. Телым лум лумеш. Мланде ош мамык төшакла коеш. Эше телым издер да ече дене мунчалташ лиеш, телым тудо У ий пайремым йората. Йүштө Кугыза толеш, пөлекым конда.

25.

1. Йүштө, шокшо 2. Ош 3. шокшо 4. ужарге 5. изи

26.

1. лумеш 2. шула 3. лектеш 4. йүреш 5. чонештен толыт 6. чонештен каят 7. шочеш.

27.

1. Шошым игече шокшо. 2. Кенежым чодыраште түрлө саска шочеш. 3. Телым мый ече дене мунчалтем. 4. Йүр шыжым чүчкыдын йүреш. 5. Кече телым эн шагал ырыкта. 7. Теле кече шошо кече деч кучык/кучыкрак. 9. Йүштө Кугыза толеш, пөлекым конда. 10. Йүштө мардеж шыжым, телым пуа.

28.

У ий пайремым, Йүштө Кугызам, Йүштө Кугызалан, почеламутым, йоча-влаклан, пөлекым

29.

1. ден, нерген; 2. гыч; 3. гыч, марте; 4. дек(е); 5. деч вара; 6. гыч; 7. марте; 8. деч.

30.

Идалыкыште ныл жап: шошо, кенеж, шыже, теле. Шошым мый йоратем. Шошым кече сайын ырыкта. Лум шула, пушенге-влак ужаргат, кайык-влак чонештен толыт. Мый кайыкым колышташ йоратем. Могай мотор жап!

10. Ушештарымаш

1.

кын'ел, пого, муш, шич, ямдылалт.

2.

1. налза 2. толза 3. лекса 4. налза 5. кочса 6. толза.

3.

1. Ом йӱ. 2. Огына/Она тунем. 3. Ом пого. 4. Ом колышт. 5. Огына/Она кай/кае. 6. Огына/она муш. 7. Ом полшо.

4.

1. деч вара 2. дек(е) 3. марте 4. дене, нерген, марте 5. марте 6. деч вара.

5.

Таче мотор теле кече. Лум лумеш, мланде ош мамык төшакла коеш. Йоча-влак ече дене мунчалташ каят. А Айвика мунчалташ ок кай. Тудо черле. Тудын вуйжо, логарже коршта. Айвика мӱнгыштӱ коদেশ. Ачаже врачым ўжеш. Врач толеш, рецептым воза. Айвикан ачаже эмым налаш кая.

11. Эчан кевытыш кая

1.

1. илынем, илынет, илынеже, илынена, илынеда, илынешт; ынем иле, ынет иле, ынеж иле, ынена иле, ынеда иле, ынешт иле 2. колыштнем, колыштнет, колыштнеже, колыштнена, колыштнеда, колыштнешт; ынем колышт, ынет колышт, ынеж колышт, ынена колышт, ынеда колышт, ынешт колышт.

2.

1. ыштынеже 2. ынешт кай/кае 3. илынет 4. каналтынешт 5. коднет 6. колыштнеже 7. кочнет 8. ынем кын'ел 9. луднем 10. мунчалтынешт.

3.

1. Мый библиотекеште мутерым налнем. 2. Ме туныктышылан полшынена. 3. Вуем коршта. 4. Шыл когылым ыштынем. 5. Петян ватыже черле. 6. Мылам ложаш күлеш. 7. Шыдан ложаш дене команмелнам күэштнем. 8. Тыште йүштө. 9. Нуно у пörтым налнешт. 10. Тудо олмам висынеже. 11. Тудын оксаже уке. 12. Шольыжо изаж деч мутерым йоднеже. 13. Шүжарем кевытыш коштеш. 14. Ме 11 (латик) шагатлан пазарышке каена. 15. Пазарыште шылым, киндым, муным налнем. 16. Паренге пазарыште шулдырак. 17. Олма телым шергырак. 18. Таче шоган 18 (латкандаш) тенгем шога.

4.

а) команмелнам кочнем, кочнет, команмелнам кочнем, мом кочнеда, команмелнам кочнена.

б) муным налнем, налнеже, муным налнеже, мом налнешт, муным налнешт, налнеда, муным налнена.

с) рефератым возынем, ыштынеже, рефератым возынеже, мом ыштынет, рефератым возынем, ыштынеда, рефератым возынена.

5.

1. Таче мыйын шочмо кечем. 2. Йолташем-влакым үжнем. 3. Шыл когылым күэштнем. 4. Ёдырем мыланем полшынеже. 5. Тудо ойла: «Авай, тылат полшынем. Мый изи тортым ыштынем.»

6.

1. ошым, ошым 2. Йүштө, шуко 3. ужалге 4. кугу 5. изи 6. Йошкар 7. ужал, шемым 8. Кугу.

7.

1. Серге, билетым налат гын, кинош каена. 2. Шуко лудыда гын, шуко паледа. 3. Эрдене зарядкым ыштеда гын, таза лийыда. 4. Йоча-влак, школышто сайын тунемыда гын, вара университетыштат тунемашда күштылго лиеш. 5. Анүш, тиде эмым йүат гын, вашке паремат.

8.

1. Эрак кын'елыда гын, үстембаке погыза. 2. Тудлан огыда полшо гын, тудо тыланда команмелнам ок күэшт. 3. Жапыштыже огыда тол гын, мый ом вучо. 4. Пашатым пытарет гын, мөнгышкө кай. 5. Ивук йолташмым ок үж гын, мыят ом тол. 6. Кайык-влак шокшо элыш чонештен каят гын, теле толеш. 7. Эрла йүштө ок лий гын, айста ече дене мунчалтена.

9.

1. Эчан кевытыш(ке) кая. 2. Кевытыш каяш тудым аваже йодеш. 3. Елу команмелнам кўэштнеже. 4. Кевыт кандаш шагатлан почылтеш. 5. Эчан кевытыште киндым, муным, ложашым, ўйым, шылым, шўрым, шоганым, олмам налнеже. 6. Пазарыште шере, шопо олмам ужалат. 7. Шере олмаже 30 (кумло) тенгем шога. 8. Шопо олмаже 20 (коло) тенгем шога. 9. Эчан кум кило олмам налеш. 10. Тудо 80 (кандашле) тенгем тўла.

10.

Тыланет шуко книга лудаш верештеш. Тудлан зарядкым ышташ верештеш. Мыланна когыльым кўэшташ верештеш. Тыланда арбузым налеш верештеш. Нунылан шўдө тенгем тўлаш верештеш.

11.

1. Ик кило шыл 250 (кокшўдө витле) тенгем шога. 2. Ик сукыр шем кинде 15 (латвич) тенгем шога. 3. Ик литр шўр 25 (коло вич) тенгем шога. 4. Лу муно 38 (кумло кандаш) тенгем шога. 5. Ик кило ужалар шоган 36 (кумло куд) тенгем шога. 6. Ик кило помидор телым 74 (шымле ныл), кенежым 27 (коло шым) тенгем шога. 7. Ик кугу арбуз 69 (кудло индеш) тенгем шога.

12.

- Олмадам ужаледа? - Ужалем. Могайжым налнеда: шерым ал'е шопым? - Шерыже пеш шерге, очын'и? - Шерыже 25 (коло вич) тенге, шопыжо 20 (коло) тенге. - Тугеже ик кило шерым да пел кило шопым висыза. - Теве ик килоат пеле. - Чылажлан мынярым тўлыман? - 35 (кумло вич) тенгем.

13.

1. Эрла ўдыремын шочмо кечыже, тудлан велосипедым налнем. 2. Эрла туныктышынан шочмо кечыже, тудлан сылне пөлекым налнена.

14.

- Мылам ик сукыр киндым пуыза, пожалуйста. - Шемым ал'е ошым? - Шемым. Шем кинде мош шога? - 13 (латкум) тенгем. - Оксам кушто тўлаш? - Кассыште тўлыза.; - Мылам кок кило олмам пуыза. - Йошкаргым ал'е ужаларгым? - Йошкаргым. Кок кило йошкар олма мош шога? - 50 (витле) тенгем. - Оксам кушто тўлаш? - Кассыште тўлыза.

15.

налнет, Авамын (e.g.), пеледышым, шога, тенгем, налам.

16.

Таче мый декем уна-влак толыт. Мый кевытыш каем. Мыланем шуко йөрвар кўлеш. Мый киндым, муным, шылым налнем. Пазарышкат кайыман. Тушто паренгым, олмам налам. Вара мўнгышкө каем. Мўнгыштө эше пеш шуко паша ўло.

12. Шочмо кече

1.

ола^{се} калык – city people, ялы^{се} илыш – countryside life, ур^емы^{се} понар – street light, пасу^{со} паша – field work, чодыра^{се} кайык – forest bird, тачы^{се} газет – today's newspaper, йўдым^{сө} йўр – nightly rain, кызыт^{се} илыш – contemporary life, тенгечы^{се} шөр – yesterday's milk.

2.

ешан лияш – to found a family, «Марий Эл» лўман газет – the newspaper called “Mari El”, луман кече – snowy day, ватан марий – married man, пиалан илыш – happy life, йўран кече – rainy day, шүко йочан еш – family with many children, Таче мардежан – It's windy today, Таче пеш кечан – It's very sunny today.

3.

1. Do you like life in the countryside? 2. Do you have a family? 3. Do you have yesterday's newspaper? 4. Is your elder brother married? 5. What's the weather like today? Sunny. 6. And in London? Cloudy, rainy, windy.

4.

моторын, ужаргын, йўштын, черлын, сайын, шокшын, йошкаргын, тўрлын, порын, тазан, шерын, шергын, шулдын, кугун, тамлын, ошын.

5.

1. сайын 2. порын 3. ужаргын 4. йўштын 5. тамлын 6. шулдын.

6.

1. сайынрак 2. тамлынрак 3. шулдынрак 4. ужаргынрак 5. шокшынрак.

7.

кўэштым, кўэштыч, кўэште, кўэштна, кўэштда, кўэштыч; нальым, нальыч, нал'е, нална, налда, нальыч; висышым, висышыч, висыш, висышна, висышда, висышт; пуышым, пуышыч, пуыш, пуышна, пуышда, пуышт.

8.

1. мый илышым, мый туныктышым, мый ыштышым, мый ўжым, мый тунемым, мый коштым, мый пөлеклышым 2. тый кайышыч, тый вучышыч, тый кутырышыч, тый тольыч, тый ыльыч, тый кодыч 3. тудо келшыш, тудо вашкыш, тудо шогыш, тудо лудо, тудо нал'е, тудо кын'ел'е 4. ме ямдылышна, ме шинчышна, ме полшышна, ме мушна, ме кочна, ме нална, ме ыльна 5. те петырышда, те йöратышда, те каналтышда, те ямдылалтда, те почда, те кудашда 6. нуно малышт, нуно ыльыч, нуно йўктышт, нуно колыштыч, нуно шинчыч, нуно йўыч.

9.

а) кын'ельым, зарядкым ыштышым, шўргым мушкым, кочкым да школыш кайышым.

б) урокым ыштышым, телевизорым ончышым, Анушлан книга^м лудым.

10.

1. шонышым 2. ончыш 3. саламлышт 4. шична, йўна 5. кочкым 6. пурыш 7. ужалыш 8. кайышт 9. йўрö 10. йошкаргыш, кайыш 11. тольо, колышто, возыш.

11.

1. ыльыч, ыльым 2. ыл'е, ыл'е 3. ыльыч, ыльыч 4. ыльда, ыльна.

12.

1. Таче ме куд шагатлан кын'елна. 2. Кон'ешне, зарядкым ыштышна. 3. Шўргынам йўштö вўд дене мушна. 4. Эрдене ме шем киндым, ўйым, муным кочна. 5. Пашаш шым шагатат пелылан кайышна. 6. Паша гыч вич шагатлан толна. 7. Кастене телевизорым ончышым. 8. Лу шагатлан малаш вочна.

13.

1. Елу деке Зоя тольо. 2. Зоя Елум шочмо кечыж дене саламлыш да тудлан пиал ден тазалыкым тыланыш. 3. Елун шочмо кечыже пеш сайын эртыш. 4. Пеш шукыжак огыл, икмыняр йолташыже, пошкудыжо да родо-влакше. 5. Тўрлö когылым ыштыш, команмелнам кўэште. 6. Зоялан Елун эгерчыже келшыш. 7. Зоя эгерчым кочкын ончыш. 8. Зоя эгерчым кўэштнеже.

14.

1. Мыйын шочмо кечем - 26-шо (коло кудымшо) ноябрьште. 2. Шольымын шочмо кечыжлан икмыняр когылым кўэштнем. 3. Команмелнам кўэштым. 4. Кочамым ўжым. 5. Ачамын шочмо кечыже 17-ше (латшымше) сентябрьште ыл'е. 6. Аванан шочмо кечыжлан изи тортым кўэштна. 7. Шўжаремлан кугу пöлекым пуышым. 8. Ачам чыла йолташыжым ўжö.

15.

Dear Irina Ivanovna, I wish you a happy birthday, and wish you happiness and health. Your pupil, Olga Smirnova.

16.

1. Тый команмелнам ыштен моштет. Тудо команмелнам ыштен мошта. Ме команмелнам ыштен моштена. Те команмелнам ыштен моштеда. Нуно команмелнам ыштен моштат. 2. Тый сайын возен от мошто. Тудо сайын возен ок/огеш мошто. Ме сайын возен она/огына мошто. Те сайын возен ода/огыда мошто. Нуно сайын возен огыт мошто.

17.

1. Can you make vitamin tea? 2. Can this bird fly? 3. Can you read German? 4. Can they sing? 5. What can you do? 6. What can't you do?

18.

1. Ме марла возен моштена. 2. Мый команмелнам кўэштын моштем. 3. Тый эстонла лудын моштет? 4. Ме чувашла кутырен огына/она мошто. 5. Тудо чонештен ок/огеш мошто. 6. Нуно эгерчым кўэштын огыт мошто.

19.

Мыйын Серге йолташемын тенгече шочмо кечыже ыл'е. Тудын деке родо-влакышт тольыч. Нуно тудым шокшын саламлышт, сай тазалыкым тыланышт. Аваж ден ачаже телевизорым пöлеклышт. Кочаже мотор книга пуыш. Коваже самоварым пöлеклыш. Сергелан чыла пöлек келшыш.

13. Команмелна

1.

1d: Тиде кочкыш пеш тамле, садлан/садлан көра/сандене мый тудым йөрәтен кочкам. 2e: Мый когылым күэштнем, садлан/садлан көра/сандене мый ложашым налаш каем. 3a: Тиде олма пеш шерге, садлан/садлан көра/сандене мый тудым ом нал. 4b: Тудын таче шочмо кечыже, садлан/садлан көра/сандене тудо команмелнам күэште. 5c: Нунылан эрлалан пашам пытарыман, садлан/садлан көра/сандене нуно пашам кас марте ыштышт.

2.

1c: Елун таче шочмо кечыже, садлан Серге тудлан пеледышым пөлекла. 2f: Мемнан ложашна уке, сандене Эчан кевытыш ложашым налаш кайыш. 3a: Мый эгерчим күзе ышташ ом пале, садлан ковамлан йынгыртем. 4d: Тиде почеламут мыланем ок келше, сандене мый тудым ом тунем. 5b: Тенгече родына тольо, садлан көра ме ешге погынышна. 6g: Ануш пеш черле, садлан аваже пашаш ыш кай. 7e: Таче пеш шокшо, садлан көра Сапаевмыт ялыш ышт кае.

3.

1c: Мылам книга күлеш, садлан мый библиотекеыш каем. 2a: Вачи ече дене мунчалтынеже, сандене тудо эрдене эрак кын'ел'е. 3b: Мемнан йўмына шуэш, садлан ме самоварым шындышна. 4e: Тений чодыраште шуко понго уло, садлан көра нуно чодыраш кайышт. 5d: Мыйын таксилан оксам ыш сите, садлан йолын каяш вереште.

4.

күэште, ончалде, почде, шоныде, шогыде, сийлыде, шолде, пұрыде, йўде, кочде, моштыде, кайыде, тамлен налде, кочкын ончыде, пұыде, пыштыде, шындыде.

5.

1. You will not learn to swim if you don't go into the water. 2. Don't go forward without looking back. 3. Without seeing people, you will not see life. 4. Without tasting it, you will not get to know food. 5. Don't be happy without finishing work.

6.

1. йўде 2. кочде 3. сийлыде 4. пашам ыштыде 5. налде 6. йўде 7. пытарыде

7.

1. мушде 2. кудашде 3. ойлыде 4. саламлыде 5. ыштыде

8.

1. Тый шөрым шыч нал. Тудо шөрым ыш нал. Ме шөрым ышна нал. Те шөрым ышда нал. Нуно шөрым ышт нал. 2. Тый театрыш шыч кай. Тудо театрыш ыш кай. Ме театрыш ышна кай. Те театрыш ышда кай. Нуно театрыш ышт кай.

9.

1. Мый тенгече эгерчим шым күэшт. 2. Кочам шылым ыш нал. 3. Ме чодыраште шуко понгым ышна пого. 4. Эчанлан кугу кол ыш верешт. 5. Тұныктышо Эчаным урокышто ыш йод. 6. Тудо йолташыжым ыш саламле. 7. Зоя когылым ыш коч. 8. Тудын канашыже мыланем ыш келше. 9. Кочат кастене ыш тол. 10. Йоча йолжым йўштө вўд дене ыш муш. 11. Ме пашанам жапыштыже ышна пыtare.

10.

a) ыш пыtare, пытарышда, ышна пыtare, пытарышт, ышт пыtare b) шым ончо, ончыш, ыш ончо, ышт ончо

11.

1. Тудо когыльым кўэштын ок мошто. 2. Ме нуным ышна уж. 3. Мый тенгече черле ыльым. 4. Тудо мыйын йолташем огыл. 5. Тудо таче школыш ыш тол.

12.

1. Уке, шым луд, кенгежым лудам. 2. Уке, шым возо, эрла возем. 3. Уке, шым нал, шочмын налам. 4. Уке, шым коч, кастене кочкам.

13.

шым луд, шым ямдылалт, шым кай, шым пого.

14.

- Те книгам ышда нал? - Уке, шым нал. Уке, ышна нал.
- Те текстым ышда луд? - Уке, шым луд. Уке, ышна луд.
- Те уроклан ышда ямдылалт? - Уке, шым ямдылалт. Уке, ышна ямдылалт.
- Те пашашке ышда кай? - Уке, шым кай. Уке, ышна кай.
- Те понгым ышда пого? - Уке, шым пого. Уке, ышна пого.

15.

1. Тудо мылам ыш полшо. 2. Тудо кечывал кочкышым ыш ямдыле. 3. Тудо кевытыш ыш кай. 4. Тудо киндым ыш нал. 5. Тудо когыльым ыш кўэшт. 6. Тудо понгым ыш пого. 7. Тудо совлам ыш муш.

16.

Авам таче команмелнам кўэштнеже. Тудын сай рецептше уло. Тиде рецепт почеш тудлан шўльö ложашым, ўмбалым, кўчымö торыкым, муным налман. Команмелналан кум тўрлö руаш кўлеш. Руаш гыч кум комым ыштат. Команмелнам кўэшташ шуко жап кўлеш.

14. Марий-влак мом кочкыт?

1.

шолтышо, налше, шогышо, ужалыше, саламлыше, лудшо, возышо, туныктышо, йоратыше, келшыше, колыштшо, малыше, пұышо, шочшо.

2.

1. шолаш пұрышо вўд 2. шуко кутыраш йоратыше ег 3. мыланем келшыше йолташ 4. эрдене эрак кын'елше ўдыр 5. ўстелтўрыштў шинчыше уна 6. шўргым мушшо йоча 7. пашаш вашкыше туныктышо 8. ужаргаш тўналше пушенге.

3.

шинчалтыме, йоратыме, кўэштме, лудмо, келшыме, возымо, шочмо, ямдылыме, почмо, налме, шолтымо.

4.

1. Уке, тергыме огыл. 2. Уке, шолтымо огыл. 3. Уке, кўэштме огыл. 4. Уке, почмо огыл. 5. Уке, возымо огыл. 6. Уке, налме огыл.

5.

а) - Журналыште мом возымо? - Шуко онай статьям возымо.

б) - В. Колумбын произведенийжым могай йылмыш кусарыме? - Венгр, н'емыч да моло йылмышкат. - А руш йылмыш кусарыме? - Кусарыме.

6.

1. beloved friend 2. boiled water 3. bought present 4. anticipated time 5. read book 6. walked path 7. heard word 8. pleased friend 9. written letter 10. given present 11. baked pancake 12. prepared work 13. open store 14. gathered cucumbers.

7.

1. кўэштме 2. лудшо 3. ўжмў 4. илыме 5. шолтымо 6. чонештыше 7. ыштыме.

8.

1. Мыйын ече дене мунчалтымем шуэш. Мыйын ече дене мунчалтымем ок шу. 2. Тыйын серышым возымет шуэш. Тыйын серышым возымет ок шу. 3. Тудын книгаг лудмыжо шуэш. Тудын книгаг лудмыжо ок шу. 4. Мемнан кинош кайымына шуэш. Мемнан кинош кайымына ок шу. 5. Тендан радиом колыштмыда шуэш. Тендан радиом колыштмыда ок шу. 6. Нунын мўнгыштў шинчымышт шуэш. Нунын мўнгыштў шинчымышт ок шу. 7. Туныктышын тудын дене кутырымыжо шуэш. Туныктышын тудын дене кутырымыжо ок шу. 8. Эчанын тудым вучымыжо шуэш. тудым вучымыжо ок шу. 9. Рвезе-влакын эрдене эрак кын'елмышт шуэш. Рвезе-влакын эрдене эрак кын'елмышт ок шу.

9.

1. Тый ялеш шочынат. Тудо ялеш шочын. Ме ялеш шочынна. Те ялеш шочында. Нуно ялеш шочыныт. 2. Тый шўрым шинчалтенат. Тудо шўрым шинчалтен. Ме шўрым шинчалтенна. Те шўрым шинчалтенда. Нуно шўрым шинчалтеныт.

10.

Кочам ялыште илен. Тудо школышто пашам ыштен, шке пашажым йоратен. Чылан мыйын кочам пагаленыт.

11.

1. Мичу библиотекеш каен. Тудо тушто книгаг налын. 2. Елу родыжым шке декше ўжын. Тудо тамле понго шўрым шолтен. 3. Эчан школышто сайын тунемын. 4. Кок арняште лум шулен. 5. Ўдыр рушарнян ече дене мунчалтен.

12.

1. кочкын 2. налынам 3. түлен 4. верештын 5. онченна 6. каен.

13.

1. Мый лугенам. 2. Мый монденам. 3. Мый шолтенам. 4. Мый кўэштынам. 5. Мый кудашынам. 6. Мый почынам. 7. Мый кочкынам.

14.

1. Руашым ида луго. Ме лугенна. 2. Конгам ончалаш ида мондо. Ме монденна. 3. Вўдым ида шолто. Ме шолтенна. 4. Таче мелнам ида кўэшт. Ме кўэштынна. 5. Пальтодам ида кудаш. Ме кудашынна. 6. Окнам ида поч. Ме почынна. 7. Киндым ида коч. Ме кочкынна.

15.

а) Миенам, онченам, келшен, келшен б) ўжынам, кўэштын, кўэштын.

16.

1. Тый тиде книгаам налын отыл. Тудо тиде книгаам налын огыл. Ме тиде книгаам налын огынал/онал. Те тиде книгаам налын огыдал/одал. Нуно тиде книгаам налын огытыл. 2. Тый тиде пашам терген отыл. Тудо тиде пашам терген огыл. Ме тиде пашам терген огынал/онал. Те тиде пашам терген огыдал/одал. Нуно тиде пашам терген огытыл.

17.

1. ўжын омыл 2. кутырен огынал/онал 3. саламлен огыл 4. йўрын огыл 5. пуэн огыл 6. пытарен отыл 7. полшен омыл.

18.

- а) кутырен омыл, ўжын омыл
- б) кочкын омыл, шуын огыл
- с) кучен онал/огыдал, чўнген огыл
- д) миен омыл, лийын огыл.

19.

1. Молан тый колым кучен отыл? 2. Молан тый Эчан дене урок нерген кутырен отыл? 3. Молан тый книгаам верышкыже пыштен отыл? 4. Молан тый жапыште пўртылын отыл? 5. Молан тый шольычым/шол'етым ўжын отыл?

20.

1. Молан тый упражненийым ыштен отыл? 2. Молан тый текстым лудын отыл? 3. Молан тый сочиненийым возен отыл? 4. Молан тый уроклан ямдылалтын отыл? 5. Молан тый йолташетлан полшен отыл?

21.

1. кунамсек, ожнысек 2. кунамсек, эрденысек 3. кунамсек, тенгечсек.

22.

1. Изин'ек тудо англичанла кутыра. Тудо изин'ек англичанла кутыра. Тудо англичанла изин'ек кутыра. 2. Изин'ек йоча маркым пога. Йоча изин'ек маркым пога. Йоча маркым изин'ек пога. 3. Изин'ек Мичун эргыже лудаш тунемын. Мичун эргыже изин'ек лудаш тунемын. Мичун эргыже лудаш изин'ек тунемын. 4. Изин'ек Маринан ўдыржў музыкым йўрата. Маринан ўдыржў изин'ек музыкым йўрата. Маринан ўдыржў музыкым изин'ек йўрата. 5. Изин'ек мыйын йолташем почеламутым воза. Мыйын йолташем изин'ек почеламутым воза. Мыйын йолташем почеламутым изин'ек воза.

23.

1. The Sapayevs worked in the garden all day long. 2. Osyp is very happy today: he's catching one fish after another. 3. Mikush's wife is from the Morko district. 4. Miron only likes to talk about the forest. 5. There was cold weather all winter long. 5. Rimma waited for her friend all year round.

24.

1. чодыралан 2. коллан 3. понгылан 4. витаминлан 5. парклан.

25.

Мый паренге когыльым, понго когыльым, подкогыльым, пулашкамуным кочнем. Авам понго шўрым, шыл шўрым, почкалтыш шўрым шолтен. Ме шыжым киярым, ковыштам, понгым шуктынена.

26.

1. Марий калыкын илышыже пўртўс дене кылдалтын. 2. Марий-влак шошым почкалтыш шўрым шолтеныт. 3. Почкалтыш шўр витаминлан поян. 4. Кол да понго шўрым марий-влак кенжежым да шыжым кочкиныт. 5. Марий-влак шопо да шинчалтыме кочкишым эре йōратен кочкыт. 6. Шōр да муно дене марий-влак подкогыльым, пулашкамуным, салмамуным, муныдувыртышым, туарам ямдылат. 7. Пайремлан марий вате шемшыдан ал'е шўльō мелнам, команмелнам, тўрлō когыльым, перемечым, эгерчым, ўячам ямдыла. 8. Оръен ватын усталыкшым марий-влак мелнам кўэштме дене тергат.

27.

Марий-влак шошым почкалтыш ал'е шинчаланшудо шўрым кочкыт. Тыгай шўр тазалыклан пайдале. Кол шўрымат нуно йōратен кочкыт. Шыжым да телым ўстембалне шуктымо ковыштам, шинчалтыме киярым ужаш лиеш. Муно кочкишат чўчкыдын лиеда: подкогыльо, пулашкамуно, салмамуно, муныдувыртыш, туара.

15. Ушештарымаш

1.

1. үжнем 2. йоднем 3. кайынем, тўлынем 4. пурынеже 5. кўэштнеже 6. кайынена.

2.

1. Мый тунуктышо лийнем. 2. Мый тудлан полшынем. 3. Мый тудлан полшынем. 4. Мый серышым возынем. 5. Мый ечим налнем. 6. Мый изиш каналтынем.

3.

Эчан кевытыш кайыш да тўрлө йөрварым нал'е. Аваже команмелнам кўэште да унам ўжө. Уна-влак куд шагатлан тольыч. Елулан пеледышым пөлеклышт. Елу уна-влакым сайын ончыш.

4.

шочын, колен, илен, шочын, тунемын, ыштен, тунемын, возен, тунемын, лийын, кусарен, лектын.

5.

-Тый таче эрдене мом кочкыч? - Муным кочкым да кофем йўым. - А кечывалым? - Кечываллан кияр салатым, шыл шўрым, паренгым кочкым. - А каслан? - Пучымышым кочкым да шөрым йўым.

6.

1. шочмо 2. Вучымо 3. Йöратыме 4. почмо 5. Кайыме 6. возымо 7. моштышо.

7.

1. Тый В. Колумбын почеламутшым лудынат? 2. Тый кө лийнет? 3. Молан тый пеш эр кын'ельыч/кын'елынат? 4. Тудо кө дене кутыра? 5. Тый кочкыч? 6. Тенгече мыйын вуем корштыш/корштен. 7. Вучымо йолташем ок/огеш тол. 8. Тиде мыйын йöратыме кочкышем. 9. Йыван йоча-влакым шочмо кечыжлан ўжө. Йоча-влак кастене тольыч/толыныт. Йыванын аваже тўрлө тамле кочкышым ямдылен. Тудо когыльым, команмелнам кўэштын. Шочмо кече веселан эртыш/эртен.

8.

Ме эрдене торыкым, муным, ўй ден киндым кочкына. Чайым да кофем йўына. Кечываллан шўрым ямдылена: шыл шўрым, кол шўрым, ковышта шўрым. Каслан ме кияр дене тамле салатым ыштена, колым йöратен кочкына. Пайремлан когыльым, мелнам кўэштына.

16. Сай увер

1.

1. (S)he does not go anywhere alone. 2. The child did not understand anything. 3. No one saw him/her at school. 4. (S)he never hurries anywhere. 5. Pötyr never helps anyone. 6. (S)he passed by, but never greeted anyone.

2.

1. н'имом 2. н'игуш 3. н'имогай 4. н'игӧм 5. н'игуш 6. н'имогай 7. н'игӧ 8. Н'игӧ 9. н'имом 10. н'игунам.

3.

1. Тудо н'имыняр вучен огыл. 2. Ме н'имом улылен онал. 3. Тидын нерген н'игушто возымо огыл. 4. Тудо н'имогай газетым лудын огыл. 5. Тудо н'имогай йонылышым ыштен огыл. 6. Тудо н'игушто тунемын огыл. 7. Тудо н'игунам ок саламле.

4.

1. воктен(е) 2. воктек(е) 3. воктен(е) 4. воктеч(ын) 5. воктекем

5.

1. үппунем - braid 2. күч - claw, fingernail, hoof 3. товар - ах 4. орава - wagon 5. шагат - clock, watch 6. пӧрт үмыл - the house's shadow.

6.

1. A big birch stands beside the house. 2. Don't look back. 3. What's lying beside your door? 4. A car stood behind his/her house. 5. There's a forest behind the village. 6. Go beyond the village. 7. A dog is lying behind our house. 8. No one is beside your child. 9. (S)he ran behind the tree 10. His/her head can be seen behind the tree. 11. There is a park behind our kindergarten.

7.

1. Even if you cut a dog's tail, it will not become a sheep. 2. Even if a mother scolds, she scolds lovingly. 3. Even if you pound water in a mortar, it will remain water. 4. Even if water is strong, a fish swims against it. 5. Even if one has many fingers, one does not want to chop one off.

8.

1f: Ануш изи гынат, лудын кертеш.

2d: Кочай сай уверым налын гынат, йывыртен огыл.

3b: Игече йӱран гынат, чодыраш каена.

4e: Йоча черле ыл'е гынат, школыш кайыш.

5a: Эчан кол кучымо үзгарым кужу жап кычал'е гынат, муын ыш керт.

6c: Елу кече мучко пашажым ыштыш гынат, ыштен ыш пытаре.

9.

1. Even if it's cold tomorrow, I want to go skiing. 2. Even if (s)he invites me, I will not come. 3. Even if my friend does not come, I want to bake a layered pancake. 4. Even if (s)he is learning Finnish, (s)he can't speak Finnish. 5. Even if it's raining, I'm going to the store.

10.

1. Мыйын отпуск гынат, н'игуш ынем кай. 2. Вӱд ал'е йӱштӧ гынат, ме йӱштылаш каена.

3. Тудо тудым үжын огыл гынат, тудо толын. 4. Ме кечыгут пашам ыштышна гынат, пашам ышна пытаре. 5. Шым шагат шуын гынат, тудо ал'е кын'елын огыл.

11.

1. лиймылан 2. умылтарымылан 3. умылтарымыжым 4. кучымым 5. кычалмылан 6. толмыжо 7. йӱрмылан 8. налмылан.

12.

1. Елу паша гыч пӧртылын огыл. 2. Серге сай уверым конда. 3. Йоча-влак ялышке кайымылан йывыртеныт. 4. Сапаевмыт ялышке каяш ямдылалтыт. 5. Ялыште ковай ден кочай илат. 6. Эчан ден Ануш ялыш кӱлеш модышыштым, энырым налыт. 7. Эчан энырым кычалеш? 8. Тудо энырым омса воктене муэш. 9. Серге ачаж ден аважлан йокмам ямдыла.

13.

Таче Серген отпуск тӱналеш. Нуно ешге ялыш каят. Йоча-влак пеш йывыртат. Нуно йӱштылнешт, чодыраш коштнешт, понгым погынешт, колым кучынешт. Сапаевмыт ялыш каяш ямдылалтыт. Серге коваж ден кочажлан йокмам ямдыла, Ануш модышым пога, Эчан энырым кычалеш. Тудо тудым омса шенгелне муэш. Вашке нуно чыла поген пытарышт, машинаш пыштышт да тарванен кайышт.

14.

The Clever Dog - Winter is coming. I got out of bed. I see: my mother is bringing some sort of dog that she found. The dog is lying on the floor. How big, how big (he is)! It isn't a normal dog, but a trained one. We give him food; he doesn't eat. We give him (something) to drink; he doesn't drink.

Maybe, we say, he isn't eating intentionally. I mean, he doesn't know us. We give him a bone; we give him meat; he does not move. Then my mother yelled 'eat!'. Then the dog started eating.

15.

Эрла мыйын отпускем тӱналеш. Мый ялыш кайынем. Тушто йӱштылаш, кол кучаш лиеш. Ялыште мыйын шуко йолташем уло. Мый вет ондак ялыште иленам. Туштак школышто тунемынам. Ялыште кочам ден ковам илат. Нуно мыйын толмекем эре йывыртат.

17. Ялысе суртышто

1.

1. мўкшотарыште пашам ыштыме деч вара 2. кастене ушкалым лўштымö гоным 3. чывым пукшымо деч ончыч 4. мўкш омарта воктен шогылтмо гоным 5. вўдым оптымо деч вара 6. уныкам вучымо гоным 7. сад-пакчам ончыктымо деч ончыч 8. чайым йўмö деч вара 9. мелнам кўэштме гоным 10. кочкаш шичме деч ончыч.

2.

1с. Пашаш кайымыж гоным Ивук кевытыш пұрыш. - On his way to work, Ivuk went to the store. 2е. Иктаж-көм вучымо гоным жап кужун эрта. - Time passes slowly when you are waiting for something. 3d. Туныктышын умылтарымыж гоным Эрик окнаш ончен шинча. - While the teacher was explaining things, Erik was sitting and looking out of the window. 4b. Почтальон толмо гоным Зоя пеш йывырта. - Zoya was very happy when the postman came. 5. Йўр йўрмö гоным ме мөнгыштö шинчена ыл'е. - We were sitting at home when it was raining.

3.

1. Мый урокым ыштымем деч вара ече дене мунчалташ каем. 2. Тудо пашам пытарымыже деч вара пörтылеш. 3. Тудо телевизор дене кином ончымыжо деч вара толеш. 4. Нуно изиш каналтымышт деч вара пашам угыч ышташ тўналыт. 5. Ме кын'елмына деч вара зарядкым ыштена.

4.

1d. Пенсийыш лекме деч ончыч тудо школышто пашам ыштен. 2b. Уныкажым ужмыж гоным тудо чот йывыртен. 3a. Мый самырык улмем гоным футбол дене пеш сайын модынам. 4h. Радиом колыштмо деч вара мый кочамлан у уверым каласкаленам. 5f. Телефон йынгыртыме гоным тый кушто ыльыч? 6с. Ялыште илымына гоным ме чўчкыдын чодырашке коштынна. 7g. Тудым вучымо гоным ме чыла нерген кутырен налынна. 8е. Москош кайыме деч ончыч тудо Йошкар-Олаште илен.

5.

1. мелнам кўэштме деч ончыч 2. фильмым ончымо деч вара 3. кевытым почмо деч ончыч 4. вучымына гоным 5. малаш вочмо деч ончыч 6. чайым йўмö деч ончыч 7. чодырам руэн пытарыме деч вара 8. ял гыч пörтылмö деч вара 9. йўштылмö гоным 10. колым кучымо деч вара 11. тиде пörтым кычалме гоным 12. тиде пörтым мумо деч вара 13. тўлымö гоным.

6.

1. Мый школышто пашам ыштем ыл'е. Тый школышто пашам ыштет ыл'е. Тудо школышто пашам ышта ыл'е. Ме школышто пашам ыштена ыл'е.

Те школышто пашам ыштеда ыл'е. Нуно школышто пашам ыштат ыл'е.

2. Мый кажне кечын йўштылам ыл'е. Тый кажне кечын йўштылат ыл'е. Тудо кажне кечын йўштылеш ыл'е. Ме кажне кечын йўштылына ыл'е.

Те кажне кечын йўштылыда ыл'е. Нуно кажне кечын йўштылыт ыл'е.

3. Мый тидым ом пале ыл'е. Тый тидым от пале ыл'е.

Тудо тидым ок пале ыл'е. Ме тидым она пале ыл'е.

Те тидым ода пале ыл'е. Нуно тидым огыт пале ыл'е.

4. Мый тунам олаште ом иле ыл'е. Тый тунам олаште от иле ыл'е.

Тудо тунам олаште ок иле ыл'е. Ме тунам олаште она иле ыл'е.

Те тунам олаште ода иле ыл'е. Нуно тунам олаште огыт иле ыл'е.

7.

1. кушкыт ыл'е 2. йӧратем ыл'е 3. кушкеш ыл'е 4. онча ыл'е 5. лӱшта ыл'е 6. йӱштылыт ыл'е 7. ыштеда ыл'е.

8.

а) Мый колым кучем ыл'е. Тудо книгаг лудеш ыл'е. Ме олаште улына ыл'е. Нуно агытаным пукшат ыл'е.

б) Мый малем ыл'е. Тудо урокым ямдыла ыл'е. Тудо серышым воза ыл'е. Нуно ушкалым лӱштат ыл'е.

с) Мый пирым ужынам. Ачам маскам ужын. Шӱжарем мераным ужын. Изам ден акам рывыжым ужыныт. Ме шоншым ужынна. Ануш урым ужын.

9.

1. The further away you put something, the closer it is to get. 2. An apple does not fall far from the apple tree. 3. The surface of an apple can be beautiful, but there can still be a worm in it. 4. Without looking back, don't go forwards.

10.

1. пӱй - tooth 2. ӱпкорно - hair parting.

11.

1. мӱндырнӧ 2. ӱмбалне 3. мӱндыркӧ 4. ончылно/шенгелне 5. кӧргыштӧ 6. воктене 7. ончыко 8. ӱмбаке 9. мӱндырчын 10. шенгечын 11. воктене 12. шенгеке 13. шенгелне 14. ончылнем 15. воктеке.

12.

1. There is a river ahead of us. 2. Look on the shelf. 3. White snow covers the land. 4. We live far from school. 5. I knew (recognized) you from afar. 6. The fishing rod is standing beside the door. 7. Sit down beside me. 8. The bird sat down on top of the birch tree.

13.

How does the second picture differ from the first one? It's a sunny day. There are no clouds. Birds are flying around in the sky. The house only has two windows. No chimney can be seen. A pine tree is growing close to the house; flowers are blooming. There are three beehives in front of the house. In the yard, beside the pine tree, there is a pig, a sheep, and a duckling

14.

1. пукша 2. онча 3. кушкеш 4. шога 5. ыштат 6. лӱшта 7. лектеш 8. кочкеш 9. йывыртат 10. пӧрдеш 11. лӱдеш 12. тӧча.

15.

1. Ануш кудывечыш кайыш да лудым, комбым ден чывын пукшыш. 2. Сурт кӧргыштӧ эре шуко паша. 3. Кочай да ковай эрат-касат йол ӱмбалне. 4. Ковай ушкалым лӱшта, вольыкым пукша да мӱкшым онча.

16.

- Old man Stapan, when did you retire? - I'm a pensioner starting this year. - Since going into retirement, do you have a lot of free time? - That goes without saying. I don't rush anywhere early in the morning; I do everything without rushing. - What do you do in your free time? - I read a lot, listen to the radio, watch television. - You're a jack-of-all-trades, aren't you? Now, apparently, you have time to build guslis. - Truly. Earlier, there was no time for this. But now I give my whole soul to my favorite work. - And how is your health? - I don't complain about my health. I always strengthen my health: I do gymnastics, I go skiing in the winter, I swim. - Do you also swim in winter. - I swim. That's quite healthy.

17.

Эчанын йоча жапше Пўнчеръялыште эртен. Тиде ял - Элнет серыште верлана. Ял пеш мотор да ужарге. Ял лишне кугу лонга чодыра, кумда пасу. Ялыште кызыт шагал калык ила. Шуко ен олаш каен, тыш кенежым каналташ веле толыт.

18. Паша тургым

1.

1. If I had known this, I would have called him/her. 2. If (s)he had not watered them, all the plants would have dried out. 3. If you had not come today, you would not have seen him/her. 4. If (s)he had started the work on Sunday, (s)he would have finished it by today. 5. If Michu had not written a letter, I would not have come.

2.

1. шуко пашам ыштен кертеш ыл'е 2. шуко пашам ыштен ок керт ыл'е 3. вараш кодам ыл'е 4. вараш ом код ыл'е 5. пашам вашкерак пытарем ыл'е 6. кинош она шу ыл'е 7. кокытаным налыда ыл'е.

3.

1. Кова деке миен толам ыл'е. 2. Чодыраш понгым погаш каем ыл'е. 3. Кевытыш каем ыл'е. 4. Команмелнам кўэштам ыл'е. 5. Ече дене мунчалтем ыл'е. 6. Кол кучаш каем ыл'е. 7. Ковышта когылым ыштем ыл'е. 8. Театрыш каем ыл'е.

4.

1. мыйын секретарем лиеш ыл'е 2. чодыраште понгым погем ыл'е 3. тылат команмелнам кўэштам ыл'е 4. машинам налам ыл'е 5. тазалыкем сайрак лиеш ыл'е.

5.

1. Тудо ондакрак толеш ыл'е гын, тудым ужеш ыл'е. 2. Анна серышым налеш ыл'е гын, пеш йывырта ыл'е. 3. Йоча-влак колым кучат ыл'е гын, кол лемым шолтат ыл'е. 4. Эңырым верышкыже пыштет ыл'е гын, кас марте от кычал ыл'е. 5. Мый тиде нерген ом пале ыл'е гын, тыланет ом ойло ыл'е. 6. Тудо йўштö вўдым ок йў ыл'е гын, ок черлане ыл'е.

6.

кайымеке, вучымеке, кутырымеке, шичмеке, погымеке, полшымеке, манмеке, колыштмеке, йўктымеке, ырыктымеке, шонымеке, висымеке, шочмеке, миен шумеке, толмеке.

7.

1. каналтымеке 2. возен налмеке 3. пöртылмеке 4. ыштымеке 5. сомылымеке.

8.

1. тудо мöншыкжö пöртыльö 2. телевизорым ончыш 3. зарядкым ыштат 4. ушкалым лўштат 5. тудо почтыш кайыш 6. Эчан тольо

9.

1. After finishing the haymaking, Serge and his family went home. 2. After resting a bit, I want to work. 3. After seeing a movie, we went to a restaurant. 4. After gathering berries, we cooked jam. 5. After going outside, we saw Serge's daughter. 6. After drinking tea, we watched television. 7. When our mother comes, we will go to the theater. 8. After Iruk left, Ivuk came.

10.

1. университетыш толмеке 2. декан дене кутырымеке 3. шудо солымеке 4. паренгым погымеке 5. диктантым тергымеке 6. пенсионыш лекмеке 7. вўд шолаш пурымеке.

11.

1. Тўналмеке, пашам пытараш кўлеш. 2. Черле йочалан витаминан чайым йўктымеке, тудым малаш пышташ кўлеш. 3. Кече лекмеке, кайык-влак мураш тўналыт. 4. Кевыт гыч толмеке, ачатлан пашаш йынгырте. 5. Мөр кўмеке, погаш каена. 6. Вольыкым пукшымеке, уремыш модаш каен кертат. 7. Кўтў толмеке, ушкалым да шорыкым вўташ пурто.

12.

яллаште, суртлаште, верлаште, чодыралаште, уремлаште, олалаште, пўртлаште, энерлаште

13.

1. Чодыралаште могай емыж кушкеш? 2. Марий республикысе энерлаште могай кол ила? 3. Могай исторический жап дене тиде верла кылдалтыныт? 4. Могай олалаште шуко пўртым ыштат? 5. Ёстеллаште мо кия?

14.

1. енат 2. пеледышат 3. кайыкат 4. шўкшудат 5. пылат 6. йолташат.

15.

1. ала-кушко - Eleksey put his money somewhere and can in no way find it. 2. кокла гыч - Not one of us has seen Pötyr. 3. Ала-кушеч кўшыч - A paper plane came flying from somewhere above. 4. Кўшкө - Look up, do you know what that is? 5. ала-кушто - Where is your grandmother? She is somewhere in the garden weeding a flowerbed. 6. Кўшнө - A sky lark is singing above.

16.

a lark's song, forest fruit, main work, sheep herd, cow herd, bird's song, birch sap, poultry, forest bird, the sound of a scythe, village street, housework.

17.

1. сылне 2. куанем 3. икшыве-влак 4. пагыт 5. мотор 6. йывыртышым.

18.

1. Яллаште шудо солымо пагыт тўналын. 2. Шонго ден икшыве-влак пасушто улыт. 3. Чодырашке шудо солаш каят. 4. Эвайын олыкшо ял деч мўндырнө огыл. 5. Чодыраште куку, турий мурат. 6. Эвай кугыза тўн корным тўналеш. 7. Сапаевмыт кас марте олыкым солен пытареныт. 8. Эвай кугыза Серге ден Елун толмыштлан пеш йывыртен. 9. Коваже ден уныкаже мўнгыштө сурт кокла пашам ыштылыт.

19.

a) Мөр, мўрым, солаш, полшаш

b) Вольыкым, пурто

c) Шудым, шуко уло, огыл, ныл.

20.

1. One road leads to all other roads. 2. The road of joy is short; the road of sorrow is long. 3. A fast person's rooster is fast as well. 4. Good words warm the soul. 5. The tongue is butter; the soul is stone.

21.

1. Yelu and Echan go to the countryside. 2. The weather changes in the countryside; they can't go swimming. The water is cold. 3. They are lying in the sun. There are beehives close to them. 4. Bees fly around them. They sting. 5. In the evening, they can't sleep. Mice are running around under their bed. 6. The next day they see a snake. They were quite scared of the snake. 7. Later, it started raining. Water makes the room wet. 8. Without staying to the end of their vacation, they go home.

22.

Могай сылне кенеж кече! Кава канде, ик пылат ок кой. Ала-кушто кўшнő турий муро йўк шокта. Кенеж жап - паша тургым пагыт. Ял калык мўкшла пашам ышта: шудым сола, вольыкым онча. Пакчаштат, сурт коклаштат тўрлő пашам ыштыман. Икшыве-влак ача-аваштлан полшат. Ялыште кенежым паша эре шуко.

19. Озанлык вуйлатышым мо тургыжландара?

1.

1. Мый куралам улмаш. Тый куралат улмаш. Түдо куралеш улмаш. Ме куралына улмаш. Те куралыда улмаш. Нуно куралыт улмаш.
2. Мый ом пале улмаш. Тый от пале улмаш. Түдо ок пале улмаш. Ме она пале улмаш. Те ода пале улмаш. Нуно огыт пале улмаш.
3. Мый үдем улмаш. Тый үдет улмаш. Түдо үда улмаш. Ме үдена улмаш. Те үдеда улмаш. Нуно үдат улмаш.
4. Мый ом умыло улмаш. Тый от умыло улмаш. Түдо ок умыло улмаш. Ме она умыло улмаш. Те ода умыло улмаш. Нуно огыт умыло улмаш.

2.

1. Те вашмутым пуэда улмаш. 2. Нуно редакцийыште пашам ыштат улмаш. 3. Ме тиде еным палена улмаш. 4. Вуйлатыше-влак пашаш у йӱным пуртат улмаш.

3.

1. Түдо тыште шукертсек ок иле улмаш. 2. Мемнан озанлыкна почеш ок код улмаш. 3. Йоча-влак тунам колым огыт кучо улмаш. 4. Мый тиде жапыште телевизорым ом ончо улмаш.

4.

вочшаш, ыштышаш, тергышаш, куралшаш, үдышаш, үяндышаш, ашнышаш, ситышаш.

5.

work that must be done, dictation that must be checked, field that must be plowed, grain that is to be sown, animal that will be kept, work that will have to suffice.

6.

1f. солышаш шүдо 2с. толшаш арня 3е. йӱшаш эм 4i. шолтышаш шӱр 5а. ыштышаш паша 6h. шындышаш пушенге 7g. шушаш пайрем 8b. чоңышаш пӱрт 9d. түнемшаш почеламут.

7.

вуйлаташ (-ем) - to manage, to head; вияндаш (-ем) - to develop, to strengthen; пурташ (-ем) - to bring in, to lead in; ышташ (-ем) - to do; йодаш (-ам) - to ask; кодаш (-ам) - to stay, to remain; кучылташ (-ам) - to use, to utilize, to make use of; лекташ (-ам) - to go, to leave; шонаш (-ем) - to think; ышташ (-ем) - to do; каяш (-ем) - to go, to leave; кыснаш (-ем) - to move, to transfer, to shift; ончаш (-ем) - to look at, to see; ситапаш (-ем) - to provide, to secure, to ensure; чоңалташ (-ам) - to be built, to be under construction (< чоңаш (-ем) - to build); уграш (-ем) - to sew.

8.

1. кызыт марте 2. кӱчык жапыште 3. йол үмбаке шогалташ (-ем) 4. пытартыш ийлаште 5. паша кумыл 6. тиде шотышто 7. паша вий 8. парня дене шотлен лекташ (-ам) 9. вургем ургымо цех.

9.

кумдан, начарын, кӱчыкын, лушкыдын, куштылгын, сылнын.

10.

1. Evay, do you have enough hay for the cows for this year? - We will try to make do. 2. Why are you doing your work so badly? - If the manager is bad, the work is bad too. 3. Is this artist widely known? - Yes, he's even known in other countries. 4. The enterprise "New Power" grows stronger every year. The manager invests a lot of effort into strengthening the economy. 5. Even if their profits are large, they still want to make them bigger. 6. This person is said to have an 'easy hand'. Whatever (s)he does, it's easy for him/her and (s)he does it well.

11.

1. кўчык 2. кужу/кўчык 3. кўчык, кужу, кужу, кўчык 4. кужу 5. Кужу

12.

1. лушкыдо 2. кучылтеш 3. куштылго 4. тургыжландара 5. тореш.

13.

1. шында, шинча 2. пышта, кия 3. саке, кеча 4. шогалте, шого.

14.

1. пыште 2. шого 3. кия 4. сака. 5. шога 6. пыштем.

15.

Яндаков Иван Иванович кугу озанлыкым вуйлата. Ондак тиде озанлык лушкыдо лийын, а кызыт йол ўмбак шогалын. Иван Иванович у йўным кумдан шарен. Тиде ялозанлык лектышым кугемдаш полшен. Ялыште кызыт кевыт, клуб ўло. Кажне озанлыкыш газым пуртымо. Эше у школым чоғаш шонат.

20. Ушештарымаш

1.

1. умылтара ыл'е 2. куана ыл'е 3. куралыт ыл'е 4. лүдам ыл'е 5. сола ыл'е.

2.

1. Мутшым палем ыл'е гын, мурем ыл'е. 2. Вүдым жапыштыже оптет ыл'е гын, кушкеш ыл'е. 3. Оксам шуқырак лиеш ыл'е гын, налам ыл'е. 4. Молан шоган йыраным сомылен отыл? - Йүр ок йүр ыл'е гын, сомылем ыл'е. 5. Пурла сереш верланена ыл'е гын, кучена ыл'е.

3.

1. лүдеш улмаш 2. йүштылына улмаш 3. пүкшем улмаш 4. модеш улмаш 5. лүшта улмаш.

4.

1. годем 2. деч ончыч 3. дене 4. шотышто 5. нерген 6. деч вара 7. көра

5.

1. тушто 2. ончыко 3. лишычын 4. күшнө 5. йымалне 6. ончылан 7. күшан 8. мўндырнө 9. шентелне 10. ўлыч 11. тышан 12. күшкө

6.

Тенгече ме шочмо ялышкына мийышна. Мемнан ялна сылне Элнет сереш верланен. Элнет серыште түрлө пеледыш кушкеш. Кайык-влак мурат. Мүкш-влак мўйым погат. Пытартыш жапыште мемнан ялна пеш мотор лийын. Ялыште у асфальт корным ыштыме. Кресаньык-влак шуко у мотор пörтым чоненыт. Кажне пörтыш вүдым да газым пуртеныт. Нуно шуко вольыкым ончат, ялозанлыкыште тыршен ыштат.

Glossary – Mari-English

A

а		and; but
ава		mother; female (animal)
август		August
автобус		bus
агроном		agronomist
агытан		rooster
адак		again
адакат		again, anew
айда		(imperative particle)
айдеме		person
айста		(imperative particle, 1Pl)
ак		price
ака		(elder) sister
ала		maybe, perhaps
ала-кӧ		someone
ала-куш(ко)		(to) somewhere
ала-кушан		(to) somewhere, somewhere
ала-кушеч		from somewhere
ала-кушто		somewhere
ала-могай		some (sort of)
ал'е		or; yet
алло		hello (telephone)
ангине		tonsillitis
англичан		English
ансамбль		ensemble
антигриппин		flu medicine
апрель		April
аптеке		pharmacy, drugstore
аралаш (-ем)		to preserve, to maintain, to protect, to defend
арален кодаш (-ем)		to preserve, to save, to defend
арбуз		watermelon
аренде		lease, rent, rental
армий		army
арня		week

аспирантур		(post)graduate course
асфальт		asphalt
ача		father
ачалўм		patronym, father's name
ача-ава		parents
ашнаш (-ем)		to keep (animals), to raise

Б

библиотеке		library
билет		ticket
биологий		biology
больнице		hospital
Будапешт		Budapest
буква		letter (of the alphabet)
букварь		ABC, primer
буфет		snack bar

В

вазе		vase
вакшыш		bed
вакшышым погаш (-ем)		to make the bed
ванний		bathroom
вара		then
вараш кодаш (-ам)		to be late
варен'е		jam
вате		wife; woman
ваче		shoulder
вашкаш (-ем)		to hurry, to rush
вашке		soon; quick(ly)
вашмут		answer
вашталташ (-ам)		to change (intr.)
ваштареш		against
вел		side, direction, region
веле		only
велосипед		bicycle
венгр		Hungarian

Венгрий	Hungary
вене	son-in-law
вер	place
верешташ (-ам)	to have to; to get, to catch
верланаш (-ем)	to be situated/placed on; to take seats; to make oneself comfortable
вес	other, different
веселан	merry, happy
вескана	another time, the next time
вескана ужмешке	Good-bye! Until we meet again!
вет	for, so, indeed, probably (particle)
вигак	directly, straight away
вий	force, power, strength
висаш (-ем)	to weigh, to measure
витамин	vitamin
витаминан чай	vitamin tea
витле	fifty
вич, визыт	five
вичшўдō	five hundred
виян толаш (-ам)	= виянаш
виянаш (-ам)	to develop (intr.), to be developed; to become stronger
вияндаш (-ем)	to develop (trans.), to strengthen
возалташ (-ам)	to be written
возаш (-ам)	to fall, to lie down
возаш (-ем)	to write
возен налаш (-ам)	to copy down/out
возен шукташ (-ем)	to write, to finish writing
вокзал	train station
вокте(е)	beside, next to
воктелан	beside, next to; near, next to
вокте(е)	by, next to, beside
воктеч(ын)	past (by); from (away)
волаш (-ем)	to come down, to descend; to lessen, to decrease
вольык	cattle
вольык ончышо	livestock breeder, stock raiser
вончаш (-ем)	to cross
воспитатель	educator; kindergarten teacher
врач	doctor (physician)

вүеш налаш (-ам)	to be offended
вуй	head; top
вуйлаташ (-ем)	to manage, to head
вуйлатыше	leader, manager, director
вуйым шияш (-ям) /-лан/	to complain about something
вургем	clothes, clothing
вурсаш (-ем)	to scold
вучалташ (-ем)	to wait (a little)
вучаш (-ем)	to wait
вучен илаш (-ем)	to wait for a long time
вўд	water
вўдым опташ (-ем)	to water
вўргече	Wednesday
вўта	cattle shed

Г

газ	gas
газет	newspaper
гана	time, times
гармонь	accordion
геркулес	oatmeal
Германий	Germany
годсек	since
годым	during, at the time of, when
грамм (г)	gram
грипп	flu, influenza
гын	if
гына	only
гынат	although; even if
гыч	from, out

Д

да	and; yes; but
да молат	and others, et al.
дек(е)	to
декабрь	December

декан	faculty dean
делянке	allotment; plot (of land)
ден	and
дене	with
дене пырля	together with
деч	from, of (postposition)
деч вара	after (temporal)
деч ончыч	before (temporal)
диван	couch
диктант	dictation
директор	director
доктор	doctor, physician
драматург	dramatist, playwright
духи	perfume

Е

емыж	berries, fruit
ен	person
енга	sister-in-law (elder brother's wife)
ер	lake
ече	ski
ече дене мунчалташ (-ем)	to ski
еш	family

Ё

Ж

жап	time
жапыште	in time, at the proper time
жапыштыже	in/on time
жаритлаш (-ем)	to fry, to grill
журнал	magazine
журналист	journalist

3

завод	factory, plant
задаче	problem, assignment, lesson
зарядке	physical exercises, gymnastics

И

иге	animal young
игече	weather
ида	(negating particle for imperative, 2Pl)
идалык	year
идалык жап	season
иза	(elder) brother
изарня	Thursday
издер	sled
издер дене мунчалташ (-ем)	to sled, to go sledding
изи	little, small
изин'ек	since (one's) early years
изиш	a little, a bit, somewhat
ий	year
ийгот	age
ийын вончаш (-ем)	to swim across
ик(те), иктыт	one
иквереш	together
икече	the last time; not long ago
икечсек	since the last time; for a long time
икманаш	in a word
икмыняр	some, a few
иктаж	about, approximately
иктаж-кӧ	somebody
иктаж-мо	something, anything
иктат	nobody, no one
икшыве	child
икымше	first
илаш (-ем)	to live
илыме вер	place of residence
илыш	life

индеш(е)	nine
индешле	ninety
индешшүдө	nine hundred
инженер	engineer
институт	institute (of higher education)
Испаний	Spain
историй	history
исторический	historical
ит	(negating particle for imperative, 2Sg)
июль	July
июнь	June
ияш	years old
ияш (-ям)	to swim

Й

йодаш (-ам)	to ask; to request
йодыш	question
йокма	(host) present
йол	leg, foot
йол үмбаке шогалташ (-ем)	to raise to one's feet, to put back on one's feet
йолварня	toe
йолкопа	hand, palm; sole
йолташ	friend
йолын	on foot
йомак	story, tale
йонылыш	mistake; mistaken, false
йонылыш лияш (-ям)	to be mistaken
йоча	child
йочасад	kindergarten
йошкар(ге)	red
йошкаргаш (-ем)	to become red
йошкарген каяш (-ем)	to turn red
йөн	method, way
йөра	good, fine
йөраташ (-ем)	to love, to like
йөрәтен кочкаш (-ам)	to like to eat, to eat with pleasure
йөрәтен шындаш (-ем)	to become fond of, to fall in love

йоратыме	favorite
йорвар	groceries, food
йүаш (-ам)	to drink
йүд	night
йүдым	at night
йүдымсө	nightly, of the night
йүк	voice; sound
йүкташ (-ем)	to give to drink, to have somebody drink
йүкын	out loud, audibly, loudly
йүла	custom(s)
йүлаш (-ем)	to burn (intr.)
йүлен каяш (-ем)	to burn down (intr.)
йүр	rain
йүр йүреш	it's raining
йүраш (-ам)	to rain
йүштө	cold
Йүштө Кугыза	Grandfather Frost
йүштылаш (-ам)	to go swimming
йүын колташ (-ем)	to drink up
йывырташ (-ем)	to be happy/glad
йыл-йол	/denotes quick, intermittent actions/
йылме	language; tongue
йымак(е)	under, underneath
йымалан	under, underneath
йымалне	under, underneath
йымач(ын)	out from under
йынгырташ (-ем)	to call (telephone)
йыр	around
йыран	bed, patch
йырваш	everywhere, on all sides, around

К

кава	sky
Кавказ	Caucasus
кагаз	paper
кажне	every, each
кайык	bird

Какшан	(river in Mari El, Russian: Кокшага)
каласаш (-ем)	to say, to speak, to tell
каласкалаш (-ем)	to tell, to talk
калык	people, nation
калык мут	proverb
каналташ (-ем)	to rest, to relax
канаш (-ем)	to rest, relax
кандаш(е)	eight
кандашле	eighty
кандашшүдö	eight hundred
канде	blue
каныме кече	day off; day of rest
каҥаш	advice
кап	body
карандаш	pencil
кас	evening
кас кочкыш	evening meal
кассе	savings bank; cash desk
кастене	in the evening
качымарий	fellow, boy, lad, guy
кашта	beam, crossbar
каяш (-ем)	to go, to leave
кевыт	store, shop
келге	deep
келшаш (-ем)	to like; to please; to agree
кенета	suddenly
кенеж	summer
кенежым	in the summer
керташ (-ам)	to be able to
кефир	kefir
кечаш (-ем)	to hang
кече	day; sun
кечывал	noon
кечывал кочкыш	noon meal
кечывалым	at noon; during the day
кечыгут	all day long
кешыр	carrot
кид	arm, hand

кид-йоллан мастар	jack-of-all-trades; someone who can turn his hand to anything
кидпарня	finger
кило	kilogram
километр (км)	kilometer
кинде	bread
кино	movie theater; movie, film
кинематографий	cinematography
киноматографий институт	film institute
кинооператор	cameraman
кинотеатр	movie theater
киоск	kiosk
кишке	snake
кияр	cucumber
кияш (-ем)	to lie
класс	class
клуб	club, clubhouse
книга	book
кова	grandmother
коваште	skin, hide; leather
ковышта	cabbage
когыльо	pie
кодаш (-ам)	to stay, to remain
кодаш (-ем)	to leave
кож	fir tree
кок(ыт), коктыт	two
кока	aunt
кокла гыч	from the middle of
коклаш(ке)	into the middle of, among, in, to
коклаште	in the middle of, between, among
коктын	two of ...
кокшўдў	two hundred
кокытан	a two (failing grade in Russian educational system)
кол	fish
кол(ым) кучаш (-ем)	to fish
колаш (-ем)	to die
колледж	technical secondary school
коло	twenty
колташ (-ем)	to send

колышташ (-ам)	to listen (to)
коля	mouse
ком	layer
командировко	business trip
команмелна	(Mari layered pancake)
комбиге	gosling
комбо	goose
компот	compote, stewed fruit
Комсомол	Komsomol (Young Communist League)
кондаш (-ем)	to bring
кон'ешне	of course
консультаций	consultation
конференций	conference
концерт	concert
конга	oven
коопераций	cooperation
копа	hand, palm; sole
копий	copy
корно	road, way, path
коршташ (-ем)	to hurt
кофе	coffee
коча	grandfather
кочкаш (-ам)	to eat
кочкын ончаш (-ем)	to taste, to try
кочкыш	food
кочмывер	cafeteria
кошар(ге)	pointed, sharp
кошкаш (-ем)	to dry (out) (intr.)
кошташ (-ам)	to go; to attend
коштедаш (-ем)	to stroll, to wander
кояш (-ям)	to resemble, to look like; to be visible
кӧ	who
кӧра	because of, due to
кӧргеш	inside, inwards; within
кӧргӧ	(the) inside
кӧргӧ гыч	from within
кӧргыш(кӧ)	inside, inward
кӧргыштӧ	in, inside; inside, within

кредал кияш (-ем)	to have a long fight
кредалаш (-ам)	to fight
кресаньык	farmer
кровать	bed
куанаш (-ем)	to be happy, glad
кугарня	Friday
күгемдаш (-ем)	to increase, to enlarge
кугу	big, large
кугу йўкын	loudly
кугыенг	adult
кугыза	(paternal) uncle
кугырак	bigger, larger
куд(ыт)	six
кудалышташ (-ам)	to run around
кудашаш (-ам)	to undress; to take off
кудло	sixty
кудо ¹	which
кудо ²	hut, house
кудшўдō	six hundred
кудывече	yard, courtyard
кужу	long
кузе	how
кузерак	(=кузе)
куку	cuckoo
кум(ыт)	three
кумда	wide, broad
кумданаш (-ам)	to widen, to broaden (intr.)
кумло	thirty
кумшўдō	three hundred
кумыл	mood, desire
кунам	when
кунамсек	since when?
кундем	area, region, district
куралаш (-ам)	to plow
куржаш (-ам)	to run
куржмаш	running, race
куржын колташ (-ем)	to take off running
куржын эрташ (-ем)	to take by

курска	brother-in-law (elder sister's husband)
кусараш (-ем)	to translate
куснаш (-ем)	to move, to transfer, to shift (intr.)
кутыраш (-ем)	to speak
кутырен налаш (-ам)	to have a talk, to talk
кухньо	kitchen
кучаш (-ем)	to catch
кучылташ (-ам)	to use, to utilize, to make use of
куш(ко)	where (to)?
кушан	where?, where to?
кушеч(ын)	where from?
кушкаш (-ам)	to grow
кушкыжмо	Tuesday
кушто	where?
куштылго	easy
куэ	birch (tree)
куэвүд	birch sap
кү	stone
күаш (-ам)	to ripen, to mature
күвар	floor
күжгыт	width, thickness
күзаш (-ем)	to rise; to climb
күзен каяш (-ем)	to climb up/to
күзö	knife
күлаш (-ам)	to need; to be necessary; to have to
күлеш	necessary
күрылташ (-ам)	to come to a stop, to be severed
күсен	pocket
күсле	gusli (folk instrument similar to a zither)
күтү	herd
күч	finger nail
күчык	short, small
күчымö	uncooked, raw
күчымö торык	sour clotted milk
күш(кö)	upward, above
күшан	upward, above; up, above
күшнö	up, above
күшыл	upper, highest

кўшыч(ын)	from above
кўэшташ (-ам)	to bake
кызыт	now
кызытсе	modern, contemporary
кылдалташ (-ам)	to be connected
кылдаш (-ем)	to connect
кын'елаш (-ам)	to get up
кын'ервуй	elbow
кыраш (-ем)	to beat, to hit
кычал ончаш (-ем)	to look for
кычалаш (-ам)	to look for
кычкыралаш (-ам)	to yell, to shout

Л

ладыра	branchy, wide-spreading
латвич, латви́зыт	fifteen
латик(те)	eleven
латиндеш(е)	nineteen
латкандаш(е)	eighteen
латкок(ыт)	twelve
латкуд(ыт)	sixteen
латкум(ыт)	thirteen
латныл(ыт)	fourteen
латшым(ыт)	seventeen
лекташ (-ам)	to go, to leave; to come up (sun)
лектын каяш (-ем)	to go out/away
лектыш	harvest, yield, crop; income, profit
лем	broth, bouillon
лиедаш (-ем)	to be, to happen
литератур	literature
литр	liter
лицей	specialized secondary school
лишан	near (to), close by, nearby
лишке	near (to)
лишне	close by, nearby; near to
лишыч(ын)	from close by
лияш (-ям)	to be, to become; to happen

логар	throat
ложаш	flour
лонга	dense, thick
лу ¹	ten
лу ²	bone
лугаш (-ем)	to mix, to blend
лугыч	premature, untimely
лудаш (-ам)	to read
лудиге	duckling
лудо	duck
лудшо	reader
лудын лекташ (-ам)	to read through, to finish reading
лук	corner
лум	snow
лум лумеш	it's snowing
лумаш (-ам)	to snow
лучко	fifteen
лушкыдо	weak; loose
лўдаш (-ам) /деч/	to be afraid/frightened of
лўм	name
лўман	named
лўмлō	famous
лўмын	intentionally, purposely
лўшташ (-ем)	to milk
лўяш (-ем)	to shoot
лыпланаш (-ем)	to calm down
лышташ	leaf

M

май	May
малаш (-ем)	to sleep
малаш возаш (-ам)	to go to bed
мален кын'елаш (-ам)	to get up (after sleeping)
мамык	down, down feather
манаш (-ам)	to say
мардеж	wind
марий	Mari; husband; man

марке	stamp
марла	(in) Mari
март	March
марте	till, until
маска	bear
мастар	expert, master; talented, skilled
математике	mathematics
материал	material
машина	car
ме	we
мелна	pancake, crepe
мемнам	accusative of me
мемнан	genitive of me
менге	kilometer; verst
меран	hare
метод	method
мешак	sack
миен толаш (-ам)	to visit, to drop in on
миен шуаш (-ам)	to come, to arrive
миллиметр (мм)	millimeter
миллион	million
минут	minute
митинг	meeting
мияш (-ем)	to come, to go, to arrive
мланде	earth, land, soil
мо ¹	what
мо ²	/interrogative particle/
могай	what (kind)
модаш (-ам)	to play
модын налаш (-ам)	to win
модыш	toy
мокташ (-ем)	to praise
молан	why
моло	other, another
мондалташ (-ам)	to be forgotten
мондаш (-ем)	to forget
Моско	Moscow
моткоч	very

мотор	beautiful
мошташ (-ем)	to be able to, to be capable of
мӧнгӧ	house, home
мӧнгыш(кӧ)	home (adverb)
мӧнгыштӧ	at home
мӧр	strawberry
муаш (-ам)	to find
музей	museum
музык	music
муно	egg
мунчалташ (-ем)	to slide, slip, ski
муныдывыртыш	milk soup with egg
мураш (-ем)	to sing
муро	song
мут	word
мутер	dictionary
мутлан	for example
мучаш	end
мучко	along, through, throughout
мушкаш (-ам)	to wash
мушкын налаш (-ам)	to wash out
мӱй	honey
мӱкш	bee
мӱкш омарта	beehive
мӱкшотар	apiary, beeyard
мӱндыран	far off, at a distance
мӱндыркӧ	far off
мӱндырнӧ	at a distance, far (off)
мӱндырч(ын)	from a distance, from afar
мый	I
мылам, мыланем	genitive of мый
мыланна	dative of me
мыняр(е)	how much, how many
мыняр шагатлан	when? at what time?

Н

налаш (-ам)	to take; to buy
налын толаш (-ам)	to bring
нангаяш (-ем)	to lead; to take away/along
наре	approximately, about
начар	bad, poor, weak
нелаш (-ам)	to swallow
нелын колташ (-ем)	to swallow down
н'емыч	German
нер	nose
нерген	about, on (postposition)
н'игö	nobody, no one
н'игүзе	(in) no way, by no means
н'игунам	never
н'игуш(ко)	nowhere, anywhere
н'игушан	nowhere, anywhere
н'игушеч(ын)	from nowhere
н'игушто	nowhere, anywhere
н'имо	nothing
н'имогай	no kind of
н'имыняр(е)	no, none
но	but
номер	number
ноябрь	November
нояш (-ем)	to become tired
нöрташ (-ем)	to make wet
нöшмö	seed, hemp seed
ну	well, so
нулаш (-ем)	to lick
нумалаш (-ам)	to bring, to carry
нуно	they
нушкаш (-ам)	to crawl
нушкын күзаш (-ам)	to crawl up
ныжыл(ге)	tender, gentle
ныл(ыт)	four
нылле	forty
нылшүдö	four hundred

О

о	oh
огеш	(negative particle, 3Sg)
оҗыл	(negative particle)
оҗыт	(negative particle, 3Pl)
оҗно	earlier, long ago
оҗнысек	for a long time, since early times
оза	master, owner, proprietor
озанлык	enterprise, farm; economy
Озан	Kazan
ойго	grief, sorrow
ойлаш (-ем)	to say
ойлыманат оҗыл	that goes without saying
ойыртемалташ (-ам)	to differ, to be different from
окна	window
окса	money
октябрь	October
ола	city
олимпиаде	Olympics; contest, competition
олма	apple
олмапу	apple tree
олык	meadow
омарта	hive, beehive
омса	door
ондак	early, before
ончалаш (-ам)	to look
ончаш (-ем)	to look at; to see; to look after, to care for
ончен шинчаш (-ем)	to observe
ончыко	forward, onward, ahead
ончыкташ (-ем)	to show
ончыктен пуаш (-эм)	to show, to indicate, to specify
ончылан	forward; in front; in front of, before
ончылно	in front; in front of, before
ончыч	before, earlier
ончыч(ын)	in front, from the front
онҗ	chest

онай	interesting
онылаш	chin
опер	opera
опташ (-ем) ¹	to place, to set
опташ (-ем) ²	to bark
орава	wagon, cart
оръен вате	young married woman
осал	bad, poor
отметке	grade, mark
отпуск	vacation, holiday
очын'и	probably, most likely
ош(о)	white

Ö

п

пагалаш (-ем)	to respect, to honor
пагыт	time
пазар	market, bazaar
пайдале	useful, beneficial
пайрем	festival, holiday
пакча	(vegetable) garden
палаш (-ем)	to know
пале	mark, sign
пален налаш (-ам)	to learn, to get to know
палыме	acquainted; acquaintance
пальто	coat, overcoat
паремаш (-ам)	to get better, to improve, to recover
паренге	potato
Париж	Paris
парк	park
парня	finger; toe
пасу	field, meadow
пачаш	floor, level, story
пачер	apartment
паша	work
паша вер	place of work

паша вий	labor force, manpower, work force
паша кече	workday, working day
паша тургым	harvest time
пашаен	worker
пашам ышташ (-ем)	to work
педтехникум	pedagogical secondary technical school
пел(е)	half
пеледаш (-ам)	to flower, to bloom
пеледыш	flower
пелйӱд	midnight
пенал	pencil case
пенсий	pension; retirement
пенсийыш лекташ (-ам)	to retire
пенсионер	retiree, pensioner
пенгыдемдаш (-ем)	to strengthen
первый	first
передаче	(radio/television) program
перемеч	curd tart, curd roll
перкан	substantial, filling, nourishing
перкан лийже!	Enjoy your meal!
петыралташ (-ам)	to close (intr.)
петыраш (-ем)	to close; to cover
пече	fence
пеш	very
пиал	happiness
пиалан	happy
пижаш (-ам)	to stick (intr.)
пижын шинчаш (-ам)	to get stuck
пий	dog
пире	wolf
писатель	writer, author
писе	fast; nimble
погаш (-ем)	to collect, to gather; to put together
погынаш (-ем)	to gather, to assemble
погынымаш	meeting
подкогыльо	curd dumpling
подряд	contract
подсобный	subsidiary, auxiliary

подсобный озанлык	subsidiary company/enterprise
поезд	train
пожалуйста /poʒaləste/	please
покташ (-ем)	to drive; to chase
покшел	middle, center
покшелне	in the middle of
поликлиник	(outpatient) clinic
полшаш (-ем)	to help
полыш	help
Польша	Poland
помидор	tomato
понар	light, lamp
понго	mushroom
поро	good
порошок	powder
портрет	portrait, picture
поснак	particularly, especially
поч	tail
почаш (-ам)	to open (trans.)
почеламут	poem
почеш	after, behind; according to
почеш кодаш (-ам)	to be/fall behind, to be backward
почкалыш	nettle
почтальон	mailman
почто	post office
почылт каяш (-ем)	to open all the way (intr.)
почылташ (-ам)	to open (intr.), to be opened
пошкудо	neighbor
поэт	poet
поян	rich
поянлык	riches, fortune, wealth
пөлек	present
пөлеклаш (-ем)	to give (as) a present
пөлем	room
пөрдаш (-ам)	to turn, to circle
пөрт	house
пөртылаш (-ам)	to return, to come/go back
пөртылташ (-ем)	to return, to give back, to restore

правлений	management, government, board of administration
предложений	sentence
президиум	presidium
проблеме	problem
произведений	work(s)
пуаш (-эм) ¹	to give
пуаш (-эм) ²	to blow
пукшаш (-ем)	to feed
пулашкамуно	omelet
пулвуй	knee
пураш (-ем)	to enter, to come in
пурла	right
пурташ (-ем)	to bring in, to lead into
пуч	pipe, conduit
пучымыш	porridge
пушенге	tree
пуэдаш (-ем)	to give, to hand out
пүй	tooth
пүнчө	pine tree
пүртүс	nature
пүкен	chair
пүчкаш (-ем)	to cut
пүшкылаш (-ам)	to sting
пыл	cloud
пылыш	ear
пырдыж	wall
пырче	grain; seed
пырыс	cat
пырысиге	kitten
пытараш (-ем)	to finish, end (something)
пытартыш	last
пытартышлан	at last, finally, in the end
пышташ (-ем)	to lay, to put, to place
пьесе	(theater) play

P

радио	radio
район	district; area; zone
рвезе	boy
рвезын'ек	from/in one's youth
регион	region
редактор	editor
редакций	editorial office
республик	republic
ресторан	restaurant
реферат	report, talk
рецепт	prescription; recipe
рис	rice
родо	relative(s)
роза	Rose
роман	novel
руал шуаш (-эм)	to chop off
руаш	dough
руаш (-эм)	to cut down
ручка	pen
руш	Russian
рушарня	Sunday
руэн пытараш (-ем)	to cut/chop down, to fell
рўжгаш (-ем)	to be loud
рўжген кияш (-ем)	to make a lot of noise
рывыж	fox

C

сава	scythe
сад	garden
садик	= йочасад
садлан	therefore, thus, consequently, so
садлан кōра	therefore, thus, consequently, so
сад-пакча	orchard
сай	good, nice, fine
сайын	well

сакаш (-ем)	to hang (up, on)
Салам (лийже)!	Hello! Good morning/afternoon/evening!
саламлаш (-ем)	to greet; to congratulate
салат	salad
салмамуну	fried eggs
самовар	samovar
самолёт	airplane
самырык	young
сандал(ге)	rosy, pink
сандене	therefore, thus, consequently
Санкт-Петербург	St. Petersburg
санга	forehead
сар	war
саска	fruit
сборник	collection
секретарь	secretary
семын	like, as, in the manner of
сентябрь	September
сенгаш (-ем)	to conquer, to overcome
сенымаш	victory; achievement
сер	shore, banks
серыш	letter
сийлаш (-ем)	to entertain, to serve
системе	system
ситараш (-ем)	to provide, to secure, to ensure
ситаш (-ем)	to be enough, to be sufficient, to suffice
ситышын	enough, sufficiently, in a sufficient amount
совла	spoon
солалташ (-ем)	to sharpen
солаш (-ем)	to mow
солен пытараш (-ем)	to finish mowing
сомыл	work, business, activity, reason
сомылаш (-ем)	to weed
сонарзе	hunter
сочинений	essay
сöсна	pig
спортзал	sports hall
стадион	stadium

статья	essay; article
стипендий	grant, scholarship
странице	page
студент	(university) student
сукыр	loaf
сумка	bag
сүрт	farm/village house with outlying buildings
сүрт кокла паша	house-keeping/farmyard work
сүрткайык	poultry
сүрет	picture, drawing
сылне	beautiful; nice

Т

таза	healthy
тазалык	health
такси	taxi
тале	strong, powerful; skilled, capable
там	taste
тамлаш (-ем)	to taste
тамле	tasty, delicious
тамлен налаш (-ам)	to taste, to try
тамым налаш (-ам)	to taste, to try
тарванаш (-ем)	to move (intr.)
тарванен каяш (-ем)	to leave
татар	Tatar
тау	thank you; thanks
таче	today
тачысе	today's, of today
те	you (plural)
театр	theater
теве	so, now, thus; here (it is), here (you go)
текст	text
теле	winter
телевизор	television
телевизорым ончаш (-ем)	to watch television
телефон	telephone
телым	in the winter

теме	theme; topic
температур	temperature
тендам	accusative of те
тендан	genitive of те
тений	this year
тенге	ruble
тенгече	yesterday
тенгечысе	yesterday('s)
тенгечсек	since yesterday
тер	sled
тергаш (-ем)	to check, to inspect, to examine
терген налаш (-ам)	to check, to examine, to verify, to test
тетла	even more, more than this
тиде	this
тиде шотышто	in this regard, concerning this
товар	ax
толаш (-ам)	to come
толмаш	the coming, the arrival
толын пураш (-ем)	to arrive, to come in
толын шогалаш (-ам)	to go up to, to come up to, to approach
толын шуаш (-ам)	to come, to arrive
тораште	at/in a distance
тореш	against
тореш лияш (-ям)	to be against
торт	cake
торык	curds
тошташ (-ам)	to dare
тошто	old
тошто марий	ancient Maris, forefathers
төрланаш (-ем)	to recover, to get better
төршташ (-ем)	to jump
төрштен волаш (-ем)	to jump down
төчаш (-ем)	to try
төшак	mattress, featherbed
трамвай	tram
туара	curd cake, cheese pastry
тувыр	shirt
тувыртыш	curds

тугай	so, such, that kind
туге	so, like this/that
тугеже	then, in this case
түдо	he/she/it; that
түл	fire
түлшол	coal
түмо	oak
тунам	then, at that time
тунамсек	since then
түнем пытараш (-ем)	to finish a school ~ a course
түнем шындаш (-ем)	to learn (something)
түнемаш (-ам)	to learn
түнемше	pupil, student
түныкташ (-ем)	to teach
түныктышо	teacher
тургыжландараш (-ем)	to worry, to disturb, to trouble
тургым	harvest time, hard work
турий	(sky)lark
турист	tourist
туш(ко)	(to) there
тушан	(to) there
тушеч(ын)	from there
тушто	there
түжем	thousand
түлаш (-ем)	to pay
түньык	chimney
түн	main, primary, chief
түн корно	first strip
түналаш (-ам)	to begin
түрвө	lip
түрлө	different, various
түрлө-түрлө	all kinds of, various, diverse
тыгай	such a (one), this kind (of)
тыгак	also, as well, too
тыглай	simple
тый	you (singular)
тыланаш (-ем)	to wish
тыланда	dative of те

тылат, тыланет		dative of тый
тылзе		moon; month
тынар(е)		so much, so many
тыршаш (-ем)		to endeavor, to work/try hard
тыш(ке)		(to) here
тышан		(to) here, here
тышеч(ын)		from here
тыште		here

у

у		new
У ий		New Year's Day
увер		news
угыч		again, anew
уда		bad, poor
удмурт		Udmurt
ужалаш (-ем)		to sell
ужар(ге)		green
ужаргаш (-ем)		to become green
ужаташ (-ем)		to accompany
ужаш (-ам)		to see
ужын кошташ (-ам)		to see, to experience
узо		male (animal)
узо комбо		gander
уке		no; is not
улаш (-ам)		to be
уло ¹		there is
уло ²		whole, entire
умбакыжат		for/in the future, subsequently
умша		mouth
умылаш (-ем)		to understand
умылтараш (-ем)		to explain
уна		guest
унала ўжаш (-ам)		to invite somebody (to be one's guest)
университет		university
уныка		grandchild
упражнений		exercise

ур	squirrel
ура	hooray, hurrah
ургаш (-ем)	to sew
урем	street, road
урок	lesson; homework
усталык	
уташ (-ем)	to become superfluous/unnecessary
уш	mind, intellect
ушан	clever
ушаш (-ем)	to join, to connect, to link
ушештарымаш	review
ушкал	cow
ушнаш (-ем)	to succeed
уэш	again, anew

Ў

ўдаш (-ем)	to sow, to plant
ўдыр	daughter; girl
ўжаш (-ам)	to invite
ўжын толаш (-ам)	to invite
ўзгар	equipment, object, thing
ўй	butter
ўлан	below, underneath
ўлно	below, underneath
ўлык(ё)	down, downward
ўлыл	lower, bottom
ўлыч(ын)	from below
ўмашсек	since last year
ўмаште	last year
ўмбак(е)	onto, on top of
ўмбал ¹	sour cream
ўмбал ²	surface
ўмбалаң	on, onto; on top of
ўмбалне	on, on top of
ўмбач(ын)	from the top of, from above
ўмыл	shadow
ўмыр	life

ўп.....	hair
ўпкорно.....	part (in hair)
ўппунем.....	braid
ўстел.....	table
ўстелтўрыш шинчаш (-ам).....	to sit down at the table
ўстелтўрыштў шинчаш (-ем).....	to sit at the table
ўстембак(е).....	onto the table
ўстембаке погаш (-ем).....	to set the table
ўстембалне.....	on the table
ўстембач(ын).....	from the table
ўшкыж.....	bull
ўяндаш (-ем).....	to fertilize, to manure
ўяча.....	small round loaf of bread

Ф

факультет.....	faculty
фамилий.....	last name
февраль.....	February
ферме.....	farm
физике.....	physics
филологий.....	philology
фильм.....	film, movie
Финляндий.....	Finland
финн.....	Finn
флаг.....	flag
фотографий.....	photo
Франций.....	France
француз.....	French
футбол.....	soccer, football

Х

химий.....	chemistry
холодильник.....	refrigerator
художник.....	artist

Ц

цех workshop, shop

Ч

чай tea

чаманаш (-ем) to feel sorry for

чевер beautiful

чевергаш (-ем) to redden (intr.)

чеверген шинчаш (-ам) to blush

чеверын good-bye

черланаш (-ем) to get sick, to fall ill

черле sick, ill; sore, bad, diseased

чичи little chicken

чияш (-ем) to dress

чодыра forest

чон soul, spirit

чонгалташ (-ам) to be built, to be under construction

чонгаш (-ем) to build

чонешташ (-ем) to fly

чонештен каяш (-ем) to fly away

чонештен толаш (-ам) to come flying, to arrive by air

чонештылаш (-ам) to fly (about)

чот very, a lot, strongly

чуваш Chuvash

чурий face

чўнгаш (-ем) to bite (fish)

чўчкыдын often

чўчў uncle (mother's younger brother)

чўчўньё aunt (mother's younger brother's wife)

чыве chicken

чывиге chick

чыла all, everything

чыла вере everywhere

чылаже altogether, in all

чылан everybody, all

чын truth, true

чынак actually, really, truly, in fact

Ш

шагал		little, a little, few
шагат		hour; time; clock, watch
шараш (-ем)		to spread, to diffuse, to propagate
шарен колташ (-ем)		to spread, to diffuse, to propagate
шахмат		chess
шахмат дене модаш (-ам)		to play chess
шем(е)		black
шемшыданг		buckwheat
шенгек(е)		back, behind
шенгелан		back, behind
шенгелне		behind
шенгеч(ын)		(out) from behind
шергакан		dear
шерге		expensive; dear
шере		sweet
шешке		daughter-in-law
шижаш (-ам)		to feel, to sense
шижде		without being noticed, imperceptibly
шинча		eye
шинчавун		eyebrow
шинчал		salt
шинчаланшудо		sorrel
шинчалташ (-ем)		to salt
шинчалтыме		salted, salty
шинчаш (-ам)		to sit down
шинчаш (-ем)		to sit
шкап		cupboard, wardrobe, cabinet, dresser
шке		(one)self, one's own
шкевуя		independently, by oneself, without assistance
скет ~ шкетын		alone
школ		school
шога		wooden plow
шогалаш (-ам)		to stop; to stand (up)
шогалташ (-ем)		to stand (trans.), to place
шоган		onion
шогаш (-ем) ¹		to stand

шогаш (-ем) ²	to cost
шогылташ (-ам)	to stand (around)
шокташ (-ем)	to be heard
шокшо	warm, hot
шола	left
шолаш (-ам)	to boil
шолаш пураш (-ем)	to start to boil
шолташ (-ем)	to boil, to cook
шольо	(younger) brother
соналташ (-ем)	to think, to consider
сонаш (-ем)	to think
шонен илаш (-ем)	to think over
шонымо	thought, thinking, reflection; idea
шонго	old
шоншо	hedgehog
шопке	aspen tree
шопо	sour
шорташ (-ам)	to cry
шортын колташ (-ем)	to break out crying
шорык	sheep
шотлаш (-ем)	to count
шотлен лекташ (-ам)	to count (up), to calculate, to reckon
шотышто	concerning, regarding
шочаш (-ам)	to be born; to come up, to grow
шочмо	Monday
шочмо кече	birthday
шочмо эл	native country
шошо	spring
шошым	in spring
шөр	milk
шөрлык	shelf
шуар	mortar
шуаш (-ам)	to arrive, to come to; to reach, to achieve
шуаш (-эм)	to throw
шужаш (-ем)	to be hungry
шужен шинчаш (-ем)	to starve
шүдо	grass; herb; hay
шүдо солымо жап/пагыт	haymaking time

шукерте	long ago
шукерте оғыл	not long ago, recently, not for long
шукертсек	for a long time
шуко	much, many
шукташ (-ем)	to do, to perform, to carry out, to execute
шуктымо	sour, fermented, pickled
шукш	worm
шулаш (-ам)	to cut, to slice
шулаш (-ем)	to melt
шулдо	cheap
шуматкече	Saturday
шураш (-ем)	to pound
шүдө	hundred
шүдыр	star
шүжар	(younger) sister
шүй	neck
шүкшүдо	weed(s)
шүльө	oats
шүм	heart
шүр	soup
шүраш (-ем)	to grease, to oil
шүргө	face
шыдан	wheat
шыже	fall, autumn
шыжым	in the fall
шыл	meat
шым(ыт)	seven
шымле	seventy
шымшүдө	seven hundred
шындаш (-ем)	to put, to place
шып	quiet, calm

Щ

Ы

ынде	now
ыр	kopeck
ырыкташ (-ем)	to warm, to heat
ышталташ (-ам)	to happen, to be performed/accomplished/done
ышташ (-ем)	to do
ыштен ончаш (-ем)	to try to do
ыштен пытараш (-ем)	to finish, to complete
ыштен шындаш (-ем)	to finish, to complete
ыштылаш (-ам)	to do, to carry out, to perform

Э

эгерче	(type of Mari unleavened pastry)
эл	country, land
Элнет	(river in eastern Mari El, Russian: Илеть)
эм	medicine
эн	the most (superlative)
эн ончыч	first of all, at the very beginning
энгер	river
эныр	fishing rod
эр	early; morning
эрак	early
эрат-касат	day and night
эрге	son; boy
эрдене	in the morning
эрдене эрак	early in the morning
эрденысек	since morning
эре	always
эркын	soft; slow; gradual
эрла	tomorrow
эрташ (-ем)	to spend (time)
эрташ (-ем)	to go/walk/pass (through, over, by)
эртен каяш (-ем)	to go by, to pass
эсогыл	even
эстон	Estonian
Эстоний	Estonia
эше	still

Ю

южо	some, a few
южо вере	in some places
Юл	Volga
юмо	god

Я

ял	village; countryside
ялозанлык	agriculture, rural economy, farming
ямде	ready
ямдылалташ (-ам)	to prepare oneself, to get ready
ямдылаш (-ем)	to prepare
январь	January
янда	glass (substance)
яра	free, empty
яра жап	free time

Glossary – English-Mari

А

a bit	изиш
a few	икмыняр, южо
a little	изиш, шагал
a lot	чот
ABC	букварь
about	иктаж, наре; нерген
above	кўшнӧ, кўшан
above, to above	кўш(кӧ), кўшан
to accompany	ужаташ (-ем)
according to	почеш
accordion	гармонь
to achieve	шуаш (-ам)
achievement	сенымаш
acquaintance	палыме
acquainted	палыме

activity	сомыл
actually	чынак
adult	кугыен
advice	канаш
after	деч вара, почеш
again	адак, адакат, угыч, уэш
against	ваштареш, тореш
age	ийгот
to agree	келшаш (-ем)
agriculture	ялозанлык
agronomist	агроном
ahead	ончыко
airplane	самолёт
all	чыла, чылан
all day long	кечыгут
all kinds of	түрлө-түрлө
allotment	делянке
alone	шкет ~ шкетын
along	мучко
also	тыгак
although	гынат
altogether	чылаже
always	эре
among	коклаш(ке); коклаште
ancient Maris	тошто марий
and	ден,, да, а
and others	да молат
anew	адакат, угыч, уэш
animal young	иге
another	моло
another time	вескана
answer	вашмут
anything	иктаж-мо
anywhere	н'игушто
anywhere, to anywhere	н'игуш(ко), н'игушан
apartment	пачер
apiary	мүкшотар
apple	олма

apple tree	олмапу
to approach	толын шогалаш (-ам)
approximately	иктаж, наре
April	апрель
area	кундем, район
arm	кид
army	армий
around	йыр, йырваш
arrival	толмаш
to arrive	шуаш (-ам), толын шуаш (-ам), толын пураш (-ем), мияш (-ем), миен шуаш (-ам)
to arrive by air	чонештен толаш (-ам)
article	статья
artist	художник
as	семын
as well	тыгак
to ask	йодаш (-ам)
aspen tree	шопке
asphalt	асфальт
to assemble	погынаш (-ем)
assignment	задаче
at a distance	тораште, мўндырнӧ, мўндыран
at home	мӧнгыштӧ
at last	пытартышлан
at night	йӱдым
at noon	кечывалым
at that time	тунам
at the proper time	жапыште
at the time of	годым
at the very beginning	эн ончыч
at what time?	мыняр шагатлан
to attend	кошташ (-ам)
audibly	йӱкын
August	август
aunt	кока
aunt (mother's younger brother's wife)	чӱчӱньӧ
author	писатель
autumn	шыже

auxiliary.....подсобный
 ax.....товар

В

back.....шенгек(е), шенгелан
 bad.....начар, осал, уда, черле
 bag.....сумка
 to bake.....күэшташ (-ам)
 banks.....сер
 to bark.....опташ (-ем)
 bathroom.....ванный
 bazaar.....пазар
 to be.....улаш (-ам), лияш (-ям), лиедаш (-ем)
 to be able to.....керташ (-ам), мошташ (-ем)
 to be accomplished.....ышталташ (-ам)
 to be afraid of.....лүдаш (-ам) /деч/
 to be against.....тореш лияш (-ям)
 to be backward.....почеш кодаш (-ам)
 to be behind.....почеш кодаш (-ам)
 to be born.....шочаш (-ам)
 to be built.....чоңалташ (-ам)
 to be capable of.....мошташ (-ем)
 to be connected.....кылдалташ (-ам)
 to be developed.....виянаш (-ам), виян толаш (-ам)
 to be different from.....ойыртемалташ (-ам)
 to be enough.....ситаш (-ем)
 to be forgotten.....мондалташ (-ам)
 to be frightened of.....лүдаш (-ам) /деч/
 to be glad.....куанаш (-ем), йывырташ (-ем)
 to be happy.....куанаш (-ем), йывырташ (-ем)
 to be heard.....шокташ (-ем)
 to be hungry.....шужаш (-ем)
 to be late.....вараш кодаш (-ам)
 to be loud.....рүжгаш (-ем)
 to be mistaken.....йонылыш лияш (-ям)
 to be necessary.....күлаш (-ам)
 to be offended.....вүеш налаш (-ам)

to be opened	почылташ (-ам)
to be performed	ышталташ (-ам)
to be severed	кўрылташ (-ам)
to be situated	верланаш (-ем)
to be sufficient	ситаш (-ем)
to be under construction	чоңалташ (-ам)
to be visible	кояш (-ям)
to be written	возалташ (-ам)
beam	кашта
bear	маска
to beat	кыраш (-ем)
beautiful	мотор, сылне, чевер
because of	көра
to become	лияш (-ям)
to become fond of	йөрәтен шындаш (-ем)
to become green	ужаргаш (-ем)
to become red	йошкаргаш (-ем)
to become stronger	виянғаш (-ам), виян толаш (-ам)
to become superfluous/unnecessary	уташ (-ем)
to become tired	нояш (-ем)
bed	вакшыш, кровать; йыран
bee	мўкш
beehive	омарта, мўкш омарта
beeyard	мўкшотар
before	ончыч, деч ончыч, ондак; ончылно, ончылан
to begin	тўналаш (-ам)
behind	шенгелне, шенгелан, почеш
behind, to behind	шенгек(е)
below	ўлнө, ўлан
beneficial	пайдале
berries	емыж
beside	воктен(е)
beside, to beside	воктек(е), воктелан
between	коклаште
bicycle	велосипед
big	кугу
bigger	кугырак
biology	биологий

birch (tree).....	куэ
birch sap.....	куэвүд
bird.....	кайык
birthday.....	шочмо кече
to bite (fish).....	чўнґаш (-ем)
black.....	шем(е)
to blend.....	лугаш (-ем)
to bloom.....	пеледаш (-ам)
to blow.....	пуаш (-эм)
blue.....	канде
to blush.....	чеверген шинчаш (-ам)
board of administration.....	правлений
body.....	кап
to boil (intr.).....	шолаш (-ам)
to boil (trans.).....	шолташ (-ем)
bone.....	лу
book.....	книга
bottom.....	ўлыл
bouillon.....	лем
boy.....	эрге, рвезе, качымарий
braid.....	ўппунем
branchy.....	ладыра
bread.....	кинде
to break out crying.....	шортын колташ (-ем)
to bring.....	кондаш (-ем), налын толаш (-ам), нумалаш (-ам)
to bring in.....	пурташ (-ем)
broad.....	кумда
to broaden (intr.).....	кумданаш (-ам)
broth.....	лем
brother (elder).....	иза
brother (younger).....	шольо
brother-in-law (elder sister's husband).....	курска
buckwheat.....	шемшыдан
Budapest.....	Будапешт
to build.....	чонаш (-ем)
bull.....	ўшкыж
to burn (intr.).....	йўлаш (-ем)

to burn down (intr.)	йўлен каяш (-ем)
bus	автобус
business	сомыл
business trip	командировко
but	но, а, да
butter	ўй
to buy	налаш (-ам)
by	воктен(е)
by no means	н'игузе
by oneself	шкевуя

С

cabbage	ковышта
cabinet	шкап
cafeteria	кочмывер
cake	торт
to calculate	шотлен лекташ (-ам)
to call (telephone)	йынгырташ (-ем)
calm	шып
to calm down	лыпланаш (-ем)
cameraman	кинооператор
capable	тале
car	машина
to care for	ончаш (-ем)
carrot	кешыр
to carry	нумалаш (-ам)
to carry out	ыштылаш (-ам), шукташ (-ем)
cart	орава
cash desk	кассе
cat	пырыс
to catch	кучаш (-ем), верешташ (-ам)
cattle	вольык
cattle shed	вўта
Caucasus	Кавказ
center	покшел
chair	пўкен
to change (intr.)	вашталташ (-ам)

to chase	покташ (-ем)
cheap	шүлдо
to check	тергаш (-ем), терген налаш (-ам)
cheese pastry	туара
chemistry	химий
chess	шахмат
chest	онг
chick	чывиге
chicken	чыве
chief	түн
child	йоча, икшыве
chimney	түннык
chin	онгылаш
to chop down	руэн пытараш (-ем)
to chop off	руал шуаш (-эм)
Chuvash	чуваш
cinematography	кинематографий
to circle	пörдаш (-ам)
city	ола
class	класс
clever	ушан
to climb	күзаш (-ем)
to climb up/to	күзен каяш (-ем)
clinic	поликлиник
clock	шагат
to close (intr.)	петыралташ (-ам)
to close (trans.)	петыраш (-ем)
close by	лишне, лишан
clothes	вургем
clothing	вургем
cloud	пыл
club	клуб
clubhouse	клуб
coal	тулшол
coat	пальто
coffee	кофе
cold	йүштö
to collect	погаш (-ем)

collection	сборник
to come	толаш (-ам), толын шуаш (-ам), мияш (-ем), миен шуаш (-ам)
to come back	пörтылаш (-ам)
to come down	волаш (-ем)
to come flying	чонештен толаш (-ам)
to come in	пураш (-ем), толын пураш (-ем)
to come to	шуаш (-ам)
to come to a stop	күрылташ (-ам)
to come up	шочаш (-ам)
to come up (sun)	лекташ (-ам)
to come up to	толын шогалаш (-ам)
coming	толмаш
competition	олимпиаде
to complain about something	вуйым шияш (-ям) /-лан/
to complete	ыштен пытараш (-ем), ыштен шындаш (-ем)
compote	компот
concerning	шотышто
concerning this	тиде шотышто
concert	концерт
conduit	пуч
conference	конференций
to congratulate	саламлаш (-ем)
to connect	кылдаш (-ем), ушаш (-ем)
to conquer	сенаш (-ем)
consequently	садлан, садлан көра, сандене
to consider	шоналташ (-ем)
consultation	консультаций
contemporary	кызытсе
contest	олимпиаде
contract	подряд
to cook	шолташ (-ем)
cooperation	коопераций
copy	копий
to copy down/out	возен налаш (-ам)
corner	лук
to cost	шогаш (-ем)
couch	диван
to count	шотлаш (-ем)

to count (up)	шотлен лекташ (-ам)
country	эл
countryside	ял
courtyard	кудывече
to cover	петыраш (-ем)
cow	ушкал
to crawl	нушкаш (-ам)
to crawl up	нушкын кўзаш (-ам)
crepe	мелна
crop	лектыш
to cross	вончаш (-ем)
crossbar	кашта
to cry	шорташ (-ам)
cuckoo	куку
cucumber	кияр
cupboard	шкап
curd cake	туара
curd dumpling	подкогыльо
curd roll	перемеч
curd tart	перемеч
curds	торык, тувыртыш
custom(s)	йўла
to cut	пўчкаш (-ем), шулаш (-ам)
to cut down	руаш (-эм), руэн пытараш (-ем)

D

to dare	тошташ (-ам)
daughter	ўдыр
daughter-in-law	шешке
day	кече
day and night	эрат-касат
day of rest	каныме кече
day off	каныме кече
dear	шергакан, шерге
December	декабрь
to decrease	волаш (-ем)
deep	келге

to defend	аралаш (-ем), арален кодаш (-ем)
delicious	тамле
dense	лонга
to descend	волаш (-ем)
desire	кумыл
to develop (intr.)	виянаш (-ам), виян толаш (-ам)
to develop (trans.)	вияндаш (-ем)
dictation	диктант
dictionary	мутер
to die	колаш (-ем)
to differ	ойыртемалташ (-ам)
different	вес; түрлө
to diffuse	шараш (-ем), шарен колташ (-ем)
direction	вел
directly	вигак
director	вуйлатыше, директор
diseased	черле
district	кундем, район
to disturb	тургыжландараш (-ем)
diverse	түрлө-түрлө
to do	ышташ (-ем), ыштылаш (-ам), шукташ (-ем)
doctor	доктор
doctor (physician)	врач
dog	пий
door	омса
dough	руаш
down	ўлык(ө); мамык
down feather	мамык
downward	ўлык(ө)
dramatist	драматург
drawing	сүрет
to dress	чияш (-ем)
dresser	шкап
to drink	йўаш (-ам)
to drink up	йўын колташ (-ем)
to drive	покташ (-ем)
to drop in on	миен толаш (-ам)
drugstore	аптеке

to dry (out) (intr.)	кошкаш (-ем)
duck	лудо
duckling	лудиге
due to	көра
during	годым
during the day	кечывалым

Е

each	кажне
ear	пылыш
earlier	ожно, ончыч
early	ондак, эр, эрак
early in the morning	эрдене эрак
earth	мланде
easy	куштылго
to eat	кочкаш (-ам)
to eat with pleasure	йöратен кочкаш (-ам)
economy	озанлык
editor	редактор
editorial office	редакций
educator	воспитатель
egg	муно
eight	кандаш(е)
eight hundred	кандашшүдö
eighteen	латкандаш(е)
eighty	кандашле
elbow	кын'ервуй
eleven	латик(те)
empty	яра
end	мучаш
to end (something)	пытараш (-ем)
to endeavor	тыршаш (-ем)
engineer	инженер
English	англичан
Enjoy your meal!	перкан лийже!
to enlarge	кугемдаш (-ем)
enough	ситышын

ensemble	ансамбль
to ensure	ситараш (-ем)
to enter	пураш (-ем)
enterprise	озанлык
to entertain	сийлаш (-ем)
entire	уло
equipment	ўзгар
especially	поснак
essay	статья, сочинений
Estonia	Эстоний
Estonian	эстон
et al.	да молат
even	эсогыл
even if	гынат
even more	тетла
evening	кас
evening meal	кас кочкыш
every	кажне
everybody	чылан
everything	чыла
everywhere	чыла вере, йырваш
to examine	тергаш (-ем), терген налаш (-ам)
to execute	шукташ (-ем)
exercise	упражнений
expensive	шерге
to experience	ужын кошташ (-ам)
expert	мастар
to explain	умылтараш (-ем)
eye	шинча
eyebrow	шинчавун

F

face	шўргө, чурий
factory	завод
faculty	факультет
faculty dean	декан
to fall	возаш (-ам)

fall	шыже
to fall behind	почеш кодаш (-ам)
to fall ill	черланаш (-ем)
to fall in love	йөрәтен шындаш (-ем)
false	йонылыш
family	еш
famous	лүмлө
far off	мўндырнө
far off, to far off	мўндыркө, мўндыран
farm	озанлык, ферме
farmer	кресаньык
farming	ялозанлык
farmyard work	сурт кокла паша
fast	писе
father	ача
father's name	ачалўм
favorite	йөрәтыме
featherbed	төшак
February	февраль
to feed	пукшаш (-ем)
to feel	шижаш (-ам)
to feel sorry for	чаманаш (-ем)
to fell	руэн пытараш (-ем)
fellow	качымарий
female (animal)	ава
fence	пече
fermented	шуктымо
to fertilize	ўяндаш (-ем)
festival	пайрем
few	шагал
field	пасу
fifteen	латвич, латвизыт, лучко
fifty	витле
to fight	кредалаш (-ам)
filling	перкан
film	фильм, кино
film institute	киноматографий институт
finally	пытартышлан

to find	муаш (-ам)
fine	йөра, сай
finger	парня, кидпарня
fingernail	күч
to finish	пытараш (-ем), ыштен пытараш (-ем), ыштен шындаш (-ем)
to finish a course/school	тунем пытараш (-ем)
to finish mowing	солен пытараш (-ем)
to finish reading	лудын лекташ (-ам)
to finish writing	возен шукташ (-ем)
Finland	Финляндий
Finn	финн
fir tree	кож
fire	тул
first	икымше, первый
first of all	эн ончыч
first strip	түн корно
to fish	кол(ым) кучаш (-ем)
fish	кол
fishing rod	эныр
five	вич, визыт
five hundred	вичшүдө
flag	флаг
floor	күвар; пачаш
flour	ложаш
flower	пеледыш
to flower	пеледаш (-ам)
flu	грипп
flu medicine	антигриппин
to fly	чонешташ (-ем)
to fly (about)	чонештылаш (-ам)
to fly away	чонештен каяш (-ем)
food	кочкыш; йөрвар
foot	йол
football	футбол
for	вет
for a long time	икечсек, ожнысек, шукертсек
for example	мутлан
for the future	умбакыжат

force	вий
forefathers	тошто марий
forehead	санга
forest	чодыра
to forget	мондаш (-ем)
fortune	поянлык
forty	нылле
forward	ончыко, ончылан
four	ныл(ыт)
four hundred	нылшүдө
fourteen	латныл(ыт)
fox	рывыж
France	Франций
free	яра
free time	яра жап
French	француз
Friday	кугарня
fried eggs	салмамунуно
friend	йолташ
from	гыч; деч
from (away)	воктеч(ын)
from a distance	мүндырч(ын)
from above	күшыч(ын), үмбач(ын)
from afar	мүндырч(ын)
from behind	шенгеч(ын)
from below	үлыч(ын)
from close by	лишыч(ын)
from here	тышеч(ын)
from nowhere	н'игушеч(ын)
from one's youth	рвезын'ек
from somewhere	ала-кушеч
from the front	ончыч(ын)
from the middle of	кокла гыч
from the table	үстембач(ын)
from the top of	үмбач(ын)
from there	тушеч(ын)
from within	көргө гыч
fruit	емыж, саска

to fry.....жаритлаш (-ем)

G

gander.....узо комбо

garden.....пакча, сад

gas.....газ

to gather (intr.).....погынаш (-ем)

to gather (trans.).....погаш (-ем)

gentle.....ныжыл(ге)

German.....н'емыч

Germany.....Германий

to get.....верешташ (-ам)

to get better.....паремаш (-ам), төрланаш (-ем)

to get ready.....ямдылалташ (-ам)

to get sick.....черланаш (-ем)

to get stuck.....пижын шинчаш (-ам)

to get to know.....пален налаш (-ам)

to get up.....кын'елаш (-ам), мален кын'елаш (-ам)

girl.....ўдыр

to give.....пуаш (-эм), пуэдаш (-ем)

to give (as) a present.....пөлеклаш (-ем)

to give back.....пөртылташ (-ем)

to give to drink.....йўкташ (-ем)

glass.....янда

to go.....каяш (-ем), кошташ (-ам), лекташ (-ам), мияш (-ем)

to go (through, over, by).....эрташ (-ем)

to go back.....пөртылаш (-ам)

to go by.....эртен каяш (-ем)

to go out/away.....лектын каяш (-ем)

to go sledding.....издер дене мунчалташ (-ем)

to go swimming.....йўштылаш (-ам)

to go to bed.....малаш возаш (-ам)

to go up to.....толын шогалаш (-ам)

god.....юмо

good.....сай, поро; йөра

Good morning/afternoon/evening!.....Салам (лийже)!

good-bye.....чеверын

Good-bye!	вескана ужмешке
goose	комбо
gosling	комбиге
government	правлений
grade	отметке
gradual	эркын
graduate course	аспирантур
grain	пырче
gram	грамм (г)
grandchild	уныка
grandfather	коча
Grandfather Frost	Йӱштӧ Кугыза
grandmother	кова
grant	стипендий
grass	шудо
to grease	шӱраш (-ем)
green	ужар(ге)
to greet	саламлаш (-ем)
grief	ойго
to grill	жаритлаш (-ем)
groceries	йӧрвар
to grow	кушкаш (-ам), шочаш (-ам)
guest	уна
gusli	кӱсле
guy	качымарий
gymnastics	зарядке

Н

hair	ӱп
half	пел(е)
hand	кид, копа, йолкопа
to hand out	пуэдаш (-ем)
to hang	кечаш (-ем)
to hang (up, on)	сакаш (-ем)
to happen	лияш (-ям), лиедаш (-ем), ышталташ (-ам)
happiness	пиал
happy	пиалан, веселан

hard work	тургым
hare	меран
harvest	лектыш
harvest time	тургым, паша тургым
to have a long fight	кредал кияш (-ем)
to have a talk	кутырен налаш (-ам)
to have somebody drink	йўкташ (-ем)
to have to	кўлаш (-ам), верешташ (-ам)
hay	шудо
haymaking time	шудо солымо жап/пагыт
he	тудо
head	вуй
to head	вуйлаташ (-ем)
health	тазалык
healthy	таза
heart	шўм
to heat	ырыкташ (-ем)
hedgehog	шоншо
hello (telephone)	алло
Hello!	Салам (лийже)!
help	полыш
to help	полшаш (-ем)
hemp seed	нёшмё
herb	шудо
herd	кўтў
here	тыште, тышан
here it is, here you go	теве
here, to here	тыш(ке), тышан
hide	коваште
highest	кўшыл
historical	исторический
history	историй
to hit	кыраш (-ем)
hive	омарта
holiday	пайрем; отпуск
home	мёнгё
home (adverb)	мёнгыш(кё)
homework	урок

honey	мүй
to honor	пагалаш (-ем)
hooray	ура
hospital	больнице
host present	йокма
hot	шокшо
hour	шагат
house	пöрт, кудо, мöнгö
house (farm, with outlying buildings)	сурт
house-keeping work	сурт кокла паша
how	кузе, кузерак
how many	мыняр(е)
how much	мыняр(е)
hundred	шүдö
Hungarian	венгр
Hungary	Венгрий
hunter	сонарзе
hurrah	ура
to hurry	вашкаш (-ем)
to hurt	коршташ (-ем)
husband	марий
hut	кудо

I

I	мый, мыйын, мылам, мыйым
idea	шонымо
if	гын
ill	черле
imperceptibly	шижде
to improve	паремаш (-ам)
in	коклаш(ке), кöргыштö
in a distance	тораште
in a sufficient amount	ситышын
in a word	икманаш
in all	чылаже
in fact	чынак
in front	ончылно, ончылан, ончыч(ын)

in front of	ончылно, ончылан
in Mari	марла
in no way	н'игузе
in one's youth	рвезын'ек
in some places	южо вере
in spring	шошым
in the end	пытартышлан
in the evening	кастене
in the fall	шыжым
in the future	умбакыжат
in the manner of	семын
in the middle of	коклаште, покшелне
in the morning	эрдене
in the summer	кенежым
in the winter	телым
in this case	тугеже
in this regard	тиде шотышто
in time	жапыште, жапыштыже
income	лектыш
to increase	кугемдаш (-ем)
indeed	вет
independently	шкевуя
to indicate	ончыктен пуаш (-эм)
influenza	грипп
inside	кӧргыштӧ
inside, (the) inside	кӧргӧ
inside, to inside	кӧргыш(кӧ), кӧргеш
to inspect	тергаш (-ем)
institute (of higher education)	институт
intellect	уш
intentionally	лӱмын
interesting	онай
into the middle of	коклаш(ке)
to invite	ӱжаш (-ам), ӱжын толаш (-ам)
to invite somebody (to be one's guest)	унала ӱжаш (-ам)
inward	кӧргыш(кӧ)
inwards	кӧргеш
is not	уке

it.....тудо
 it's raining.....йӱр йӱреш
 it's snowing.....лум лумеш

J

jack-of-all-trades.....кид-йоллан мастар
 jam.....варен'е
 January.....январь
 to join.....ушаш (-ем)
 journalist.....журналист
 July.....июль
 to jump.....тӱршташ (-ем)
 to jump down.....тӱрштен волаш (-ем)
 June.....июнь

K

Kazan.....Озан
 to keep (animals).....ашнаш (-ем)
 kefir.....кефир
 kilogram.....кило
 kilometer.....километр (км), менге
 kindergarten.....йоча сад, садик
 kindergarten teacher.....воспитатель
 kiosk.....киоск
 kitchen.....кухньо
 kitten.....пырысиге
 knee.....пулвуй
 knife.....кӱзӱ
 to know.....палаш (-ем)
 Komsomol (Young Communist League).....Комсомол
 kopeck.....ыр

L

labor force.....паша вий
 lad.....качымарий

lake	ер
lamp	понар
land	мланде, эл
language	йылме
large	кугу
larger	кугырак
lark	турий
last	пытартыш
last name	фамилий
last time	икече
last year	ўмаште
to lay	пышташ (-ем)
layer	ком
to lead	нангаяш (-ем)
to lead into	пурташ (-ем)
leader	вуйлатыше
leaf	лышташ
to learn	тунемаш (-ам); пален налаш (-ам)
to learn (something)	тунем шындаш (-ем)
lease	аренде
leather	коваште
to leave	каяш (-ем), лекташ (-ам), тарванен каяш (-ем); кодаш (-ем)
left	шола
leg	йол
to lessen	волаш (-ем)
lesson	урок; задаче
letter	серыш
letter (of the alphabet)	буква
level	пачаш
library	библиотеке
to lick	нулаш (-ем)
to lie	кияш (-ем)
to lie down	возаш (-ам)
life	илыш, ўмыр
light	понар
to like	йөраташ (-ем)
like	семын
like this/that	тыге

to like to eat	йөрәтен кочкаш (-ам)
to link	ушаш (-ем)
lip	түрвө
to listen (to)	колышташ (-ам)
liter	литр
literature	литератур
little	изи; шагал
little chicken	чичи
to live	илаш (-ем)
livestock breeder	вольык ончышо
loaf	сукыр
long	кужу
long ago	ожно, шукерте
to look	ончалаш (-ам)
to look after	ончаш (-ем)
to look at	ончаш (-ем)
to look for	кычалаш (-ам), кычал ончаш (-ем)
to look like	кояш (-ям)
loose	лушкыдо
loudly	йўкын, кугу йўкын
to love	йөраташ (-ем)
lower	ўлыл

М

magazine	журнал
mailman	почтальон
main	тўн
to maintain	аралаш (-ем)
to make a lot of noise	рўжген кияш (-ем)
to make oneself comfortable	верланаш (-ем)
to make the bed	вакшышым погаш (-ем)
to make use of	кучылташ (-ам)
to make wet	нөрташ (-ем)
male (animal)	үзо
man	марий
to manage	вуйлаташ (-ем)
management	правлений

manager	вуйлатыше
manpower	паша вий
to manure	ўяндаш (-ем)
many	шуко
March	март
Mari	марий
mark	пале; отметке
market	пазар
master	оза, мастар
mastery	усталык
material	материал
mathematics	математике
mattress	төшак
to mature	кўаш (-ам)
May	май
maybe	ала
meadow	олык, пасу
to measure	висаш (-ем)
meat	шыл
medicine	эм
meeting	погынымаш, митинг
to melt	шулаш (-ем)
merry	веселан
method	йөн, метод
middle	покшел
midnight	пелйўд
to milk	лўшташ (-ем)
milk	шөр
milk soup with egg	муныдывыртыш
millimeter	миллиметр (мм)
million	миллион
mind	уш
minute	минут
mistake	йонылыш
mistaken	йонылыш
to mix	лугаш (-ем)
modern	кызытсе
Monday	шочмо

money	окса
month	тылзе
mood	кумыл
moon	тылзе
more than this	тетла
morning	эр
mortar	шуар
Moscow	Моско
most likely	очын'и
mother	ава
mouse	коля
mouth	умша
to move	куснаш (-ем)
to move (intr.)	тарванаш (-ем)
movie	фильм, кино
movie theater	кино, кинотеатр
to mow	солаш (-ем)
much	шуко
museum	музей
mushroom	понго
music	музык

N

name	лўм
named	лўман
nation	калык
native country	шочмо эл
nature	пўртўс
near	воктелан
near (to)	лишке, лишан
near to	лишне
nearby	лишне, лишан
necessary	кўлеш
neck	шўй
to need	кўлаш (-ам)
neighbor	пошкудо
nettle	почкалтыш

never	н'игунам
new	у
New Year's Day	У ий
news	увер
newspaper	газет
next to	воктен(е), воктелан
next to, to next to	воктек(е), воктелан
nice	сай, сылне
night	йүд
nightly	йүдымсö
nimble	писе
nine	индеш(е)
nine hundred	индешшүдö
nineteen	латиндеш(е)
ninety	индешле
no	н'имыняр(е), үке
no kind of	н'имогай
no one	н'игö, иктат
no way	н'игузе
nobody	н'игö, иктат
none	н'имыняр(е)
noon	кечывал
noon meal	кечывал кочкиш
nose	нер
not for long	шукерте огыл
not long ago	икече, шукерте огыл
nothing	н'имо
nourishing	перкан
novel	роман
November	ноябрь
now	кызыт, ынде; теве
nowhere	н'игушто
nowhere, to nowhere	н'игуш(ко), н'игушан
number	номер

О

oak	тумо

oatmeal	геркулес
oats	шўльё
object	ўзгар
to observe	ончен шинчаш (-ем)
October	октябрь
of (postposition)	деч
of course	кон'ешне
of the night	йўдымсö
of today	тачысе
often	чўчкыдын
oh	о
to oil	шўраш (-ем)
old	тошто; шонго
Olympics	олимпиаде
omelet	пулашкамүно
on	ўмбалне, ўмбалан
on (postposition)	нерген
on all sides	йырваш
on foot	йолын
on the table	ўстембалне
on time	жапыштыже
on top of	ўмбалне
on top of, to on top of	ўмбак(е), ўмбалан
one	ик(те), иктыт
one's own	шке
oneself	шке
onion	шоган
only	веле, гына
onto	ўмбак(е), ўмбалан
onto the table	ўстембак(е)
onward	ончыко
to open (intr.)	почылташ (-ам)
to open (trans.)	почаш (-ам)
to open all the way (intr.)	почылт каяш (-ем)
opera	опер
or	ал'е
orchard	сад-пакча
other	вес, моло

out	гыч
out from behind	шенгеч(ын)
out from under	йымач(ын)
out loud	йўкын
outpatient clinic	поликлиник
oven	конга
overcoat	пальто
to overcome	сенаш (-ем)
owner	оза

Р

page	странице
palm	копа, йолкопа
pancake	мелна
paper	кагаз
parents	ача-ава
Paris	Париж
park	парк
part (in hair)	ўпкорно
particularly	поснак
to pass	эртен каяш (-ем)
to pass (through, over, by)	эрташ (-ем)
past (by)	воктеч(ын)
patch	йыран
path	корно
patronym	ачалўм
to pay	тўлаш (-ем)
pedagogical secondary technical school	педтехникум
pen	ручка
pencil	карандаш
pencil case	пенал
pension	пенсий
pensioner	пенсионер
people	калык
to perform	шукташ (-ем), ыштылаш (-ам)
perfume	духи
perhaps	ала

person	айдеме, ен
pharmacy	аптеке
philology	филологий
photo	фотографий
physical exercises	зарядке
physician	врач, доктор
physics	физике
pickled	шуктымо
picture	сүрет, портрет
pie	когыльо
pig	сөсна
pine tree	пүнчө
pink	сандал(ге)
pipe	пуч
place	вер
to place	опташ (-ем), пышташ (-ем), шогалташ (-ем), шындаш (-ем)
place of residence	илиме вер
place of work	паша вер
to place on	верланаш (-ем)
plant	завод
to plant	ўдаш (-ем)
to play	модаш (-ам)
play (theater)	пьесе
to play chess	шахмат дене модаш (-ам)
playwright	драматург
to please	келшаш (-ем)
please	пожалуйста /poʒaləste/
plot (of land)	делянке
to plow	куралаш (-ам)
pocket	кўсен
poem	почеламут
poet	поэт
pointed	кошар(ге)
Poland	Польша
poor	начар, осал, уда
porridge	пучымыш
portrait	портрет
post office	почто

postgraduate course	аспирантур
potato	паренге
poultry	сурткайык
to pound	шураш (-ем)
powder	порошок
power	вий
powerful	тале
to praise	мокташ (-ем)
premature	лугыч
to prepare	ямдылаш (-ем)
to prepare oneself	ямдылалташ (-ам)
prescription	рецепт
present	пӧлек
to preserve	аралаш (-ем), арален кодаш (-ем)
presidium	президиум
price	ак
primary	тӱн
primer	букварь
probably	вет, очын'и
problem	проблеме; задаче
profit	лектыш
program (radio/television)	передаче
to propagate	шараш (-ем), шарен колташ (-ем)
proprietor	оза
to protect	аралаш (-ем)
proverb	калык мут
to provide	ситараш (-ем)
pupil	тунемше
purposely	лӱмын
to put	пышташ (-ем), шындаш (-ем)
to put back on one's feet	йол ѳмбаке шогалташ (-ем)
to put together	погаш (-ем)

Q

question	йодыш
quick(ly)	вашке
quiet	шып

R

race	куржмаш
radio	радио
radio program	передаче
rain	йүр
to rain	йүрәш (-ам)
to raise	ашнаш (-ем)
to raise to one's feet	йол үмбаке шогалташ (-ем)
raw	күчымө
to reach	шуаш (-ам)
to read	лудаш (-ам)
to read through	лудын лекташ (-ам)
reader	лудшо
ready	ямде
really	чынак
reason	сомыл
recently	шукерте огыл
recipe	рецепт
to reckon	шотлен лекташ (-ам)
to recover	паремаш (-ам), төрланаш (-ем)
red	йошкар(ге)
to redden (intr.)	чевергаш (-ем)
reflection	шонымо
refrigerator	холодильник
regarding	шотышто
region	вел, кундем, регион
relative(s)	родо
to relax	канаш (-ем), каналташ (-ем)
to remain	кодаш (-ам)
rent	аренде
rental	аренде
report	реферат
republic	республик
to request	йодаш (-ам)
to resemble	кояш (-ям)
to respect	пагалаш (-ем)

to rest	канаш (-ем), каналташ (-ем)
restaurant	ресторан
to restore	пörтылташ (-ем)
to retire	пенсийыш лекташ (-ам)
retiree	пенсионер
retirement	пенсий
to return (intr.)	пörтылаш (-ам)
to return (trans.)	пörтылташ (-ем)
review	ушештарымаш
rice	рис
rich	поян
riches	поянлык
right	пурла
to ripen	кўаш (-ам)
to rise	кўзаш (-ем)
river	энep
road	корно, урем
room	пöлем
rooster	агытан
Rose	роза
rosy	сандал(ге)
ruble	тенге
to run	куржаш (-ам)
to run around	кудалышташ (-ам)
running	куржмаш
rural economy	ялозанлык
to rush	вашкаш (-ем)
Russian	руш

S

sack	мешак
salad	салат
salt	шинчал
to salt	шинчалташ (-ем)
salted	шинчалтыме
salty	шинчалтыме
samovar	самовар

Saturday	шуматкече
to save	арален кодаш (-ем)
savings bank	кассе
to say	каласаш (-ем), манаш (-ам), ойлаш (-ем)
scholarship	стипендий
school	школ
to scold	вурсаш (-ем)
scythe	сава
season	идалык жап
secretary	секретарь
to secure	ситараш (-ем)
to see	ончаш (-ем), ужаш (-ам), ұжын кошташ (-ам)
seed	нӧшмӧ, пырче
self	шке
to sell	ужалаш (-ем)
to send	колташ (-ем)
to sense	шижаш (-ам)
sentence	предложений
September	сентябрь
to serve	сийлаш (-ем)
to set	опташ (-ем)
to set the table	ўстембаке погаш (-ем)
seven	шым(ыт)
seven hundred	шымшӱдӧ
seventeen	латшым(ыт)
seventy	шымле
to sew	ургаш (-ем)
shadow	ўмыл
sharp	кошар(ге)
to sharpen	солалташ (-ем)
she	тудо
sheep	шорык
shelf	шӧрлык
to shift (intr.)	куснаш (-ем)
shirt	тувыр
to shoot	лӱяш (-ем)
shop	кевыт; цех
shore	сер

short	кўчык
shoulder	ваче
to shout	кычкыралаш (-ам)
to show	ончыкташ (-ем), ончыктен пуаш (-эм)
sick	черле
side	вел
sign	пале
simple	тыглай
since	годсек
since early times	ожнысек
since last year	ўмашсек
since morning	эрденысек
since one's early years	изин'ек
since the last time	икечсек
since then	тунамсек
since when?	кунамсек
since yesterday	тенгечсек
to sing	мураш (-ем)
sister (elder)	ака
sister (younger)	шўжар
sister-in-law (elder brother's wife)	енга
to sit	шинчаш (-ем)
to sit at the table	ўстелтўрыштў шинчаш (-ем)
to sit down	шинчаш (-ам)
to sit down at the table	ўстелтўрыш шинчаш (-ам)
six	куд(ыт)
six hundred	кудшўдў
sixteen	латкуд(ыт)
sixty	кудло
ski	ече
to ski	мунчалташ (-ем), ече дене мунчалташ (-ем)
skill	усталык
skilled	тале, мастар
skin	коваште
sky	кава
skylark	турий
to sled	издер дене мунчалташ (-ем)
sled	тер, издер

to sleep	малаш (-ем)
to slice	шулаш (-ам)
to slide	мунчалташ (-ем)
to slip	мунчалташ (-ем)
slow	эркын
small	изи, кўчык
small round loaf of bread	ўяча
snack bar	буфет
snake	кишке
snow	лум
to snow	лумаш (-ам)
so	садлан, садлан кўра; тугай; туге; ну, вет, тебе
so many	тынар(е)
so much	тынар(е)
soccer	футбол
soft	эркын
soil	мланде
sole	копа, йолкопа
some	икмынъяр, южо
some (sort of)	ала-могай
somebody	иктаж-кў
someone	ала-кў
something	иктаж-мо
somewhat	изиш
somewhere	ала-кушто, ала-кушан
somewhere, to somewhere	ала-куш(ко), ала-кушан
son	эрге
song	муро
son-in-law	вене
soon	вашке
sore	черле
sorrel	шинчаланшудо
sorrow	ойго
soul	чон
sound	йўк
soup	шўр
sour	шопо, шуктымо
sour clotted milk	кўчымў торык

sour cream	Ымбал
to sow	Ыдаш (-ем)
Spain	Испаний
to speak	каласаш (-ем), кутыраш (-ем)
specialized secondary school	лицей
to specify	ончыктен пуаш (-эм)
to spend (time)	эрташ (-ем)
spirit	чон
spoon	совла
sports hall	спортзал
to spread	шараш (-ем), шарен колташ (-ем)
spring	шошо
squirrel	ур
St. Petersburg	Санкт-Петербург
stadium	стадион
stamp	марке
to stand	шогаш (-ем)
to stand (around)	шогылташ (-ам)
to stand (trans.)	шогалташ (-ем)
to stand (up)	шогалаш (-ам)
star	шўдыр
to start to boil	шолаш пураш (-ем)
to starve	шужен шинчаш (-ем)
to stay	кодаш (-ам)
stewed fruit	компот
to stick (intr.)	пижаш (-ам)
still	эше
to sting	пўшкылаш (-ам)
stock raiser	вольык ончышо
stone	кў
to stop	шогалаш (-ам)
store	кевыт
story	йомак; пачаш
straight away	вигак
strawberry	мөр
street	урем
strength	вий
to strengthen	вияндаш (-ем), пенгыдемдаш (-ем)

to stroll	коштедаш (-ем)
strong	тале
strongly	чот
student	тунемше
student (university)	студент
subsequently	умбакыжат
subsidiary	подсобный
subsidiary company/enterprise	подсобный озанлык
substantial	перкан
to succeed	ушнаш (-ем)
such	тугай
such a (one)	тыгай
suddenly	кенета
to suffice	ситаш (-ем)
sufficiently	ситышын
summer	кенеж
sun	кече
Sunday	рушарня
surface	үмбал
to swallow	нелаш (-ам)
to swallow down	нелын колташ (-ем)
sweet	шере
to swim	ияш (-ям)
to swim across	ийын вончаш (-ем)
system	системе

Т

table	үстел
tail	поч
to take	налаш (-ам)
to take away/along	нангаяш (-ем)
to take by	куржын эрташ (-ем)
to take off	кудашаш (-ам)
to take off running	куржын колташ (-ем)
to take seats	верланаш (-ем)
tale	йомак
talented	мастар

to talk	каласкалаш (-ем), кутырен налаш (-ам)
talk	реферат
taste	там
to taste	тамлаш (-ем), кочкын ончаш (-ем), тамлен налаш (-ам), тамым налаш (-ам)
tasty	тамле
Tatar	татар
taxi	такси
tea	чай
to teach	туныкташ (-ем)
teacher	туныктышо
technical secondary school	колледж
telephone	телефон
television	телевизор
television program	передаче
to tell	каласаш (-ем), каласкалаш (-ем)
temperature	температур
ten	лу
tender	ныжыл(ге)
to test	терген налаш (-ам)
text	текст
thank you	тау
thanks	тау
that	тудо
that goes without saying	ойлыманат огыл
that kind	тугай
the most (superlative)	эн
the next time	вескана
theater	театр
theme	теме
then	тунам, вара; тугеже
there	тушто
there is	уло
there, to there	туш(ко), тушан
therefore	садлан, садлан көра, сандене
they	нуно
thick	лонга
thickness	күжгыт

thing	ўзгар
to think	шонаш (-ем), шоналташ (-ем)
to think over	шонен илаш (-ем)
thinking	шонымо
thirteen	латкум(ыт)
thirty	кумло
this	тиде
this kind (of)	тыгай
this year	тений
thought	шонымо
thousand	тўжем
three	кум(ыт)
three hundred	кумшўдö
throat	логар
through	мучко
throughout	мучко
to throw	шуаш (-эм)
Thursday	изарня
thus	садлан, садлан көра, сандене; те́ве
ticket	билет
till	марте
time	жап, пагыт, шагат; гана
times	гана
to	дек(е), коклаш(ке)
to to be done	ышталташ (-ам)
today	таче
today's	тачысе
toe	парня, йолварня
together	иквереш
together with	дене пырля
tomato	помидор
tomorrow	эрла
tongue	йылме
tonsillitis	ангине
too	тыгак
tooth	пүй
top	вуй
topic	теме

tourist	турист
toy	модыш
train	поезд
train station	вокзал
tram	трамвай
to transfer	куснаш (-ем)
to translate	кусараш (-ем)
tree	пушенге
to trouble	тургыжландараш (-ем)
true	чын
truly	чынак
truth	чын
to try	тöчаш (-ем); кочкын ончаш (-ем), тамлен налаш (-ам), тамым налаш (-ам)
to try hard	тыршаш (-ем)
to try to do	ыштен ончаш (-ем)
Tuesday	кушкыжмо
to turn	пöрдаш (-ам)
to turn red	йошкарген каяш (-ем)
twelve	латкок(ыт)
twenty	коло
two	кок(ыт), коктыт
two (failing grade)	кокытан
two hundred	кокшүдö
two of ...	коктын

U

Udmurt	удмурт
uncle (mother's younger brother)	чүчү
uncle (paternal)	кугыза
uncooked	күчымö
under, to under	йымак(е)
under, underneath	йымалне, йымалан
underneath	йымалан
underneath, to underneath	йымак(е)
to understand	умылаш (-ем)
to undress	кудашаш (-ам)
university	университет

until	марте
Until we meet again!	вескана ужмешке
untimely	лугыч
up	кўшнө, кўшан
upper	кўшыл
upward	кўш(кө), кўшан
to use	кучылташ (-ам)
useful	пайдале
to utilize	кучылташ (-ам)

V

vacation	отпуск
various	тўрлө, тўрлө-тўрлө
vase	вазе
vegetable garden	пакча
to verify	терген налаш (-ам)
verst	менге
very	пеш, чот, моткоч
victory	сенымаш
village	ял
to visit	миен толаш (-ам)
vitamin	витамин
vitamin tea	витаминан чай
voice	йўк
Volga	Юл

W

wagon	орава
to wait	вучаш (-ем)
to wait (a little)	вучалташ (-ем)
to wait for a long time	вучен илаш (-ем)
to walk (through, over, by)	эрташ (-ем)
wall	пырдыж
to wander	коштедаш (-ем)
war	сар
wardrobe	шкап

warm	шокшо
to warm	ырыкташ (-ем)
to wash	мушкаш (-ам)
to wash out	мушкын налаш (-ам)
watch	шагат
to watch television	телевизорым ончаш (-ем)
to water	вўдым опташ (-ем)
water	вўд
watermelon	арбуз
way	корно; йөн
we	ме, мемнан, мыланна, мылам
weak	начар, лушкыдо
wealth	поянлык
weather	игече
Wednesday	вўргече
to weed	сомылаш (-ем)
weed(s)	шўкшудо
week	арня
to weigh	висаш (-ем)
well	сайын; ну
what	мо
what (kind)	могай
wheat	шыдан
when	кунам; гоным
when?	мыняр шагатлан
where	кушто
where (to)?	куш(ко), кушан
where from?	кушеч(ын)
which	кудо
white	ош(о)
who	кө
whole	үло
why	молан
wide	кумда
to widen	кумданааш (-ам)
wide-spreading	ладыра
width	кўжгыт
wife	вате

to win	модын налаш (-ам)
wind	мардеж
window	окна
winter	теле
to wish	тыланаш (-ем)
with	дене
within	кӧргыштӧ, кӧргеш
without assistance	шкевүя
without being noticed	шижде
wolf	пире
woman	вате
wooden plow	шога
word	мут
work	паша, сомыл
to work	пашам ышташ (-ем)
work force	паша вий
to work hard	тыршаш (-ем)
work(s)	произведений
workday	паша кече
worker	пашаен
working day	паша кече
workshop	цех
worm	шукш
to worry	тургыжландараш (-ем)
to write	возаш (-ем), возен шукташ (-ем)
writer	писатель

X

Y

yard	кудывече
year	ий, идалык
years old	ияш
to yell	кычкыралаш (-ам)
yes	да
yesterday	тенгече
yesterday('s)	тенгечысе
yet	ал'е

yield лектыш

you (plural) те, тендан, тыланда, тендам

you (singular) тый, тыйым, тылат/тыланет, тыйым

young самырык

young married woman оръен вате

Z

zone район

